

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина

**«ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ», «ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ»
(5-11-СЫНЫПТАРДА), «ОРЫС ТІЛІ», «ОРЫС ӘДЕБИЕТІ»,
«ОРЫС ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ», «ГЕОМЕТРИЯ», «ИНФОРМАТИКА»,
«ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ», «ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫ»,
«ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ» ОҚУ ПӘНДЕРІН (10-11-СЫНЫПТАРДА)
ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

Нұр-Сұлтан
2021

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2021 жылғы 10 маусымдағы № 8 хаттама)

«Қазақ әдебиеті», «Қазақ тілі мен әдебиеті» (5-11-сыныптарда), «Орыс тілі», «Орыс әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Геометрия», «Информатика», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» оқу пәндерін (10-11-сыныптарда) оқытудың әдістемесі мен технологиялары бойынша әдістемелік ұсынымдар, – Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2021. – 278 б.

Әдістемелік ұсынымдарда «Қазақ әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Геометрия», «Информатика», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндері бойынша оқу бағдарламаларының ерекшеліктері қарастырылып, пәндерді оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері көрсетілген. Сонымен қатар, жаңартылған білім мазмұны жағдайында қысқа мерзімді жоспар әзірлеу, критериялды бағалауды ұйымдастыру, формативті және жиынтық бағалау тапсырмаларын әзірлеу бойынша әдістемелік ұсынымдар берілген.

Әдістемелік ұсынымдар жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне, әдіскерлерге, сондай-ақ білім беру ұйымдарының қызметкерлеріне арналады.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2021

Кіріспе

Қазақстанның білім саласындағы қазіргі реформаларының бірі – білім мазмұнын жаңарту. Білім беру мазмұнын жаңарту республика көлемінде жалпы білім беретін мектептегі білім сапасын анықтайтын білім мазмұны мен құрылымына өзгеріс енгізу, оқытудың белсенді әдістері мен тәсілдерін, оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін тиімді іске асырумен сипатталады.

Білім беру жүйесіне өзгеріс енгізуге әсер еткен факторлар:

- әлемдік білім беру стандартымен сәйкестендіру;
- бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру;
- табысты өмір сүру дағдыларын қалыптастыру;
- үш тілді толық білетін тұлға қалыптастыру;
- функционалдық сауаттылықты қалыптастыру;
- тәжірибелік дағдыларды дамыту;
- мұғалімдердің кәсіби шеберлігін жетілдіру болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Білім беру бағдарламаларының негізгі басымдығы өзгерістерге үнемі бейім болу және жаңа білімді меңгеру қабілетін дамытуы тиіс», - деп атап көрсеткен болатын [1].

Әдістемелік ұсынымдарда білім мазмұны жаңартылған оқу бағдарламалары негізінде «Қазақ әдебиеті», «Қазақ тілі мен әдебиеті» (5-11-сыныптарда), «Орыс тілі», «Орыс әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Геометрия», «Информатика», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндерінің (10-11-сыныптарда) оқу бағдарламасының ерекшеліктері талданды.

Оқу бағдарламаларында оқу-нормативтік құжаттың дәстүрлі міндеттері заманауи мектепте білім беру үдерісін ұйымдастырудың инновациялық тәсілдемелерімен үйлесімді сабақтасқан. Оқытудағы тәсілдемелер пән бойынша оқу бағдарламасының түбегейлі жаңа құрылымын құруда негізгі бағдарлары болып табылады. Құндылықтық-бағдарлық, іс-әрекеттік, тұлғалық-бағдарлық, коммуникативтік тәсілдемелер білім берудің классикалық негізі ретінде оқу мақсаттарының жүйесі мен білім беру үдерісі нәтижелерінің басымдылығын арттыру үшін қолданылды, бұл оқу бағдарламасының жаңа құрылымында көрініс тапты.

Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады. Бұл тәсілдеме пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды ғана емес, сонымен бірге өзінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттерді де меңгеруге ықпал етеді. Мұғаліммен бірлесіп шығармашылықпен айналысу және серіктес, кеңесші ретінде мұғалімнің қолдауы кезінде оқушының белсенді танымдық қабілеті тұрақты сипатқа ие болады.

Оқу бағдарламалары функционалдық-коммуникативтік бағытқа негізделіп құрастырылды және оқушылардың пән туралы түсініктерін тереңдетіп, ұлттық мәдениет пен әлемдік мәдениеттің маңыздылығы туралы түсініктерін кеңейтеді.

Функционалдық сауаттылық, кеңінен алғанда, тұлғаның мектепте алған білімі, білігі мен дағдысын адамзат қызметінің әртүрлі саласында, сонымен бірге тұлғааралық қатынастар мен әлеуметтік байланыстарда кездесетін тіршілік міндеттерін жан-жақты шеше білу қабілеті ретінде түсіндіріледі.

Мектеп бітірушілер жоғары оқу орнына түсу үшін міндетті үш пәннің қатарында «Математикалық сауаттылық», «Оқу сауаттылығынан» емтихан тапсырады.

Оқу сауаттылығы – білім алушылардың мәтін мазмұнын түсіне білу және оларға ой жүгірте білу, мәтін мазмұнын өз мақсаттарына жету үшін пайдалана білу, қоғам өмірінде белсенділік таныту мақсатында білімдері мен мүмкіндіктерін дамыту қабілеттері. Оқу жылдамдығы мен мәтінді дәлме-дәл түсіну бағаланбайды, мәтінге арналған рефлексия мен ұғым, оқығанын өмірлік мақсатында жүзеге асыруы үшін пайдалануы бағаланады.

Экономикадағы заманауи инновациялар, еңбек нарығындағы өзгерістер оқушылардың күрделі міндеттерді шешу үшін немесе оларды шешудің жаңа тәсілдерін табу үшін жағдаятқа, идеялар мен ақпараттарға талдау жасауға және бағалауға, алған білімі мен тәжірибесін жаңа идея мен ақпаратты жинақтау үшін шығармашылық қолдануға мүмкіндік беретін дағдылар жиынтығын меңгеру қажеттілігіне себепші болады. Жігерлілік, алғырлық, өзгерістерге дайындығы, байланысқа бейімділігі сияқты тұлғалық қасиеттер өзекті болып отыр.

Нақты пән бойынша күнделікті білім беру үдерісінің мазмұны оқу мақсаттарына бағынады және оқушылардың меңгерген білім, білік және дағдыларын кез келген оқу үдерісінде және өмірлі жағдаяттарда шығармашылықпен пайдалану даярлылығын қалыптастыруға, жетістікке қол жеткізуде қажырлылықты дамытуға бағытталған, өмір бойы білім алуға ынталандырады.

Пәндерді оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері, оқытуды тиімді ұйымдастыру жолдары нақты мысалдармен берілді. Сонымен қатар, жаңартылған білім мазмұны жағдайында критериялды бағалауды ұйымдастыру және қысқа мерзімді сабақ жоспарын әзірлеу бойынша әдістемелік ұсынымдар мен пән бойынша жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінің қысқа мерзімді жоспарларының үлгілері ұсынылды.

1 Үлгілік оқу бағдарламаларының ерекшеліктері

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша (5-11-сыныптарда) жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламасының ерекшеліктері

«Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы №604 бұйрығымен бекітілген Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес әзірленген (Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 17669 тіркелген) [4].

«Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу процесі 5-9-сыныптарда «Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, таңдау курстарының және факультативтердің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Білім және ғылым министрі м.а. 2017 жылғы 25 қазандағы № 545 бұйрығымен және 10-11-сыныптарда «Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, таңдау курстарының және факультативтердің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығына өзгеріс пен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 27 шілдедегі №352 бұйрығымен бекітілген (ҚР Білім және ғылым министрінің 2019 жылғы 7 наурыздағы № 105 бұйрығымен өзгерістер енгізілді) «Жалпы орта білім беру деңгейінің «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасымен жүзеге асырылады.

«Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасының құрылымы өзгерді. Бұрынғы бағдарламада көркем шығармалар тізбектеле беріліп, шолу принципіне негізделген. Жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламасы «спиральділік» принципі бойынша көркем шығармаларды толық талдау арқылы дағды қалыптастыруға негізделген.

Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының құрылымы үш тараудан және үлгілік оқу бағдарламасын жүзеге асыру бойынша ұзақ мерзімді жоспардан тұрады. Бірінші тарауда жалпы ережелер, оқу пәнін зерделеудің мақсаты мен міндеттері берілген.

Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының тараулары 1.1-кестеде көрсетілген.

1.1-кесте. «Қазақ әдебиеті» оқу пәні бойынша 2013 жылғы және жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары құрылымының салыстырмалы кестесі

Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-11-сыныптары үшін типтік оқу бағдарламасы (2013)	Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының құрылымы (2017)
1. Түсінік хат	1-тарау. Жалпы ережелер
2. Оқу пәнінің базалық білім мазмұны	2-тарау. «Қазақ әдебиеті» пәнінің мазмұнын ұйымдастыру

3. Оқушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар	3-тарау. Оқу мақсаттарының жүйесі
	Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына және жалпы орта білім деңгейінің 10-11-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасына қосымша жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын жүзеге асыру бойынша ұзақ мерзімді жоспар

«Қазақ әдебиеті» пәнін оқытудың мақсаты – оқушылардың бойында гуманистік, адамгершілік-эстетикалық, ұлттық құндылықтарды тәрбиелеу; ұлттық әдеби туындылармен қатар әлем әдебиеті туындыларымен таныстыру; көркем шығарманы тануда қажетті біліммен қаруландыра отырып, шығарманы мазмұн мен түр бірлігінде көркемдік тұтастық пен көркемдік бейнені талдау, жинақтай білу, шығарма идеясын, жазушы ұстанымын бағалай білу дағдыларын қалыптастыру.

«Қазақ әдебиеті» пәнінің жаңартылған оқу бағдарламасы білім деңгейі жоғары, ой-өрісі дамыған, өз ойын еркін жеткізе алатын, туындаған мәселелерді шеше білетін және шынайы өмірге бейім жаңашыл ұрпақ тәрбиелеу мәселесін жүзеге асыруға маңызды үлес қосады.

«Қазақ әдебиеті» пәні әдебиетті өнердің басқа салаларымен (кескін, театр, кино, музыка) салыстыра қарастырып, өз ойын еркін, дәлелді, сараптай, салыстыра отырып жеткізе білетін тұлғаны қалыптастыруды көздейді. Сонымен қатар әдебиет «Қазақ тілі», «Тарих», «Орыс әдебиеті», «География» пәндері, мәдени, қоғамдық және тәрбиелік шаралармен байланыстырыла отырып оқытылады.

«Оқу пәнінің мазмұнын ұйымдастыру» тарауында оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі, пәннің білім мазмұнын құрайтын бөлімдер мен бөлімшелер және пән бойынша базалық білім мазмұны берілген.

Оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығымен бекітілген үлгілік оқу жоспарына енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес анықталды. «Қазақ әдебиеті» оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі салыстырмалы түрде 1.2-кестеде берілген.

1.2-кесте – Оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі

Пән Сынып	Қазақ әдебиеті			
	2013 жылғы үлгілік оқу бағдарламасында		Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасында	
	апталық	жылдық	апталық	жылдық
5	3 сағат	102 сағат	2 сағат	68 сағат
6	2 сағат	68 сағат	2 сағат	68 сағат

7	2 сағат	68 сағат	2 сағат	68 сағат
8	2 сағат	68 сағат	3 сағат	102 сағат
9	3 сағат	102 сағат	3 сағат	102 сағат
10	2/2 сағат	68/68 сағат	2/3 сағат	68/102 сағат
11	2/3	68/102 сағат	2/3 сағат	68/102 сағат
Барлығы:		544/578 1122 сағат		544/612 1156 сағат

1.2-кестеден білім мазмұнын жаңарту аясында «Қазақ әдебиеті» пәнін оқытуға бөлінген жалпы сағат санын 2012 жылғы Үлгілік оқу жоспарымен салыстырып қарасақ, 6-7-9-сыныптарда сақталған, 5-сыныпта 1 сағатқа азайтылып, 8-сыныпқа 1 сағат қосылған, 10-11-сыныпта жаратылыстану-математикалық бағытта сағат саны өзгеріссіз қалған, ал гуманитарлық бағытта 11-сыныпқа 1 сағат қосылған. Бұл өзгерістер оқу бағдарламасында берілген оқу мақсаттарының «шиыршық» қағидаты негізінде әзірленгеніне, яғни белгілі бір оқу кезеңінен кейін (оқу жылы барысында немесе келесі сыныптарда) оқу мақсаттары мен тақырыптардың, білім мен дағдының көлемі тереңірек, күрделірек қайта қарастырылатынына байланысты.

«Қазақ әдебиеті» оқу бағдарламасының басты бағыты – білім алушылардың ақыл-ой қабілеті мен тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына, тілдік-эстетикалық талғамдарының дамуына, коммуникативтік құзыреттіліктерінің жетілдірілуіне іргетас қалап, өмірлік дағдыларын шыңдауына, өздігінен білім алуларына мүмкіндік туғызу. Білім алушыларды ұлттық мәдениет пен әдеби мұраларды түсінуге, қазіргі заманғы әдебиетті бағалай білуге үйретеді. Бағдарламада әдеби-теориялық ұғымдар, талдауға, бағалау мен салыстыруға негізделген адамзаттың мәңгілік сұрақтары, қазіргі заманғы дилеммалар, мәселелер қарастырылған.

Оқу бағдарламасының мақсаты – білім алушыларды креативті ойлауға бағыттау. Олардың ойларын ауызша еркін жеткізуіне және жаза білуіне қолдау көрсету, дәлелдер келтіру, салыстыру және анализ жасау, бағалау дағдыларын қалыптастыру, білім алушыларға жанрларды меңгерту.

Аталмыш мақсатқа жету үшін білім алушылар:

- 1) қазақ әдебиетінің құндылық ретіндегі болмысын, ұлттық мәдениеттегі маңызды орнын құрметтейді және бағалайды;
- 2) қазақ әдебиетінің мәдениетаралық қарым-қатынастағы рөлін, қазақ халқының қалыптасқан тарихын, алға қойған міндеттерін, жеңістерін, мәселелерін, қарама-қайшылық пен қиындықтарын анықтайды және түсінеді;
- 3) түрлі жағдайларға бейімделе білу және өздігінен шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады;
- 4) заманауи, ғылыми және қоғамдық дамуға сәйкес дүниетанымын дамытады.
- 5) тіл мен мәдениет арасындағы байланысты түсінеді; қазақ тілін ана тілі ретінде меңгеру арқылы оқушылар алған білімін әлемдік мәдениетпен ұштастыра алады, адамгершілік құндылықтарды айқындайды, оған анализ жасау

және бағалау дағдыларын қалыптастыра отырып, кез келген жағдайдан шыға білу дағдыларына ие болады;

б) поэзиялық, прозалық, драмалық шығармаларды, сондай-ақ ғылыми және бұқаралық ақпарат құралдары материалдарын (газет-журналдар т.б.) сын тұрғысынан оқи отырып, өз түсініктерін дамытады; оқу арқылы танымдық дағдыларын арттыра отырып, білім әлеміне жол ашады;

Қазақ әдебиеті білім деңгейі, ой-өрісі дамыған, әдеби тіл және әдеби формалар арқылы өз ойын еркін жеткізе алатын, туындаған мәселелерді шеше білетін өмірге бейім ұрпақ тәрбиелейді.

Теориялық материалдар оқушының қазақ әдебиеті туралы ұғымдарын кеңейтуге, әдебиет туралы дүниетанымын қалыптастыруға және адамзатқа ортақ ойларды, дилеммаларды, мінездерді зерттеуге мүмкіндік береді.

Қазіргі кезде табысты болу үшін оқушыларға білім қандай қажет болса, дағды да сондай қажет деген пікірді қолдаушылар саны артып келеді. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді. Білімді дәл осылай қолдану оқушыларға «XXI ғасыр дағдысы» деп жиі айтылып жүрген кең ауқымды құзыреттілікті меңгеруге мүмкіндік береді.

Жаңартылған оқу бағдарламасында ең алдымен, оқушылардың бойында қалыптастыру көзделетін төмендегідей құндылықтар мен дағдылар анықталған.

Құндылықтар:

- шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау;
- қарым-қатынас жасау қабілеті;
- өзгелердің мәдениетіне және көзқарастарына құрметпен қарау;
- жауапкершілік;
- денсаулық, достық және айналадағыларға қамқорлық көрсету;
- өмір бойы оқуға дайын болу.

Дағдылар:

- сын тұрғысынан ойлау;
- білімді шығармашылық тұрғыда қолдана білу қабілеті;
- проблемаларды шешу қабілеті;
- ғылыми-зерттеу дағдылары;
- қарым-қатынас дағдылары;
- жеке және топпен жұмыс істей алу қабілеті;
- АКТ саласындағы дағдылар.

Оқу пәні бойынша білім, дағдылар мен құзыреттіліктерді анықтайтын оқу бағдарламасын әзірлеу барысында жоғарыда келтірілген құндылықтар мен дағдылар ескерілген.

Оқу пәнінің базалық білім мазмұны

«Қазақ әдебиеті» пәні оқу бағдарламасының мазмұны мен құрылымы оқу мақсаттарына негізделіп құрылған. Пәндік білімнің мазмұны үш негізгі дағдыны басшылыққа алады:

- 1) түсіну және жауап беру;
- 2) анализ және интерпретация;

3) бағалау және салыстыру.

Сонымен қатар, дағдыларды қалыптастыратын бөлімшелерден тұрады.

Оқу пәнінің базалық білім мазмұны

5-11-сыныптарға арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің бөлімдер мен бөлімшелерден тұратын базалық білім мазмұны 1.3-кестеде көрсетілген.

1.3-кесте – «Қазақ әдебиеті» оқу пәнінің базалық білім мазмұны

<i>Базалық білім мазмұны</i>		
<i>«Түсіну және жауап беру» бөлімі</i>	<i>«Анализ және интерпретация» бөлімі</i>	<i>«Бағалау және салыстыру» бөлімі</i>
1) көркем шығарма мазмұны мен пішіні; 2) әдеби шығарманың тұжырымдамасы; 3) көркем шығармадағы образ; 4) шығарма үзінділерімен жұмыс	1) әдеби шығарманың композициясы; 2) автор бейнесі; 3) көркем шығарманың тілі; 4) шығармашылық жұмыс	1) тарихи және көркемдік құндылығы; 2) заманауилығы мен жаңашылдығы; 3) әдеби эссе; 4) әдеби сын

Бағдарламаның бұл бөлімшелері пән бойынша оқу мақсаттарынан тұрады.

Негізгі және жалпы орта білім беру деңгейлерінің 5-11-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәні оқу бағдарламасының бөлімдері күтілетін нәтижелер түрінде оқу мақсаттарынан тұрады:

1) «Түсіну және жауап беру» бөлімінде: әдеби шығарманың сюжеттік-композициялық құрылысын талдау арқылы идеялық мазмұнын терең түсіну, пішінін анықтау және талдау, көркем шығармадағы образды ашу және сипаттау, әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау, әдеби шығармадағы көтерілген мәселелерді ұлттық мүдде тұрғысынан ашу, көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау, көркем шығармалардан алған үзінділерді ғаламдық тақырыптағы мәселелермен байланыстыру, шығармадағы ұлттық құндылықтардың әлемдік тақырыптармен үндестігін ашу;

2) «Анализ және интерпретация» бөлімінде: әдеби шығарманың композициясын, композициялық амал-тәсілдерді талдау, шығармадағы автор бейнесін анықтау, оның рөлін талдау, шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау, әдеби шығарманың композициясын уақыт пен кеңістік тұрғысынан талдау, шығармадағы авторлық идеяның өмір шындығымен байланысын анықтау, шығармадағы автор стилі мен көркемдегіш құралдардың қызметін ашу, көркем шығармадағы көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы өзіндік пікірін қосып, шығармашылық жұмыс жазу, әлем және қазақ әдебиетіндегі құндылықтардың үндесуін талдап, өзіндік ой қорыту;

3) «Бағалау және салыстыру» бөлімінде: кейіпкерлерді өзара салыстыру, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру, шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру, шығарманы мазмұндас туындылардың үлгілерімен

салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау, шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстыру, көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына сыни тұрғыдан баға беру, шығарманың идеясын жалпыадамзаттық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу, шығарманы идеялық жағынан мазмұндас туындылармен салыстыра отырып, әдеби шығармаларды талдап, салыстыра отырып, сыни шолу және сыни мақала жазу, әдеби сын жазу дағыларын дамыту көзделеді.

«Қазақ әдебиеті» пәнінің үлгілік оқу бағдарламасында Блум таксономиясының толық меңгерту теориясы басшылыққа алынып, көркем шығарманы толық оқыту қағидаты сақталғандықтан көркем шығарма аз берілген. ХХІ ғасырдың жаңа адамының талғамын қанағаттандырып, толғандырар сұрақтарына жауап бере алатын толыққанды әдеби шығармалар енгізілген. Бұл ерекшеліктер оқушылардың шығармадағы автордың идеясын толық түсінуге, оны жан-жақты талдай алу қабілетін дамытуға және оқырмандық қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Оқу бағдарламасына бұрынғы бағдарламадағы шығармалармен қатар жаңа авторлардың шығармалары енгізілген. Бұл – әдебиетіміздің жаңа туындылармен толығып отырғандығының кепілі.

Қазақ әдебиеті туындылары жасөспірімдердің рухани қажеттіліктері мен даму мүмкіндіктеріне сәйкестендіріле, қазақша ойлау және сөйлеу, жазу, тыңдағанын түсіну, монолог, диалог, пікірталас жасау дағдыларын қалыптастырып, талдап, тану негізіне сәйкес құрылған.

Қазақ әдебиетінің әр кезеңінде жазылып, өзінің көркем құндылығын жоғалтпай келе жатқан туындылармен танысу арқылы оқушы әдеби талдау, сыни ойлау қабілеттеріне ие болып, шығармашылдық ізденіске қадам басады. Оқу мақсаттары белгілі бір тарау бойынша ұзақ мерзімді жоспарда көрсетілген тізімге сай жүзеге асады.

Бағдарламада пәннің білім мазмұны әдебиеттің даму кезеңдеріне сәйкес құрылған. Мәселен, 5-сыныпта 1-тоқсанда «Халық ауыз әдебиеті үлгілері» қамтылса, 2-тоқсанда «ХІХ ғасыр әдебиеті», 3-тоқсанда «ХХ ғасыр әдебиеті», 4-тоқсанда «Тәуелсіздік жылдарындағы әдебиет пен әлем әдебиеті» қамтылады. Осылайша оқу бағдарламасындағы базалық білім мазмұны сыныптан сыныпқа өткен сайын тереңдетіліп, қазақ әдебиетінің дәуірлеу кезеңімен сәйкес оқытылады. Кезең-кезеңге жіктелмей, әр кезеңнің шығармалары «шиыршық» қағидаты бойынша алынған. Мысалы, 1) ауыз әдебиеті үлгілерінен: 5-сыныпта «Керқұла атты Кендебай» ертегісі, «Қобыланды батыр» жыры, 6-сыныпта: «Аяз би» ертегісі; 7-сыныпта: «Қыз Жібек» жыры;

2) ежелгі дәуір әдебиетінен: 6-сыныпта: «Алып Ер Тұңға» жыры; әл-Фараби «Қашықтасың туған жер», «Тіршілікте құрыштай бол төзімді» өлеңдері; 7-сыныпта: Орхон-Енисей ескерткіштері «Күлтегін» жыры; 8-сыныпта: Қорқыт «Байбөрі баласы Бамсы-Байрақ туралы жыр», Қорқыттың нақыл сөздері; Ахмет Йассауи «Даналық кітабы»; 9-сыныпта: Ж. Баласағұн «Құтты білік» дастаны;

3) жыраулар поэзиясынан: 5-сыныпта: Асан қайғы «Асан қайғының жерге айтқан сыны» аңызы; 6-сыныпта: Доспамбет жырау «Қоғалы көлдер, қом сулар»,

«Айналайын, Ақ Жайық» толғаулары; 7-сыныпта: Қазтуған жырау «Қазтуғанның қонысымен қоштасуы»; Жиёмбет жырау «Еңсегей бойлы Ер Есім»; 8-сыныпта: Ақтамберді жыраудың «Күлдір-күлдір кісінетіп», «Балаларыма өсиет» толғаулары; Шалкиіз жырау «Би Темірге бірінші толғауы»; 9-сыныпта: Бұқар жырау «Тілек», «Әй, Абылай, Абылай», «Асқар таудың өлгені»; Нысанбай жырау «Кенесары – Наурызбай» жыры;

4) зар заман ақындарының шығармаларынан: 5-сыныпта: Дулат Бабатайұлы «О, Ақтан жас, Ақтан жас» өлеңі; 7-сыныпта: Ш.Қанайұлы «Зар заман»; С.Аронұлы «Сүйінбай мен Қатағанның айтысы»; 8-сыныпта: Мұрат Мөңкеұлы «Үш қиян», «Сарыарқа» өлеңдері;

5) шешендік өнер: 9-сыныпта: Майқы би мен Мөңке бидің шешендік сөздері, Әнет баба «Не арсыз? Не ғайып? Не даусыз?»; Төле би «Ердің бақыты – әйел», Әйтеке би «Қасқакөл дауы», Қазыбек би «Кім жақын? Не қымбат? Не қиын?»; Сырым Датұлы «Балаби мен Сырым»;

6) XIX ғасыр әдебиетінен: 5-сыныпта: Ыбырай Алтынсарин «Қыпшақ Сейітқұл», «Атымтай Жомарт», «Дүние қалай етсең табылады?» әңгімелері; 6-сыныпта: Абай Құнанбайұлы «Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін», «Ғылым таппай мақтанба» өлеңдері, қара сөздері: «Бірінші сөз», «Жетінші сөз», «Отыз бірінші сөз»; 8-сыныпта: Ш.Құдайбердіұлы «Еңлік-Кебек» дастаны, «Жастарға» өлеңі; 9-сыныпта: «Біржан-Сара» айтысы; Махамбет Өтемісұлы «Махамбеттің Баймағамбетке айтқаны», «Мен, мен, мен едім», «Бағаналы терек» өлеңдері; Ш.Уәлиханов «Ыстықкөл күнделігі»;

7) XX ғасыр әдебиетінен: 5-сыныпта: Ахмет Байтұрсынұлы «Егіннің бастары» мысалы, «Адамдық диканшысы» өлеңі; Бердібек Соқпақбаев «Менің атым Қожа» хикаяты; Марат Қабанбай «Бауыр» әңгімесі; 6-сыныпта: С.Торайғыров «Шығамын тірі болсам адам болып», «Шәкірт ойы» өлеңдері; С.Мұратбеков «Жусан иісі» әңгімесі; О.Бөкей «Тортай мінер ақбоз ат» әңгімесі; Қалмақан Әбдіқадыров «Қажымұқан» хикаяты; 7-сыныпта: Жамбыл Жабаев «Зілді бұйрық» өлеңі; М.Жұмабаев «Батыр Баян» поэмасы; М.Әуезов «Көксерек» әңгімесі; Қ.Қайсенов «Жау тылындағы бала» повесі; С.Сарғасқаев «Тәмпиш қара» әңгімесі; М.Шаханов «Нарынкұм зауалы» поэмасы; Т.Әбдіков «Қонақтар» әңгімесі; 8-сыныпта: «Ш.Құдайбердіұлы «Еңлік-Кебек» дастаны, «Жастарға» өлеңі; М.Дулатов «Бақытсыз Жамал» романы; Б.Момышұлы «Ұшқан ұя» әңгімесі; Д.Исабеков «Әпке» драмасы; М.Мақатаев «Аққулар ұйықтағанда» поэмасы; Т.Ахтанов «Күй аңызы» әңгімесі; 9-сыныпта: І.Жансүгіров «Құлагер» поэмасы; Б.Майлин «Шұғаның белгісі» хикаяты; Ғ.Мүсірепов «Ұлпан» романы; Т.Айбергенов «Сағыныш», Ф.Оңғарсынова «Өлең, мен сені аялап өтем» өлеңдері;

8) Заманауи шығармалардан: 5-сыныпта: Тынымбай Нұрмағамбетов «Анасын сағынған бала» әңгімесі; Нұрдәулет Ақыш «Нағыз әже қайда?» әңгімесі; 6-сыныпта: А.Алтай «Прописка» әңгімесі; Е.Жүніс «Менің атым - Тәуелсіздік» өлеңі; 7-сыныпта: Медетбек Темірхан «Тәуелсізбін» өлеңі;

8-сыныпта: Ж.Сахиев «Айдағы жасырынбақ», «Дабыл» фантастикалық әңгімелері; Р.Мұқанова «Мәңгілік бала бейне» әңгімесі; 9-сыныпта: Н.Айтұлы «Бәйтерек» поэмасы; Қажығали Мұхамбетқалиев «Тар кезең» романы;

9) әлем әдебиеті үлгілерінен: 5-сыныпта: Джек Лондон «Мексика ұлы» әңгімесі; 6-сыныпта: Р.Ғамзатов «Ана тілі» өлеңі, «Менің Дағыстаным» әңгімесі; 7-сыныпта: А.С.Пушкин «Ескерткіш» өлеңі; 11-сыныпта: Эрнест Хемингуэй «Шал мен теңіз» повесі берілген.

10-11-сыныптардың оқу бағдарламаларына XIX-XX ғасыр әдебиетінің көрнекті өкілдерінің шығармалары мен заманауи шығармалар енген: 10-сыныпта (қоғмдық-гуманитарлық бағыт): Абай Құнанбаев «Сегіз аяқ», «Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы», «Көңілім қайтты достан да, дұшпаннан да», «Сабырсыз, арсыз, еріншек», «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым», «Болыс болдым, мінеки», «Лай суға май бітпес қой өткенге» өлеңдері; Он жетінші қарасөз, Отыз екінші қарасөз, Отыз үшінші қарасөз, «Ескендір» поэмасы; Жүсіпбек Аймауытов «Ақбілек» романы; Ә. Кекілбаев «Аңыздың ақыры» повесі; М. Мағауин «Шақан - шері» романы; Ш. Айтматов «Алғашқы ұстаз» повесі; Ұ. Есдәулет «Біз түркілерміз»; Қ. Жұмаділов «Тағдыр» романы; Шахимардан Құсайынов «Томирис» драмасы; Ш. Мұртаза «Тәуекел той» әңгімесі; ал 11-сыныпта: С. Сейфуллин «Сыр сандық» өлеңі; І. Есенберлиннің «Қаһар» романы; А. Сүлейменов «Бесатар» повесі; С. Елубай «Жалған дүние» романы; Қасым Аманжолов «Өзім туралы» өлеңі; М. Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы; Т.Молдағалиев «Бауырлар» өлеңі; Т.Әсемқұлов «Бекторының қазынасы» әңгімесі оқытылады.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламасы оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға, сыни тұрғыдан ойлау дағдысын дамытуға ықпал етеді. Бұл пән әдеби шығармаларды оқытып қана қоймай, танымдық және коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруға да негізделген. Оқу бағдарламасында оқушылардың жас ерекшеліктерінің танымдық мүмкіндіктеріне сәйкес пәннің мазмұны мен білім, білік, дағдыларының көлемі анықталған. Әр сыныпта оқытылатын шығармаларды таңдау кезінде қазіргі замандағы баланың жас ерекшелігімен қатар танымдық ерекшеліктері де ескерілген.

Көркем шығармаларды толық оқу міндеттеледі. Сол арқылы оқушыға автордың идеясын толық түсінуіне, шығарманы жан-жақты талдай алу қабілетін дамытуға және оқырмандық қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік беріледі. Оқушы толық түсінбейтін ұзын сонар туындыларды шала-шарпы оқып шығудан гөрі бір шығарма болса да оны саналы түрде түсініп, талдап, зерттеп, кейіпкерлерді салыстырып, олардың әрекетіне баға беріп, сол шығармалар арқылы оқырмандық сауаттылығын қалыптастыру көзделді.

Әр сынып бойынша дағдыларды қалыптастырып, дамыту үшін оқу мақсаттарының жүйесі берілген. Оқыту мақсаттарының жүйесі бөлім бойынша әр сыныпқа берілген. Әр бөлім 4 бөлімшеден, әр бөлімше бір-бір оқу мақсатын қамтиды. Оқу мақсаттарының комбинациясын пайдалануда мұғалімге ерік беріледі. Әр оқу мақсаты жыл сайын қайталанып, тереңдетіле оқытылады.

5-9-сыныптарға арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу мақсаттары 1.4-кестеде көрсетілген.

1.4-кесте – «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу мақсаттары

1) түсіну және жауап беру:

Білім алушылар:					
	5-сынып	6-сынып	7-сынып	8-сынып	9-сынып
1.Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	5.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына қарай фабуласы мен сюжеттік дамуын сипаттау	6. 1.1.1 әдеби шығарманың жанрын, фабуласын, сюжетін анықтау	7.1.1.1 әдеби шығарма сюжетінің құрамдас бөлшектерін талдау	8.1.1.1 әдеби шығарманың жанрына байланысты сюжеттік желілерін, эпилог,прологтарды анықтау	9.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау
2.Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	5.1.2.1 әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау	6.1.2.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселені идеясы арқылы түсіндіру	7.12.1 әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау	8.1.2.1 әдеби шығарманың идеясы мен пафосын ұлттық мүдде тұрғысынан ашу	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау
3.Көркем шығармадағы образ	5.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер портреті мен іс-әрекеті арқылы образын ашу	6.1.3.1 әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттау	7.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлердің типтерін жасалу тәсілдері тұрғысынан анықтау	8.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктеу	9.1.3.1 көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтау
4.Шығарма үзінділерімен жұмыс	5.1.4.1 көркем шығармалардан шағын көлемді үзінділерді мәнерлеп оқу, жатқа айту	6.1.4.1 көркем шығармалардан орта көлемді үзінділерді мәнерлеп	7.1.4.1 көркем шығармадағы кейіпкер бейнесін ашып,үзінділерді жатқа айту	8.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді өз көзқарасын дәлелдеу үшін орынды қолдану	9.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану

		оқу, жатқа айту			
--	--	-----------------	--	--	--

2)анализ және интерпретация:

Білім алушылар:					
	5-сынып	6-сынып	7-сынып	8-сынып	9-сынып
1.Әдеби шығарманың композициясы	5.2.1.1 әдеби шығармадағы екі нәрсені салыстыра суреттеулер мен қарама-қарсы суреттеулерді табу	6.2.1.1 шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау	7.2.1.1 шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыру	8.2.1.1 композицияны тұтастан бөлшекке, бөлшектен тұтасқа қарай талдау	9.2.1.1 эпикалық, поэтикалық, драмалық мәтіндердегі композициялық амалдарды талдау
2. Автор бейнесі	5.2.2.1 эпикалық шығармадағы автор бейнесін анықтау	6.2.2.1 эпикалық, поэзиялық шығармалардағы автор бейнесін анықтау	7.2.2.1 эпикалық, поэзиялық, драмалық шығармадағы автор бейнесін анықтау	8.2.2.1 автор бейнесі мен кейіпкерлер қарым-қатынасының тілдік көрінісін талдау	9.2.2.1 автор бейнесінің идеялық-стилистикалық тұтастырушы ретіндегі рөліне талдау жасау
3.Көркем шығарманың тілі	5.2.3.1 шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарының (теңеу, эпитет, ауыспалы мағынадағы сөздер, қайталау, өлең құрылысы) мағынасын анықтау	6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптарды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау	7.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (символ, синекдоха, қайталау түрлері: эпифора, анафора, аллитерация, ассонанс, риторикалық сұрақ) қолданысын талдау	8.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтау	9.2.3.1 шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беру
4. Шығармашылық жұмыс	5.2.4.1 көркем шығармадан	6.2.4.1 әдеби көркемде	7.2.4.1 шығарма	8.2.4.1 шығармадан алған	9.2.4.1 автор стиліне

	алған әсерін сипаттап авторға хат, өлең жазу	гіш құралдарды пайдаланып шығарма дағы табиғат көрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазу	дағы оқиға желісін өзіндік көзқарас тұрғысынан дамытып жазу	үзінділерді қайта өңдеп креативті жазу	сүйене отырып, шығармашылық жұмыс жазу
--	--	--	---	--	--

3) бағалау және салыстыру:

Білім алушылар:					
	5-сынып	6-сынып	7-сынып	8-сынып	9-сынып
1.Тарихи және көркемдік құндылығы	5.3.1.1 шығармадағы эпизодтар арқылы тарихи құндылығын бағалау	6.3.1.1 шығарма дағы кейіпкерлерді өзара салыстыра отырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру	7.3.1.1 кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемені салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру	8.3.1.1 шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау	9.3.1.1 шығарманы басқа өнер түрлеріндегі осы мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2.Заманауилығы мен жаңашылдығы	5.3.2.1 кейіпкерлерді шынайы өмірмен салыстырып бағалау	6.3.2.1 кейіпкерлер жүйесінің заманауи жаңашылдығын өзара салыстырып баға беру	7.3.2.1 әдеби жанр түрлерінің даму барысына, жаңашылдығына заманауи тұрғыдан баға беру	8.3.2.1 шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру	9.3.2.1 шығармадағы ұрпақтар сабақтастығы көрінісін заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру
3. Әдеби эссе	5.3.3.1 шығарма дағы кейіпкерді өзіндік	6.3.3.1 шығарма дағы кейіпкерлер қарым-	7.3.3.1 шығарманы ұлттық құндылық тұрғысынан	8.3.3.1 шығарманың көркемдік-идеялық құндылығын	9.3.3.1 шығарманың идеясын ғаламдық тұрғыдан

	құндылығы тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу	қатынасы н отбасылы қ құндылық тұрғысын ан талдап, әдеби эссе жазу	талдап, әдеби эссе жазу	гуманистік тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу	талдап, әдеби эссе жазу
4.Әдеби сын	5.3.4.1 оқырман ның рухани дүниесіне шығарма әсерін талдай отырып, сыни хабарлама жазу	6.3.4.1 шығарма да көтеріл ген мәселенің әлеумет тік рөлі туралы сыни хабарлама жасау	7.3.4.1 әдеби шығарма ның эстетикалық құндылығы туралы шағын сыни шолу жазу	8.3.4.1 шығарма бойынша жазылған әдеби сын- пікірлерге сүйене отырып, өзіндік сыни пікір жазу	9.3.4.1 әдеби шығарма ны қазақ әдебиеті мен әлем әдебиеті үлгілері мен салыстыра талдап, шағын сын мақала жазу

Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 10-11-сыныптарға арналған оқу мақсаттары 1.5-кестеде көрсетілген.

1.5-кесте – «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу мақсаттары:

1) түсіну және жауап беру:

Білім алушылар:		
	10-сынып	11-сынып
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	10.1.1.1 әдеби шығарманың сюжеттік-композициялық құрылысын талдау арқылы идеялық мазмұнын терең түсіну	11.1.1.1 әдеби шығарманың сюжеттік-композициялық құрылысын талдау арқылы көтерілген ғаламдық мәселелерді терең түсіну
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	10.1.2.1 әдеби шығармадағы көтерілген мәселелерді ұлттық мүдде тұрғысынан ашу	11.1.2.1 әдеби шығармадағы көтерілген мәселелерді қазіргі өмірмен байланыстырып, ұлттық мүдде тұрғысынан ашу
3. Көркем шығармадағы образ	10.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау	11.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау арқылы өмір шындығын көрсету
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	10.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді ғаламдық тақырыптағы өзекті мәселелермен байланыстыру	11.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді ғаламдық тақырыптағы өзекті мәселелермен байланыстырып, шығармашылық жұмыстарда қолдану

5. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтардың әлемдегі орнын білу	10.1.5.1 шығармадағы ұлттық құндылықтардың әлемдік тақырыптармен үндестігін ашу	11.1.5.1 шығармадағы ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың әлемдік тақырыптармен үндестігін ашу
--	---	--

2) анализ және интерпретация:

Білім алушылар:		
	10-сынып	11-сынып
1. Әдеби шығарманың композициясы	10.2.1.1 әдеби шығарманың композициясын уақыт пен кеңістік тұрғысынан талдау	11.2.1.1 әдеби шығарманың композициясын жанрлық ерекшеліктерін айқындап, уақыт пен кеңістік тұрғысынан талдау
2. Автор бейнесі	10.2.2.1 шығармадағы авторлық идеяның өмір шындығымен байланысын айқындау	11.2.2.1 автор бейнесінің шығарманың негізгі идеясымен байланысын айқындау
3. Көркем шығарманың тілі	10.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарының қызметін талдау	11.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарының қызметін талдай отырып, автор стилін анықтау
4. Шығармашылық жұмыс	10.2.4.1 көркем шығармадағы көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы өзіндік пікірін қосып, шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу	11.2.4.1 көркем шығармадағы ғаламдық тақырыптарға креативті ой қосып, шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу
5. Қазақ және әлем әдебиетіндегі құндылықтар	10.2.5.1 әлем және қазақ әдебиетіндегі құндылықтардың үндесуін талдап, өзіндік ой қорыту	11.2.5.1 қазақ әдебиеті мен әлем әдебиетіндегі ортақ бағыт, әдеби ағым, жалпыадамзаттық құндылықтарды анықтау, талдау жасау

3) бағалау және салыстыру:

Білім алушылар:		
	10-сынып	11-сынып
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	10.3.1.1 шығарманы мазмұндас туындылардың үлгілерімен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау	11.3.1.1 шығарманы ғаламдық тақырыптармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	10.3.2.1 көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің	11.3.2.1 көркем шығарманың жаңашылдығын ғаламдық тақырыптармен байланыстыра

	жаңашылдығына сыни тұрғыдан баға беру	отырып, сыни тұрғыдан баға беру
3. Әдеби эссе	10.3.3.1 шығарманың идеясын жалпыадамзаттық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу	11.3.3.1 шығарманың идеясын көркемдік-эстетикалық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	10.3.4.1 шығарманы идеялық жағынан мазмұндас туындылармен салыстыра отырып, әдеби сын жазу	11.3.4.1 шығарманы идеялық жағынан мазмұндас әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыра талдап, әдеби сын жазу

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарға арналған оқу мақсаттары 1.6-кестеде көрсетілген. Бұл бағытта оқу мақсаттарының жүйесі қоғамды-гуманитарлық бағытқа қарағанда жеңілдетіліп берілген. Оған екі бағыттың оқу мақсаттарын салыстыра отырып, көз жеткізуге болады.

1.6-кесте – «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу мақсаттары:

1) түсіну және жауап беру:

Білім алушылар:		
	10-сынып	11-сынып
1. Көркем шығарманың мазмұны мен пішіні	10.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы идеялық мазмұнын түсіну	11.1.1.1 әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы жанрлық ерекшелігін түсіну
2. Әдеби шығарманың тұжырымдамасы	10.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану	11.1.2.1 әдеби шығарманың жанрлық ерекшелігін өзге жанрлармен салыстыра отырып талдау
3. Көркем шығармадағы образ	10.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау	11.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау арқылы өмір шындығын көрсету
4. Шығарма үзінділерімен жұмыс	10.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану	11.1.4.1 көркем шығармалардан алған үзінділерді, қанатты сөздер, дәйексөздерді шығармашылық жұмыстарда қолдану
5. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтардың әлемдегі орнын білу	10.1.5.1 ұлттық құндылықтардың маңыздылығын контекстермен үндестіру	11.1.5.1 ұлттық құндылықтардың маңыздылығын ғаламдық тақырыптағы контекстермен байланыстыру

2) анализ және интерпретация:

	10-сынып	11-сынып
1. Әдеби шығарманың композициясы	10.2.1.1 әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау	11.2.1.1 әдеби шығарманың жанрына қарай композициялық ерекшеліктерін айқындау

2. Автор бейнесі	10.2.2.1 автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау	11.2.2.1 шығармадағы авторлық идеяның өмір шындығымен байланысын анықтау
3. Көркем шығарманың тілі	10.2.3.1 шығармадағы көркемдегіш құралдардың орны мен қызметін талдау	11.2.3.1 шығарма идеясы мен көркемдегіш құралдардың байланысын талдау
4. Шығармашылық жұмыс	10.2.4.1 көркем шығармада көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу	11.2.4.1 әдеби туындыдағы көтерілген мәселелерге өзіндік көзқарас тұрғысынан шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу
5. Қазақ және әлем әдебиетіндегі құндылықтар	10.2.5.1 қазақ әдебиеті мен әлем әдебиетіндегі ортақ құндылықтарды анықтау	11.2.5.1 әлем және қазақ әдебиетіндегі ортақ құндылықтардың үндестігін талдау

3) бағалау және салыстыру:

	10-сынып	11-сынып
1. Тарихи және көркемдік құндылығы	10.3.1.1 шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтап, бағалау	11.3.1.1 шығарманы әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалау
2. Заманауилығы мен жаңашылдығы	10.3.2.1 көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына баға беру	11.3.2.1 көркем шығармадағы заман көрінісі мен қазіргі заман көрінісін салыстырып бағалау
3. Әдеби эссе	10.3.3.1 шығарманың идеясын адамгершілік құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу	11.3.3.1 шығарманы көркемдік-эстетикалық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу
4. Әдеби сын	10.3.4.1 ғылыми еңбектерге сүйене отырып әдеби сын жазу	11.3.4.1 шығарманы идеялық жағынан мазмұндас туындылармен салыстыра отырып, әдеби сын жазу

«Қазақ әдебиеті» пәні тіл пәндерімен, тарих, жаратылыстану, бейнелеу өнері, музыка пәндерімен тығыз байланыста үйлесім тапқан. Әдебиет сабақтарында өздігінен білімді игеруі үшін оқушының белсенді іс-әрекеттері ұйымдастырылады. Өздерінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттерді меңгеруге ықпал етеді. Мұғаліммен бірлесіп шығармашылықпен айналысу және серіктес, кеңесші ретінде мұғалімнің қолдауы кезінде оқушының белсенді танымдық қабілеті тұрақты сипатқа ие болады.

Оқу бағдарламасы ұзақ мерзімді жоспарға сәйкес жүзеге асырылады. Тақырыптарға сағат санының үлестірілуі және тоқсан көлемінде тақырыптардың

оқытылу реттілігін мұғалім анықтай алады. Ұзақ мерзімді жоспар орта және қысқа мерзімді жоспарларды әзірлеудің негізі болады.

Жаңа білім мазмұны мұғалімді де, оқушыны да оқу әрекетіне белсенді қатысуға, өз пікірін айтуға, өзінің сөйлеген сөзіне дәлел келтіруге, кейіпкерлер арқылы өмірлік ситуацияларды шешу жолдарын ізденуге, ең бастысы жаңаша ойлайтын тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Тоқсан ішінде көркем шығармаларды оқытуға бөлінетін сағат сандарын шығарманың көлеміне, оқу мақсаттарының жеңіл, күрделілігіне қарай мұғалім өзі анықтайды.

Негізгі орта білім беру деңгейінің 6 және 7-сыныптарында «Қазақ әдебиеті» пәнінің базалық мазмұнына **«Өлкетану»** материалдары кіріктірілген.

Өлкетану материалдары 6, 7-сыныптарда 2 сағаттан 4 сағат көлемінде оқытылады. Өлкетану материалдары оқу бағдарламасының базалық білім мазмұны мен ұзақ мерзімді жоспардың 3 және 4-тоқсандарына енгізілген.

Өлкетану материалдарын оқытудың ерекшеліктері:

6-сыныпта «Менің туған өлкем өлеңдер мен прозада», «Өлкені сипаттау өнері» тақырыптарын оқытуда білім алушыларды туған өлкенің табиғаты және тарихы сипатталатын поэтикалық және прозалық шығармаларды, туған өлкенің ақындары мен жазушыларының шығармашылығын білуге, олардың шығармашылығы туралы деректер жинауға және мәтіннің ақпараттылық, көркемдік, тілдік ерекшеліктері негізінен өлкетану сипаттамаларын талдауға үйрету ұсынылады.

7-сыныпта «Туған өлке публицистика беттерінде», «Менің туған өлкем» электрондық энциклопедиясы» тақырыптарын оқытуда өңірде шығатын газет-журналдарды білуге, туған өлке туралы, шындық көзқарас тұрғысынан адамдар туралы мақалалар мен очерктерді ақпараттылығы, мазмұнының тереңдігі, эмоционалдық әсері тұрғысынан талдауға, энциклопедия ұғымын түсінуге, энциклопедияға қажетті материалдарды іріктей білуге, электрондық энциклопедия құрастырудың ұжымдық жұмысына қатысуға баулу ұсынылады.

Қорытындылай келе, бұл ерекшеліктер оқушылардың шығармадағы автордың идеясын толық түсінуге, оны жан-жақты талдай алу қабілетін дамытуға және оқырмандық қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Теориялық материалдар оқушының қазақ әдебиеті туралы ұғымдарын кеңейтуге, әдебиет туралы дүниетанымын қалыптастыруға және адамзатқа ортақ ойларды, дилеммаларды, мінездерді зерттеуге мүмкіндік береді. Оқыту мақсаттарының құрастырылған жүйесі: білімін функционалды және шығармашылықта қолдану, тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, қарым-қатынас жасаудың түрлі тәсілдерін қолдану, топпен және жеке дара жұмыс істей алу, мәселелерді шешу және шешімдер қабылдау сияқты кең ауқымды дағдыларды дамытуға негіз болады. Кең ауқымды дағдылар оқушының мектептегі білім алу тәжірибесінде де, келешекте мектепті бітіргеннен кейін де жетістігінің кепілі болып табылады. Нақты пән бойынша күнделікті білім беру процесінің мазмұны оқу мақсаттарына бағынады және оқушылардың меңгерген

білім, білік және дағдыларын кез келген оқу процесінде және өмір жағдаяттарында шығармашылықпен пайдалану даярлылығын қалыптастыруға, жетістікке қол жеткізуде қажырлылықты дамытуға бағытталған, өмір бойы білім алуға ынталандырады.

Ең бастысы «Қазақ әдебиеті» пәнін оқу арқылы оқушылар:

1) қазақ әдебиетінің құндылық ретіндегі болмысын, ұлттық мәдениеттегі орнын құрметтейді және бағалайды;

2) қазақ әдебиетінің мәдениетаралық қарым-қатынастағы рөлін, қазақ халқының қалыптасқан тарихын, алға қойған міндеттерін, жеңістерін, мәселелерін, қарама-қайшылық пен қиындықтарын анықтайды және түсінеді;

3) түрлі жағдайға бейімделе білу және өздігінен шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады;

4) заманауи, ғылыми және қоғамдық дамуға сәйкес дүниетанымын танытады.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша (5-11-сыныптарда) жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламаларының ерекшелігі

Қазақстан Республикасындағы білім беру мазмұнын жаңартудың басты мақсаты білім беру бағдарламасын жаңарту, педагогикалық қызметтің ең жоғары деңгейі ретінде критериалды бағалау жүйесін енгізу және жаһандық ақпараттық әлемде білім алушыларды тәрбиелеуді, оқытуды, жан-жақты дамытуды үнемі жетілдіру болып табылады.

Жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламаларының мазмұндық ерекшеліктері:

- тақырыптың мазмұнын жобалаудағы шиыршық принципі, яғни білім мен дағдыларды тігінен де, көлденеңінен де біртіндеп құру (тақырыптар мен сыныптар бойынша дағдылардың күрделенуі);

- таным заңдылықтарына негізделген және пәндік операциялардың ең маңызды түрлері бойынша жіктелетін Блум таксономиясы бойынша оқыту мақсаттарының иерархиясы;

- білім беру деңгейлері бойынша және бүкіл оқу курсы бойында педагогикалық мақсат қою, бұл пән ішіндегі байланыстарды барынша ескеруге мүмкіндік береді;

- пәнаралық байланыстарды іске асыру кезінде және бір білім беру саласындағы пәндер арасында «ортақ тақырыптардың» болуы;

- бөлімдердің мазмұны мен ұсынылған тақырыптардың уақыт сұраныстарына сәйкестігі, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға баса назар аудару;

- ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар нысанында оқу процесін технологияландыру.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламаларының ерекшеліктеріне тоқталып өтсек.

✓ Қазақ тілін ана тілін оқыту әдістемесімен де байланыстыру және шет тілі ретінде оқыту әдістемесінің қажетті де маңызды тұстарын ғана алу көзделеді.

✓ Қазақ тілін үйрету мәтінге негізделгендіктен, «Қазақ тілі» мен «Қазақ әдебиеті» пәндері кіріктіріліп оқытылады.

✓ Басты бағыт – қазақша өзара тіл қатысу арқылы тіл табысуға, түсінісуге үйрететін тыңдау, сөйлеу/сөйлесу, оқу, жазу дағдыларын қалыптастыратын коммуникативтік әдістері басшылыққа алынады.

✓ Коммуникативтік дағдылар сыныптар өскен сайын, тілді меңгеру құзыреттілік деңгейлеріне (А, В, С) сай, күрделеніп отыруы көзделген.

✓ Дидактикалық, яғни оқыту үдерісі – мұғалім мен оқушының «субъекті - субъектілік» қатынаста өтуіне негізделген. Мұғалім білім мазмұнын баяндаушы ғана емес, енді мұғалім – білім мазмұнын оқушының өз бетімен меңгеруіне қажетті коммуникативтік сөйлеу жағдаяттарын ұйымдастыра отырып, оқушылардың қазақ тілінде ауызекі, жазбаша сөйлеу тілін қалыптастырушы, дамытушы тұлға. Бұрынғы бағдарламада мұғалім – жаңа білім мазмұнын баяндаушы, ал оқушы – қабылдаушы болған. Жаңартылған бағдарламасында оқушы – білімді өзі ізденуші ролінде болады, сондықтан, интерактив, актив әдістерді молынан қолдану – басты шарт. Қазақ тілін оқыту үдерісі осы логикаға лайықталып құрылған.

✓ Тілдік және әдебиет тақырыптары қазіргі заманның ғана емес, ғылым мен технологияның дамуын ескере отырып, соған сай дамитын алдағы келе жатқан заман оқушыларына қажетті тақырыптардан да іріктелінген.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін оқытудың мақсаты – білім алушыларды шығармашылықпен жұмыс істеуге және сыни тұрғыдан ойлауға дағдыландыру. Білім алушылар проза, поэзия, драма жанрларынан, сондай-ақ, ғылыми және бұқаралық ақпарат құралдарының (газет-журналдар, т.б.) материалдарын сын тұрғысынан оқи отырып, өз түсініктерін дамытады. Оқу арқылы танымдық дағдыларын арттырып, тіл білімі мен әдебиет әлеміне жол ашады. Сондай-ақ қазақ тілі мен әдебиетінің тақырыптық және тілдік ортақтығы арасындағы өзара байланыстың күшейтілуі арқылы білім алушылардың қазақ тілінің стильдік ерекшелігін бір оқу бағдарламасы аясында меңгеруіне ықпал етеді. Өйткені ортақ тақырып қазақ тілі мен әдебиеттен алынатын білімдердің ерекше синтезін жасайды. Оны меңгерту үшін жаңа деңгейдегі оқу-танымдық процесті ұйымдастыратын әдістер мен тәсілдер жүйесі де айқындалуы керек.

Кіріктірілген білім беру бағдарламасында қазақ тілі мен әдебиет пәнінің оқытылу да өзгеше. Бағдарлама оқушының білім, білік және төрт тілдік дағдысын: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылымды жетілдіруге бағытталған. Бұл төрт дағды оқу жоспарында «Шиыршық әдісімен» орналастырылған және бір-бірімен тығыз байланысты. Яғни, жыл бойына бірнеше рет қайталанып отырады және сынып өскен сайын тілдік оқу мақсат та күрделене түседі.

Кіріктірілген сабақтар келесі дидактикалық шарттар арқылы жүзеге асырылады:

- пәнаралық байланыстың зерттеу объектісі дұрыс есептелуі, оның өзекті болуы;
- сабаққа дайындық кезінде мұғалімдердің тығыз ынтымақтаста болуы;
- сабақтың әр кезеңінде ойлау әрекетінің белсенділігін артуы және міндетті түрде кері байланыстың болуы;
- жалпы әдісті қолдану негізінде сабақтың әр бөліктерінің арасында сабақтастықтың болуы.

Қазақ тілі мен әдебиетін кіріктіре оқытудың аса тиімді тұсы – қазақ тілін үйретуде мәтінді, оның ішінде көркем мәтінді ұтымды пайдаланатындығы. Сынып өскен сайын біртіндеп күрделеніп отыратын оқу мақсаттары оқушыны көркем мәтіндегі кейіпкерлер мен оқиғалар туралы талдауы мен өзінің ойын білдіру дағдыларын қалыптастыра отырып, қазақша коммуникативтік дағдыларын да қалыптастыру міндетін шешеді. Осылай қазақ тілі мен әдебиет пәндері өзара біріне екіншісі тірек болып, оқушының сөйлеу тілінің сапалы және мазмұнды дамуына тірек жасайды.

Мәселен, 7-сыныптағы қазақ тілі мен қазақ әдебиеті кіріктіріле оқытылып, мынадай тақырыптар меңгертіледі: (1.7.-кесте)

1.7.-кесте. 7-сыныптағы қазақ тілі мен қазақ әдебиеті кіріктіріле оқыту тақырыптары

Қазақ тілі	Әдебиет
Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі - қазақ тілін оқып-үйренеміз. Үш тілді білу – үлкен өнер.	М.Жұмабаев. «Қазақ тілі» өлеңі.
Уақыт – ұлы күш	Абай Құнанбаев. «Сағаттың шықылдағы емес ермек».
Жердегі климаттық өзгерістер	Д. Дефо. «Робинзон Крузо» романы (үзінді).
Қазақстанның ежелгі қалалары және Ұлы Жібек жолы	Б. Ұзақов. «Жантаза».
Спорт және денсаулық күтімі	Т. Нұрмағанбетов. «Он төрт жасар жігіт».
Ұқсатым. Сән. Талғам.	Ақан сері. «Жігіт сипаты». «Қыз сипаты».
Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау – мәдениет	Жюль Верн. «Әлемді сексен күн ішінде шарлау» романы (үзінді).
Музыка. Қазақтың киелі домбырасы.	І.Жансүгіров. «Күйші» поэмасы (үзінді).
Төрт түлік мал мен егіншілік – ел берекесі	Ғ.Мұстафин. «Шығанақ» романы (үзінді).
Наурыз мейрамы. Ұлыс оң болсын! Ақ мол болсын!	М.Мақатов. «Наурыз».
Жастықтың оты қайдасың?	М.Жұмабаев. «Мен жастарға сенемін» өлеңі.
Ғылым мен техниканың соңғы жаңалықтары	Майкл Х.Харт .«100 ұлы адам» атты кітабынан -« Альберт Эйнштейн».
Батыр туса – ел ырысы	А. Нұршайықов «Аңыз бен ақиқат» (үзінді).

Бұл бағдарламада қазақтың ұлттық тарихы мен мәдениетіне, салты мен дәстүріне, келешектегі ғылым мен технологияның дамуына, жаһандық климат

өзгерісіне, күнделікті қарапайым қарым-қатынас пен адамгершілік қағидаларына байланысты тақырыптар болуы көзделді.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәндерін кіріктіріп оқу арқылы оқушылар:

- сөздік қоры мен тілдік сауаттылығын дамытады;
- тілдің қоғамдық-әлеуметтік қызметін түсінеді;
- ойлау және танымдық қабілеттерін дамытады;
- коммуникативтік дағдыларын жағдаятқа сай дұрыс қолдана білуді және өзгелермен еркін қарым-қатынас жасауды үйренеді;
- қазақ халқы мен мемлекеттік тілге деген құрмет сезімін қалыптастырады, қызығушылығын арттырады.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін кіріктіріп оқытуда сабақты ұйымдастыру, ең алдымен, оқу материалының ерекшелігіне, сынып деңгейіне негізделеді. Кіріктіріп оқытудың негізгі және міндетті талабы – оқушының өзіндік жұмыс істеу қызметін арттыру, өйткені оқу материалының тақырыптық аясын кеңейте отырып, терең талдауды талап етеді.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін кіріктіріп оқытуда жаңа әдістемелік логика ұсталынады, сабақты ұйымдастыру, ең алдымен, оқу материалының ерекшелігіне, сынып деңгейіне негізделеді. Жаңартылған коммуникативтік бағыт тек коммуникативтік әдістерді атап қана қоймайды, әрбір коммуникативтік әдісті іштей кіші бөлшектерге бөліп, олар кіші дағдылар – оқу мақсаты түрінде әрбір сыныпқа төменнен жоғары қарай дамып, күрделене түсетін спираль түрінде жүйелі құрастырылады. Өйткені коммуникативтік бағытты ұстану үшін мұғалім мен білім алушылардың және білім алушылардың өзара, жеке, жұпта, топпен, ұжыммен еркін түрде сұхбаттасуына лайықталып құрылған білім берудің жүйелі үдерісі қалыптасуы керек. Бағдарламада көрсетілген оқу мақсаттарының нәтижесіне жету үшін мұғалім мен білім алушының өзара педагогикалық ықпалдасуы жаңа дәрежеге көтерілуі тиіс. Ол дәрежеге өзара сыйластық, іскери ынтымақтастық және сұхбаттасып отыру арқылы қол жеткізуге болады. «Субъекті - субъектілік» дидактикалық қарым-қатынасқа негізделген оқыту жүйесінде әрбір білім алушы жеке тұлға деп танылады және олардың әрқайсысы қазақ тілін оқып-үйренуі барысында өзінің ішкі құндылықтары мен қажеттіліктерін жүзеге асыруға толық мүмкіндігі болуы міндетті болады. Мұғалім білім алушылардың қазақша еркін сөйлеп, жазып, үйренуі үшін түрлі интерактивтік әдістерді қолданып, бірге коммуникативтік жағдаяттың шешімін іздеп, олармен эмоциялық жақын болуы керек. Ынтымақтастық, достық, сыйластық, түсіністік орнату – басты қағида болады.

5-11-сыныптарда оқу процесі жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасымен (оқыту қазақ тілінде емес) жүзеге асырылады.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» бағдарламасының мақсаты – оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту, қазақ тілін қадірлейтін, қоғамдық мәнін түсінетін тұлға қалыптастыру, тіл нормаларын сақтап, дұрыс қолдана білуге, еркін сөйлесуге және сауатты жазуға үйрету.

Ұзақ мерзімді жоспар оқу бағдарламасының құрамына енгізілген және ұзақ мерзімді жоспарда әр сынып бойынша қамтылатын шығармалар, сағат саны, оқу

мақсаттары нақты көрсетілген.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі:

5-сынып – аптасына 5 сағат, оқу жылында – 170 сағат;

6-сынып – аптасына 5 сағат, оқу жылында – 170 сағат;

7-сынып – аптасына 5 сағат, оқу жылында – 170 сағат;

8-сынып – аптасына 5 сағат, оқу жылында – 170 сағат;

9-сынып – аптасына 5 сағат, оқу жылында – 170 сағат;

10-сынып – аптасына 5 сағат, оқу жылында – 170 сағат;

11-сынып – аптасына 5 сағат, оқу жылында – 170 сағатты

құрайды.

Осы тұста назар аударатын жағдай орта білім беру деңгейінің 5-11 сыныптарына арналған «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні оқу жүктемесі төмендетілген үлгілік оқу бағдарламамен оқытуға да көшті.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен оқу жүктемесі төмендетілген үлгілік оқу бағдарламасының (оқыту қазақ тілінде емес) ерекшеліктері:

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің төмендетілген үлгілік оқу бағдарламасы оқу жүктемесінің көлемі жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының оқу жүктемесінің көлемінен 2 сағатқа кем:

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі:

5-сынып – аптасына 4 сағат, оқу жылында – 136 сағат;

6-сынып – аптасына 4 сағат, оқу жылында – 136 сағат;

7-сынып – аптасына 3 сағат, оқу жылында – 102 сағат;

8-сынып – аптасына 3 сағат, оқу жылында – 102 сағат;

9-сынып – аптасына 3 сағат, оқу жылында – 102 сағат.

10-сынып – аптасына 3 сағат, оқу жылында – 102 сағат.

11-сынып – аптасына 3 сағат, оқу жылында – 102 сағат.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің төмендетілген үлгілік оқу бағдарламасы оқу жүктемесінің көлемі жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының оқу мақсаттары жеңілдетіп берілген. Кейбір оқу мақсаттарына түсініктеме ретінде ұсынымдар беріліп, оқу мақсаттарына өзгерістер енгізілген.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің оқу мазмұны 5 бөлімге бөлінеді. Бөлімдерді бөлімшелер құрайды, олар сыныптар бойынша күтілетін нәтижелер түрінде оқыту мақсаттарынан тұрады.

Мұғалімдер сабақ жоспарлауда төмендегілерге назар аударады:

- Дифференциация (саралап оқыту) – оқушылардың жеке қабілет ерекшеліктерін ескере отырып оқыту. Қабілеті жоғары немесе төмен оқушылардың мүмкіндіктерін ескере отырып, сабақ мақсаттары, бағалау нәтижелері, тапсырмалар деңгейі қарапайымнан күрделіге қарай құрастырылуы қажет. Сонымен қатар, жұптық және топтық жұмыстарды ұйымдастыруда оқушыларды қабілеттеріне қарай араластырып отыру ескеріледі. Орта мерзімді жоспардың «Мұғалімге арналған ескертпелер» бағанында нақты түрлерін практикада жүзеге асыру жолдары көрсетілген.

- Сабақ барысында оқушыларға жеке «ойлан», жұппен «талқыла» және топпен «бөліс» әдісін кеңінен қолдану ұсынылады. Бұл өз кезегінде

оқушыларға білім, ақпарат, идея, тәжірибе алмасуға, сыни ойлауға мүмкіндік береді.

- Орта мерзімді жоспарларда әр сынып бойынша әртүрлі лексикалық тақырыптар берілген. Лексикалық тақырыптар белгілі бір салаға байланысты сөздік қорды меңгеруге, ақпараттармен танысуға, танымын кеңейтуге бағыттайды. Сыныптан сыныпқа өткен кезде лексикалық тақырыптар арасында байланыс болу үшін бір тақырыпты әртүрлі мақсатта қарастыру ұсынылған. Бұл байланыс сол тақырыпта қарастырылатын мәселеге, деректерге әртүрлі қырынан келуге мүмкіндік береді.

- Орта мерзімді жоспарларда әр бөлімге арналған сағат сандары ұсынылған. Пән мұғалімі оқушылар мен сыныптардың ерекшеліктеріне қарай сағат сандарына өзгеріс енгізе алады. Дегенмен, бір тоқсанға берілген лексикалық тақырыптар мен оқу мақсаттары толық қамтылуы тиіс.

- Орта мерзімді жоспарда көрсетілген оқыту ресурстары үлгі болып табылады. Мұғалімдер қажет деп тапқан жағдайда қосымша ресурстар қолдана алады.

Бір сабақта оқылым, жазылым, тыңдалым, айтылым бойынша нақты нәтижеге жетуге мүмкіндік беретін бір немесе екі оқу мақсаты (дағды) ғана алынғаны дұрыс. Үш немесе одан да көп дағдыны алу сабақтың мақсатына жетуге, қажетті дағдыларды терең қалыптастыруға мүмкіндік бермей, оқушыларда тұрақсыз білім қалыптастыруы мүмкін.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» кіріктірілген пәнінен тыңдалым мен айтылым сөйлеу әрекеттерін дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілері:

- күнделікті тақырыптар аясында және таңдау тақырыбына байланысты: ғылыми және т.б. белгілі бір уақыт ішінде (қысқа) еркін сөйлесу;

- ауызша тілдесімді түсіне білу және оны қысқаша мазмұндай білу, оны жалғастыру;

- ақпараттардағы негізгі байланысты анықтай білу және оны жүйелі баяндау;

- әртүрлі мәтіндердің стильдері мен ерекшеліктерін түсіне білу және бағалау;

- бұқаралық ақпарат құралдарының тілін түсіну;

- тыңдауға, мазмұнын түсінуге әртүрлі жанрдағы мәтіндерді ұсыну;

- мәтінді қайталап тыңдатып, негізгі ойға назар аударту;

- тыңдалған мәтін бойынша сұрақтар қою; -мәтін бойынша жоспар құру;

-тыңдалған мәтіннің белгілі бір бөлігін өз сөзімен айтып беру;

- мәтіннің мазмұны бойынша қарама-қарсы пікір айту, дәлелдеу;

- ұсынылған тақырып бойынша сұхбат алу немесе сұхбат беру және нәтижесі бойынша ауызша есеп беру;

- жоспарланған тақырыптар бойынша пікірталас ұйымдастыру (мысалы, «Бізге, яғни оқушыларға мектеп формасын кию қаншалықты қажет?»);

- жұпта ым-ишараны пайдаланып, оқиғаны жазуға дайындалу (мысалы, «Бағытталған оқу» және «Бағытталған жазу»);

- ауызша айтылғанды түсіну және сұрақтарға жауап бере білу;

- берілген тақырып бойынша диалог құрастыру. «Қазақ тілі мен әдебиеті» кіріктірілген пәнінен оқылым дағдысын дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілері:

- қазақ тіліндегі әртүрлі оқылым материалдарын меңгеру, яғни бүгінгі таңдағы газет-журналдар, қысқа әдеби мәтіндер, пікірталас туғызатын және белгілі бір мәселе қозғалған мақалалар, хаттар және т.б.;

- көз жүгіртіп оқу, жалпы мазмұнын түсіну және нақты ақпаратты табу үшін оқу, ақпараттарды алу үшін оқу, көркем шығармаларды оқу, автор көзқарасын табу үшін оқу;

- кітапқа ауызша және жазбаша шолу жасау;

- интернет ресурстарымен жұмыс (тақырып мазмұны бойынша презентациялар, жобалар дайындау);

- мәтіннің тақырыбы мен бастапқы бөлігіне сүйене отырып, оқиғаның дамуын болжау;

- әдебиетпен жұмыс (сұхбатқа сұрақтар мен жауаптар дайындау);

- көз жүгірте, шолу жасай отырып оқу;

- мәтіннің негізгі ойы мен бөліктерін анықтай отырып оқу;

- ақпаратты табу үшін оқу, қызығып оқу және өз көзқарасын айту үшін оқу.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» кіріктірілген пәнінен жазылым дағдысын дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілері:

- тыңдалған және оқылған мәтіннің қысқаша мазмұнын, фильм мен кітаптан алған әсерлерін жазу;

- оқушыларға таныс ертегі, әңгіме, өлеңдердің қысқаша мазмұнын жазу;

- әдеби шығармадан алынған көркем, бейнелі сөздерді жаздыру;

- әдеби шығармадағы жаңа сөздерден сөздік құрастыру;

- газетке шағын хабарлама/мақала жазу;

- белгілі оқиғаны өз көзқарасымен өзгертіп аяқтау;

- әдеби шығарма мәтініндегі оқиғаны өз көзқарасымен өзгертіп аяқтау;

- ақпаратты суреттер мен сызбалар, белгілер, пиктограммалар арқылы беру;

- сұхбатқа сұрақтар дайындау.

Мұғалімдер пән бойынша оқу бағдарламасының талаптарын орындауға тиіс, сонымен бірге оқыту барысында төмендегі бірқатар мәселелерді ескеру керек:

- сабақта бірнеше жаттығу түрлерін жоспарлау;

- қысқа уақыт алатын жаттығу дайындау (әдетте баланың назары бір нәрсенің төңірегінде ұзақ шоғырланып тұрмайды);

- бір жұмыс түрінен екіншісіне біртіндеп ауысып, оқушыларға сабақтың басты мақсаты туралы ескертіп отыру;

- сыныппен өзара әрекеттестік стильдерін өзгертіп отыру;

- жеке, жұптық, топтық немесе барлық сыныпты қамтитын жұмыс түрлерін араластырып қолдану.

Жаңартылған білім мазмұны негізінде білім жүйесінің жаңа болмысы қалыптасуда. Білім берудің әдіс-тәсілдері түбегейлі өзгеруіне байланысты

инновациялық процестің қарқындылығы артуда. Бүгінгі күннің талабы – педагогикалық әрекеттің жеке тұлға дамуына жағдай туғызуы. Осыған орай білім беру жүйесінде әлемдік жоғары деңгейге қол жеткізген, алдыңғы қатарлы оқыту әдіс-тәсілдері арасында кіріктірілген оқытуға негізделген әдіс-тәсіл кең таралып отыр.

Особенности учебной программы обновленного содержания образования по «Русский язык»

Учебный предмет «Русский язык» в образовательном процессе выполняет две функции: во-первых, является предметом изучения, во-вторых, средством изучения других предметов.

Целью обучения учебному предмету «Русский язык» является развитие творчески активной языковой личности путем совершенствования функциональной грамотности учащихся по всем видам речевой деятельности (слушание, говорение, чтение и письмо) на основе сформированных знаний о языке, с учетом норм употребления средств разных уровней и активизации их в продуктивной речевой деятельности в разных сферах общения.

Предметом обучения является современный русский литературный язык в его реальном функционировании в современных условиях полиэтнического и многоязычного Казахстана.

Учебная программа по предмету «Русский язык» направлена на:

- использование знаний о русском языке, соблюдение норм литературного языка (орфоэпических, орфографических, лексических и грамматических) и правил речевого этикета в устной и письменной речи в различных сферах и ситуациях общения;
- совершенствование навыков информационного поиска, извлечения и преобразования информации;
- обогащение словарного запаса и расширение круга используемых грамматических средств академического языка;
- совершенствование навыков критического мышления: анализа, синтеза, оценки, интерпретации полученной информации;
- использование различных видов чтения в зависимости от коммуникативных задач;
- совершенствование навыков слушания и говорения;
- совершенствование умений создавать монологическое высказывание в различных жанрах публичных выступлений, критически оценивать и выбирать языковые средства с точки зрения нормативности, в соответствии с ситуацией общения;
- совершенствование умений успешного диалогического общения, ведения дискуссии в разных сферах и коммуникативных ситуациях, предлагая пути решения проблемы;
- совершенствование стилистической грамотности при создании текстов разных жанров; формирование индивидуального авторского стиля;

умение корректировать и редактировать текст; формирование индивидуального авторского стиля;

- расширение представлений о национально-культурной специфике русского языка, о культуре русского, казахского и других народов;

- воспитание сознательного отношения к языку как средству общения, источнику знаний, духовно-нравственной ценности, как к языковому капиталу, способствующему успешной социализации в обществе.

Грамматический материал изучается в контексте речевых тем. Обучение языку осуществляется через интеграцию с другими предметами посредством изучения сквозных тем, использования текстов различных предметных областей, развития академического языка.

Особенностью обновленных учебных программ является новая структура учебных программ, включающая 4 раздела:

- 1) Общие положения;
- 2) Организация содержания учебного предмета «Русский язык»;
- 3) Система целей обучения;
- 4) Долгосрочный план.

Цели обучения позволяют учителю системно планировать работу по развитию четырех видов речевой деятельности (слушание, говорение, чтение, письмо), а также оценивать достижения учащихся, информировать их о следующих этапах обучения. Пример целей обучения по разделу представлен в таблице 1.8.

Таблица 1.8. слушание и говорение естественно-математического направление:

Обучающиеся должны:		
Подраздел	10 класс	11 класс
1. Понимание содержания сообщения/информации	10.1. 1 – понимать основную и детальную информацию текста, различая факт и мнение; определять целевую аудиторию	11.1.1 – понимать основную и детальную информацию текстов разных жанров (лекция, интервью, диспут, дискуссия, полемика, статья, видеосюжет), высказывая критическое отношение к позиции автора (вводные конструкции, терминология); определять целевую аудиторию
2. Прогнозирование событий	10.1. 2 – прогнозировать содержание по проблеме, поднимаемой в тексте	11.1. 2 – прогнозировать содержание текста по таблицам и схемам
3. Участие в диалоге	10.1 3 – участвовать в дебатах, аргументируя собственную позицию и предлагая разные пути решения проблемы	11.1.3 - участвовать в деловой беседе, решая проблему и достигая договоренности
4. Построение монологического высказывания	10.1.4 – строить развёрнутый монолог (рассуждение на заданную тему, убеждение), включающий не менее 3-х микротем в пределах общественно-политической и учебно-научной сфер	11.1.4 – строить развернутый монолог для публичного выступления в рамках общественно-политической, социально-экономической и учебно-научной сфер
5. Оценивание прослушанного материала	10.1. 5 – оценивать прослушанный материал с точки зрения достоверности, актуальности информации, выражая собственное мнение	11.1.5 – оценивать прослушанный материал с точки зрения убедительности, критически оценивая его

Система целей обучения:

1) слушание и говорение общественно-гуманитарного направления:

Обучающиеся должны:		
Подраздел	10 класс	11 класс
1. Понимание содержания сообщения/информации	10.1.1 – понимать основную и детальную информацию текста, различая факт и	11.1.1 – понимать основную и детальную информацию текста, высказывая

	мнение; определять целевую аудиторию, жанры (лекция, интервью, диспут, дискуссия)	критическое отношение к позиции автора (вводные конструкции, терминология); определять целевую аудиторию, жанры (лекция, интервью, диспут, дискуссия, полемика, статья, видеосюжет)
2. Определение основной мысли	10.1.2 – определять основную мысль на основе выделения смысловых частей прослушанного текста и определения их микротем	11.1.2 – определять основную мысль, опираясь на цель и позицию автора текста
3. Прогнозирование событий	10.1.3 – прогнозировать содержание по проблеме, поднимаемой в тексте	11.1.3 – прогнозировать содержание текста по таблицам и схемам
4. Участие в диалоге	10.1.4 – участвовать в дебатах, аргументируя собственную позицию и предлагая разные пути решения проблемы	11.1.4 – участвовать в деловой беседе, решая проблему и достигая договоренности
5. Построение монологического высказывания	10.1.5 – строить развернутый монолог (рассуждение на заданную тему, убеждение), включающий не менее 3-х микротем в пределах общественно-политической, социально-культурной и учебно-научной сфер	11.1.5 – строить развернутый монолог для публичного выступления в рамках общественно-политической, социально-культурной, социально-экономической и учебно-научной сфер
6. Оценивание прослушанного материала	10.1.6 – оценивать прослушанный материал с точки зрения достоверности, актуальности информации, выражая собственное мнение	11.1.6 – оценивать прослушанный материал с точки зрения убедительности, критически оценивая его

Содержание учебного предмета включает четыре раздела: слушание и говорение; чтение; письмо; соблюдение речевых норм.

Таблица 1.9. Тематическое содержание раздела

Направления	10 класс	11 класс
Естественно-математическое	Толерантность и межкультурный диалог Наука и этика: киборги и клоны	Экология: нефтяная и ядерная промышленность Бизнес-идеи из науки: математика, химия

	Настоящее и будущее цифровых технологий Биотехнологии для жизни Глобальные проблемы энергетики	Молодежная культура: проблемы молодого поколения Экономика и ее роль в обществе Наука и этика: киборги и клоны
Общественно-гуманитарное	Имидж Казахстана: современный и исторический обзор Искусство и литература: различные формы художественного выражения Наука и этика: киборги и клоны Человек: права и свободы Туризм: экотуризм Экология души Свободное время как показатель развития общества Толерантность и межкультур-ный диалог	. Социальное неравенство как глобальная проблема общества Научно-технический прогресс: интеллект искусственный и естественный Театр в современном мире Современное общество: миграция Проблемы медицины XXI века Молодежная культура: проблемы молодого поколения Мир и безопасность Проблема исторической памяти народа

Важным принципом учебной программы по русскому языку является спиральное обучение. Спиральный принцип положен в основу определения результатов обучения. Так, наблюдается наращивание рече-коммуникативных навыков (аудирование (слушание), говорение, чтение и письмо) из класса в класс.

Ключевые особенности спиральной программы:

- учащийся пересматривает тему несколько раз в течение обучения в школе;
- сложность темы возрастает с каждым повторением;
- новое обучение имеет отношение к предыдущему обучению и рассматривается в контексте с предыдущей информацией.

Преимущества принципа спиральности:

- информация повторяется и запоминается каждый раз, когда учащийся повторяет тему;
- учебная программа позволяет осуществлять логический переход от упрощенных идей до сложных;
- обучающиеся могут применять знания при формировании последующих целей урока.

Учебная программа предполагает повторное рассмотрение знаний и понятий по мере перехода учащихся из класса в класс.

Приведем пример

Таблица 1.10. Соблюдение речевых норм

Обучающиеся должны:		
Подраздел	10 класс	11 класс
1.Соблюдение орфографических норм	10.4.1 - соблюдать орфографические нормы	11.4.1 - соблюдать орфографические нормы
2. Соблюдение лексических норм	10.4.2 - использовать лексику официально-делового стиля, публицистического и научного стилей, стилистические фигуры в соответствии с целью и ситуацией общения	11.4.2 - использовать различные изобразительно-выразительные средства языка, стилистические фигуры в соответствии с целью и ситуацией общения
3. Соблюдение грамматических норм	10.4.3 - соблюдать словообразовательные и морфологические нормы (использование глаголов абстрактной семантики, глаголов несовершенного вида настоящего времени)	11.4.3 - соблюдать синтаксические нормы (при пассивных конструкциях с возвратными глаголами и краткими страдательными причастиями, в безличных предложениях), стилистические нормы
4. Соблюдение пунктуационных норм	10.4.4 - использовать знаки препинания в простых, простых осложненных (обособленными членами, вводными словами, вставными конструкциями) и сложных предложениях	11.4.4 - использовать знаки препинания в простых, простых осложненных (обособленными членами, вводными словами и вставными конструкциями) и сложных предложениях с разными видами связи

Программа по предмету «Русский язык» способствует становлению фундаментального мировоззрения учащихся, формирует и развивает их коммуникативную компетенцию, дает возможность пользоваться информацией научно-технической, художественно-эстетической, социальной сфер, помогает ориентироваться в общемировом образовательном пространстве. С помощью художественных и нехудожественных текстов программа значительно расширяет видение учащихся о традициях и обычаях, образе жизни, истории других народов и представлении общечеловеческих ценностей, что прививает уважение к другим народам.

Овладение русским языком поможет учащимся адаптироваться в быстроменяющемся мире, успешно регулируя ситуативно-речевое поведение как в учебной, так и в будущей профессиональной деятельности, использовать различные источники информации и современные информационные технологии для выражения и обоснования собственного мнения.

Цели обучения определены по разделам и подразделам для отслеживания прогресса обучения.

К учебной программе прилагаются учебные планы, состоящие из долгосрочного, среднесрочного и краткосрочных планов на класс. В отличие от

учебной программы учебные планы носят рекомендательный характер, поэтому учитель может адаптировать виды деятельности и подобрать свои альтернативные ресурсы, которые соответствуют интересам, уровню, потребностям и возрастным особенностям учащихся.

Программа способствует тому, чтобы учащиеся стали уверенными, успешными личностями и ответственными гражданами, также содействует стремлению к изучению языков, сознательному отношению к языку как духовной ценности, средству общения и инструменту для получения знаний в разных сферах человеческой деятельности.

Программа предусматривает следующие виды деятельности учащихся на уроке:

- оценивание устных и письменных высказываний (текстов) с точки зрения языкового оформления, уместности, эффективности достижения поставленных коммуникативных задач;
- взаиморецензирование;
- анализ языковых единиц с точки зрения правильности, точности и уместности их употребления;
- лингвистический анализ языковых явлений и текстов различных функциональных стилей и разновидностей языка;
- разные виды чтения в зависимости от коммуникативной задачи и характера текста: просмотровое, ознакомительное, изучающее, ознакомительно-изучающее, ознакомительно-реферативное и др;
- информационная переработка устного и письменного текста: составление плана текста; пересказ текста по плану; пересказ текста с использованием цитат; переложение текста; продолжение текста; составление тезисов; редактирование;
- создание текстов разных функционально-смысловых типов, стилей и жанров; создание рефератов, докладов; рецензирование; аннотирование и т.д.;
- создание высказываний различных типов и жанров в учебно-научной, социальнокультурной и деловой сферах общения с учётом основных орфоэпических, лексических, грамматических норм современного русского литературного языка, применяемых в практике речевого общения;
- участие в дискуссии;
- создание письменных текстов делового, научного и публицистического стилей с учётом орфографических и пунктуационных норм современного русского литературного языка;
- работа с различными информационными источниками: учебно-научными текстами, справочной литературой, средствами массовой информации (в том числе представленных в электронном виде), конспектирование.

Программа по предмету «Русский язык» способствует становлению фундаментального мировоззрения учащихся, формирует и развивает их коммуникативную компетенцию, дает возможность пользоваться информацией научно-технической, художественно-эстетической, социальной сфер, помогает ориентироваться в общемировом образовательном пространстве. С помощью художественных и нехудожественных текстов программа значительно

расширяет видение учащихся о традициях и обычаях, образе жизни, истории других народов и представлении общечеловеческих ценностей, что прививает уважение к другим народам.

Овладение русским языком поможет учащимся адаптироваться в быстроменяющемся мире, успешно регулируя ситуативно-речевое поведение как в учебной, так и в будущей профессиональной деятельности, использовать различные источники информации и современные информационные технологии для выражения и обоснования собственного мнения.

Между долгосрочными, среднесрочными и краткосрочными планами существует очень тесная взаимосвязь. Планирование предполагает выбор средств и способов достижения целей педагогического процесса, последовательность действий в осуществлении намеченного, сроков выполнения. Планирование призвано обеспечить заинтересованность всех участников педагогического процесса и учет результатов деятельности.

В долгосрочном плане отражаются темы обучения на один учебный год. Распределение часов внутри разделов можно варьировать по усмотрению учителя.

Перечисленные цели обучения по классам в виде ожидаемых результатов (рече-коммуникативных навыков) отражены последовательно по четвертям в среднесрочных планах, что позволяет учителям планировать свою работу и оценивать достижения обучающихся, а также информировать их о следующих этапах обучения.

Особенности учебной программы обновленного содержания образования по предмету «Русская литература» (с русским языком обучения)

Учебный предмет «Русская литература» занимает важное место в системе образования Казахстана. Наряду с другими дисциплинами общественно-гуманитарного цикла, литература в яркой и образной форме при помощи специфических средств раскрывает проблему человека и его места в мире. Через постижение произведений русской, казахской и мировой классики, содержащей в себе опыт духовного развития разных эпох, происходит становление внутреннего мира учащегося, приобщение его к общечеловеческим и национальным ценностям. Этот опыт способствует воспитанию гражданских и патриотических чувств личности, что является необходимым условием развития современного общества.

Целью обучения учебному предмету «Русская литература» является способность формированию духовных ценностей человека, готового к саморазвитию и самосовершенствованию, воспитывая компетентного, критически мыслящего читателя, способного анализировать идейно-художественное содержание, учитывая социально-исторический и духовно-эстетический аспекты произведения.

Учебный предмет «Русская литература» обладает огромным воспитательным потенциалом, дающим возможность не только развивать интеллектуальные способности учащихся, но и формировать ценностные

ориентиры, которые позволяют воспринимать проблематику произведений русской, казахской и мировой классики.

Задачи обучения учебному предмету «Русская литература»:

1) формировать знания, умения и навыки, способствующие успешной социальной адаптации, на основе русской литературы, рассматривая ее взаимосвязи с казахской и мировой литературой и культурой;

2) воспитывать патриотизм, гражданственность, активную жизненную позицию на основе общенациональной идеи «Мәңгілік Ел» средствами художественной литературы;

3) формировать понимание ценности литературы как духовного наследия в условиях глобализации современного мира;

4) совершенствовать навыки критического анализа, сравнения, обобщения, умения устанавливать аналогии и причинно-следственные связи, классифицировать явления, строить логические и критические рассуждения, умозаключения и выводы на основе анализа произведений;

5) формировать духовную и интеллектуальную потребность читать, совершенствовать навыки критического чтения и интерпретации текста, развивая творческие способности каждого обучающегося;

6) развивать коммуникативные навыки на основе глубокого понимания, анализа идейно-художественного, социально-исторического и духовно-эстетического аспектов произведений различных жанров;

7) совершенствовать навыки оценивания содержания произведения, литературно-критических статей в устной или письменной форме, проявляя компетентность в области исследовательской культуры;

8) совершенствовать способности контекстного рассмотрения литературных явлений, умения сопоставлять литературные факты, проводить аналогии, выстраивать литературные параллели.

Содержание учебного предмета «Русская литература» направлено на воспитание духовно развитой личности, испытывающей потребность в саморазвитии, расширении культурного кругозора; формирование гуманистического мировоззрения, базирующегося на понимании ценности человеческой личности; формирование основ гражданского самосознания, ответственности за происходящее в обществе и мире, активной жизненной позиции; воспитание уважения к истории и традициям разных народов.

Базовое содержание учебного предмета «Русская литература» составляют 3 раздела:

1) Понимание и ответы по тексту.

2) Анализ и интерпретация текста.

3) Оценка и сравнительный анализ.

В раздел «Понимание и ответы по тексту» включены подразделы: понимание терминов; понимание художественного произведения; чтение наизусть и цитирование; составление плана; пересказ; ответы на вопросы.

Раздел «Анализ и интерпретация текста» состоит из подразделов: жанр; тема и идея; композиция; анализ эпизодов; характеристика героев;

художественный мир произведения в разных формах представления; отношение автора; литературные приемы и изобразительные средства; творческое письмо.

В раздел «Оценка и сравнительный анализ» включены подразделы: оценивание художественного произведения; сравнение художественного произведения с произведениями других видов искусства; сопоставление произведений литературы; оценивание высказываний.

Изучение предмета «Русская литература» в 10-11 классах в уровня общего среднего образования происходит по двум направлениям общественно-гуманитарное и естественно-математическое. Система целей обучения одинаковая. Продемонстрируем на примере.

Таблица 1.11. Система целей обучения общественно-гуманитарного направления

1) понимание и ответы по тексту:

Обучающиеся должны:		
Подраздел	10 класс	11 класс
1. Понимание терминов	10.1.1 - понимать термины: синкретический жанр, золотой век, онегинская строфа, мотив, роман-эпопея, роман в стихах, психологизм, полифония, литературный двойник, фабула	11.1.1 - понимать термины: ретроспекция, серебряный век, имажинизм, символизм, акмеизм, футуризм.
2. Понимание художественного произведения	10.1.2 - понимать содержание художественного произведения, его проблематику, критически осмысливая, выражать своё отношение к услышанному или прочитанному	11.1.2 - понимать содержание художественного произведения и его роль в литературном процессе, критически осмысливая, выражать своё отношение к услышанному или прочитанному
3. Чтение наизусть и цитирование	10.1.3 - самостоятельно находить в тексте и выразительно читать наизусть цитаты, фрагменты, связанные с выражением авторской позиции	11.1.3 - самостоятельно находить в тексте и выразительно читать наизусть цитаты, фрагменты, связанные с проблематикой и выражением авторской позиции
4. Составление плана	10.1.4 - составлять план эссе, сочинения на литературные и свободные темы	11.1.4 - составлять план эссе, критической статьи, сочинения на литературные и свободные темы
5. Пересказ	10.1.5 - пересказывать текст произведения или эпизод, творчески переосмысливая содержание, используя образные средства	11.1.5 - пересказывать текст произведения или эпизод, творчески переосмысливая содержание, сохраняя авторское своеобразие
6. Ответы на вопросы	10.1.6 - давать развернутый аргументированный ответ на	11.1.6 - давать развернутый аргументированный ответ на

	проблемный вопрос, ссылаясь на текст произведения, выражая собственное мнение о теме, сюжете и образах	проблемный вопрос, ссылаясь на литературный материал, выражая собственное мнение о теме, проблеме, системе образов
--	--	--

Таблица 1.18. Система целей обучения естественно-математического направления

1) понимание и ответы по тексту:

Обучающиеся должны:		
Подраздел	10 класс	11 класс
1. Понимание терминов	10.1.1 - понимать термины: золотой век, онегинская строфа, мотив, роман-эпопея, роман в стихах, психологизм, фабула	11.1.1 - понимать термины: ретроспекция, серебряный век, имажинизм, символизм, футуризм, акмеизм
2. Понимание художественного произведения	10.1.2 - понимать содержание художественного произведения, его проблематику, критически осмысливая, выражать своё отношение к услышанному или прочитанному	11.1.2 - понимать содержание художественного произведения и его роль в литературном процессе, критически осмысливая, выражать своё отношение к услышанному или прочитанному
3. Чтение наизусть и цитирование	10.1.3 - самостоятельно находить в тексте и выразительно читать наизусть цитаты, фрагменты, связанные с выражением авторской позиции	11.1.3 - самостоятельно находить в тексте и выразительно читать наизусть цитаты, фрагменты, связанные с проблематикой и выражением авторской позиции
4. Составление плана	10.1.4 - составлять план сочинения на литературные и свободные темы	11.1.4 - составлять план сочинения на литературные и свободные темы, рецензии
5. Пересказ	10.1.5 - пересказывать текст произведения или эпизод, творчески переосмысливая содержание и используя образные средства	11.1.5 - пересказывать содержание произведения, творчески переосмысливая, сохраняя авторское своеобразие текста
6. Ответы на вопросы	10.1.6 - давать развернутый аргументированный ответ на проблемный вопрос, ссылаясь на текст произведения, выражая собственное мнение о теме и образах	11.1.6 - давать развернутый аргументированный ответ на проблемный вопрос, ссылаясь на литературный материал, выражая собственное мнение о проблеме и системе образов

Учебный предмет «Русская литература» формирует представление о художественной литературе как способе познания жизни, художественной модели мира, выраженной в образах и эмоционально воздействующей на человека.

Изучение предмета «Русская литература» нацелено на достижение метапредметных результатов: происходит формирование умений понимать проблему, выдвигать гипотезу, структурировать материал, подбирать аргументы для подтверждения собственной позиции, выделять причинно-следственные связи в устных и письменных высказываниях, формулировать выводы; самостоятельно организовывать собственную деятельность, оценивать ее, определять сферу интересов; работать с разными источниками информации, находить ее, анализировать, использовать в самостоятельной деятельности.

При изучении учебного предмета «Русская литература» идет дальнейшее формирование коммуникативной компетенции учащихся. Обучающиеся используют приобретенные коммуникативные навыки в практической деятельности для создания творческого текста (письменного и устного) на заданную тему, для участия в диалоге и дискуссии.

Главная цель программы — помочь обучающимся сделать следующий шаг в своем гуманитарном развитии: от умения осмысленно читать литературное произведение, различать неразрывную связь формы и содержания к умению мыслить исторически и системно, характеризовать культурный идеал эпохи и соотносить с ним авторский и личностный идеал.

Особенностью изучения литературы в 10-11 классах является собственное критическое осмысление произведений, изложенное в письменном виде, а также написание творческих работ разных жанров. Изучение каждого произведения сопровождается написанием разного рода письменных работ: анализ эпизода эпического произведения, анализ и сопоставительный анализ эпических и лирических произведений, письменный ответ на проблемный вопрос, изучение и письменное осмысление критической литературы, написание творческих работ разных жанров

Особенности учебной программы обновленного содержания образования по предмету «Русский язык и литература» (с нерусским языком обучения)

Изучение учебного предмета «Русский язык и литература» способствует развитию коммуникативных навыков в устной и письменной речи.

Учебный предмет «Русский язык и литература» способствует становлению мировоззрения учащегося, дает возможность пользоваться информацией различных сфер: социально-бытовой, социально-культурной, научно-технической, учебно-профессиональной; помогает ориентироваться в общемировом образовательном пространстве

Целью обучения учебному предмету «Русский язык и литература» является формирование коммуникативных навыков, основанных на владении системой разноуровневых языковых средств, соблюдении правил норм русского литературного языка, правил речевого этикета, употреблении языковых единиц в речевой деятельности, ориентированной на ситуацию общения, что способствует развитию функциональной грамотности учащихся. Учебная программа направлена на развитие всех видов речевой деятельности: слушания, говорения, чтения и письма.

Обновленное содержание обучения предполагает реализацию комплексного подхода в развитии языковой, речевой (в том числе этнокультурной), коммуникативной компетенции на основе функциональной грамотности и в общем направлении воспитания языковой личности; актуализацию самостоятельной работы учащихся по лингво-коммуникативному развитию и совершенствованию.

Программа по предмету «Русский язык и литература» способствует становлению мировоззрения обучающегося, дает возможность пользоваться информацией различных сфер: социально-культурной, социально-экономической, социально-юридической, научно-технической, учебно-профессиональной; помогает ориентироваться в общемировом образовательном пространстве.

Учебная программа направлена на развитие всех видов речевой деятельности. Задачами учебного предмета «Русский язык и литература» являются:

- 1) развитие навыков слушания, говорения, чтения, письма, необходимых для общения в социально-культурной, социально-экономической, научно-технической, учебно-профессиональной сферах жизни;
- 2) совершенствование знаний о единицах языковой системы, правилах их сочетания, функционирования, навыках и умениях конструирования синтаксических структур в соответствии с нормами и правилами русского языка, а также знание теоретико-литературных понятий;
- 3) развитие умения анализировать художественный текст, определять род и жанр литературного произведения, характеризовать роль изобразительно-выразительных средств, формулировать идею и проблематику произведения;
- 4) развитие умения выражать собственное отношение к прочитанному, выявлять авторскую позицию;
- 5) совершенствование навыков создания связного текста (устного и письменного) на соответствующую тему с учетом норм русского литературного языка;
- 6) совершенствование умений и навыков, связанных с поиском, переработкой и фиксацией информации;
- 7) совершенствование навыков критического мышления, направленных на формирование у обучающихся навыков на основе чтения и письма, исследовательских умений, навыков анализа, синтеза, оценки, интерпретации информации, полученной на других предметах;
- 8) использование различных видов чтения в соответствии с коммуникативными задачами;
- 9) обогащение словарного запаса обучающихся узкоспециальной лексикой и фразеологией русского языка;
- 10) совершенствование навыков использования информационно-коммуникационных и компьютерных технологий;
- 11) формирование толерантного отношения к языкам и культурам различных этносов, проживающих в Казахстане и за рубежом.

Грамматический материал изучается в контексте лексических тем на основе текстов художественных произведений.

Содержание учебной программы организовано по разделам обучения, включающим виды речевой деятельности и использование языковых единиц.

Разделы разбиты на подразделы, которые содержат в себе цели обучения по классам в виде ожидаемых результатов по классам.

Цели обучения, организованные последовательно внутри каждого подраздела, позволяют планировать работу и оценивать достижения обучающихся, а также информировать их о следующих этапах обучения. В следующей таблице приведены цели раздела «Слушание»

Таблица 1.19. Цели раздела «Слушание»

Обучающиеся должны:		
Подраздел	Класс 10	Класс 11
1. Понимание устного сообщения\аудио\ видеоматериалов	10.1.1 - понимать основную, детальную и скрытую информацию сообщения, определяя социальные и эмоционально-экспрессивные особенности речи говорящего	11.1.1 - понимать основную, детальную и скрытую информацию сообщения, определяя социально-поведенческие характеристики и коммуникативные намерения говорящего
2. Понимание лексического значения слов	10.1.2 - понимать значение слов научно-технической, общественно-политической, учебно-профессиональной тематики	11.1.2 - понимать значение слов юридической, общественно-политической, экономической тематики
3. Определение основной мысли	10.1.3 - определять основную мысль текста, выявляя проблему и возможные пути решения	11.1.3 - определять основную мысль текста, выявляя авторскую позицию и выражая свое отношение
4. Прогнозирование содержания текста	10.1.4 - прогнозировать содержание всего текста, опираясь на заключительные фразы, выводы текста	11.1.4 - прогнозировать причины и следствия по предложенной проблеме
5. Оценивание устного высказывания	10.1.5 - оценивать высказывание с точки зрения использования приемов привлечения внимания целевой аудитории; умения регулировать конфликтную ситуацию, обосновывая согласие/несогласие с собеседником оценка содержания, формы и структурных и языковых особенностей текста	11.1.5 - оценивать высказывание с точки зрения умения реализовать тактику речевого поведения в различных формах устной речи по широкому кругу тем

В структуру учебной программы включен долгосрочный план, в котором отражены темы изучаемых разделов, цели обучения, изучаемые произведения художественной литературы на учебный год.

Цели обучения в учебной программе направлены на изучение темы урока, содержание и выработку навыков, которые обучающиеся должны освоить на конкретном уроке.

По окончании средней школы обучающиеся должны свободно владеть языком на продвинутом уровне - C1 согласно CEFR – Общеввропейской системы оценки уровня владения иностранным языком. Уровень C1 назван уровнем «Профессионального владения». Характерным для данного уровня является доступ к широкому кругу языковых средств, позволяющих общаться бегло и без подготовки

Особенности уровневого обучения русскому языку как второму языку состоят во взаимодействии родного языка и второго изучаемого (целевого языка), каковым является "Русский язык".

Согласно документу CEFR, выделяются шесть уровней овладения языком (A1, A2, B1, B2, C1, C2), четыре из которых (см. Таблицу) легли в основу школьного профиля обучения русскому языку в школах с нерусским языком (Я2)

Таблица 1.20. Уровни обучения Русскому языку как неродному на всех этапах обучения в школе

Уровень владения языком			Этап обучения в школе
Базовый	A1	Уровень выживания. Элементарный	Начальная школа: 1–3 классы
	A2	Предпороговый уровень	Начальная школа: 4 класс Основная школа: 5–6 классы
Средний	B1	Пороговый уровень	Основная школа: 7–9 классы
	B2	Пороговый продвинутый уровень	Старшая школа: 10–11 классы

Программа «Русский язык и литература» в 10—11 классах призвана завершить формирование представлений о системе языка, его уровнях и изобразительно-выразительных возможностях. Программа выстроена таким образом, чтобы прослеживалась взаимосвязь между различными разделами науки о языке и складывалось представление о русском языке как о системе, тем самым формировалось системное мышление обучающихся и достигалась полнота единой картины мира, отражённая в максимальном объёме языковых

средств, доступных языковой личности для выражения мысли и осознания процессов формирующегося мировоззрения на этапе старшей школы. Особое внимание в программе уделяется подбору текстов из произведений, изучаемых в школе, для лингвистического и литературоведческого анализа

В программу включены фрагменты произведений, которые являются средством воспитательного воздействия на обучающегося, поднимающие высокие нравственные, гражданственные, патриотические проблемы), тексты, являющие собой образцы мастерского филигранного владения словом, синтаксическими конструкциями, средствами выразительности.

Причём при отборе произведений учитывались возрастные особенностей обучающихся в старшей школе и имеющийся у них комплекс знаний, умений и навыков, компетентностей и универсальных учебных действий, полученных и сформированных на ступени основного общего образования, что обеспечит преемственность между изучением предметов на этих ступенях образования.

Теоретические сведения осмысливаются учащимися в ходе формирования универсальных учебных действий в их неразрывном единстве под руководством учителя и при самостоятельной работе как неотъемлемые практико-ориентированные основы для собственного развития и обогащения собственной личности. Теоретические сведения носят системный, обобщающий характер, их объём и особенности подчинены формированию конкретных практических умений и навыков (орфографических, пунктуационных, стилистических), т. е. навыков правильного письма, а также навыков анализа, систематизации информации, вместе с тем развиваются культура речи, литературный вкус, расширяется лингвистический кругозор в целом.

В программу включён специальный раздел «Использование языковых единиц», включающий подразделы:

- 1) использование грамматических форм слов;
- 2) использование синтаксических конструкций.

Этот раздел носит характер итогового и обобщающего, даёт возможность учителю и ученикам сознательно поговорить о проблемах правильности речи, ещё раз поставить индивидуальные ориентиры дальнейшего совершенствования речи

Задачи, стоящие перед учебным предметом «Русский язык и литература» в старших классах, успешно решаются в рамках урока и при самостоятельной работе над языковым анализом литературных произведений. В художественном тексте знаки препинания выполняют особую смысловую и экспрессивную функцию, поэтому при анализе текста, наряду с анализом лексики, морфологии, синтаксиса, особое внимание уделяется пунктуационному анализу. В соответствии с современными требованиями коммуникативной направленности в обучении русскому языку программа предусматривает анализ текстов разных жанров для языкового, стилистического и других видов лингвистического анализа. Для развития речи предназначены такие виды работ, как пересказ, реферирование, составление тезисов, написание изложений, сочинений-миниатюр и другие творческие задания. Учитывая конкретные особенности

условий и задач работы, учитель может вносить изменения в примерное распределение учебного времени, рекомендуемого программой, решать вопрос об изучении материала более крупными блоками. Это позволяет освободить время для практической работы и опережающего рассмотрения отдельных вопросов. В таблице представлены художественные произведения, изучаемые в 10-11 классах.

Тесная связь с литературой, литературоведческим анализом художественного произведения обеспечивает качественное формирование универсальных учебных действий, к числу которых относятся:

- личностные, обеспечивающие жизненное, личностное, профессиональное самоопределение обучающихся и формирование ценностного отношения к миру и человеку в этом мире;
- регулятивные, обеспечивающие организационно-практическую способность и готовность обучающегося на этапе старшей школы к ведению своей учебно-познавательной деятельности от этапа планирования до этапа получения результата, допуская этап возможной коррекции, а также прогностический и эвристический шаги, обеспечивающие творческий подход к решению нестандартных языковых, межпредметных, этнокультурных и поликультурных заданий с опорой на имеющийся уровень сформированных у школьника компетентностей (лингвистической, языковой, коммуникативной, культуроведческой);
- познавательные, обеспечивающие способность к познанию и работе с информацией;
- коммуникативные, обеспечивающие способность обучающегося осуществлять продуктивное общение в совместной деятельности, проявлять толерантность в общении, соблюдать правила вербального и невербального общения в конкретной речевой ситуации.

Білім мазмұнын жаңарту аясында «Геометрия» пәні оқу бағдарламасының ерекшеліктері (10-11 сыныптар)

Жаңартылған білім мазмұнын енгізу аясында жалпы орта білім беру деңгейінің «Математика және информатика» білім саласы бойынша 10-11 сыныптарда екі оқыту бағыты (жаратылыстану-математика бағыты - ЖМБ, қоғамдық-гуманитарлық бағыт - ҚГБ) бойынша да «Геометрия» пәні оқытылады [1].

Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес «Геометрия» пәні жаратылыстану-математика және қоғамдық-гуманитарлық бағыттарының екеуінде де міндетті оқу пәніне жатады.

Оқу пәнінің мазмұны білім алушылардың қоршаған әлемнің математикалық заңдылықтары туралы түсініктерін жүйелеу және дамытуға, олардың математикалық құралдар мен әдістер тәжірибеде барлық білім салаларында құбылыстар мен процестерді сипаттау және зерттеуде қолданылатынын жете түсінулерін көздейді. Пән мазмұны білім алушылардың келесі білім алу деңгейінде табысты оқуы, сондай-ақ практикалық есептерді

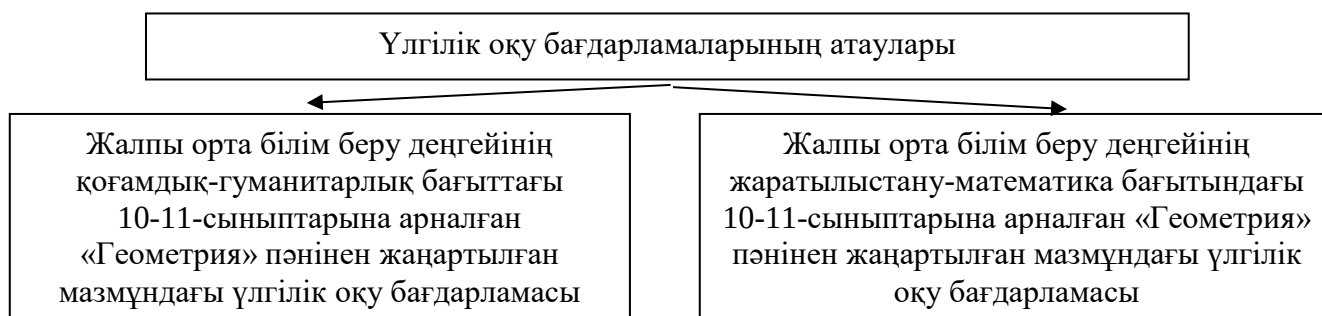
шешуі үшін қажетті математикалық білім жүйелері мен біліктерін және математикалық мәдениетті дамытуға бағытталған. Оқу пәні мазмұнында жалпы зияткерлік және танымдық, оқу біліктерін одан әрі дамыту көзделген. Математикалық заңдылықтарды түсіну барысында гипотезаны тексеру және ұсыну проблемаларын тұжырымдау үшін салыстыру, саралау, тарату, талдау, жинақтау, дерексіздендіру, нақтылау сияқты біліктер қолданылады.

Үлгілік оқу бағдарламасына сәйкес «Геометрия» оқу пәнінің мазмұнының бөлімдері 1.21.-кестеде көрсетілген.

1.21-кесте – Оқыту бағыты бойынша бөлімдер атауы

Жаратылыстану-математика бағыты	Қоғамдық-гуманитарлық бағыт
Геометриялық фигуралар туралы түсінік	
Геометриялық фигуралардың өзара орналасуы	
Метрикалық қатынастар	
Векторлар және түрлендірулер	

«Геометрия» оқу пәні бойынша жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары оқыту бағытына қарай әзірленді (1.1.-сызба) [5].

1.1-сызба – Үлгілік оқу бағдарламаларының атаулары

Жаңартылған мазмұндағы 10-11-сыныптарға арналған «Геометрия» пәнінің үлгілік оқу бағдарламаларының құрылымын және базалық мазмұнының ерекшеліктерін оқыту бағыттарына сәйкес қарастырайық.

I. Үлгілік оқу бағдарламаларының құрылымы

Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары үш тараудан тұрады. Сонымен қатар оқу бағдарламаларына қосымша ретінде Ұзақ мерзімді жоспар берілген.

Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары тарауларының атаулары 1.2-сызбамен көрсетілген.

1.2-сызба – Үлгілік оқу бағдарламасының құрылымы

Осы тараулардың әрқайсысына тоқталайық.

1-тарау.

Оқу бағдарламалары Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығымен бекітілген Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарының 4-қосымшадағы Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына және «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2019 жылғы 15 мамырдағы № 205 бұйрығына сәйкес әзірленген [2, 3].

Осы тарауда пәнді оқытудың мақсаты мен міндеттері көрсетілген.

Жалпы орта білім беру деңгейінде оқытудың екі бағытында да «Геометрия» пәні 10-11 сыныптарға арналған жаңартылған мазмұндағы Үлгілік оқу жоспарларында инварианттық компоненттегі міндет пән болып табылады.

«Геометрия» пәнін оқыту оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін неғұрлым тиімді әдістерді ұсынады және логикалық, абстрактілік, кеңістіктік, сыни ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді, шынайылықты танудың ғылыми әдістерін меңгереді, математиканың практикалық маңыздылығын жете түсінеді.

Пайымдаулардағы қорытындыларды негіздеуде математикалық тілдің қолдану қажеттілігі оқушылардан математикалық терминологияны, логикалық конструкциялар мен таңбаларды еркін пайдалануын талап етеді, адамның жалпы мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Қоғамдық-гуманитарлық бағытта «Геометрия» пәнін оқып-үйрену барысында математиканың практикалық маңыздылығы, тұлғаның логикалық және сыни тұрғыдан ойлау қабілетін қалыптастыру мен дамыту арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға мүмкіндік

жасайды. Сондай-ақ, ғылыми-жаратылыстану пәндерін оқып-білуге қажетті математикалық білім мен білік негіздерін игеру қоршаған ортаның біртұтастығы туралы түсінікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Жаратылыстану-математика бағытында «Геометрия» пәнін оқыту мақсаты: практикалық іс-әрекетте қолдануға, басқа пәндерді игеруге, білім алуды жалғастыруға қажетті математикалық білімді оқушылардың меңгеруі; жалпы адами құндылықтар және ұлттық мәдениеттің озық салт-дәстүрлер негізінде оқушылардың зияткерлігін дамыту.

Қоғамдық-гуманитарлық бағытта «Геометрия» пәнін оқыту мақсаты: қазіргі замандағы қоғамда өзін еркін сезінуге адамға қажетті ойлау қасиеттерін қалыптастыру арқылы оқушылардың зияткерлік деңгейін дамыту; практикалық іс-әрекеттерде қолдануда, басқа пәндерді үйренуде, білім алуды жалғастыруда қажетті математикалық білімді меңгеру.

Мақсаттарға сәйкес «Геометрия» пәнін оқытудың әр бағытында міндеттері анықталған (1.22-кесте).

1.22-кесте – Оқыту міндеттері

Жаратылыстану-математика бағыты	Қоғамдық-гуманитарлық бағыт
1) Геометрияның бөлімдері бойынша математикалық білім, білік және дағдыларын қалыптастыру мен дамытуға жағдай жасау; 2) математикалық тіл мен негізгі математикалық заңдарды қолдану дағдыларын дамытуға ықпал ету; 3) әртүрлі мәнмәтіндегі есептерді шешуде санды қатынастар мен кеңістіктік формаларды оқып білуге жәрдем беру; 4) нақты процестерді сипаттайтын математикалық модельдерді құру және интерпретациялау дағдыларын дамыту; 5) әртүрлі теориялық облыстар мен практикалық іс-әрекеттерде зерттеулер және есептер шешу үшін математикалық әдістерді қолданудың дағдыларын дамыту; 6) логикалық және сын тұрғысынан ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамыту; 7) коммуникативтік, әртүрлі дереккөздерден ақпаратты іздеу және қолдану дағдыларын дамыту; 8) өздігінен, топта жұмыс істеуге қажетті тәуелсіздік, жауапкершілік,	1) Геометрия бойынша математикалық білім, білік және дағдыларын қалыптастыру мен дамытуға жағдай жасау; 2) әр түрлі мәнмәтіндегі есептерді шешуде математикалық тілді және негізгі математикалық заңдарды қолдануға, сандық қатынастар мен кеңістіктік формаларды оқып білуге ықпал ету; 3) есептерді шешу мақсатында оқушылардың білімдерін математикалық модельдерді құруға және керісінше, шынайы процестерді сипаттайтын математикалық модельдерді суреттеп беруге бағыттау; 4) практикалық есептерді шешуде, алынған нәтижелерді бағалау мен олардың нақтылығын айқындауда лайықты математикалық әдістерді таңдап алу үшін логикалық және сыни тұрғыдан ойлауын, шығармашылық қабілеттерін дамыту; 5) коммуникативтік дағдыларын, оның ішінде, ақпаратты дұрыс және сауатты түрде беру, сонымен қатар әр түрлі ақпарат көздерінен, басылымдар мен электрондық құралдардан алынған ақпаратты қолдану қабілетін дамыту;

бастамашылдық, табандылық пен толеранттылық сияқты тұлғалық қасиеттерді дамыту; 9) қоғамның ілгерілеуі үшін математиканың маңыздылығын түсінуін қамтамасыз ету; 10) математиканы оқыту процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану дағдыларын дамыту.	6) өздігінен және топта жұмыс істеуде қажетті тәуелсіздік, жауапкершілік, белсенділік, табандылық пен толеранттылық сияқты тұлғалық қасиеттерді дамыту; 7) геометрияны оқыту процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану дағдыларын дамыту.
---	--

2-тарау.

Екінші тарауда алдымен жалпы білім беру деңгейінің үлгілік оқу жоспарына сәйкес 10-11 сыныптарда «Геометрия» пәнін оқытуға бөлінген оқу жүктемелерінің көлемі, әр сынып бойынша пәннің базалық мазмұны, мектепте математиканы оқытудың бөлімдері мен бөлімшелері көрсетілген.

«Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2019 жылғы 15 мамырдағы № 205 бұйрығы бойынша жаратылыстану-математика және қоғамдық-гуманитарлық бағыттардағы 10-11 сыныптарда «Геометрия» пәніне бөлінген оқу жүктемесі 1.23-кестеде келтірілген [2].

1.23-кесте – Оқу жүктемесінің көлемі

Оқу пәнінің аталуы	Сынып	Оқыту бағыты	Жалпы жүктеме, сағат	
			Апталық	Жылдық
Геометрия	10	Жаратылыстану-математика бағыты	2	68
Геометрия	10	Қоғамдық-гуманитарлық бағыт	1	34
Геометрия	11	Жаратылыстану-математика бағыты	2	68
Геометрия	11	Қоғамдық-гуманитарлық бағыт	1	34

«Геометрия» оқу пәнінің мазмұны келесі бөлімдерден тұрады:

- 1) Геометриялық фигуралар туралы түсінік;
- 2) Геометриялық фигуралардың өзара орналасуы;
- 3) Метрикалық қатынастар;
- 4) Векторлар және түрлендірулер.

«Информатика» пәні бойынша (10-11-сыныптарда) жаңартылған білім беру мазмұнындағы оқу бағдарламасының ерекшеліктері

Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында «Информатика» пәні «Математика және информатика» білім саласында орналасқан. [2]

«Информатика» пәні 10-11-сыныптарда жаратылыстану-математика (ЖМБ) және қоғамдық-гуманитарлық бағытта (ҚГБ) оқытылады. Үлгілік оқу жоспарында «Информатика» пәні инварианттық компоненттің міндетті пәні болып табылады. [3]

10-11-сыныптарға арналған «Информатика» пәнінің жаңартылған мазмұны компьютерлік техника және өзге де ақпараттық технологиялар саласындағы қазіргі заманғы жетістіктерді, коммуникацияның жаңа құралдарын, бағдарламалық қамтамасыз ету мен ақпараттық процестерді тиімді ұйымдастыру бойынша практикалық тәжірибені негізге ала отырып дайындалған. [6,7]

10-11-сыныптарға арналған «Информатика» пәнінің жалпы орта білім беру деңгейінің үлгілік оқу бағдарламасы (3.04.2013 ж.) мен жалпы орта білім беру деңгейінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының (7.03.2019ж.) құрылымындағы айырмашылықтар салыстырылып, 1.24-кестеде көрсетілді.

1.24-кесте. Жалпы орта білім беру деңгейінің үлгілік оқу бағдарламасы мен жалпы орта білім беру деңгейінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының құрылымы

Жалпы орта білім беру деңгейінің жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған "Информатика" пәнінен типтік оқу бағдарламасы (3.04.2013 ж.)	Орта білім беру деңгейінің жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған "Информатика" пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (7.03.2019ж.)
1. Түсінік хат 2. 10-сыныптың оқу пәнінің базалық мазмұны 3. 11-сыныптың оқу пәнінің базалық мазмұны 4. Оқушының дайындық деңгейіне қойылатын талаптар	1-тарау. Жалпы ережелер 2 – тарау. "Информатика" пәнінің мазмұнын ұйымдастыру 3-тарау. Оқыту мақсаттарының жүйесі Жалпы орта білім беру деңгейінің 10-11-сыныптарына арналған "Информатика" оқу пәнінен жаңартылған мазмұн бойынша үлгілік оқу бағдарламасын жүзеге асыру бойынша ұзақ мерзімді жоспар

Жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттардағы жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының пән мазмұнындағы бөлімдер саны жалпы орта білім беру деңгейінің үлгілік оқу бағдарламасымен салыстырғанда 1-ге артты. Пән мазмұнының бөлімдер бойынша құрылымы 1.25-кестеде көрсетілді.

1.25-кесте. Жалпы орта білім беру деңгейінің үлгілік оқу бағдарламасы мен жалпы орта білім беру деңгейінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының бөлімдік құрылымы

Бағыттар	Жалпы орта білім беру деңгейінің жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған "Информатика" пәнінен типтік оқу бағдарламасы (3.04.2013 ж.)	Орта білім беру деңгейінің жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған "Информатика" пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (7.03.2019ж.)
Жаратылыстану-математикалық бағыт	1. Кіріспе 2. Ақпарат және ақпараттық үдерістер 3. Компьютер-ақпаратты өңдеу құралы 4. Алгоритмдеу және программалау 5. Ақпараттық технологиялар және телекоммуникация	1. Аппараттық және программалық қамтамасыз ету 2. Деректерді ұсыну 3. Ақпараттық процестер мен жүйелер 4. Ақпараттық объектілерді құру және түрлендіру 5. Қосымшаларды әзірлеу 6. Компьютерлік желілер және ақпараттық қауіпсіздік
Қоғамдық-гуманитарлық бағыт	1. Кіріспе 2. Ақпарат және ақпараттық үдерістер 3. Компьютер-ақпаратты өңдеу құралы 4. Ақпараттық технологиялар	1. Компьютерлік жүйелер 2. Ақпараттық нысандарды құру және түрлендіру 3. Ақпараттық процестер және жүйелер: 5. Қосымшаларды әзірлеу:

«Деректерді ұсыну» бөлімінің тақырыптары жалпы орта білім берудің үлгілік оқу бағдарламасы бойынша 8-сыныпта оқытылған. Тақырыптар есептеу жүйелерімен, компьютердің логикалық негіздерімен, ақпаратты кодтаумен байланысты болғандықтан жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасында жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-сыныпқа ауыстырылды.

Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасында компьютерлік техникамен жұмыс істеудегі қауіпсіздік ережелеріне, жұмыс орнын ұйымдастыру талаптарына, Интернет желісімен жұмыс істеудегі қауіпсіздік ережелеріне арнайы «Компьютерлік желілер және ақпараттық қауіпсіздік» бөлімі арналған, ал жалпы орта білім беру деңгейінің оқу бағдарламасында кабинеттегі қауіпсіздік ережелері кіріспеде қарастырылған.

Жаратылыстану-математикалық бағытта пәнді оқытудың мақсаты білім алушыларды аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз ету саласында терең біліммен, іскерлікпен және дағдылармен қамтамасыз ету, қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды практикада тиімді пайдалану үшін деректерді, ақпараттық процестер мен жүйелерді ұсыну, ақпараттық объектілерді,

компьютерлік желілер мен ақпараттық қауіпсіздікті құру және жетілдіру болып табылады.

Қоғамдық-гуманитарлық бағытта пәнді оқытудың мақсаты білім алушыларды заманауи ақпараттық технологияларды тиімді пайдалануға арналған негізгі біліммен, жұмыс дағдыларымен қамтамасыз ету болып табылады.

Аталған мақсаттарға сәйкес пәннің мазмұндық құрылымы 1.26-кестеде көрсетілген.

1.26-кесте – Оқыту бағыттары бойынша пәннің мазмұндық құрылымы

<i>Жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған «Информатика» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының мазмұндық құрылымы</i>	<i>Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған «Информатика» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының мазмұндық құрылымы</i>
1. <i>Аппараттық және программалық қамтамасыз ету:</i> 1) аппараттық қамтамасыз ету; 2) программалық қамтамасыз ету. 2. <i>Компьютерлік желілер және ақпараттық қауіпсіздік</i> 1) компьютерлік желілерді ұйымдастыру; 2) желіде жұмыс жасау кезіндегі қауіпсіздік шаралары. 3. <i>Ақпараттық процестер мен жүйелер:</i> 1) реляциялық деректер қоры; 2) мәліметтер қорын құру; 3) құрылымдалған сұраныстар; 4) ақпараттық технологияларды дамытудағы қазіргі заманғы процестер. 4. <i>Ақпараттық объектілерді құру және түрлендіру:</i> 1) 3D – модельдеу; 2) web (веб)-жобалау. 5. <i>Қосымшаларды әзірлеу:</i> 1) алгоритмдер және программалар; 2) мобильдік қосымшалар; 3) IT Startup (ай-ти стартап). 6. <i>Деректерді ұсыну:</i> 1) есептеу жүйелері; 2) компьютердің логикалық негіздері; 3) ақпаратты кодтау	1. <i>Компьютерлік жүйелер</i> 1) бұлттық технологиялар; 2) ақпараттық қауіпсіздік. 2. <i>Ақпараттық нысандарды құру және түрлендіру</i> 1) дизайн теориясы; 2) видео контент құру; 3) веб-жобалау; 4) 3D – модельдеу. 3. <i>Ақпараттық процестер және жүйелер:</i> 1) ақпараттық технологияларды дамытудың заманауи үрдістері. 4. <i>Қосымшаларды әзірлеу:</i> 1) мобильдік қосымшалар; 2) IT Startup (ай-ти стартап).

Пән бойынша оқу жүктемесінің жоғары шекті көлемі 1.27-кестеде көрсетілген.

1.27-кесте. Оқу жүктемесінің жоғары шекті көлемі

Бағыт	10-сынып		11-сынып	
	апталық жүктеме сағ.	жылдық жүктеме, сағ.	апталық жүктеме сағ.	жылдық жүктеме, сағ.
Жаратылыстану-математикалық бағыт	2	68	2	68
Қоғамдық-гуманитарлық бағыт	1	34	1	34

Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пән мазмұны әр бағытқа сәйкес берілген. Мысал ретінде «Ақпараттық объектілерді құру және түрлендіру» бөлімін қарастырайық (1.28-кесте).

1.28-кесте. Бағыттар бойынша «Ақпараттық объектілерді құру және түрлендіру» бөлімінің мазмұны

Бағыттар	Бөлім мазмұны	Ерекшелігі
Жаратылыстану-математикалық бағыт	Web-жобалау: HTML (аш ти эм эл) (Hyper Text Markup Language — (хайпер текст маркап лангуйдж) "гипермәтіндік белгілеу тілі"), CSS (си эс эс) (Cascading Style Sheets — (каскадинг стайл шит) каскадты кестелер стилі); скрипттерді пайдалану, web (веб)-парақшаға мультимедиа нысандарын енгізу.	Web-жобалауда HTML программалау тілі пайдаланылады. Білім алушы HTML тілінің тегтерін, жазылу синтаксисін, қолданылуын үйренеді. Белгілі бір мақсаттағы өз сайты жоспарлап, жобасын құрады, безендірілуі мен интерфейсін ұйымдастырады.
Қоғамдық-гуманитарлық бағыт	Веб-жобалау: сайттар конструкторы; веб-беттегі мультимедиа; сайтты алға жылжыту әдістері; сайтты жариялау. Дизайн теориясы: "дизайн", "қолданылуы", визуалды	Веб-жобалауда сайт конструкторын пайдаланады. Дайын блоктар мен компоненттердің қызметін біледі,

	дизайнның классификациясы; Ақпаратты қабылдау принциптері; "жақсы дизайн" қағидаттары (ыңғайлылық, қарапайымдылық); графикалық файл пішімдері; графикалық файлдарды түрлендіру; сайттың дизайн-макетін әзірлеу. Бейне контентін құру: видео түсірілімнің негізгі қағидалары және бейнелерді өңдеу; бейнемен жұмыс істеу бағдарламалары; бейне клиптерді өңдеу.	қолданысын ұйымдастырады. Дизайн теориясымен танысады, сайттың дизайн-макетін әзірлеуде алған білімін пайдаланады. Видеоны түсіру, өңдеу қағидаларымен танысады, алған білімін сайттың бейне контентін құру үшін пайдаланады.
--	--	--

Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасындағы тағы бір ерекшелік – «Қосымшаларды әзірлеу» бөлімінің қосылуы. Бұл бөлім заманауи программалау технологиялары арқылы мобильді қосымшалар, стартап жобаларын, шығармашылық жобалар дайындауға бағытталған. Мобильді қосымшаларды әзірлеу – бұл смартфондар, ұялы телефондар, шағын портативті құрылғылар үшін қосымшалар дайындау процесі.

Жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттардағы «Қосымшаларды әзірлеу» бөлімінің тақырыптық мазмұны 1.29-кестеде берілген.

1.29-кесте. «Қосымшаларды әзірлеу» бөлімінің тақырыптық мазмұны

Бағыттар	10-сынып	11-сынып
Жаратылыстану-математикалық	Алгоритмдер және программалар Пайдаланушы функциялары мен процедуралары Жолдармен жұмыс жасау Файлдармен жұмыс жасау Сұрыптау әдістері Графтардағы іздеу алгоритмдері.	Мобильді қосымшалар: мобильді қосымшалар интерфейсі; мобильді қосымшаларды әзірлеу және орнату; ақылды үй, ақылды үй құрылғысымен басқару үшін программаларды әзірлеу. IT Startup (ай-ти стартап): Crowdfunding (краудфандинг) платформаларының жұмыс қағидалары; маркетингтік жарнама, өнімді өткізу және сату жолдары;

Қоғамдық-гуманитарлық		Мобильді қосымшаларды құру Өзіңнің Startup-ынды қалай іске қосу керек Жобаны алға жылжыту IT Startup (ай-ти стартап) және жарнама
-----------------------	--	--

«Информатика» пәні бойынша жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының 3-тарауында бөлімдер бойынша пәнді оқу мақсаттарының жүйесі берілген. Оқу мақсаттары сыныптар арасында әрбір бөлім бойынша сабақтастықта жүйелі ұйымдастырылған. Пән мұғалімдері оқу мақсаттары бойынша білім алушылардың ойлау дағдыларының деңгейін анықтайды. Бұл мұғалімдердің сабақтағы жұмысын жоспарлауға, оқушылардың жетістіктерін бағалауға, сондай-ақ оларды оқытудың келесі кезеңдеріне даярлауға мүмкіндік береді. Негізгі бөлімдер жылдан жылға қайталанғанымен, әрбір бөлім бойынша оқыту мақсаттары білім алушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып күрделендірілген және оқытудың әрбір кезеңінде аса маңызды іргелі ұғымдардың жүйелі қайталануын қамтамасыз ететін етіп бөлінген.

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы «Деректерді ұсыну» бөлімі бойынша оқу мақсаттарының Блум таксономиясы бойынша ойлау дағдыларының деңгейлері (шартты түрде) 1.30-кестеде көрсетілген.

1.30-кесте. «Деректерді ұсыну» бөлімі бойынша ойлау дағдыларының деңгейлері

Тақырыптар	Оқу мақсаттары	Ойлау дағдыларының деңгейлері
Бір санау жүйесінен екінші санау жүйесіне сандарды аудару	10.2.2.1 ондық жүйедегі бүтін сандарды екілік, сегіздік, он алтылық санау жүйесіне және кері аудару	Білу, түсіну, қолдану
Логикалық операциялар (дизъюнкция, конъюнкция, инверсия)	10.2.2.1 логикалық операцияларды қолдану (дизъюнкция, конъюнкция, инверсия)	Білу, түсіну, қолдану
Ақиқат кестесін құру	10.2.2.2 берілген логикалық элементтер үшін ақиқат кестесін құру	Білу, түсіну, қолдану
Компьютердің логикалық элементтері	10.2.2.3 маңызды логикалық элементтердің мақсатын түсіндіру: конъюнктор, дизъюнктор, инвертор	Түсіну, талдау
Компьютердің логикалық негіздері	10.2.2.4 логикалық өрнекті логикалық сызбаға өзгерту немесе керісінше; 10.1.1.1 басқару құрылғысының (БК), арифметика-логикалық құрылғының (АЛҚ) және жад регистрінің процессордың бір бөлігі ретінде функциясын сипаттау	түсіну, қолдану, талдау жинақтау

Мәтіндік ақпаратты кодтау принциптері	10.2.3.1 Unicode (юникод) және ASCII(аск(и)й) символдарын кодтау кестесін салыстыру	Білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау
---------------------------------------	---	---

Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 10-11-сыныптардағы «Ақпараттық процестер және жүйелер» бөлімінің «Ақпараттық технологияларды дамытудағы қазіргі заманғы үрдістер» бөлімшесі бойынша оқу мақсаттарының сабақтастығы мен Блум таксономиясы бойынша ойлау дағдыларының деңгейлері (шартты түрде) 1.31-кестеде көрсетілген.

1.31-кесте. «Ақпараттық процестер және жүйелер» бөлімі бойынша оқу мақсаттарының Блум таксономиясы бойынша деңгейлері

Сынып/бөлімше	Оқу мақсаттары	Ойлау дағдыларының деңгейлері
10-сынып/ Жасанды интеллект және Blockchain (блокчейн) технологиясы	10.3.1.1 Машиналық оқыту принциптерін, нейрондық желілерді (нейрондық және синапстар) түсіндіру; 10.3.1.2 Өнеркәсіпте, білім беруде, ойын индустриясында, қоғамда жасанды интеллект қолдану саласын сипаттау; 10.3.1.3 Blockchain технологиясының мақсаты мен жұмысын түсіндіру.	Білу, түсіну, қолдану, талдау.
11-сынып/ Сауаттылық	11.3.1.1 Қазақстанда цифрландыру процесінің ағымдағы үрдістерін талдау; 11.3.1.2 Электрондық үкімет порталының функцияларын сипаттау.	Талдау, бағалау.

«Информатика» оқу пәнінің жаңартылған мазмұны бойынша үлгілік оқу бағдарламаларының үшінші тарауынан кейін әр сыныпқа арналған ұзақ мерзімді жоспарлар берілген. Ұзақ мерзімді жоспарларда әр тақырыпқа сәйкес бөлімдер, тақырыптар атаулары, оқыту мақсаттары көрсетілген. Жаңартылған мазмұндағы Типтік оқу бағдарламаларында тақырыптар мен бөлімдер тоқсандар бойынша бөлінген. Тақырыптарды оқуға арналған сағаттар көрсетілмеген. Тоқсан ішіндегі бөлімдер мен тақырыптарға сағаттарды пән мұғалімдері бөледі. Бұл шешім білім беру ұйымының әдістемелік бірлестіктерінің отырыстарында қабылданады. Жоспарлау кезінде бекіту және қайталау сабақтарына арналған сағаттарды, бөлім, тоқсан және жыл үшін жиынтық бағалауды ескеру қажет. Ең бастысы, бір тоқсанда көрсетілген материал дәл осы тоқсанда оқытылуы тиіс.

11-сыныптағы «Ақпараттық нысандарды құру және түрлендіру» бөлімі бойынша ұзақ мерзімді жоспарды қарастырайық (1.32-кесте).

1.32-кесте. «Ақпараттық нысандарды құру және түрлендіру» бөлімі бойынша ұзақ мерзімді жоспар

Бөлімше	Тақырыптар	Оқыту мақсаттары
2- тоқсан		
Бағыт	Жаратылыстану-математикалық	
3D – модельдеу	Виртуалды және кеңейтілген шындық	11.4.1.1 виртуалды және кеңейтілген шындықтың мақсатын түсіндіру;
	Виртуалды шындықтағы адам	11.4.1.2 Виртуалды және кеңейтілген шындықтың психикалық және физикалық денсаулыққа әсері туралы айту;
	3D-панорама және виртуалды тур	11.4.1.3 бірінші тұлға көрінісі бар 3D-панорама жасау (виртуалды тур);
	Виртуалды турдың 3D-панорамасын әзірлеу	11.4.1.3 бірінші тұлға көрінісі бар 3D-панорама жасау;
Бағыт	Қоғамдық-гуманитарлық	
3D – модельдеу	Виртуалды және кеңейтілген шындық	11.2.4.1 виртуалды және кеңейтілген шындықтың мақсатын түсіндіру
	Виртуалды шындықтағы адам	11.2.4.2 адамның психикалық және физикалық денсаулығына виртуалды және кеңейтілген шындықтың әсері туралы айту
	Виртуалды тур	11.2.4.3 бірінші тұлғадан көрінісі бар 3D панорама (виртуалды саяхат) жасау

«3D модельдеу» бөлімшесі бойынша жаратылыстану-математикалық бағытта 4 тақырып, ал қоғамдық-гуманитарлық бағытта 3 тақырып қарастырылған. Айырмашылығы – жаратылыстану-математикалық бағыттағы 11.4.1.3 бірінші тұлға көрінісі бар 3D-панорама жасау мақсатымен «Виртуалды турдың 3D-панорамасын әзірлеу» тақырыбы. Тақырып виртуалды турдың 3D-панорамасын әзірлеумен бекітіледі.

Қоғамдық-гуманитарлық бағытта «3D модельдеу» бөлімшесі білім алушыларды виртуалды және кеңейтілген шындықтың мақсатымен, негізгі құралдарымен, адамға әсерімен таныстыруға және дайын виртуалды әлеммен таныстыруға арналған.

10-11 сыныптардағы Информатика сабақтарында пәнаралық байланыс білім алушылардың оқу пәндеріне деген кешенді көзқарасын қалыптастырады,

ой-өрісін кеңейтеді, шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға ықпал етеді, бағдарламалық материалды терең ұғына отырып меңгеруге, қызығушылығын арттыруға көмектеседі, ғылыми-зерттеу қызметіне бейімдейді, білім алушылардың ғылыми ойлау стилін дамытуға ықпал етеді, әр пәннің мән-мағынасын, қолдану салаларын түсініп, болашақ мамандықты дұрыс таңдауға ықпал етеді.

«Информатика» пәнінің төмендегі пәндермен пәнаралық байланысы анықталған:

«Алгебра және анализ бастамалары» пәнімен пәнаралық байланыс:

1) программалау құралдарын қолданып қосымшалар құруда әртүрлі типтегі сандық деректерді, математикалық формулалар мен функцияларды қолдану;

2) координаталық жүйелерге байланысты есептердің модельдерін программалауда;

«Геометрия» пәнімен пәнаралық байланыс:

1) 3D модельдеу арқылы 3D объектілер дайындау;

2) координаталық жүйелер, проекциялар және олардың компьютерлік графика мен модельдеуде қолданылуы;

3) программалау арқылы графтардағы алгоритмдерді жүзеге асыру;

4) геометриялық шамаларды есептеу

«Физика» пәнімен пәнаралық байланыс:

1) программалау ортасында программалау арқылы есептерді шешу;

2) физикалық үдерістерді модельдеу.

«Химия» пәнімен пәнаралық байланыс:

1) химиялық үдерістерді модельдеу.

Қазақ, орыс және шетел тілдері пәндерімен пәнаралық байланыс:

1) жобаны рәсімдеуде мәтінді теру ережелерін сақтау, орфография және пунктуация ережелерін пайдалану;

2) информатика және ақпараттық технологиялар бойынша терминдермен сөздік қорын байыту, академиялық тілді қолдану;

3) телекоммуникациялық ресурстарды шетел тілдерін үйрену құралы ретінде пайдалану.

«Әдебиет» пәнімен пәнаралық байланыс:

1) жобаның сценарийін, жоспарын құру.

«География» пәнімен пәнаралық байланыс:

1) географиялық объектілердің электрондық деректер қорын құру;

«Биология» пәнімен пәнаралық байланыс:

1) сабаққа қосымша құрал ретінде биологиялық объектілердің графикалық және анимациялық бейнелерін дайындау;

2) биологиялық үдерістерді модельдеу.

«Тарих» пәнімен пәнаралық байланыс:

1) тарихи оқиғалардың электрондық базасын құру;

«Адам. Қоғам. Құқық» пәнімен пәнаралық байланыс:

1) ақпаратпен жұмыс істеу саласында Қазақстан Республикасының заңнамаларын білу.

Жалпы орта білім беру деңгейіндегі «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндері бойынша жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының негізгі ерекшеліктері

10-11-сыныптардағы «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәнінен жаңартылған мазмұндағы бағдарламаның мазмұны негізгі орта білім беру деңгейі курсы қайталамайды, проблемалық-тақырыптық блоктар түрінде ұсынылған және әртүрлі тарихи кезеңдердегі (ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейінгі) Қазақстан мен әлемнің этникалық, саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуының негізгі мәселелерін қамтиды.

Атап айтсақ «Қазақстан тарихы» пәнінен 10-сыныпта «Этникалық және әлеуметтік процестер» бөлімі бойынша ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейінгі Қазақстандағы этникалық және әлеуметтік процестерге талдау жасалады. Сонымен қатар аталған бөлімнен кейін «Дәстүрлі қазақ қоғамының этноәлеуметтік ұйымдасуы» тақырыбында зерттеу жұмысы ұсынылған. Бұл білім алушының осы бөлім бойынша жүйелі білімін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

10-11-сыныптарға арналған «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары құрылымының ерекшеліктерін қарастырайық.

Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының құрылымы үш тараудан және үлгілік оқу бағдарламасын жүзеге асыру бойынша ұзақ мерзімді жоспардан тұрады. Бірінші тарауда жалпы ережелер, оқу пәнін зерделеудің мақсаты мен міндеттері берілген.

Оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығымен бекітілген Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес әзірленген.

«Қазақстан тарихы»:

Отандық тарихты зерделеу өткен тарихи оқиғаларды түсіну және оларды талдау негізінде қазіргі замандағы орнын анықтау, азаматтық ұстанымын қалыптастыру және оқиғалар мен құбылыстарға жеке көзқарасын білдіре отырып, олардың маңызы мен мәнін түсінуді қамтамасыз ететін жеке тұлғаның тарихи санасын қалыптастыруға бағытталған.

Оқу пәнінің мазмұны білім алушыларға әртүрлі тарихи кезеңдердегі Қазақстанның әлемдік тарихи процестегі орны мен рөлін анықтай отырып, этникалық, саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени даму жолдарының негізгі ерекшеліктерін түсінуге мүмкіндік береді.

Оқу пәнінің мақсаты – отандық тарихтың негізгі оқиғалары мен процестерін оқыту негізінде тарихи санаға, азаматтылық пен отансүйгіштік

қасиеттерге ие, тарихи білім мен дағдыларды оқу және қоғамдық іс-әрекеттерде тиімді және шығармашылықпен қолдана алатын тұлға қалыптастыру.

Пәндерді оқытуға сәйкес анықталған міндеттер:

– Қазақстан аумағындағы қоғамның әртүрлі тарихи кезеңдеріндегі этникалық, әлеуметтік, экономикалық, саяси және мәдени дамуының негізгі мәселелері туралы білім қалыптастыру;

– тарихи қалыптасқан мәдени, ұлттық дәстүр, әлеуметтік және адамгершілік нормаларды білімалушылардың түсінуі негізінде оларда азаматтылық пен қазақстандық бірегейлікті, дүниетанымдық ұстанымдарды тәрбиелеу;

– әлемдік тарихи процестегі Қазақстанның орны мен рөлі туралы жалпы тұтас түсінік қалыптастыру;

– тарихи оқиғалар, құбылыстарды тарихи заңдылықтарды ескере отырып зерттеу, оқиғалар мен тұлғаларға қатысты пікірлер мен берілген бағаларды салыстыру және сыни тұрғыдан талдау дағдыларын дамыту, өткен кезеңмен қазіргі уақытқа қатысты пікірталастық мәселелерге өзіндік көзқарасты қалыптастыру;

– өлке тарихын зерделеу, өлкетанулық жұмыстарды жүргізу дағдыларын дамыту;

– әртүрлі тарихи деректермен жұмыс істеу, тарихи ақпаратты іздеу және жүйелеу дағдыларын дамыту;

– әртүрлі деректерді қолдана отырып, жобалық, зерттеу әрекетін және тарихи реконструкция дағдыларын дамыту;

– қазіргі кездегі саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени процестерді түсіну үшін тарихи білімдерін қолдана білу дағдыларын қалыптастыру;

– коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру, оның ішінде, өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық білдіру, командада жұмыс істей алу, түрлі деректерден алынған ақпараттарды қолдану болып табылады [8]. Оқу бағдарламасы

Оқу пәндері бойынша оқу жүктемесінің көлемі «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығымен бекітілген үлгілік оқу жоспарына енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға (ҚР БҒМ 2018жылғы 4 қыркүйектегі №441бұйрығы) сәйкес анықталды. «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі 1.33-кестеде берілген.

Оқу пәні Сынып/ бағыты	Қазақстан тарихы	
	апталық	жылдық
10 (ҚГБ)	2 сағат	68 сағат
11(ҚГБ)	2 сағат	68 сағат
10(ЖМБ)	2 сағат	68 сағат
11(ЖМБ)	2 сағат	68 сағат

1.33-кестеге сәйкес 10-11-сыныптарға арналған «Қазақстан тарихы» оқу пәні қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағытта үлгілік оқу жоспарының инвариантты компонентінің *міндетті пәндері* ретінде оқытылады [3] Үлгілік оқу жоспары.

Жаңартылған білім мазмұны аясында 10-11-сыныптардағы «Қазақстан тарихы» оқу пәнінің мазмұны 8 бөлімнен тұрады.

Аталған бөлімдер бойынша 10-11-сыныптағы пән мазмұнында білім алушылар Қазақстанның тарихи дамуын әлемдік тарих контекстінде, ортақ белгілері мен ерекшеліктерін анықтай отырып; түрлі тарихи кезеңдердегі Қазақстан территориясындағы өркениеттер мен мемлекеттердің қалыптасуы мен дамуына түрлі факторлардың (географиялық, демографиялық, миграциялық, әлеуметтік-экономикалық, мәдени) ықпалын; себеп-салдар байланыстарын анықтау мақсатында Қазақстан тарихындағы тарихи оқиғаларды, процестер мен құбылыстарды; тарихи тұлғалар қызметінің себептері мен нәтижелерін; Қазақстан тарихы бойынша ғалымдардың еңбектері мен деректерді; Қазақстан аумағындағы этногенез, саяси және мәдени процестерге қатысты негізгі ғылыми теорияларды; бүгінгі Қазақстанның даму үрдістері мен перспективаларын талдайды [2]

Бұл білім алушылардың пән мазмұны аясында:

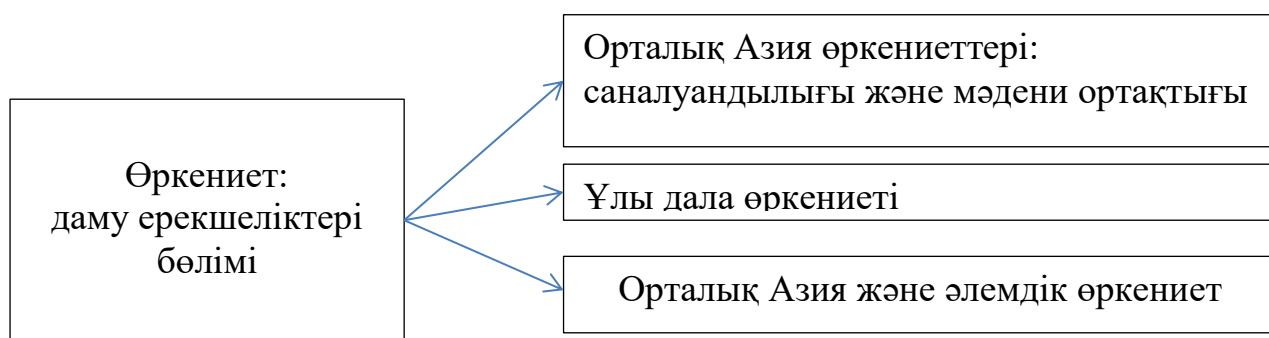
- тарихи талдау әдістерін қолдана отырып шығармашылық, танымдық, зерттеушілік, жобалық сипаттағы жұмыстарды;
- Қазақстан мен әлемнің басқа аймақтарындағы тарихи дамудың жалпы заңдылықтары мен ерекшеліктерін анықтау мақсатында салыстырмалы тарихи сипаттамаларды;
- Қазақстан тарихы туралы тұтас түсініктері мен тарихи санасын қалыптастыру үшін тұжырымдар мен гипотезаларды жинақтауына мүмкіндік береді.

10-11-сыныптарда «Қазақстан тарихы» оқу пәні негізінде білім алушылар:

- түрлі тарихи кезеңдердегі Қазақстанның дамуына (географиялық, демографиялық, көші-қон, саяси, әлеуметтік-экономикалық, мәдени) түрлі факторлардың ықпал ету дәрежесін;
- отан тарихына ықпалы контекстінде тарихи тұлғалардың қызметін;
- Орталық Азия халықтары мәдениетінің әлемдік өркениет дамуына қосқан үлесін;
- тарихи мәліметтердің шынайылығын;
- Қазақстан тарихының этникалық, саяси, мәдени, әлеуметтік-экономикалық мәселелері бойынша түрлі ғылыми теориялардың дәлелдік дәрежесін бағалайды.

«Қазақстан тарихы» пәні бойынша бөлімдер мазмұнға сәйкес бірнеше бөлімшелерден тұрады.

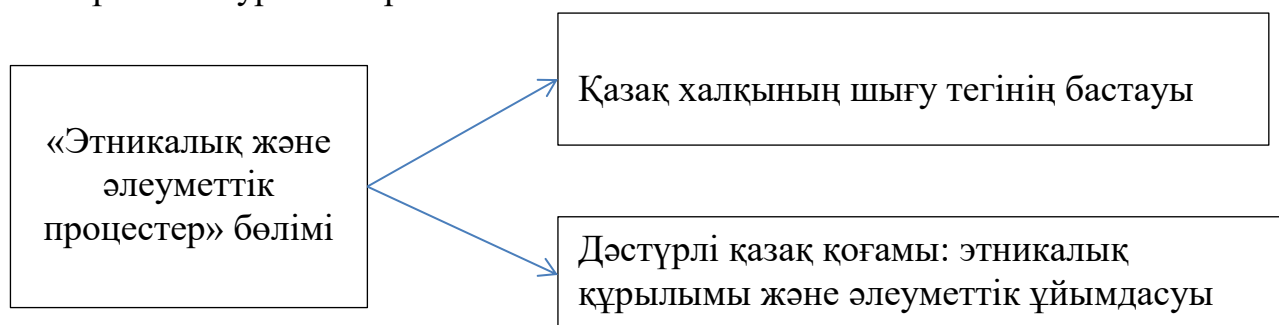
10-сыныптағы «Өркениет: даму ерекшеліктері» бөлімінің мазмұны 1.3-суретте ұсынылады.

1.3-сурет. «Өркениет: даму ерекшеліктері» бөлімі

Берілген бөлімде «Ұлы Дала» ұғымының тарихи-географиялық жағдайын сипаттап, Ұлы дала өркениетінің қайнар көзі және қалыптасуының ерекшеліктерін (энеолит, қола дәуірі) анықтайды. Қазақстан аумағындағы ежелгі археологиялық мәдениеттердің ерекшеліктері Ерте көшпенділер дәуіріндегі ежелгі мәдениеттерінің сабақтастығы және өзара байланысы түсіндіреді. Ерте көшпенділер өркениетінің әлемдік тарихи процестер барысына әсерін бағалайды. Әлемдік өркениет тарихындағы - Ұлы Дала. Бұл бөлімде оқушылар Орталық Азия өркениеттерінің саналуандығы мен өзара сабақтастығын анықтап, Орталық Азия халықтарының материалдық және рухани мәдениет жетістіктерін талдау арқылы әлемдік өркениеттің дамуына қосқан үлесіне баға береді.

10-сыныптағы «Этникалық және әлеуметтік процестер» бөлімінің мазмұны 1.4-суретте берілген.

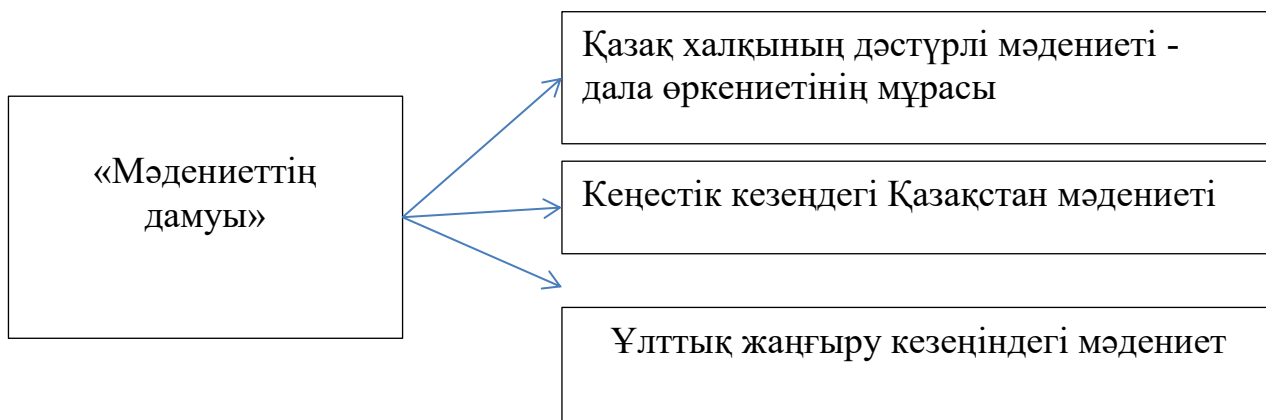
1.4-сурет. «Этникалық және әлеуметтік процестер» бөлімі

Бұл бөлімде білім алушылар Қазақтарда ру-тайпалық құрылымы қалыптасуының тарихи шарттарымен қазақтардың ру-тайпалық құрылымының эволюциясы. Дәстүрлі қазақ қоғамының әлеуметтік жіктелуін талдайды. Дәстүрлі қазақ қоғамының этноәлеуметтік ұйымдасуы бойынша зерттеу жұмысын жүргізеді.

Бұл бөлімде білім алушылар Ежелгі және ортағасырлық Қазақстанда қоғамдық-саяси ойдың дамуын зерттеу арқылы Қазақ хандығы дәуіріндегі қоғамдық-саяси ойдың дамуын сипаттайды. «Зар-заман» ағымы өкілдерінің идеологиялық құндылықтарын бағалап, XIX ғасырдағы қазақ ағартушыларының қоғамдық-саяси көзқарастарын түсіндіреді. «Алаш» ұлттық идеясының тұжырымдамалық негіздері мен Қазақ мемлекеттілігінің даму жолдары туралы ұлттық интеллигенцияның қоғамдық-аяси көзқарастарын анықтайды («Алаш»

қозғалысы және қазақ революционер-демократтардың саяси көзқарастары). Мемлекеттік егемендікті қалпына келтіру жолындағы қазақ халқының күресі, қазақ мемлекеттілігінің кеңестік түрі, ұлттық мемлекеттіліктің жаңғыртылуының себеп-салдарларын анықтау, талдау, түсіндірумен қатар зерттеу жұмысын жүргізеді. Қазақстан қоғамының жалпыұлттық құндылықтарымен «Мәңгілік Ел» идеясының біріктіруші құндылықтарының маңыздылығына баға береді.

10-сыныптағы «Мәдениеттің дамуы» бөлімінің мазмұны 1.5-суретте ұсынылады.

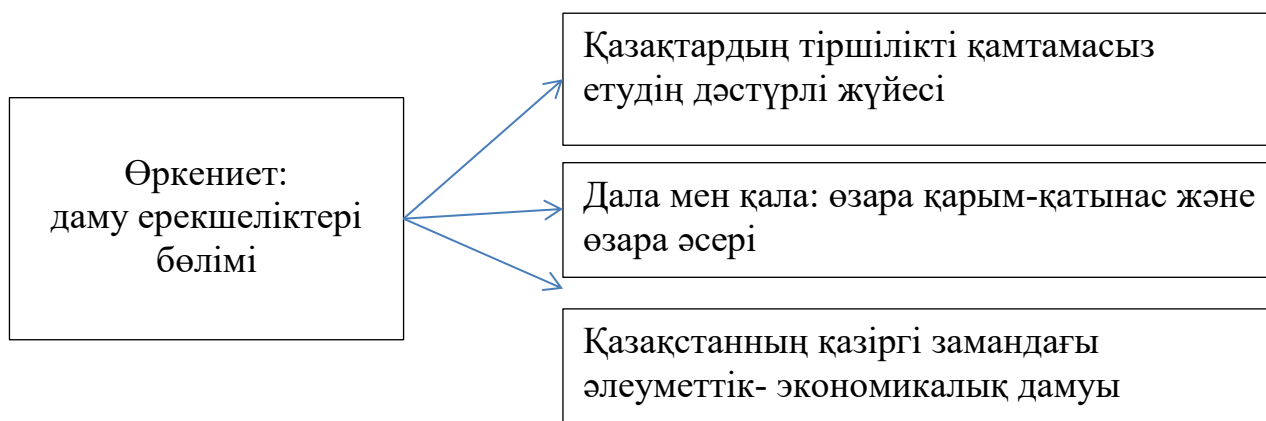
1.5-сурет. «Мәдениеттің дамуы» бөлімі

Бұл бөлімде оқушылар дәстүрлі қазақ мәдениетінің ерекшеліктерін талдайды, кеңестік кезеңдегі мәдениеттің дамуындағы жетістіктер мен қайшылықтарды көрсетеді, Ұлттық жаңғыру кезеңіндегі Қазақстан мәдениетіндегі жаңа бағыттар мен жанрларды зерттеп, халықаралық мәдени кеңістікке кірігу процесіне баға береді. Қазақ халқының дәстүрлі, кеңестік кезеңдегі және ұлттық жаңғыру кезіндегі материалдық және рухани мәдениеті туралы зерттеу жұмыстарын жүргізеді.

Сонымен «Қазақстан тарихы» пәні бойынша 10-сыныпта білім мазмұны өркениет: даму ерекшеліктері, этникалық және әлеуметтік процестер; мемлекет, соғыс және революциялар тарихынан; мәдениеттің дамуы бөлімдерін қамтығанын және әр бөлімнің тарихи кезеңі ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейінгі уақытты қамтуымен ерекшеленеді.

Ал 11-сыныпта пән мазмұны жоғарыда көрсетілгендей: өркениет: даму ерекшеліктері, саяси-құқықтық процестер, қоғамдық-саяси ойдың дамуы, білім мен ғылымның дамуы бөлімдерінен тұрады.

11-сыныптағы «Өркениет: даму ерекшеліктері» бөлімінің мазмұны 1.6-суретте ұсынылады.

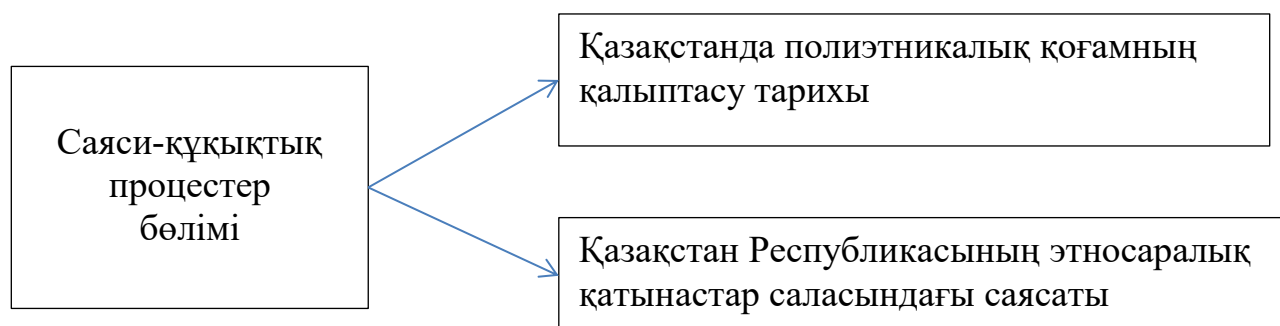

1.6-сурет. «Өркениет: даму ерекшеліктері» бөлімі

Бұл бөлімде білім алушылар Қазақстан аумағындағы ежелгі Ерте көшпенділер дәуіріндегі ежелгі мәдениеттерінің сабақтастығы және өзара байланысын түсінеді. Ерте көшпенділер өркениетінің әлемдік тарихи процестер барысына әсерін бағалайды. Бұл бөлімде оқушылар Қазақстанда өркениеттерінің сан алуандығы мен өзара сабақтастығын анықтап, көшпелі мал шаруашылығы және егіншіліктің қатар дамуындағы өзгерістерді талдап, бағалайды. Қазақстан тарихының ерте дәуіріндегі, түркі кезеңі Қазақ хандығы жылдарындағы халықтарының әлемдік өркениетке қосқан үлесіне баға береді.

Сонымен қатар білім алушылар, Ұлы Жібек жолының Қазақстандағы тармақтары мен оның ортағасырлық қалалардың дамуына ықпалын анықтайды. Ұлы Жібек жолының ортағасырлық Қазақстанның экономикалық, мәдени дамуына әсерін талдап, баға береді.

11-сыныптағы «Саяси-құқықтық процестер» бөлімінің мазмұны 1.7-суретте берілген.

1.7-сурет. «Саяси-құқықтық процестер» бөлімі

Бұл бөлім мазмұны бойынша білім алушылар Қазақстанда полиэтникалық қоғамның қалыптасу тарихы, Қазақстанның этникалық құрамының өзгеру үрдісін, кезеңдерін XVIII ғасырдан – XXI ғасырдың басына дейін зерттейді. Кеңестік кезеңде Қазақстан этностарының өзара мәдени әсерлесу ерекшеліктерін түсіндіреді. Қазақстан Республикасының этносаралық қатынастар саласындағы саясатын Қазақстандық заңнаманың және мемлекеттік бағдарламалардың негізінде, көші-қон саясатының негізгі бағыттары мен басымдықтарын түсіндіреді. Мемлекеттік стратегияларды және бағдарламаларды зерттеу

негізінде Ұлтаралық және конфессияаралық келісімнің қазақстандық моделін ұсынады, бағалайды. Ұлттық бірлікті және қазақстандық бірегейлікті нығайтудағы Қазақстан халқы Ассамблеясының рөлін сипаттап, бағалайды.

Аталған бөлімде білім алушылар ортағасырлық Қазақстандағы ғылымның дамуын анықтап, XVIII-XX ғасырдың басындағы зерттеушілердің еңбектерін зерделеу негізінде Қазақстандағы ғылымды дамытуға қосқан үлесін бағалайды. Қазақстандағы кеңестік білім беру жүйесін реформалауды талдап, жетістіктері мен қайшылықтарын анықтайды. Қазақстан Республикасының стратегиялары мен бағдарламаларын зерттеу негізінде білім және ғылым жүйесін жаңартудың алғышарттары мен маңызын талдайды. Қазақстан Республикасы «Болашақ» халықаралық білім беру бағдарламасының елді жаңғыртудағы маңыздылығын талдап, бағалайды.

Зерттеу жұмысы: Тұлғаның танымдық белсенділігін, шығармашылық, жобалық-зерттеушілік қабілеттерін дамыту үшін әр тақырыптық бөлім білім алушылардың зерттеу жұмысымен аяқталады. Ұзақ мерзімді жоспарда зерттеу тақырыптары жалпылама берілген. Білім алушылар осы белгіленген тақырып шеңберінде түрлі мәселелерді қарастыра алады.

Зерттеу жұмысының мақсаты: зерттелген бөлім тақырыптарының жекелеген аспектілері бойынша теориялық материалды жалпылау, терең талдау және жүйелеу.

10-сынып бойынша зерттеу тақырыптары:

- Әлемдік өркениет тарихындағы Ұлы Дала
- Дәстүрлі қазақ қоғамының этноәлеуметтік ұйымдасуы
- Қазақ мемлекеттілігінің эволюциясы
- Мәдениет және дәстүр – ұлттың генетикалық коды

11-сынып бойынша зерттеу тақырыптары:

– Әртүрлі тарихи кезеңдердегі Қазақстанның экономикалық даму ерекшеліктері

- Қазақстан этностары: тарихы мен тағдыры
- Қоғамдық-саяси ойдың біріктіруші рөлі
- Білім мен ғылымға үлес қосқан менің өлкемнің тұлғалары

Дүниежүзі тарихы

10-11-сыныптарда «Дүниежүзі тарихы» пәнін оқыту оқушылардың әр түрлі тарихи кезеңдегі әлем тарихының этникалық, саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуының негізгі сұрақтары бойынша түсінік қалыптастыруды көздейді.

«Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінің жаңартылған мазмұндағы 10-11-сыныпқа арналған үлгілік оқу бағдарламасы мазмұны қоғамдық дамудың негізгі салаларының этникалық, саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуы туралы өркениеттік тәсіл негізінде әзірленген тереңдетілген курс.

Пәнді оқытуға сәйкес анықталған міндеттер:

– тарихи кезеңдегі қоғамдағы негізгі этникалық, әлеуметтік, экономикалық, саяси, мәдени мәселелер туралы білімдерді қалыптастыру;

- тарихи кезеңдер бойы адамзат қалыптастырған патриотизмді, толеранттылықты, гуманистік ғұрыптар мен демократиялық құндылықтарды құрметтеуге тәрбиелеу;

- әлемдік-тарихи процесс туралы толық біртұтас білім қалыптастыру;

- оқиғалар мен құбылыстарды тарихи себептілігі, салыстырмалылығы мен көзқарастар, тарихи оқиғалар және тұлғаларға баға беруде сыни тұрғыдан зерттеу барысында, өткен және қазіргі таңдағы пікірталастық мәселелерге білім алушы тарапынан өзіндік көзқарас білдіруді дамыту;

- тарихи деректердің типтерімен жұмыс жасау, іздеу және тарихи материалды жіктеу дағдыларын дамыту;

- деректерді қолдана отырып жобалық, зерттеу әрекетін және тарихи реконструкция дағдыларын дамыту;

- қазіргі кездегі саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени мәселелерді ұғыну үшін тарихи білімдері мен дағдыларын қолдана білу қабілетін дамыту;

- коммуникативтік дағдыларды дамыту: өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық жеткізе білу, топта жұмыс жасау, деректерден алынған ақпараттарды пайдалану [9]

Негізгі орта білім беру деңгейінде «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша базалық білім берілсе, жалпы орта білім беру деңгейінде 5-9-сыныптарда оқыған ақпараттың қайталануына жол берілмейді, олар қоғамның қаралатын салаларымен (әлеуметтік процестер, саясат, экономика және мәдениет) өзара байланыста жаңа мазмұнда жалпылама қарастырылады.

Атап айтсақ «Дүниежүзі тарихы» пәнінен 11-сыныпта «Саяси-құқықтық процестер» бөлімі бойынша ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейінгі әлемдегі негізгі саяси-құқықтық процестерге талдау жасалады. Сонымен қатар аталған бөлімнен кейін «XXI ғасырдағы әлем: халықаралық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің жолдары мен тәсілдері» тақырыбында зерттеу жұмысы ұсынылған. Бұл білім алушының осы бөлім бойынша жүйелі білімін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

10-11-сыныптарға арналған «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары құрылымының ерекшеліктерін қарастырайық.

Оқу пәндері бойынша оқу жүктемесінің көлемі «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығымен бекітілген үлгілік оқу жоспарына енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға (ҚР БҒМ 2018жылғы 4 қыркүйектегі №441бұйрығы) сәйкес анықталды.

«Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша оқу жүктемесінің көлемі 1.34-кестеде берілген.

Оқу пәні Сынып/ бағыты	Дүниежүзі тарихы	
	апталық	жылдық
10 (ҚГБ)	3 сағат	102 сағат
11(ҚГБ)	3 сағат	102 сағат
10(ЖМБ)	2 сағат	68 сағат
11(ЖМБ)	2 сағат	68 сағат

1.34-кестеге сәйкес 10-11-сыныптарға арналған «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні үлгілік оқу жоспарының инвариантты компонентінің таңдау пәндері ретінде қамтылған. Қоғамдық-гуманитарлық бағытта *тереңдетілген деңгейде*, ал жаратылыстану-математикалық бағытта *стандарттық деңгейге* сәйкес оқытылады [3].

«Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша жаңартылған оқу бағдарламалары мазмұнның жаңа құрылымына сәйкес, 2012 жылғы Үлгілік оқу жоспарымен салыстырғандағы жалпы жүктеме бойынша өзгерістер 1.35-кестеде берілген.

1.35-кесте – «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі

Сынып	2013 жылғы оқу бағдарламасы		2017 жылғы оқу бағдарламасы	
	бағыты	оқу жүктеме (сағ)	бағыты	оқу жүктемесі (сағ)
10-11	Қоғамдық-гуманитарлық	2	Қоғамдық-гуманитарлық	3
10-11	Жаратылыстану-математикалық	1	Жаратылыстану-математикалық	2

Кестеден көріп отырғанымыздай білім мазмұнын жаңарту аясында «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығымен бекітілген үлгілік оқу жоспарына енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес (ҚР БҒМ 2018жылғы 4 қыркүйектегі №441бұйрығы) «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша оқу жүктемесінің қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағыттарда 1сағатқа артқанын көруге болады. Бұл аталған пәнді оқытуда оқушыларға таңдау құқығы және пән мазмұнын тереңдетіп оқуға мүмкіндік берілгенімен сипатталады.

Сонымен жаңартылған білім біру мазмұны аясында 10-11-сыныптарда білім алушылардың оқытудың стандарттық және тереңдетілген деңгейлерінде бейіндік пән ретінде «Дүниежүзі тарихы» пәнін таңдауы қарастырылған. Бейіндік оқыту білім алушылардың жеке мүдделері мен қажеттіліктерін есепке алу негізінде жүзеге асырылады. Оқытудың екі

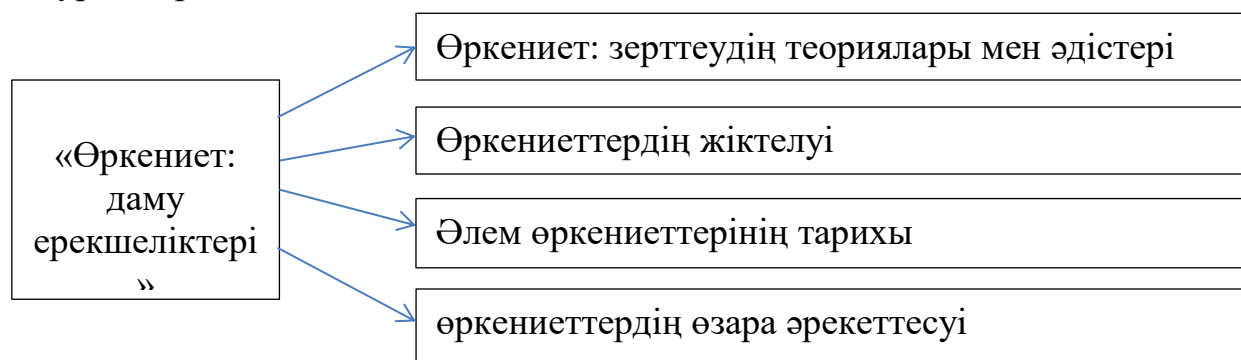
деңгейінде пәндерді таңдаудың икемді жүйесі қолданылады. Білім алушы өз қалауы бойынша өзіне маңызды оқытудың тереңдетілген деңгейін немесе стандарттық деңгейін таңдайды.

Жаңартылған білім мазмұны аясында 10-11-сыныптардағы «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінің мазмұны 8 бөлімнен тұрады.

Осы бөлімдер бойынша 10-11-сыныптағы «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінің мазмұны адамзаттық өркениеттің этногенез, политогенез, культурогенез негізгі мәселелері бойынша білімді қалыптастыруға негізделген. Білім мазмұны білім алушылардың әлемдік мәдени-тарихи процестің мәнін оның бірлігі мен әртүрлілігін тереңдетіп түсінуге бағытталған. «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінің тереңдетілген курсы әлемдік тарихтағы оқиғаларды, құбылыстарды, процестерді бағалау және жіктеу, жүйелеу, қорытындылау, талдау үшін қажетті тарихи ойлау дағдысын дамытуды қарастырады.

«Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша бөлімдер мазмұнға сәйкес бірнеше бөлімшелерден тұрады.

10-сыныптағы «Өркениет: даму ерекшеліктері» бөлімінің мазмұны 1.8-суретте ұсынылады.

1.8-сурет. «Өркениет: даму ерекшеліктері» бөлімі

Берілген бөлім оқушыларға өркениет туралы білімдерін шынға мүмкіндік береді. Оқушыларда формациялық және цивилизациялық зерттеу әдістерін сараптауға, бұл әдістердің жағымды немесе жағымсыз жақтарын талқылауға жағдай жасалады. Оқушылар өркениеттің даму жолын графикалық сызбамен көрсету, формациялық және цивилизациялық зерттеу әдістерінің айырмашылықтарын табу, әр-түрлі мемлекеттердің мысалында даму үрдісін зерттеу жұмыстарын жүргізеді.

Өркениеттердің типтеріне сай белгілерді және олардың арасындағы сабақтастықты анықтау үшін жалпыадамзаттық өркениеттің дамуындағы үш саты: дәстүрлі, индустриалды, постиндустриалды туралы білімдерін қолданады. Көшпелі және отырықшыегіншілік өркениеттерді салыстырып зерттейді.

Оқушылар ежелгі дәстүрлі қоғамдардағы діни ілімдердің ролін және мағынасын талдап, діннің өркениеттердің дамуына әсерін анықтайды.

Сонымен қатар тарихтың әр-түрлі кезеңдеріндегі экономиканың даму жолдары мен қазіргі заманға сай экономикалық модельдерді салыстыруға мүмкіндік берілген. Оқушылар халықаралық ұйымдардың заманауи әлемдік экономиканың дамуына қалай әсер ететінін анықтайды. Оқушылар уақыт өте келе дипломатияның ролі қалай өзгередінін зерттейді. Оқушылар жаулапалушылық соғыстардың өркениеттердің дамуына қандай деңгейде әсер еткендігі, әскери блоктардың пайда болуы, одактардың құрылуын анықтайды. Зерттеу барысында оқушылар қазіргі замандағы жаһандық проблемалардың және отарлау экспансиясының себеп-салдарының өзара байланысын дәлелдейтін зерттеу жүргізеді.

Бірінші және Екінші дүниежүзілік соғыстардың барысын талқылау кезіндегі күрделі мәселелер немесе ұлтаралық қақтығыстар тақырыбы бойынша пікірлерін білдіреді. Жаһанданудың қоғамдағы рухани, саяси, әлеуметтік-экономикалық салаларындағы жағымды немесе жағымсыз ықпалдарын талқылайды.

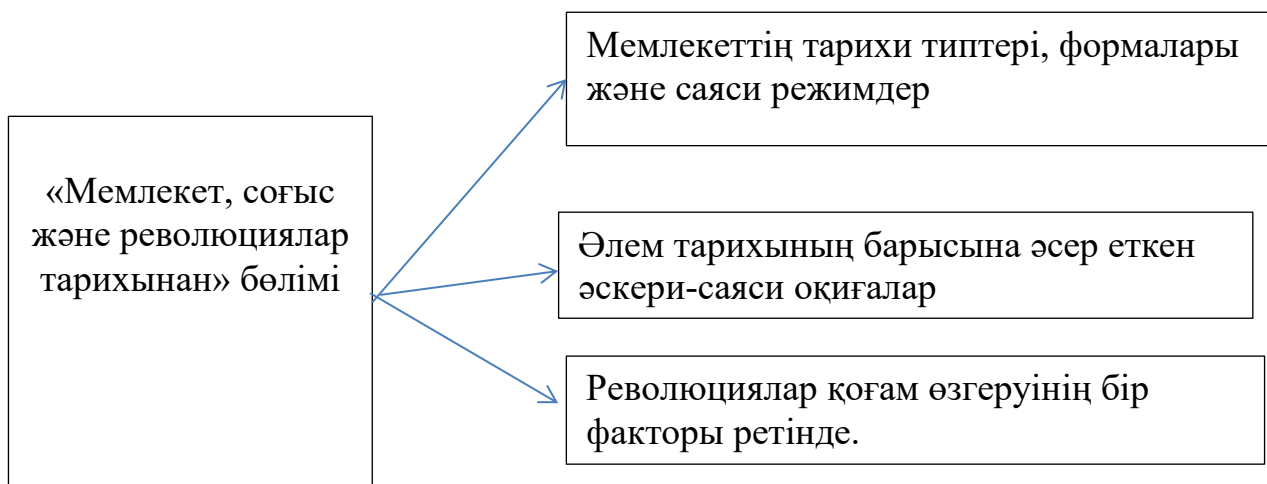
10-сыныптағы «Этникалық және әлеуметтік процестер» бөлімінің мазмұны 1.9-суретте берілген.

1.9-сурет. «Этникалық және әлеуметтік процестер» бөлімі

Бұл бөлімде білім алушылар адамның шығу тегі туралы теорияларды жүйелеуге және этногенездің кезеңін қоғамдық-экономикалық дамудың дәрежесімен байланыстыруға мүмкіндік береді. Этникалық құрылыстың зерттелуі оқушыларға қазіргі заманғы қоғам дамуының ерекшеліктерін түсінуге көмектеседі. Әлеуметтік-экономикалық қатынастардың талдауын жүргізу үшін оқушылар «этнос», «ұлт», «халық», «этникалық топтар», «кіші халықтар» ұғымдарына түсіндірме келтіреді. Қазіргі заманғы мемлекеттердің этникалық құрамын талдайды. Зерттеу барысында оқушылар жалпы мемлекеттілік шекарада этникалық аз топтар үстемдік ететін этностармен ассимиляцияға және этносаралық интеграцияға ұшырауына назар аударады.

«Мемлекет, соғыс және революциялар тарихынан» бөлімі 10-сыныпта келесі бөлімшелерден тұрады:

1.10-сурет. «Мемлекет, соғыс және революциялар тарихынан» бөлімі

Бұл бөлімде түрлі саяси құрылыстармен және саяси режимдермен байланысты мемлекеттің пайда болуының негізгі теориялары беріледі. Сонымен қатар, ежелгі империялардың қалыптасуының себеп-салдарлық байланыстары анықталады. Ортағасырлық пен жаңа заманның әлемнің жаулаушылық соғыстарына және де олардың Еуропа картасының өзгеруіне, халықаралық қатынас жүйесіне тигізген ықпалына талдамалы шолу жасалынады. Буржуазиялық пен социалистік революциялар индустриалды қоғамның қалыптасуының және әлеуметтік теңдік идеяларының іске асырылуының факторлары ретінде қарастырылады. Білім алушылар қазақстандық қоғам мен саяси өмір бойынша маңызды негіз құрушы ақпаратты талдайды.

10-сыныптағы «Мәдениеттің дамуы» бөлімінің «Адамзаттың мәдени мұрасын сақтап қалу жолдары» бөлімшесі мазмұны әлемнің ірі мұражайларының зерттелуіне, олардың ерекшеліктерін айқындау мен адамзаттың тарихи-мәдени мұрасын сақтаудағы рөлін анықтауға негізделеді. Сонымен қатар, оқушылар ЮНЕСКО қызметінің үлгісінде тарихи-мәдени мұраны сақтау жолдарының ерекшеліктерін анықтайды. Оқушылар мұражайды ашу қажеттілігіне дәлел келтіреді.

«Өнер – қоғам дамуының бейнесі» бөлімшесінің мазмұны бойынша білім алушылар өнердің түрлі бағыттарын, олардың қалыптасуына ықпал еткен факторларды анықтайды, ғылым мен технологияның дамуына негізделетін болашақта болуы мүмкін өзгерістерді болжайды. Бұқаралық мәдениеттің қоғам дамуына әсерін зерттейді.

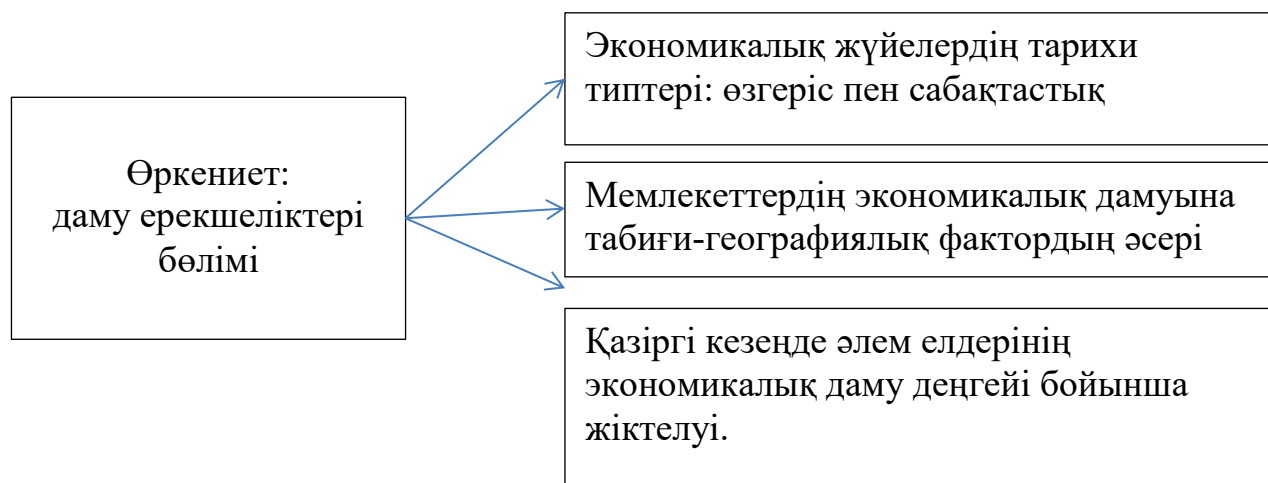
«Қазіргі қоғамның рухани-адамгершілік құндылықтары» бөлімшесі мазмұны алуан түрлі факторлардың әсерінен қазіргі кездегі қоғамның рухани-адамгершілік құндылықтарының өзгеруін зерттеуге негізделеді. Білім алушылар XX ғ. басындағы және қазіргі замандағы адамдардың өмірі арасындағы байланысты анықтау арқылы дамыған қоғамдардағы адамдардың өмірін салыстырады. География мен экономика, өнермен пәнаралық байланыс орнатылады. Бөлімшеде берілген материалдар білім алушылардың өнегелік

құндылықтарын қалыптастыруға, адамзатқа ортақ өнегелік құндылықтардың тарихи тамырларын түсінуге ықпал етеді.

Сонымен «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша 10-сыныпта білім мазмұны өркениет: даму ерекшеліктері, этникалық және әлеуметтік процестер; мемлекет, соғыс және революциялар тарихынан; мәдениеттің дамуы бөлімдерін қамтығанын және әр бөлімнің тарихи кезеңі ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейінгі уақытты қамтуымен ерекшеленеді.

Ал 11-сыныпта пән мазмұны: өркениет: даму ерекшеліктері, саяси-құқықтық процестер, қоғамдық-саяси ойдың дамуы, білім мен ғылымның дамуы бөлімдерінен тұрады.

11-сыныптағы «Өркениет: даму ерекшеліктері» бөлімінің мазмұны 1.12-суретте ұсынылады.

1.12-сурет. «Өркениет: даму ерекшеліктері» бөлімі

Бұл бөлімнің «Экономикалық жүйелердің тарихи типтері: өзгеріс пен сабақтастық» бөлімшесі мазмұны негізінде білім алушылар «экономика» түсінігін, оның қоғам өміріндегі рөлін, экономикалық жүйенің түрлерін, олардың негізгі белгілерін сипаттайды, белгілі бір экономикалық жүйенің артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтайды, сонымен бірге, үлгі ретінде белгілі бір экономикалық жүйеге жататын мемлекетті сипаттайды.

«Мемлекеттердің экономикалық дамуына табиғи-географиялық фактордың әсері» бөлімшесінде білім алушылар мемлекеттің экономикалық дамуына табиғи-климаттық жағдайдың ықпалын анықтайды, сонымен қатар, бір нақты үлгі негізінде сол мемлекеттің экономикалық дамуының үрдісіне талдау жасайды.

«Қазіргі кезеңде әлем елдерінің экономикалық даму деңгейі бойынша жіктелуі» бөлімшесінде оқушылар қазіргі заман тарихындағы мемлекеттің экономикалық дамуына әлеуметтік-экономикалық факторлардың әсерін айқындап, сол елдің экономикалық даму үрдісіне талдау жасайды.

«Саяси-құқықтық процестер» бөлімі саяси-құқықтық жүйенің қалыптасу процесіне және әлемдегі тәртіпті сақтаудың мүмкіндігі ретінде қарастыруға арналған. Берілген бөлімде оқушылар халықаралық қатынастар жүйесінің өзгеру

кезеңдерін талдап, өзгерістердің себебі мен салдарын анықтайды. Тараудың мазмұны біріншіден, қазіргі әлемдегі азаматтық қоғам идеясын дамытудың маңыздылығын түсінуге көмектеседі; екіншіден, текетірістен бейбіт серіктестікке өтудің бастапқы қадамдарын анықтап, баға беруіне жағдай жасайды.

Білім алушылар құқықтық мемлекеттің және азаматтық қоғамның қалыптасуының негізгі кезеңдері туралы біліп, үкіметтік емес ұйымдардың қызметі мен олардың құқықтық мемлекеттің қалыптасуындағы ролін зерттейді. Білім алушылар тарихи үрдістің өзара байланысын, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтайды. Сонымен бірге, бұл бөлім құқықтық мемлекеттің оң және теріс жақтарын анықтау мен үкіметтік емес ұйымдардың қызметін талдау барысында азаматтық көзқарастың қалыптасуына ықпал етеді. Қорытынды кезеңде оқушылар қазіргі кезеңде құқықтық мемлекет идеяларының сақталуы мен дамуы қажеттілігі жөнінде қорытынды жасайды.

«Қоғамдық-саяси ойдың дамуы» бөлімі білім алушылар XX-XXI ғасырдағы қоғамдық-саяси және экономикалық дамудың ерекшеліктерін анықтайды. Ұлттық мемлекеттердің қалыптасуы мен өтпелі кезеңдегі мемлекет көшбасшыларының қызметіне талдау жасайды.

XX ғасырдың екінші жартысы мен XXI ғасырдың басындағы реформалау және модернизациялау процестері орын алған мемлекеттердің ішкі және сыртқы саясатын, оған әсер еткен мемлекет көшбасшыларының ролін, олардың қызметі нәтижесінде елдегі экономикалық өрлеу мен қоғамдық-саяси дамуындағы өзгерістерді зерттейді.

«Білім мен ғылымның дамуы» бөлімі білім алушылар адамзат өркениетінің дамуындағы жазу мен кітап басу ісінің маңыздылығын анықтайды; білім беру жүйесінің тарихи эволюциялық кезеңдердегі дамуын зерттейді; Ертедегі және қазіргі кездегі білімнің ерекшелігіне мысал келтіреді, білімнің адамзат өркениетінің дамуындағы ролін анықтайды; Білім алушылар ғылым мен техниканың адамзат өркениетінің дамуына қажетті маңызды өзгерістерін анықтайды. Олар қазіргі кезеңдегі ғылым мен техниканың әсері туралы қорытынды шығарып, болашақ өзгерістерді қарастырады

Зерттеу жұмысы: «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағыттар арасындағы айырмашылық қоғамдық гуманитарлық бағытта зерттеу жұмысының берілуімен ерекшеленеді.

Тұлғаның танымдық белсенділігін, шығармашылық, жобалық-зерттеушілік қабілеттерін дамыту үшін әр тақырыптық бөлім білім алушылардың зерттеу жұмысымен аяқталады. Ұзақ мерзімді жоспарда зерттеу тақырыптары жалпылама берілген. Білім алушылар осы белгіленген тақырып шеңберінде түрлі мәселелерді қарастыра алады.

Зерттеу жұмысының мақсаты: зерттелген бөлім тақырыптарының жекелеген аспектілері бойынша теориялық материалды жалпылау, терең талдау және жүйелеу.

10-сынып бойынша зерттеу тақырыптары:

- Әлемдік тарих контекстіндегі өркениеттердің өзара әрекеттесу және өзара ықпалдасу тәсілдері;
- Әлем тарихындағы этникалық және әлеуметтік процестер;
- Әлеуметтік-экономикалық және саяси мәселелерді шешу жолдары;

Мәдениет – адамзаттың рухани-адамгершілік құндылықтарының көрінісі ретінде.

11-сынып бойынша зерттеу тақырыптары:

- Әлемдік тәжірибені талдау негізінде Қазақстанның шектеуші табиғи-географиялық факторларға төтеп беру перспективалары;
- ХХІ ғасырдағы әлем: халықаралық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің жолдары мен тәсілдері;
- Тарихтағы тұлғаның рөлі
- Жаһандану жағдайындағы ғылым мен техниканың перспективті салалары.

Сонымен, жалпы орта білім беру деңгейінде «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша алғаш рет соғыс, революция құбылыстарын, әртүрлі елдердің белгілі тарихи қайраткерлерінің реформалық қызметін, мұражайлардың әртүрлі дәуірлерге қатысты тарихи дереккөздерді сақтау және зерттеу мекемелері ретіндегі рөлін тәуелсіз зерттеу объектілері ретінде қарастырылады.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша білім мазмұнын құрайтын аталған бөлімдер мен бөлімшелер келесі ұстанымдарға негізделіп әзірленді:

– пән мазмұнын жобалау кезіндегі *«шиыршық» принципі*, бұл білім мен біліктерді тігінен, сондай-ақ көлденеңінен біртіндеп кеңейту (дағдыларды тақырыптар және сыныптар бойынша күрделендіру); «Шиыршық» принципі негізінде дағдыларды дамыту - оқушылардың тарихи ойлау дағдыларын сыныптан-сыныпқа қарай күрделендіре отырып, прогрессияны қамтамасыз етеді;

– *тарихилық принцип* - құбылыстарды олардың пайда болуы және дамуы, олардың нақты жағдайлармен байланысында қарау. Бұл принцип тарихи құбылыстардың пайда болу себептерін, түрлі кезеңдердегі сапалық өзгерістерін анықтап, диалектикалық даму барысында бұл құбылыс неге айналғанын түсінуге мүмкіндік береді;

– *ғылымилық принцип* – оқыту бірліктерінің ғылыми зерттеулердің негізгі нәтижелеріне сәйкестігін анықтайды;

– тарихи білім берудің әдіснамалық тұжырымдамасының қазіргі кездегі негізі бұл түрлі әдіснамалық тәсілдерді (формациялық, өркениеттік, мәдениет-тарихи және т.б.) қарама-қарсы қойып салыстырудан бас тарту;

– тарихты механикалық түрдегі фактілердің үйлесімі емес, нақты қоғамдық жүйелердің даму процесі ретінде қабылдау;

- тарихи оқиғалар мен құбылыстарды уақыттық және кеңістіктік аспектілерде оқып үйрену;
- экономикалық, саяси, әлеуметтік тарих пен мәдениет тарихы бойынша материалдардың тең мөлшерде іріктелуі.

«Құқық негіздері»

Жалпы орта білім беру деңгейінде білім мазмұнын жаңарту аясында «Адам.Қоғам.Құқық» пәнінің орнына жаңадан «Құқық негіздері» пәні енгізілді.

«Құқық негіздері» пәнінің енгізілуі білім алушылардың қазіргі қоғамдағы құқықтық және саяси қатынастардың субъектісі ретінде, өз құқықтары мен міндеттемелерін жүзеге асыру үшін қажетті білім мен дағдыларды кеңінен игеруге бағытталуымен сипатталады.

«Құқық негіздері» оқу пәні мазмұнының ерекшелігі құқықтық сауаттылықты қалыптастыруға, демократиялық құқықтық қоғам идеалдары мен құндылықтарын түсінуге бағытталған. Пән мазмұны білім алушыларға түрлі құқық салаларының ерекшеліктері мен мәнін түсіндіруді тереңдетеді.

Оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығымен бекітілген Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес әзірленген.

10-11-сыныптарда «Құқық негіздері» оқу пәнінің мақсаты – белсенді азаматтық ұстанымы бар, құқықтық тұрғыдан сауатты тұлғаны тәрбиелеу, құқықтық мәдениетті қалыптастыру, құқықтық білімді тәжірибеде қолдана алу дағдыларын дамыту.

Пәнді оқытуға сәйкес анықталған міндеттер:

- әлеуметтік және құқықтық нормалар жүйесі: адам құқығы, құқықтық мемлекет, азаматтық қоғам, заңдылық және құқықтық тәртіп туралы білімдерін тереңдету және кеңейту;
- 2) қазақстандық құқық пен халықаралық құқықтың базалық салаларының негізгі түсініктері мен мазмұны туралы білімдерін дамыту;
- 3) құқыққа деген оң көзқарасты қалыптастыру және заңдарды білу мен орындаудың әлеуметтік пайдалылығын түсіну;
- 4) қазақстандық патриотизм, жалпыадамзаттық құндылықтар, гуманизм мен әділеттілік негізінде тұлғаның құқықтық санасын қалыптастыру;
- 5) оқу және тәжірибелік іс-әрекетте құқықтық ақпаратты табу, талдау және қолдану дағдыларын қалыптастыру;
- 6) әртүрлі өмірлік жағдайларда құқықтық нормаларға сәйкес іс-әрекеттерді таңдау кезінде құқықтық білім мен дағдыларды қолдана алу біліктерін дамыту;
- 7) қоғамдағы құқықтық қатынастармен байланысты практикалық жағдаяттарды сын тұрғысынан талдау және бағалау дағдыларын дамыту;
- 8) қазіргі уақыттағы өзекті қоғамдық және құқықтық мәселелерге қатысты пікірталасқа қатысу дағдыларын дамыту [8] Үлгілік оқу бағдарламасы

10-11-сыныптарға арналған «Құқық негіздері» оқу пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары құрылымының ерекшеліктерін қарастырайық.

Оқу пәндері бойынша оқу жүктемесінің көлемі «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығымен бекітілген үлгілік оқу жоспарына енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға (ҚР БҒМ 2018жылғы 4 қыркүйектегі №441бұйрығы) сәйкес анықталды. «Құқық негіздері» оқу пәндері бойынша оқу жүктемесінің көлемі 1.36-кестеде берілген.

Оқу пәні Сынып/ бағыты	Құқық негіздері	
	апталық	жылдық
10 (ҚГБ)	3 сағат	102 сағат
11(ҚГБ)	3 сағат	102 сағат
10(ЖМБ)	2 сағат	68 сағат
11(ЖМБ)	2 сағат	68 сағат

1.36-кестеге сәйкес 10-11-сыныптарға арналған «Құқық негіздері» оқу пәні үлгілік оқу жоспарының инвариантты компонентінің *таңдау пәндері* ретінде қамтылған. Қоғамдық-гуманитарлық бағытта *тереңдетілген деңгейде*, ал жаратылыстану- математикалық бағытта *стандарттық деңгейге* сәйкес оқытылады [3] Үлгілік оқу жоспары..

«Құқық негіздері» оқу пәні бойынша жаңартылған оқу бағдарламалары мазмұнның жаңа құрылымына сәйкес, 2012 жылғы Үлгілік оқу жоспарымен салыстырғандағы жалпы жүктеме бойынша өзгерістер 1.37-кестеде берілген.

1.37-кесте – «Құқық негіздері» оқу пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі

Сынып	2013 жылғы оқу бағдарламасы Адам.Қоғам.Құқық		2017 жылғы оқу бағдарламасы Құқық негіздері	
	бағыты	оқу жүкте месі (сағ)	бағыты	оқу жүктемесі (сағ)
10-11	ҚГБ	1	ҚГБ	3
10-11	ЖМБ	1	ЖМБ	2

Кестеден көріп отырғанымыздай білім мазмұнын жаңарту аясында «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығымен бекітілген үлгілік оқу жоспарына енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес (ҚР БҒМ 2018жылғы 4 қыркүйектегі №441бұйрығы) «Құқық негіздері» пәні бойынша оқу жүктемесінің қоғамдық-гуманитарлық бағытта 2сағатқа, жаратылыстану- математикалық бағыттарда 1 сағатқа артқанын көруге болады.

2013 жылғы оқу бағдарламасы бойынша құқық негіздерінің мазмұны «Адам.Қоғам.Құқық» кіріктірілген оқу пәні құрамында 10-сыныпта 10 сағат, 11-сыныпта 6 сағат көлемінде ғана қамтылған еді. Кестеге сәйкес жаңартылған білім мазмұны бойынша білім алушылардың құқықтық сауаттылығын арттыру, оны өмірде кеңінен сауатты қолдана білу мақсатында пән атауының «Құқық негіздері» ретінде өзгергенін және оқу жүктемесінің артқанын көруге болады.

Бұл аталған пәнді оқытуда оқушыларға таңдау құқығы және пән мазмұнын тереңдетіп оқуға мүмкіндік берілгенімен сипатталады.

Сонымен жаңартылған білім біру мазмұны аясында 10-11-сыныптарда білім алушылардың оқытудың стандарттық және тереңдетілген деңгейлерінде бейіндік пән ретінде «Құқық негіздері» пәнін таңдауы қарастырылған. Бейіндік оқыту білім алушылардың жеке мүдделері мен қажеттіліктерін есепке алу негізінде жүзеге асырылады. Оқытудың екі деңгейінде пәндерді таңдаудың икемді жүйесі қолданылады. Білім алушы өз қалауы бойынша өзіне маңызды оқытудың тереңдетілген деңгейін немесе стандарттық деңгейін таңдайды.

Осы бөлімдер бойынша 10-11-сыныптағы «Құқық негіздері» оқу пәнінің мазмұны құқық нормалары, заңдар мен нормативтік құқықтық актілер арқылы қамтамасыз етілетін процестерді бағалау, жіктеу, жүйелеу, қорытындылау, талдау үшін қажетті құқықтық ойлау дағдысын дамытуды қарастырады. Аталған оқу пәнінің қызметі құқықтық сауаттылықтылығын құқықтық сана-сезім құндылықтарын қалыптастыруға негізделген.

«Құқық негіздері» оқу пәні мазмұны бойынша білім алушылар: Конституциялық құқық көздерін, нормаларын, жүйелерін; конституциялық саяси құқықтарын; әкімшілік құқық жүйесі, нормасын, субъектілерін; еңбек құқығы, оның мәнін, әкімшілік еңбек тәртібін ұйымдастырудағы міндеттер, еңбек тәртібін бұзғаны үшін жауаптылық; азаматтық құқық көздерін, қатынастарын, меншік құқығы формаларын, тұтынушы құқығының қолданылу аясын; отбасылық қатынастар, ата-аналар мен балалардың құқықтары мен міндеттерін; қылмыстық құқық ұғымы, белгілерін, қылмыстық жауаптылық, оның түрлерін, азаматтардың құқықтарын қорғауды, сонымен қатар оны жүзеге асыру қажеттілігі мен мүмкіндіктерін біледі.

Сонымен қатар білім алушылар қоғамның мәдени элементі және маңызды әлеуметтік реттеушісі ретінде құқықтың мәні мен рөлін, қазақстандық қоғамдағы негізгі құқықтық ұстанымдарды, құқық жүйесі мен құрылымын, құқықтық қатынастар, құқық бұзушылық пен заңдық жауаптылық, әлеуметтік-экономикалық саланы құқықтық реттеу, құқықты жүзеге асыру түрі ретіндегі заңдық қызметті түсінеді.

Пән мазмұны білім алушылардың нормативтік актілерді қолдана отырып нақты құқықтық жағдайларда жеке ұстанымдарының дәлелдемелерін, Қазақстан Республикасының заңнамаларына нақты құқықтық нормалардың сәйкестігін бағалау үшін құқықтық білімін; күнделікті өмірде, өзекті қоғамдық және құқықтық мәселелер бойынша пікірталастарға қатысуда құқық ережелерін, құқықтық ақпараттарды өзіндік іздену дағдыларын қолдануға мүмкіндік береді.

Білім алушылар пән мазмұны аясында:

– құқықтық нормаларды, түрлі деректерден алынған, құқық салаларына қатысты ақпараттарды талдайды;

– адамгершілік және құқықтық нормаларымен қабылданған өз мінез-құлықтары мен басқалардың әрекеттерін байланыстыру үшін алынған ақпаратты;

– жалпыадамзаттық және этномәдени құндылықтарға қарсы келмейтін шешім қабылдау, өз қарым-қатынасын білдіру, жағдаяттарды бағалау үшін, берілген контекстегі ақпараттарды жинақтау және талдау үшін білім, білік дағдыларды жинақтайды. [2]

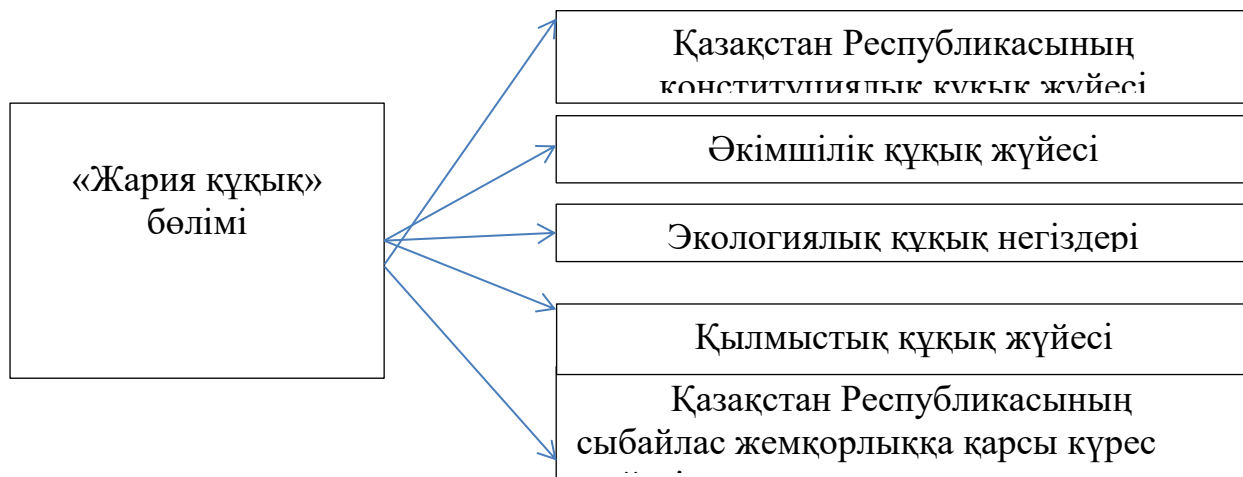
«Құқық негіздері» пәні бойынша бөлімдер мазмұнға сәйкес бірнеше бөлімшелерден тұрады.

«Мемлекет және құқық туралы негізгі ұғымдар» бөлімшесі мазмұны негізінде білім алушылар мемлекеттің - құқықтық жүйедегі ерекше субъект екендігін және құқықтық жүйедегі рөлін түсінеді. Білім алушылар құқықтың негізгі белгілері мен функциясын анықтайды. Мемлекетті құқықтық қатынастың негізгі субъектісі ретінде талдайды.

«Құқықтық мемлекет, азаматтық қоғам» бөлімшесі бойынша білім алушылар азаматтық қоғам түсінігі және оның негізгі элементтері мен институттарын анықтайды. Құқықтық мемлекет қағидаттарын талдайды. Осы бөлімде азаматтың жеке құқықтары мен бостандықтары, міндеттері, сонымен қатар құқықтық мемлекет пен азаматтық қоғамның негізгі белгілері мен қызметтері қарастырылады.

«Адам құқықтары түсінігі» бөлімшесі мазмұны адамның құқығы мен бостандығы, азаматтық құқықтық ұғымдары мағынасын аша отырып, адам құқықтары саласындағы халықаралық құжаттар туралы түсінік қалыптастырады. Осы бөлімде адам құқығы ұғымы мен оның негізгі түрлері және адам құқықтары саласындағы халықаралық құжаттардың маңыздылығы қарастырылады

«Сот төрелігінің қағидаттары.Құқық қорғау органдары» бөлімшесі мазмұны негізінде сот төрелігі және құқық қорғау органдары, сот төрелігі қағидаттары мен құқық қорғау органдары функциялары мен құқықтық мәртебесі туралы түсінік қалыптастырады. Сот пен құқық қорғау органдарының қоғамдағы рөлі ашылады. 10-сыныптағы «Жария құқық» бөлімінің мазмұны 1.8-суретте берілген.

1.8-сурет. «Жария құқық» бөлімі

Бұл бөлімде білім алушылар Конституциялық құқық институттарын құқықтық норма жүйесі ретінде түсіндіреді, конституциялық құқықтың қайнар көздерін анықтайды. Білім алушылар конституциялық құқықтың атқаратын қызметін талдайды.

Сонымен қатар, білім алушылар:

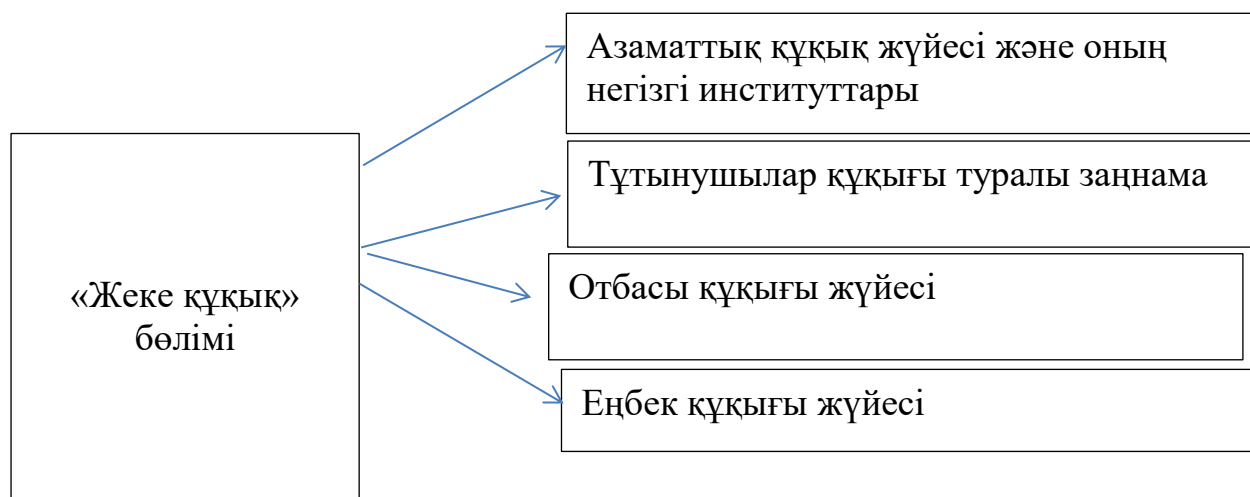
- әкімшілік құқық жүйесін және мемлекеттік басқарудың құқықтық реттелуін анықтайды;

- экологиялық құқықтың құқықтық реттеу ұғымын және нысанын түсіндіреді және құқықтық реттелу жолдарын анықтайды, экологиялық кодекс негізінде өзекті экологиялық проблемаларды шешудің құқықтық жолдарын ұсынады, экологиялық құқықтың атқаратын қызметін талдайды;

- қылмыстық кодекстің мазмұны мен құрылымын анықтайды, қылмыстық кодекстің мазмұны мен құрылымын, қылмыс пен теріс қылық және кәмелетке толмағандардың жауапкершілігін сипаттайды, кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауапкершілікке тарту ерекшеліктерін құқықтық жағдаят мысалында анықтайды, қылмыстық жазаны ауырлататын және жеңілдететін мән-жайларды анықтайды, адамның қылмыстық жауаптылықтан босатылу шарттарын айқындайды;

Осы бөлім сыбайлас жемқорлыққа қарсы бағдарламалық-саяси және құқықтық актілердің негізгі ережелері туралы білім қалыптастырады. Білім алушылар сыбайлас жемқорлықпен күрес жолдарын айқындайды нақты жағдаяттарды талдау кезінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы заңның негізгі ережелерін пайдаланады.

«Жеке құқық» бөлімі 10-сыныпта келесі бөлімшелерден тұрады:

1.9-сурет. «Жеке құқық» бөлімі

Бұл бөлімде азаматтық құқық жүйесі және оның негізгі институттарының мағынасы ашылады, азаматтық құқықтың қайнар көздерінің ерекшеліктері

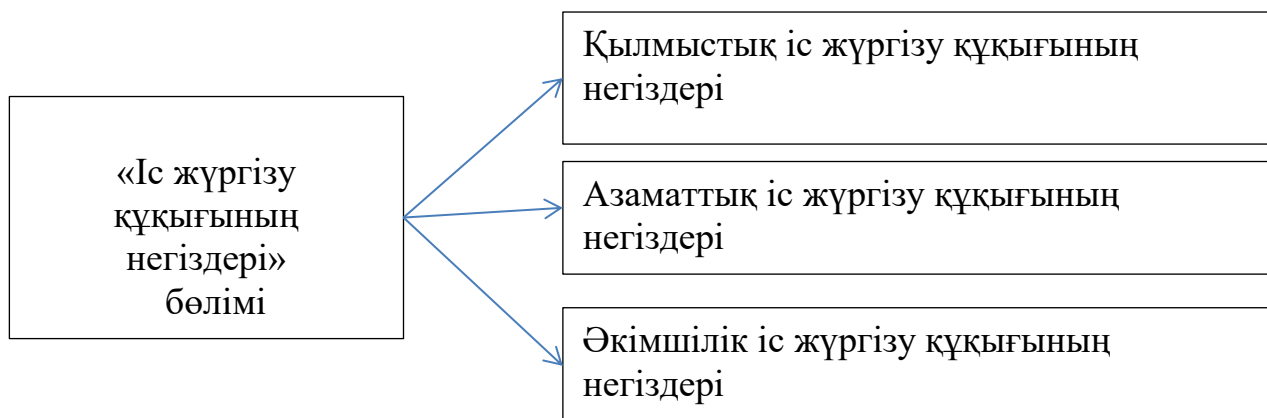
көрсетіледі. Білім алушылар азаматтық құқық принциптерін нақты мысалдар арқылы түсіндіреді. Нақты мысал негізінде жеке мүлiктік емес құқықтардың ерекшелiктерiн анықтайды.

Осы бөлім мазмұны бойынша білім алушылар тұтынушылардың құқықтары мен міндеттерін анықтайды. Қазіргі нарықтық экономикалық қоғамда тұтынушының құқығының қаншалықты қорғалғанын түсіндіреді. Заң терминдерін пайдалана отырып, тұтынушылардың құқықтарын қорғау жолдарын нақты жағдаяттық мысалдармен (казустармен) түсіндіреді. Бөлім мазмұны тұтынушылардың өз құқықтарын білуіне және оны қорғау жолдарын анықтауға бағытталады.

Білім алушылар отбасын құрудың басты мақсатын түсінеді. Отбасының қоғамда алатын орны мен маңыздылығын айқындайды. Отбасылық қарым-қатынастарының құқықтық реттелуінің негізгі қағидаларын талдай отырып, отбасылық қарым-қатынасқа сипатама бере алады. Әртүрлі өмірлік жағдайларда балалар құқықтарының жүзеге асырылуын зерттейді.

Аталған бөлім мазмұны білім алушыларға еңбек қатынастарын құқықтық реттеудің негізгі ұғымдары мен принциптерін түсінуге мүмкіндік береді. Осы бөлімде білім алушылар ҚР еңбек қатынастарын құқықтық реттеудің негізгі ұғымдары мен принциптерімен танысады. Қазақстан Республикасында еңбек қатынастарын құқықтық реттелуінің маңыздылығын айқындайды.

10-сыныптағы «Іс жүргізу құқығының негіздері» бөлімінің мазмұны 1.10-суретте ұсынылады.

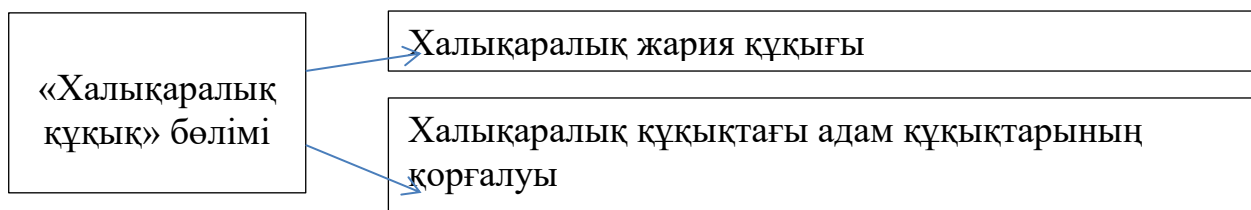
1.10-сурет. «Іс жүргізу құқығының негіздері» бөлімі

Бұл бөлімнің мазмұны бойынша білім алушылар қылмыстық процестің негізгі міндеттері мен қағидаттарын түсіндіреді, қылмыстық процесс субъектілерін ажыратады, ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексіне сәйкес сот талқылауының негіздері бойынша білімін шығармашылық түрде көрсетеді.

Сонымен қатар, білім алушылар азаматтық процестің негізгі міндеттері мен принциптерін талдайды, кәмелетке толмағандардың азаматтық процеске қатысу ерекшеліктерін анықтайды.

Бөлім мазмұны аясында әкімшілік процесс ұғымын, оның міндеттері мен принциптерін түсіндіреді, әкімшілік процестің ерекшеліктерін талдайды.

10-сыныптағы «Халықаралық құқық» бөлімінің мазмұны 1.11-суретте ұсынылады.

1.11-сурет. «Халықаралық құқық» бөлімі

Бұл бөлім мазмұны халықаралық жария құқық туралы түсінік береді және халықаралық құқықтың қоғамдық қатынастардағы рөлін анықтайды. Білім алушылар адам құқықтарын қорғауды жүзеге асыратын органдар мен ұйымдарды анықтайды.

Сонымен «Құқық негіздері» пәні бойынша 10-сыныпта білім мазмұны «Мемлекет және құқық», «Жария құқық», «Жеке құқық», «Іс жүргізу құқығының негіздері», Халықаралық құқық» бөлімдерін қамтығанын және әр бөлім мазмұны білім алушылардың құқықтық білімі мен дағдысын кеңейту және тереңдетумен ерекшеленеді.

11-сыныпта пән мазмұны: «Мемлекет және құқық», «Жария құқық», «Жеке құқық», «Іс жүргізу құқығының негіздері», Халықаралық құқық» бөлімдерінен тұрады.

11-сыныптағы «Мемлекет және құқық» бөлімінің мазмұны 1.12-суретте ұсынылады.

1.12-сурет. «Мемлекет және құқық» бөлімі

Бұл бөлімнің мазмұны бойынша білім алушылар мемлекеттің құқықтық жүйедегі ерекше субъект екендігін және құқықтық жүйедегі рөлін түсінеді. Нормативтік құқықтық актілердің әзірленуі, қабылдануы мен күшіне ену

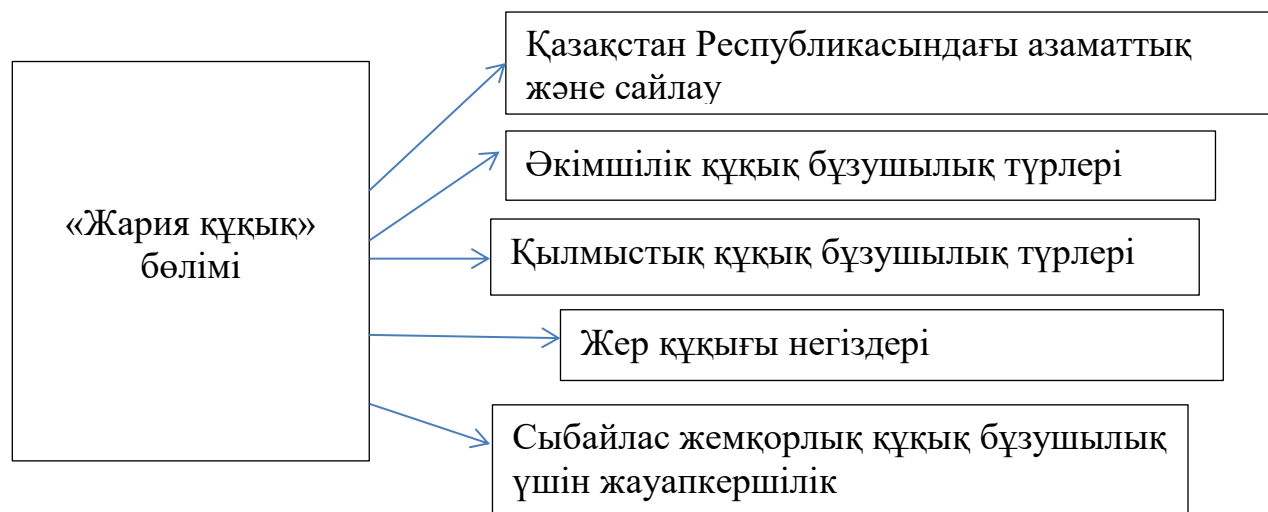
процесін зерттейді. Білім алушылар заңнамалық актілер мен заңға тәуелді актілердің мәнін түсіндіреді. Мемлекетті құқықтық қатынастың негізгі субъектісі ретінде талдайды. Заңдарды білу және оларды орындаудың әлеуметтік пайдалылығы мен қажеттілігін түсіндіреді, қазақстандық қоғамның саяси жүйесінің негізгі элементін анықтайды.

Осы бөлімде азаматтың жеке құқықтары мен бостандықтары, міндеттері, сонымен қатар құқықтық мемлекет пен азаматтық қоғамның негізгі белгілері мен қызметтері қарастырылады. Қазақстан Республикасының азаматтық қоғам институттары қызметінің тиімділігін бағалайды.

Берілген бөлім адамның құқығы мен бостандығы, азаматтық құқықтық ұғымдары мағынасын аша отырып, адам құқықтары саласындағы халықаралық құжаттар туралы түсінік қалыптастырады. Білім алушылар азаматтардың құқығын қорғайтын (адвокат, медиатор және тағы басқа) тұлғалардың функциялары мен құқықтық мәртебесін анықтайды.

Сонымен қатар, осы бөлімде сот төрелігі мен құқық қорғау органдарының функциялары мен құқықтық мәртебесі қарастырылып, сот пен құқық қорғау органдарының қоғамдағы рөлі ашылады. Білім алушылар конституциялық құқықтың атқаратын қызметін талдайды. Сот жүйесі элементтерін анықтайды, судьялар мәртебесі және олардың қызметінің кепілдемесін ашып көрсетеді.

11-сыныптағы «Жария құқық» бөлімінің мазмұны 1.13-суретте берілген.

1.13-сурет. «Жария құқық» бөлімі

Бұл бөлім мазмұны аясында білім алушылар қазақстандық азаматтықты алу және азаматтықтан айырылудың негіздемелерін нақты мысалдар арқылы түсіндіреді, Қазақстан Республикасы сайлаушыларының және сайлау процесінің басқа да субъектілерінің құқықтары мен міндеттерін анықтайды. білім алушылар қазақстандық азаматтықты алу және азаматтықтан айырылудың негіздемелерін қызметін талдайды.

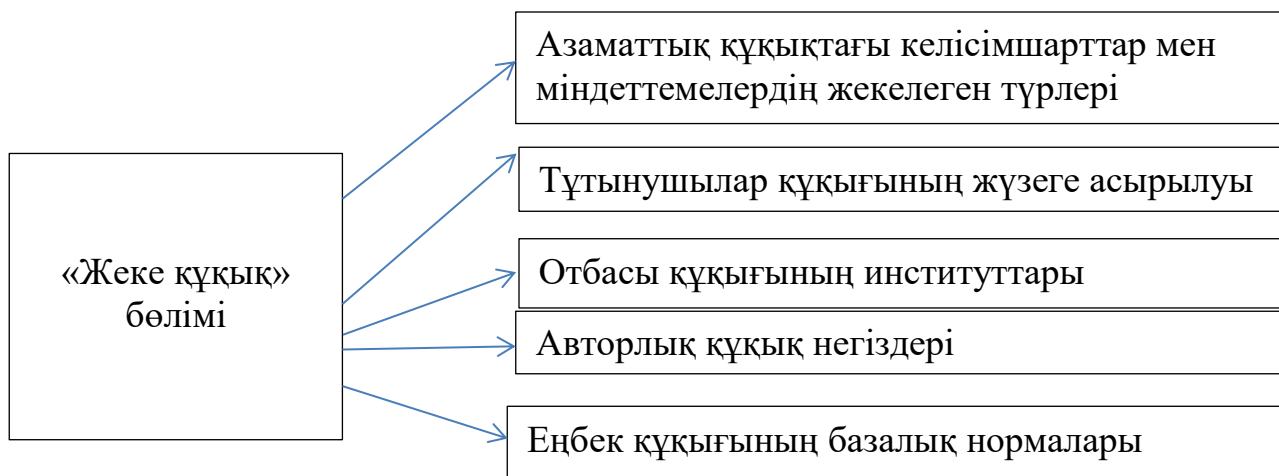
Бөлім мазмұнына сәйкес білім алушылар әкімшілік құқық бұзушылық түрлерін және Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық нормаларына сәйкес адамдардың әрекетін саралайды.

Сонымен қатар білім алушылар жер құқығының құқықтық реттеу ұғымы мен нысанын түсіндіреді, Қазақстан Республикасының Жер кодексі негізінде жерге меншік құқығы, пайдалану құқығы, және басқа да құқық түрлерін ажыратады, экологиялық құқықтың атқаратын қызметін талдайды.

Бөлім мазмұны бойынша білім алушылар адам және азаматтардың конституциялық құқықтарының маңыздылығын ашады. Қазақстан Республикасының қылмыстық құқық нормаларына сәйкес адамдардың әрекетін саралайды. Қылмыстық кодекстің мазмұны мен құрылымын, қылмыс пен теріс қылық және кәмелетке толмағандардың жауапкершілігін қарастырады. Қылмыстық жазаны ауырлататын және жеңілдететін мән-жайларды анықтайды.

Білім алушылар сыбайлас жемқорлықтың жауапкершіліктерін қарастырады. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықты басқа құқық бұзушылық түрлерінен (заңсыз сыйақы алу, алаяқтық) ажыратады. Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнама нормаларына сәйкес адамдардың әрекетін саралайды.

11-сыныптағы «Жеке құқық» бөлімінің мазмұны 1.14-суретте көрсетілген.

1.14-сурет. «Жеке құқық» бөлімі

Бұл бөлім білім алушылардың азаматтық құқық, міндеттеме құқығы, шарт, меншік ұғымдары туралы түсінігін қалыптастырады. Азаматтық құқық жүйесі және оның негізгі институттарының мағынасы ашылады, азаматтық құқықтың қайнар көздерінің ерекшеліктері көрсетіледі. Білім алушылар келісімшарттың негізгі шарттарын нақты мысалдар арқылы түсіндіреді. Мұрагерлік құқықтың құқықтық реттелу ұғымы мен нысанын түсіндіреді, заң және өсиет бойынша мұрагерлікке ие болуды ажыратады.

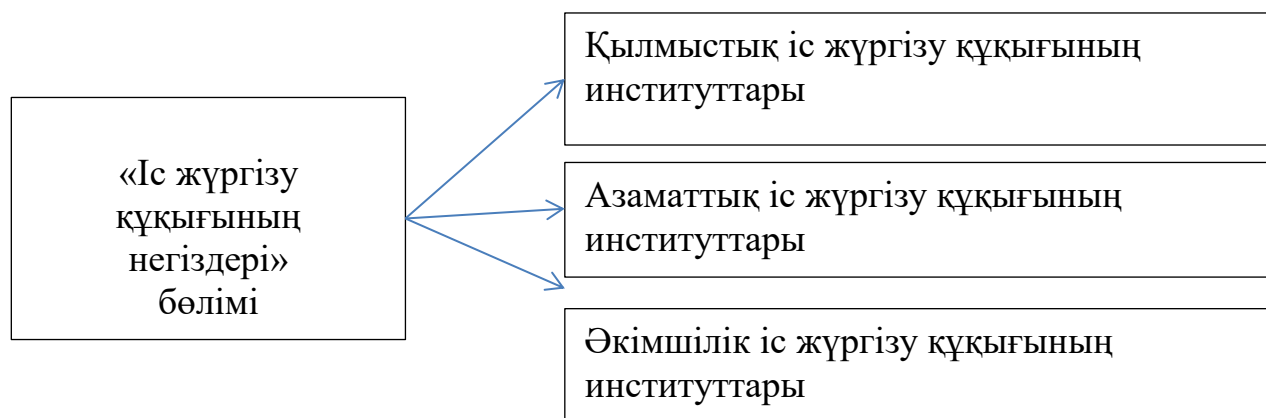
Білім алушылар тұтынушылардың құқықтары мен міндеттері анықтайды. Қазіргі нарықтық экономикалық қоғамда тұтынушының құқығының

қаншалықты қорғалғанын түсінеді. Бұл бөлім тұтынушылардың өз құқықтарын білуіне және оны қорғау жолдарын анықтауға бағытталады. Авторлық құқық саласында нақты жағдайды шешудің құқықтық жолдарын ұсынады.

Бөлім мазмұны аясында білім алушылар ерлі-зайыптылардың жеке және мүлдіктік құқықтары мен міндеттерінің мазмұнын нақты мысалдар арқылы түсіндіреді, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығысыз қалған балалардың құқығы мен мүддесін қорғау формаларын айқындайды, алименттік қатынастардың субъектілерін және алименттік қатынастардың пайда болу негіздерін құқықтық жағдаяттар мысалында анықтайды.

Сонымен қатар, білім алушылар еңбек құқығын қамтамасыз ету тәсілдерінің тиімділігін құқықтық жағдаяттар мысалында бағалайды, кәмелетке толмағандардың еңбек құқығын жүзеге асыруын зерттейді, жеке және ұжымдық еңбек дауларын қарастыру механизмдерін құқықтық жағдаяттар мысалында анықтайды.

«Іс жүргізу құқығының негіздері» бөлімі 11-сыныпта келесі бөлімшелерден тұрады:

1.14-сурет. «Іс жүргізу құқығының негіздері» бөлімі

Аталған бөлімде білім алушылар қылмыстық қудалауды жүзеге асыру шарттарын түсіндіреді, кәмелетке толмағандардың қатысуымен болатын қылмыстық құқық бұзушылық істері бойынша іс жүргізу ерекшеліктерін айқындайды, Қазақстан Республикасы алқабилер соты қызметінің құқықтық негіздерін анықтайды. Бұл бөлім қылмыстық процесті талдайды. Сот талқылауын көрсетеді.

Сонымен қатар бұл бөлім азаматтық процесті қарастырады. Кәмелетке толмағандарды азаматтық процеске қатысу ерекшеліктерін анықтайды. Білім алушылар талап қою шарттарын түсіндіреді. Талап қою арызын оның мазмұны мен формасына қойылатын шарттарға сәйкес құрастырады. Қазақстан Республикасының азаматтық іс жүргізу кодексіне сәйкес соттың істі қарау негіздері мен ерекшеліктері бойынша білімдерін шығармашылық түрде көрсетеді.

Аталған бөлім әкімшілік құқық бұзушылық бойынша істер, әкімшілік іс жүргізу құқығындағы соттық талқылауларды талдап, бағалайды. Білім алушылар әкімшілік құқық бұзушылық бойынша істерді қарастыратын уәкілетті органдардың (лауазымды тұлғалардың) құзыретін құқықтық жағдаяттар мысалында ажырата біледі,

«Халықаралық құқық» бөлімі 11-сыныпта: Қазақстан Республикасы - халықаралық құқық субъектісі бөлімшесінен тұрады.

Бұл бөлім Қазақстан Республикасындағы халықаралық құқықтар мен міндеттер түсінік береді және адам құқықтарын қорғайтын халықаралық актілерді құқықтың қайнар көздерін анықтайды. Білім алушылар бөлім мазмұнына сәйкес Қазақстан Республикасы таныған халықаралық құқықтың қайнар көздері негізінде Қазақстан Республикасының халықаралық құқығы мен міндеттемелерін түсіндіреді; Қазақстан Республикасы азаматтарының шетелде адам құқығы, еңбек қатынастары, білім беру салалары бойынша құқықтарын жүзеге асыруын халықаралық актілер негізінде зерттейді. Бөлім мазмұны негізінде білім алушылар халықаралық шарттардың маңызын талдайды.

Зерттеу жұмысы: «Құқық негіздері» оқу пәні бойынша қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағыттар арасындағы айырмашылық *қоғамдық гуманитарлық бағытта жобалық-зерттеу жұмысының берілуімен ерекшеленеді.*

Тұлғаның танымдық белсенділігін, шығармашылық, жобалық-зерттеушілік қабілеттерін дамыту үшін әр тақырыптық бөлім білім алушылардың зерттеу жұмысымен аяқталады. Ұзақ мерзімді жоспарда зерттеу тақырыптары жалпылама берілген. Білім алушылар осы белгіленген тақырып шеңберінде түрлі мәселелерді қарастыра алады.

Зерттеу жұмысының мақсаты: зерттелген бөлім тақырыптарының жекелеген аспектілері бойынша теориялық материалды жалпылау, терең талдау және жүйелеу.

10-сынып бойынша зерттеу тақырыптары:

- Мемлекет және құқық формаларының эволюциясы;
- Жария құқық салалары ерекшеліктерінің сипаттамасы;
- Жеке құқық – адамның табиғи құқықтары мен бостандықтарының жүзеге асуының кепілдігі;
- Құқыққа қатысты процестер қадамдарының сипаттамасы.
- Адам құқықтарын қорғау жөніндегі қазіргі заманғы халықаралық ұйымдар.

11-сынып бойынша зерттеу тақырыптары:

- Қазіргі кезеңдегі Қазақстан Республикасының құқық жүйесі және мемлекеттік органдар жүйесі;
- Мемлекеттік билік пен басқару органдарының қызметін реттеудегі жария құқықтың рөлі;
- Жеке меншік құқықты қорғауды қамтамасыз етудегі жеке құқықтың рөлі.

- Қазақстан Республикасында азаматтық құқықтарды қорғау әдістері;
- Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесінде халықаралық құқық нормаларын іске асыру.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндері бойынша зерттеу жұмысы

Сонымен қорыта келгенде «Қазақстан тарихы» пәні мен «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндерінің қоғамдық-гуманитарлық бағытында жүргізілетін *Зерттеу жұмысының мақсаты*: зерттелген бөлім тақырыптарының жекелеген аспектілері бойынша теориялық материалды жалпылау, терең талдау және жүйелеу болып табылады.

Осы сабақтар барысында оқушылар жеке, жұпта немесе топта тоқсан сайын зерттелген тақырыптық бөлімнің бір аспектісі бойынша шағын зерттеу жүргізеді. Оқушылар тоқсан ішінде зерттеу тақырыбын таңдай алады. Тоқсанның соңында оқушылар зерттеу жұмыстарын аяқтап, содан кейін оларды сынып алдында әр түрлі түрде ұсынады. Бұл баяндамалар, презентациялар, рефераттар, шағын жобалар, мақалалар, эсселер және т.б. болуы мүмкін. Осылайша, «Қазақстан тарихы» пәні мен «Дүниежүзі тарихы» пәнінің қоғамдық-гуманитарлық бағыты бойынша білімалушылар өздерінің зерттеу дағдыларын, креативті және сыни ойлау дағдыларын, коммуникация, ынтымақтастық және азаматтық жауапкершілік дағдыларын жетілдіру үшін көбірек мүмкіндіктерге ие. Тиісінше, ол пәндік білімнің кең спектрін және мета-пәндік дағдылардың терең даму деңгейін игереді.

Осы материалдарды әзірлеу кезінде білім алушылар зерттеу жұмысының теориялық және практикалық зерттеу екенін есте ұстағаны жөн. Сонымен қатар келесі зерттеу дағдыларын:

1. Зерттеу мәселесін (тақырыбын) анықтау және тұжырымдау.
2. Зерттеу жоспарын құру (оның кезеңдері).
3. Гипотезаны, Зерттеудің мақсаты мен міндеттерін тұжырымдау.
4. Тиісті зерттеу әдістерін таңдап, қолдану.
5. Алынған ақпарат көздерін (әдебиетке сілтеме, электрондық көздер) көрсете отырып, зерттеу тақырыбы бойынша теориялық (сандық және сапалық) материалды іріктеу және жүйелеу.
6. Ақпаратты бір формадан екіншісіне түрлендіру: ауызша-кестелік, кестелік-схемалық немесе графикалық және т. б.
7. Зерттеудің басында ұсынылған гипотезаны растайтын немесе жоққа шығаратын қорытынды жасау.
8. Жүргізілген зерттеу жұмысын жетілдірудің мүмкін жолдарын немесе алынған теориялық тұжырымдарды практикалық қолдану мүмкіндіктерін көрсетуі тиіс.

2 Оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері

«Қазақ әдебиеті» пәнін оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері

Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа саналы, сапалы, өнегелі тәрбие мен білім беру – бүгінгі күннің басты талабы. Қазіргі мектеп оқушыларына келешекте табысқа қол жеткізу үшін бұрынғыға қарағанда анағұрлым көп дағдыларды меңгеру қажет.

Қазақстан Республикасы жалпы білім беру ұйымдары (мектеп, гимназия, лицей, т.б.) «білім алу жолдарын білетін», өз бетімен білім алуға ұмтылатын, шешім қабылдауға қабілетті, ынталы, қызығушылығы мен жауапкершілігі жоғары, өзіне сенімді, өзінің және өзгенің іс-әрекетіне талдау жасай алатын жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған қағиданы ұстанады.

Оқу бағдарламасының тек пәндік білім мен білікке ғана емес, сонымен қатар кең ауқымды дағдылардың қалыптасуына бағытталғаны оның ерекше өзгешелігі болып табылады. Оқыту мақсаттарының құрастырылған жүйесі: білімін функционалды және шығармашылықта қолдану, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, қарым-қатынас жасаудың түрлі тәсілдерін қолдану, топпен және жеке дара жұмыс істей алу, мәселелерді шешу және шешімдер қабылдау сияқты кең ауқымды дағдыларды дамытуға негіз болады. Кең ауқымды дағдылар оқушының мектептегі білім алу тәжірибесінде де, келешекте мектепті бітіргеннен кейін де жетістігінің кепілі болып табылады.

Білім алушылардың оқу әрекетін ұйымдастыру және оның нәтижелерін бақылауды жүзеге асыру үшін педагог әртүрлі әдістер мен құралдарды пайдаланады. Білім беру мазмұнын жаңарту аясында оқу процесі оқушылардың өздерінің белсенді қызметімен сипатталатынын атап өткен маңызды. Бұл жағдайда мұғалім білім алушылардың танымдық іс-әрекеттерінің ұйымдастырушысы ретінде болады.

Қазіргі кезеңде өздігінен білімді игеруі үшін оқушының белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу процесіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады. Мұндай тәсіл пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды ғана емес, сонымен бірге өзінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттерді де меңгеруге ықпал етеді. Мұғаліммен бірлесіп шығармашылықпен айналысу және серіктес, кеңесші ретінде мұғалімнің қолдауы кезінде оқушының белсенді танымдық қабілеті тұрақты сипатқа ие болады.

Оқушылардың бойында бұл қасиеттерді қалыптастыруда мұғалімдер түрлі педагогикалық әдістер мен технологияларды қолдана алады. Атап айтқанда, олар:

- зерттеушілік тәсіл (оқушылар «не білемін?, нені білгім келеді?, нені үйрендім?» тұрғысынан өз әрекетін талдауға үйренеді);

- жүйелі-әрекеттік тәсіл;
- дамыта оқыту технологиясы (оқушылар оқу әрекетінің тәсілдерін игеріп, өзінің іс-әрекетін жоспарлау және басқару жолын үйренеді);
- саралап оқыту технологиясы (оқушыларды қабілеті, мүмкіндігі, ерекшелігіне қарай оқыту);
- мұғалім мен оқушының «субъект-субъектілік» дидактикалық қатынаста білім іздеу үдерісіне бірдей енуі;
- оқу проблемаларын шешу барысында мұғалім мен оқушының ынтымақтасқан шығармашылық ізденіс әдістерін қолдану; оқу проблемаларын шешудің әдіс-тәсілдерін оқушыларға дамыта оқыту ұстанымына сай жолмен құру және көрсету;
- оқушының жеке пікірін тыңдау, олардың бұрын меңгерген білімдері мен қалыптасқан түсініктерін әрі қарай дамыту;
- ойын әдісі;
- «оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау» арқылы қолдау жасау;
- сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту;
- тәжірибелік, шығармашылық оқу әрекеттеріне (түрлі шығармашылық жұмыстар жасау) ынталандыру;
- оқушылардың білімін жүйелілікпен мониторингілеу;
- оқушыларды зерттеушілік әрекетке және зерттеушілікке негізделген белсенді оқуға ынталандыру;
- оқушылардың оқу әрекетін жеке, топтық және ұжымдық формада ұйымдастыру (оқушылар бірін-бірі өзара оқытуға, бірін-бірі бағалауға, пікір алмасуға, т.б. үйренеді);
- оқыту барысында «не білемін? не білгім келеді? нені үйрендім?» түріндегі кері байланысты жүзеге асыру.

Оқушыларды оқытудың ең жоғары стандарттарын қамтамасыз етуде мұғалімдердің қолданатын оқыту тәсілдері (яғни, педагогикалық әдістемелер) маңызды болып табылады. Мұғалімдер пайдаланатын әдіс-тәсілдер оқудың тиімділігіне елеулі әсерін тигізеді. Педагогикалық әдістемелер жетілдірілмесе, білім мазмұнын жаңарту шараларының мүмкіндіктері мен нәтижелілігі төмендейді.

Оқытудың барлық аспектілері сындарлы оқыту теориясымен үйлеседі. Сындарлы оқыту тәсілдері білім берудің «дәстүрлі» әдістерімен салыстырғанда, оқыту кезінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Сындарлы оқыту тәсілдері оқушылардың алдыңғы білімдерімен ұштастырыла отырып, жаңа білім алуы туралы тұжырымдамаға негізделген. Бұл жерде ең маңыздысы: оқушылардың алдыңғы алған дағдылары жаңа дағдыларды меңгеруге ықпалын тигізеді, ал егер ол ескерілмесе, онда білім тереңге бармай, үстірт меңгерілген таяз білім болады. Мұндай үстірт білім оқушыға қазіргі әлемде жетістікке жету үшін қажетті жоғарыда аталған сын тұрғысынан ойлау, рефлексия және басқа да дағдыларды, алған білімін өмірде қолдануына кері әсерін тигізеді. Оқушылар білімді толықтай меңгеру үшін ақпаратты енжар қабылдамай, сабаққа белсенді қатысуы керек. Оқушылардың алған білімдерімен жұмыс істеуіне, оны әрі қарай

өңдеп, өз дағдыларын арттыруға мүмкіндік беретін тапсырмалар орындауға жағдай жасау маңызды.

Қазақ тілі мұғалімдері оқушыларды өздігінен білім алуға, шешім қабылдауға қабілетті ынталы, қызығушылығы жоғары, өзіне сенімді, жауапкершілігі жоғары, өзінің және өзгенің іс-әрекетіне талдау жасай алатын жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған қағиданы ұстанады.

Мұғалімдер оқушылардың бойында бұл қасиеттерді әртүрлі оқыту тәсілдерін қолдану арқылы тәрбиелейді және дамытады:

- сенімді қатынас пен ынтымақтастық ахуалын қалыптастыру үшін жағдай жасау;

- әрбір оқушының жеке пікірін тыңдау және алынған білімдер мен түсініктерді қолдану, оларды дамыту маңыздылығына мән беру;

- іс-әрекеттердің белсенді түрлерін ұйымдастыру және тиянақты сараланған тапсырмалар мен жаттығулар арқылы ынталандыру және дамыта оқыту;

- оқушылардың сабақта зерттеу жұмыстарын жүргізуін қажет ететін проблемалық жағдаяттар туындату және проблемаларды шешу стратегияларын модельдеу және көрсету;

- «оқу үшін бағалауды» қолдану арқылы оқушылардың оқуына қолдау көрсету;

- белсенді оқуға және зерттеу жобаларын орындауға негізделген оқушылардың зерттеу іс-әрекеттерін қолдау;

- оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту;

- өз ойын жеткізе білу және дәлелдер келтіре алу, мәселелерді анықтау үшін өз пікірлерін жеткізу, болжам құру және ұсыныс жасау қабілетін дамытуға ынталандыратын жағдайлар жасау;

- оқушылардың жеке мүмкіндіктерін және жас ерекшеліктерін есепке ала отырып, сараланған тапсырмалар әзірлеу;

- жеке, жұптық, топтық және ұжымдық оқыту әдістері белсенді қолданылатын жалпы сыныптық жұмыс түрлерін ұйымдастыру.

Тұлғалық-бағдарлық білім беруді осындай сипатта жақсарту білім беру процесіне барлық қатысушылардың өзара қарым-қатынасында өктемшілікке жол бермей, ынтымақтастығы үшін алғышарттарды құрайтын оқытудың алуан түрлі интерактивті әдістерін қолдану кезінде мүмкін. Диалогтік және рефлексивті технологияларды қолдану оқушылардың жоба және зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруымен сабақтасады.

Кең ауқымдағы дағдылармен бірлікте жеке қасиеттердің дамуы «қазақстандық патриотизм мен азаматтық жауапкершілік», «құрмет», «ынтымақтастық», «еңбек пен шығармашылық», «ашықтық», «өмір бойы білім алу» сияқты білім берудің басты құндылықтарын оқушыларға дарыту негізі болып табылады. Бұл құндылықтарды оқушының тәртібі мен күнделікті іс-әрекеттерін ынталандыратын тұрақты тұлғалық бағдары болуы тиіс.

Экономикадағы заманауи инновациялар, еңбек нарығындағы өзгерістер оқушылардың күрделі міндеттерді шешу үшін немесе оларды шешудің жаңа

тәсілдерін табу үшін жағдаятқа, идеялар мен ақпараттарға талдау жасау және бағалауға, алған білімі мен тәжірибесін жаңа идея мен ақпаратты жинақтау үшін шығармашылық түрде қолдануға мүмкіндік беретін дағдылар жиынтығын меңгеру қажеттілігіне себепші болады. Жігерлілік, алғырлық, өзгерістерге дайындығы, байланысқа бейімділігі сияқты тұлғалық қасиеттер өзекті болып отыр.

Оқу мақсаттарымен жұмыс

5-сыныпта оқушылар «Түсіну және жауап беру» дағдысы бойынша әдеби шығарманың жанрын, тақырыбы мен идеялық мазмұнын анықтайды. Көркем шығармадағы кейіпкердің портреті мен іс-әрекеті арқылы танылатын образын ашады. Көлемі шағын үзінділерді жаттау арқылы есте сақтау қабілеті дамиды. Көркем мәтіндерді оқу арқылы оқушыда мәтіннің мәнін түсіну, мәнерлеп оқу дағдылары қалыптасады. Көркем мәтінді оқу оқушылардың тұлғасы дамып-жетілуін, оның интеллектісі, сөйлеу әрекетінің төрт негізгі түрі (тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу) қалыптасуын, оқырмандық әрекеті мен қызығушылығы дамуын, осылар арқылы оқу әрекеттері компоненттері мен жан-жақты машық-дағдылар қалыптасуын қамтамасыз етеді. Оқушының көркем мәтінді ажырата тани алуы үшін, әрқайсысының маңыздылығын түсінуі, оны өмірлік жағдаяттарда саналылықпен қолдана алуы үшін оқудың саналы оқу, дұрыс оқу, жүгіртіп оқу, мәнерлеп оқу т.б. түрлері қолданылады.

Оқушылар әдеби шығарманың құрылысын, композициялық жасалу тәсілдерін, екі нәрсені, құбылысты (оқиғалар желісін, кейіпкерлерді т.б.) салыстыра суреттеу мен қарама-қарсы суреттеу тәсілдерін меңгере отырып, талдау жасау және интерпретациялау дағдыларын қалыптастырады. Эпикалық шығармадағы жазушының авторлық тұлғасының көріну қалпын, суреткерлік шеберлігін анықтайды. Көркем шығармаға түрлі деңгейдегі талдау жұмыстарын жүргізу арқылы оқушылардың ойлау қабілеттері (шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау т.б.) дамиды. Мәтінмен жан-жақты жұмыс жасау үдерісінде қаламгердің тілдік көркемдегіш құралдарды қолдану зертханасына талдау жасайды. Шығармадан алған әсерін сипаттайды, авторға арналған хат, өлең жазады.

6-сыныпта оқушылар түсіну және жауап беру дағдысы бойынша әдеби шығарманың жанрын, тақырыбы мен идеялық мазмұнын анықтайды. Көркем шығармадағы кейіпкердің портреті мен іс-әрекеті арқылы танылатын образын ашады. Көлемі шағын үзінділерді жаттау арқылы есте сақтау қабілеті дамиды. Көркем мәтіндерді оқу арқылы мәнерлеп оқу дағдылары дамиды. Оқушылар әдеби шығарманың құрылысын, композициялық жасалу тәсілдерін, екі нәрсені (оқиғалар желісін, кейіпкерлерді т.б.) салыстыра суреттеу мен қарама-қарсы суреттеу тәсілдерін меңгеру арқылы анализ және интерпретация дағдыларын қалыптастырады. Эпикалық шығармадағы жазушының авторлық тұлғасының көріну қалпын, суреткерлік шеберлігін анықтайды. Көркем шығармаға түрлі деңгейдегі талдау жұмыстарын жүргізу арқылы оқушылардың шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау қабілеттері дамиды. Қаламгердің тілдік көркемдегіш құралдарды қолдану лабораториясына талдау жасайды. Шығармадан алған

әсерін сипаттайды, авторға арналған хат, өлең жазады. Оқушылар орындайтын ауызша және жазбаша жұмыстар арқылы бағалау және салыстыру дағдылары қалыптасады. Оқушылар көркем шығармадағы жекелеген эпизодтар арқылы тарихи құндылықтар мен кейіпкерлерді талдап танып, ол құндылықтарды шынайы өмірмен байланыстыра отырып бағалайды. Шығарманың кейіпкерін өзіндік құндылық болмысы тұрғысынан талдап, нәтижесінде әдеби эссе, оқырманның рухани дүниесіне тигізетін әсерін бағалайтын сыни хабарлама жазады. Көркем шығармаларға түрлі мақсаттағы салыстырмалы талдау жасау дағдысын дамыту үшін сыныптан тыс оқитын қосымша әдебиеттер тізімі ұсынылады.

7-сыныпта оқушылар «Түсіну және жауап беру» дағдысы бойынша әдеби шығарманың жанрын, тақырыбы мен идеялық мазмұнын анықтайды. Көркем шығармадағы кейіпкердің портреті мен іс-әрекеті арқылы танылатын образын ашады. Көлемі орташа үзінділерді жаттау арқылы есте сақтау қабілеті дамиды. Көркем мәтіндерді оқу арқылы оқушыда мәтіннің мәнін түсіну, мәнерлеп оқу дағдылары дамиды. Көркем мәтінді оқу оқушылардың тұлғасы дамып-жетілуін, оның интеллектісі, сөйлеу әрекетінің төрт негізгі түрі (тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу) қалыптасуын, оқырмандық әрекеті мен қызығушылығы дамуын, осылар арқылы оқу әрекеттері компоненттері мен жан-жақты машық-дағдылар қалыптасуын қамтамасыз етеді. Оқушының көркем мәтінді ажырата тани алуы үшін, әрқайсысының маңыздылығын түсінуі, оны өмірлік жағдаяттарда саналылықпен қолдана алуы үшін оқудың саналы оқу, дұрыс оқу, жүгіртіп оқу, мәнерлеп оқу т.б. түрлері қолданылады.

Оқушылар шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салғастыруды, эпикалық, поэзиялық, драмалық шығармадағы автор бейнесін анықтауды, шығармадағы көркемдегіш құралдардың (символ, синекдоха, қайталау түрлері: эпифора, анафора, аллитерация, ассонанс, риторикалық сұрақ) қолданысын талдау меңгере отырып, шығармадан алған үзінділерді қайта өңдеп креативті жазу арқылы «Анализ жасау және интерпретациялау» дағдыларын дамытады. Эпикалық шығармадағы жазушының авторлық тұлғасының көріну қалпын, суреткерлік шеберлігін анықтайды. Көркем шығармаға түрлі деңгейдегі талдау жұмыстарын жүргізу арқылы оқушылардың ойлау қабілеттері (шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау т.б.) дамиды. Мәтінмен жан-жақты жұмыс жасау үдерісінде қаламгердің тілдік көркемдегіш құралдарды қолдану зертханасына талдау жасайды. Шығарманың көркемдік-идеялық құндылығын гуманистік тұрғыдан талдап, әдеби эссе, шығарма бойынша жазылған әдеби сын-пікірлерге сүйене отырып, өзіндік сыни пікір жазады.

8-9-сыныптарда оқушылар «Түсіну және жауап беру» дағдысы бойынша әдеби шығарманың жанрын, тақырыбы мен идеялық мазмұнын, фабуласын, сюжетін анықтау анықтайды. Көркем шығармадағы кейіпкерлерді сомдауда тура және жанама мінездеулерді жіктейді, көркем шығарманың идеясына сай кейіпкерлер жүйесін анықтайды. Көркем мәтіндерді оқу арқылы оқушы мәтіннің мәнін түсініп, көркем шығармалардан алған үзінділерді өз көзқарасын дәлелдеу үшін орынды қолданады, көркем шығармалардан алған үзінділерді

шығармашылық жұмыстарда қолданады. Көркем мәтінді оқу оқушылардың тұлғасы дамып-жетілуін, оның интеллектісі, сөйлеу әрекетінің төрт негізгі түрі (тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу) қалыптасуын, оқырмандық әрекеті мен қызығушылығы дамуын, осылар арқылы оқу әрекеттері компоненттері мен жан-жақты машық-дағдылар қалыптасуын қамтамасыз етеді. Оқушының көркем мәтінді ажырата тани алуы үшін, әрқайсысының маңыздылығын түсінуі, оны өмірлік жағдаяттарда саналылықпен қолдана алуы үшін оқудың саналы оқу, дұрыс оқу, жүгіртіп оқу, мәнерлеп оқу т.б. түрлері қолданылады.

Оқушылар шығармадағы көркемдегіш құралдардың (психологиялық параллелизм, перифраз, сатира, ирония, гротеск, эллипсис) қолданысын талдай отырып, автор стилін анықтауды, шығармадағы әдеби тілді құбылту мен айшықтаудың (троп пен фигура) түрлерін талдай отырып, автор стиліне баға беруді меңгере отырып, «Анализ жасау және интерпретациялау» дағдыларын қалыптастырады. Шығарманың тақырыбы мен идеясын осы тектес басқа шығармалармен, мазмұндас туындылармен салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығын бағалайды. Көркем шығармаға түрлі деңгейдегі талдау жұмыстарын жүргізу арқылы оқушылардың ойлау қабілеттері (шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау т.б.) дамиды. Мәтінмен жан-жақты жұмыс жасау үдерісінде қаламгердің тілдік көркемдегіш құралдарды қолдану лабораториясына талдау жасайды. шығарманың көркемдік-идеялық құндылығын гуманистік тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазады, шығарма бойынша жазылған әдеби сын-пікірлерге сүйене отырып, өзіндік сыни пікір жазады.

Көркем шығарманың бейнелі-мәнерлі тілдік құралдарын қабылдай алу, автор жасап шығарған өмір картинасын санасында орналастыру, көркем мәтіндегі себеп пен салдардың байланысын анықтау, көркем шығармадағы автордың көзқарасын түсіну, мәтіннің негізгі ойын, идеясын анықтау (мұғалімнің көмегімен) т.б. талдау әдістерін қолдануды меңгереді. Оқушылар орындайтын ауызша және жазбаша жұмыстар арқылы бағалау және салыстыру дағдылары қалыптасады.

Салыстыру тәсілінің мынадай түрлерін меңгереді:

- салыстырылатын нысандардың тек ұқсастығын табуды мақсат ететін салыстыру;
- салыстырылатын нысандардың тек айырмашылығын табуды мақсат ететін салыстыру;
- салыстырылатын нысандардың ұқсастығы мен айырмашылығын қатар табуды мақсат ететін салыстыру.

Оқушылар көркем шығармадағы жекелеген эпизодтар арқылы тарихи құндылықтар мен кейіпкерлерді талдап танып, ол құндылықтарды шынайы өмірмен байланыстыра отырып бағалайды. Шығарма кейіпкерін өзіндік құндылық болмысы тұрғысынан талдап, нәтижесінде әдеби эссе, оқырман ретінде өзінің рухани дүниесіне берген әсерін бағалайтын сыни хабарлама жазады. Көркем шығармаларға түрлі мақсаттағы салыстырмалы талдау жасау дағдысын дамыту үшін сыныптан тыс оқитын қосымша әдебиеттер тізімі

ұсынылады және жергілікті ақын-жазушылардың шығармашылығымен байланыстыру мүмкіндігі беріледі.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша бір сабақта бір немесе бірнеше оқу мақсатын алуға болады. Мұғалім оқу мақсаттарының комбинациясын шебер пайдалана білуі керек.

Пәнаралық байланыс – оқытудың ерекше категориясы болғандықтан, оқушылардың әдебиеттен жүйелі білім алуын күшейтіп, оқу әдістерін белсендіреді. Әдебиет сабағындағы пәнаралық байланыс оқушылардың эстетикалық талғамын және сурет, музыка, кино өнерлеріне ұмтылысын қалыптастырады. Шығармадағы тарихи шындық пен көркемдік шешім көрінісін, топонимикалық, ономастикалық атаулардың маңыздылығын түсіне отырып, оқылған шығарманы бейнелеу және музыка өнерімен ұштастыра отырып, пәнаралық байланысты кеңінен қолдану оқушының дүниетанымын қалыптастырады.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасындағы оқу мақсаттары білім алушыларды креативті ойлауға, өз ойын дәлелдер келтіре отырып, еркін жеткізуге қолдау көрсетіп, білім алушылардың гуманистік көзқарасын қалыптастыруға бағытталған. Мысалы, «7.1.2.1. Әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау» деген мақсатты алып қарастырайық. Бұл мақсатты жүзеге асыру барысында, ең алдымен, оқушылардың ойын гуманизмге аудартамыз. Гуманизм деген не? Сол туралы анықтама беріп өтеміз. Гуманизм – адамның кісілік қадір-қасиетін, адамның еркіндігін, адамның бақытқа құштарлығы мен талпынысын, адамның құқы мен жауапкершілігін, арын, намысын, мейірбандығы мен қайсарлығын, адамның жасампаздығын - яғни адамның барша адами қасиеттерін ұлықтайтын, даралығы мен дамуын дәріптейтін идея. Содан кейін, яғни оқушы гуманизмнің не екенін түсінгеннен кейін кейіпкердің тұлғалық болмысын талдатамыз. Білім алушылар «тұлғалық болмыс» дегеннің өзін түсінбеуі мүмкін, сондықтан бұл туралы да айтып кеткен жөн. **Тұлға** – жеке адамның өзіндік адамгершілік, әлеуметтік, психологиялық қырларын ашып, адамды саналы іс-әрекет иесі және қоғам мүшесі ретінде жан-жақты сипаттайтын ұғым. Адамның әлеуметтік қасиеттерінің жиынтығы, қоғамның даму жемісі және белсенді қызмет ету мен қарым-қатынас орнату арқылы жеке адамды әлеуметтік қатынастар жүйесіне енгізудің жемісі. **Болмыс** – бүкіл әлемнің тұтастығын, дүние мен адамның бірлігін, тіршіліктің мәнін білдіретін философиялық категория. Оқушы толық түсінік алғаннан кейін тапсырма беруге көшу керек.

Үлгілік тапсырма:

Тақырып: Сансызбай Сарғасқаевтың «Тәмпіш қара» повесі

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1. Әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау;

7.2.1.1. Шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салыстыру.

Тапсырма: Үзінділерден Шаншатайдың тұлғалық болмысын анықтаңыз.

Үзінділер

– Шай ішпедің ғой, шырағым, – деді әжем. Шаншатай рақметін жаудырды тағы да. Сосын:

– Ертеңгі ас қой, дәм ауыз тиейін, – деп ақырын басып, дастарқанның жанына келді де, өте бір инабатпен иіліп үстел үстінде жамырап жатқан әжемнің қызыл бүйір жүгерісінен бір-екеуін алып аузына салды.

– Уыстап ал, балам, – деді атам.

– Көп рақмет. Мазаларыңызды алғанымға кешіріңіздер!

– Қарап тұрсам, шетімізден сайдың тасындай шып-шымыр жігіт екенбіз, – деді...

Оның сөзін күлкі араластыра жамырай сөйлеп іліп әкеттік. Шаншатай жай ғана күліп қойды. Сонан соң:

– Олай болса, жігіт адамның лайықты орны бар, – деп өз байламын айтты.

Енді қиқандап көр. Жіпсіз байлағаны емес пе бұлтартпай.

Кейіпкердің тұлғалық болмысы	Тұжырым

Бұл тапсырманы орындау арқылы білім алушы бірінші үзіндіде кейіпкердің әдептілігін, кішіпейілділігін талдаса, екінші үзіндіде Шаншатайдың еңбексүйгіштік және ұйымдастырушылық қабілетін түсіндіреді. Мұғалім бұл тапсырма арқылы оқушы бойында әдептілік, кішіпейілділік, еңбексүйгіштік қасиеттері мен ұйымдастырушылық қабілетін қалыптастыруға тырысады.

Екінші тапсырма:

Мінездемеге сәйкес келетін эпизодты табыңыз.

Кейіпкерге мінездеме	Эпизод
Шаншатай – ақылды, әділ бала. Бұған Шаншатайдың: «Бұлай етуге болмайды. Бейсекүл жалқау емес. Кіп-кішкентай боп алып масақты қалай тереді», – дегені дәлел бола алады. Ол Ертайдың суретшілік өнерін қалай бағаласа, Бейсекүлдің еңбексүйгіштігіне де солай қарайды. Міне, сондықтан Ертайдың пікірімен келіспей, оның әрекеті бұрыс екенін түсіндіріп, досын дұрыс жолға бағыттап, мақтаншақтық жаман әдет екендігін ұғындырды.	

Жауабы: ...Сөзге тоқтауы жоқ Бейсекүлге пысқырып қарар емеспін. Тіптен, оның да суретін салып іліп қоймақ ойым бар. «Бәлем, бір шыж-быж болсын!».

Бірақ мұныма Шаншатай тоқтау айтты:

– Бұлай етуге болмайды. Бейсекүл жалқау емес. Кіп-кішкентай боп алып масақты қалай тереді...

Бұл тапсырма арқылы мұғалім білім алушыларға кейіпкердің тұлғалық болмысын гуманистік тұрғыдан талдап көрсетеді. Кез келген мәселені ақылға

салып, әділ шешуге, адамгершілікті болуға шақырып, өзімшілдіктен аулақ болуға жетелейді.

Үшінші тапсырма:

Эпизодтарды салыстырып, түсінік беріңіз.

...Сен ана Келдібайдың інісімен дос болдың ғой, ә? Соны соққыға жыққан Иманбек. Осында екі-үш жігітті ұйымдастырып, молаға алдап апарып соқты. Оны мен мына көзіммен көрдім. Неге ұрды дейсің бе? Онысын білмеймін. Бірақ Иманбекті біреу әдейі айдап салып отыр. Иманбек маған бір уыс ақша көрсетті. Тентіреген немеге оны кім берді? Көрдің бе?! Иманбекке сенбе. Ол қу, сұм, нағыз алаяқтың өзі. Сен де сақ бол. Саған да тісін қайрап жүр. Ұқтың ба?	Содан бастап, күнде ертеңгісін Ержандарды шұбыртып, сап түзеп, өлең айтып, көшемен өтетін болдық. Өзін ересек санамай, саптың алдында сарайып Иманбек тұратын болды. Ол Мешітбайдың үйінің қасынан өткенімізде: Байлар мен молданы Қойдай қу қамшымен! - дегенді қаттырақ айтады. Біздің газет шығаратынымызды естігенде Иманбек: – Мешітбайды жазыңдар. Бар бәленің ұйытқысы сол, - деп қылқылдап қоймай қойды.
Тұжырым	

Білім алушы берілген эпизодтарды салыстыра отырып, кейіпкердің тұлғалық болмысын гуманистік тұрғыдан талдайды. Әрине, мұғалім әр оқушының ойын тыңдап, қажет болған жағдайда толықтырып отырады. Барлық оқушыны тыңдап болғаннан кейін мұғалім өз жауабын ұсынса, тапсырма тиімдірек болады. Оқушы өз жауабын салыстырып, өзін-өзі бағалайды. Мәселен, үшінші тапсырманың жауабына тоқталайық.

Шаншатай ауылға келгенде Иманбек тек жүрмейтін, балаларды шағыстырып, төбелестіріп жүретін тентек бала еді. Ол өзінен жасы кішілерге күш көрсетіп, үнемі өзінің тентектігімен ерекшеленіп жүретін. Иманбек Мешітбайдың айтуымен Шаншатайды соққыға жығып, бұзықтық жасады. Ал Шаншатай болған іске Иманбекті кінәламай, оның өз қателігін түсініп, түзелуіне мүмкіндік берді. Шаншатайдың бұл әрекетінен кейін Иманбек өз қатесін түсініп, үлгілі бала болуға тырысты. Мешітбайдың әрекеті дұрыс емес екендігіне көз жеткізіп, оны әшкерелеп, ұялтқысы келді. Шаншатай Иманбектің үлгілі балалардың қатарына қосылғанына риза болды. Шаншатайдың жасаған әр ісі осылайша ауыл балаларына үлгі болды.

Білім алушылар бұл тапсырмаларды орындау ақылы Шаншатайдың бойындағы бар игі қасиеттерді үлгі етеді.

«Қазақ әдебиеті» пәнін оқытудың әдіс-тәсілдері

Қазақ әдебиеті пәнін оқытудың педагогикалық тұғырлары «Құндылық бағдарлы оқыту», «Түрлі мәдениет пен көзқарастарға құрмет сезімін қалыптастыру», «Дамыта оқыту», «Тұлғалық бағдарлы оқыту», «Әрекетке бағдарлы оқыту», «Саралай және даралай оқыту»,

«Коммуникативтік/функционалдық бағдарлы оқыту», «Ақпараттық-коммуникациялық бағдарлы оқыту» бағытында болғандықтан, осыған сай педагогикалық әдістер мен тәсілдер жүйесі қолданылады. Атап айтқанда, әдістер жүйесі мынадай жіктемеде жүйеленеді:

- әңгіме, пікірталас, дәріс, кітаппен жұмыс – репродуктивтік сипаттағы танымдық белсенділікті дамытатын білімді меңгеру әдістері;

- классикалық проблемалық әдіс (Дьюи бойынша), коммуникативтік жағдаяттық әдіс, идеялар банкі – ми шабуылы, дидактикалық ойындар: еліктеу ойындары, іскерлік ойындары – оқушылардың өзіндік жұмыс арқылы шығармашылық танымдық белсенділікпен проблемаларды шеше отырып білім алу әдістері;

- импрессивтік әдістер, экспрессивтік әдістер, шығармашылық тапсырмаларды орындау әдістері;

- оқу-практикалық әдістер – оқушылардың көркем әдебиетті көркем өнердің басқа түрлерімен байланыста қабылдау арқылы танымдық белсенділігін дамыту әдістері;

- көркем әдебиетті меңгеру арқылы сурет салу, проблемаларды шешудің ең оңтайлы және тиімді жолдарын шешу және таңдау әдістері – шығармашылық міндеттерді жүзеге асыруды көздейтін практикалық әдістер;

- пікірталас, өзіндік жұмыс, классикалық проблемалық әдістер.

Креативтілік ақыл-ой қабілеті немесе оқуға қабілеттілік сияқты адамның бойында бар немесе жоқ деп кесіп айтатындай туа біткен қасиет емес. Оны дамытуға болады, сондықтан оқушыларды креативті болуға үйретуге болады. Креативтілік балаларды бақылаусыз өз бетіне жіберу арқылы немесе тек өнер арқылы ғана дамиды деген кең таралған жаңсақ ұғымның болуына қарамастан, креативтілікті дамыту мұғалімдер мен оқушылардан жүйелілік пен мақсаттылықты талап етеді және оған оқу пәндері арқылы қол жеткізуге болады [1]. Оқушылар алған білімдерін өмірде қолдануға болатынын түсінген кезде, олардың оқуға және меңгерген білімдерін шығармашылықпен пайдалануға ішкі мотивациясы арта түседі. Оқушылар өздерінің оқуға деген қабілетін оң бағалап, сәтсіздіктеріне өмірлік тәжірибе ретінде қараса, бұл олардың креативтілікке бейім екендігін көрсетеді. Проблемаларды белгілеу және оларды шешу, оқуды үйрену, кешенді коммуникация, іргелі білімдерді меңгеру сияқты пәндік дағдыларды меңгеру де креативтілікті дамытады. Мысалы, егер оқушыларға белгілі бір ғылыми проблеманы қойып, өздерінің экспериментін жүргізу ұсынылатын тапсырма берілсе, олар осыған байланысты өзекті тақырып таңдап, жақсы жоба әзірлеп ұсыну үшін, өздерінің білімі мен креативтілігін пайдалану қажет болады. Пән арқылы оқыту туралы ғылыми сабақ – бұл оқушылардың креативтілігін дамытуда қолданатын стратегиялардың бірі болып табылады [11, 12]. Ынталандыру және қолдау оқушыларға өздерінің креативтілігін дамыту туралы тиімді ойлау модельдерін құруға көмектеседі. Креативтілікті анықтау оқушыларға олар өз бетінше байқамауы мүмкін креативтілік қабілеттерін айқындауына көмектеседі. Метакогнициялық дағдыларды дамыту сияқты, тікелей креативті процесс туралы, оған ненің оң әсер ететіні, ненің кері әсер

ететіні туралы айту арқылы оқушының креативтілік қабілетін дамытуға ықпал етуге болады. Ұқсастықтардың болуына қарамастан әртүрлі мәдениеттерде креативтіліктің мәні мен құндылығы туралы түсінік әрқалай болып келеді. Бір елдерде креативтілік қоғамдық және адамгершілік қасиеттер ретінде қарастырылса, енді бір елдерде адамның тұлғалық ерекшелігін көрсететін қасиеттер ретінде қарастырылады [13]. Креативтіліктің басқа тұжырымдамалық белгілеріне қатысты ҚХР, Жапония және АҚШ-тан 400-ден астам оқушы қатысқан сауалнама қорытындысы бойынша, бұл елдердің оқушылары креативтілік туралы түсінікті жаңашылдығы мен пайдалылығы тұрғысынан бағалайтынын көрсетті. Дегенмен қытайлық оқушылар креативтілікті жаңашылдық тұрғысынан ерекше бағалайтынын атап көрсеткен. Ал жапондық және америкалық оқушылар оны пайдалылығы тұрғысынан маңызды деп санайды. Креативтілікке үйрету мен дағдыландыруда осындай мәдени айырмашылықтарды да ескеру қажет [13].

Белсенді оқу педагогикалық әдіс-тәсілдерді, сондай-ақ ұйымдастырушылық-басқару құралдарын кеңінен және мүмкіндігінше кешенді пайдалану арқылы оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін жан-жақты жандандыруға бағытталған оқу үдерісін ұйымдастыру және жүргізу.

Бірлесе оқу білім берушілер мен білім алушылар арасындағы тығыз қарым-қатынас негізінде ұйымдастырылып, оқу үдерісіне қатысушы әрбір тұлғаның жеке үлесі мен қабілеті мойындалатын үдеріс. Жұмыс тиімді болу үшін өкілеттік пен жауапкершілік топ мүшелері арасында бөлінеді. Топ мүшелерінің ынтықтымақтаса әрекет ете отырып, өзара келісімге келуі бірлесе оқудың алғышарты болып табылады.

Білім жеке пән мазмұнында жүйеленіп берілген қоғам мен табиғат туралы ұғымдар мен түсініктер, заңдар мен заңдылықтар жиынтығы.

Білік оқушының белгілі бір әрекетті орындаудың амал-тәсілдерін білуі; меңгерген білімі мен дағдысына сүйеніп, орындайтын іс-әрекеті.

Дағды тар мағынада: көп рет қайталану негізінде қалыптасқан, автоматтандырылған машық; кең мағынада: тұлғаның оқуда және өмірде кездесетін мәселелерді білімін, білігін және өмірлік тәжірибесін ұштастыра отырып шешуі. «Кең ауқымды дағды» ретінде қарастырылатын дағдының бұл түріне сын тұрғысынан ойлау, топта жұмыс істеу, ақпаратпен жұмыс істеу т.б. дағдылар жатады.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану құзыреттілігі оқушылардың жұмыста, бос уақытта және қарым-қатынаста технологияларды біліктілікпен және шығармашылықпен пайдалануын қамтиды. Бұл АКТ-ны пайдаланудың бастапқы дағдылары арқылы қалыптасады.

Пән мазмұнын меңгеру және оқу мақсаттарына қол жеткізу процесінде оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, атап айтсақ: қажетті ақпаратты іздеу, өңдеу, алу, құру және көрсету, ақпараттар және идеялармен алмасу үшін бірлесіп әрекет ету, жабдықтар мен қосымшаларды кең ауқымда қолдану арқылы өз жұмысын бағалау және жетілдіру сияқты қолдану дағдыларын дамыту үшін алғышарттар/жағдайлар жасау керек.

Оқушылар білім беру бағдарламасындағы барлық пәндерді оқу барысында ақпаратты *табу, құрастыру және басқару*, мәліметтер және идеялармен *бөлісу, бірлесіп әрекет ету*, түрлі жабдықтар мен қосымшаларды пайдалану арқылы өз жұмысын *бағалай* және жетілдіре отырып, АКТ-ны қолдану дағдыларын дамытады.

Бұл «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасында төмендегідей көрініс табады:

- көркем шығарма бөлімдерін толықтай түсіну үшін және оның негізгі идеяларын түсіндіру үшін медиа материалдарын қолдану;

- оқушыларды сабаққа белсенді қатыстыру үшін АКТ мүмкіндіктерін сабақта қолдану;

- көркем шығарманы толықтай түсіну үшін және көтерілген мәселелер бойынша өз ойын дәлелдеу үшін медиа құралдарды қолдану;

- медиа құралдарды қолдана отырып, ақпаратты және дәлелді түсінеді, әртүрлі пікірлерді талдайды және салыстырады;

- медиа құралдарды қолдана отырып, ғаламдық тақырыптарға қатысты мәселелерді нақтылайды және мәселелерге әртүрлі пікір тұрғысынан талдау жасайды;

- АКТ арқылы презентация жасайды, салыстырады, бағалайды, жетілдіреді, зерттейді және бірлесе отырып, пікірлерін дәлелдейді.

Оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша ауызша тапсырмалардың үлгілері:

- өлең, толғау, аңыз, драмалық шығармалар, хикаяттарды тыңдайды және түсінеді, көтерілген мәселелер бойынша өз ойын анық жеткізеді, маңызды идеяларды ортаға салады;

- өз ойын өзгелердің пікірімен байланыстыра отырып, шығармалардағы әдеби көркемдегіш және стилистикалық құралдардың ерекшелігін сипаттайды және анықтайды;

- дебатқа қатысу және өз пікірін дәлелдеу;

- пікірталас (дөңгелек үстел, дебат, айтыс) барысында түрлі қанатты сөздерді қолдана отырып, белгілі бір тақырып бойынша өз көзқарасын негіздеп айту.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша оқылым тапсырмаларының үлгілері:

- медиа құралдардағы материалдарды оқу арқылы ақпараттар мен дәлелдемелерді түсіну, түрлі көзқарастарды талдау және салыстыру;

- күрделі және көлемді шығармалардағы кейіпкерлердің психологиялық көңіл-күй өзгерісіне автордың көзқарасы мен себебін оқу және дәлелдеу;

- шығарманың бөлімдерін түсініп оқу, ақпаратты зерттеу және синтездеу;

- жоспарлар, тезис, конспект, қысқаша мазмұндау, сұхбат, репортаж, эсселерді сын тұрғысынан оқу, жазу және редакциялау;

- ақпараттық ресурстарды қолдана отырып, әлем әдебиетінің құндылықтары туралы зерттеу жүргізу және сыни тұрғысынан ойлау арқылы сын пікірлер айта білу;

- әдеби шығармаларды, БАҚ материалдарын және интернетті өз бетімен оқу және түсіну.

Қазақ әдебиеті бойынша жазылым тапсырмаларының үлгілері:

- қазақ классикалық әдеби шығармаларындағы ақпараттарды синтездеу;
- әдеби эссе жазғызу.

Әдеби эссе – эссе түрлерінің ішіндегі ең күрделісі. Әдеби эссе басқа эссе түрлеріне ұқсамайды. Біріншіден, ол әдеби шығармаларға негізделген. Екіншіден, автордың айтқысы келген идеяларын болжап түсінуге негізделген. Әдеби эссенің басқа жұмыстардан айырмашылығы: жалпы шолумен салыстырғанда, әдеби шығарманың сапасын немесе ахуалын бағаламайды және мәтінді мазмұндамайды. Өзге классикалық шығармаларға қарағанда, әдеби эссе ұзақ және бірнеше ой мен тақырыпты ұштастыра алады (бірақ оларды біріктіріп бір қорытындыға келу керек).

Ол жазылу мақсатына қарай әдеби-талдау эссе, әдеби-сыни эссе, әдеби-синтез эссе, әдеби-дәлелдеме эссе, әдеби-салыстырмалы эссе, әдеби-шығармашылық эссе болып бөлінеді. Әдеби эссенің әр түрінің жазу әдістері бар. *Әдеби-талдау эссені* туындыға талдау жасай отырып жазады. *Әдеби-сыни эсседе* автор көзқарасына, автор бейнесіне, автор үлесіне сыни көзқарасын, пікірін білдіріп жазады. *Әдеби-синтез эсседе* бір тақырыптың бірнеше туындыдағы көрінісін талдай келе, шешім шығарады. Шешіміне талдау жүргізе отырып, қорытындыға келеді. *Әдеби-дәлелдеме эсседе* өз ұстанымын көрсете отырып, аргументтер арқылы дәлелдеп жазады. *Әдеби-салыстырмалы эсседе* туындыны басқа туындымен және сол туындыдағы кейіпкерлерді, оқиғаны салыстыра отырып, талдап жазады. *Әдеби-шығармашылық эсседе* көркем туындыдағы оқиғаны өз шығармашылығымен оқиға тудырып және кейіпкер рөліне еніп немесе оқиға уақытына, мекеніне түсіп, сезімін, ойын, жай-күйін баяндап, сипаттап, суреттеп жазады.

Әдебиет теориясы

«Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасындағы теориялық материалдар оқушының қазақ әдебиеті туралы ұғымдарын кеңейтуге, әдебиет туралы дүниетанымын қалыптастыруға және адамзатқа ортақ ойларды, дилеммаларды, мінездерді зерттеуге мүмкіндік береді. Қазақ әдебиеті білім деңгейі, ой-өрісі дамыған, әдеби тіл және әдеби формалар арқылы өз ойын еркін жеткізе алатын, туындаған мәселелерді шеше білетін өмірге бейім ұрпақ тәрбиелейді. Оқу бағдарламасында көрініс табатын әдеби теориялық білімдерге тоқтала кетейік.

Композиция – әдеби шығарманың құрылысы, оның үлкенді-кішілі бөлім-бөлшектерінің бір-бірімен қисынды түрде қиюластырылып, әртүрлі тәсілмен байланыстырылған тұтастық -бірлігі.

Сюжет (франц. sujet-зат) – өзара жалғасқан оқиғалар тізбегі, біртұтас желісі. Сюжеттің негізі-өмірлік тартыс, конфликт, кейіпкерлер қарым-қатынасындағы қақтығыс.

Тарихи шындық – өмір шындығының тарихи тақырыпқа арналған шығармадағы көркемдік көрінісі.

Көркемдік шындық – өмір шындығының жазушының ой-елегінен, творчестволық көрігінен өтіп, қорытылып, әдеби шығармалардағы баяндалған, көркем суретке айналған қалпы.

Тақырып – әдеби шығармада сөз болатын басты мәселе, шығарма мазмұнының негізгі арқауы, айтылатын жай-жағдайлардың бағыт-бағдары.

Идея – әдебиет шығармасында өмірдегі жай-жағдайлар, адам тағдыры баяндалғанда, суреттелгенде жазушының сөз болып отырған мәселелерге қатынасы, көзқарасы да аңғарылады.

Өлең құрылысы – өлең сөзде қолданылатын өлшем-өрнектердің жасалу жүйесі, оның ырғағына, дыбыс үндестігіне тән ерекшеліктерді белгілейтін негізгі шарттар мен заңдылықтар. Өлең-жырдың күнделікті айтылатын жай сөздерден, қара сөздерден басты айырмасы- ол мөлшерлі жеке жолдарға, яғни тармақтарға бөлінеді. Өлең сөзге тән ырғақ міне осы тармақты қолдануға байланысты.

Теңеу – құбылысты басқа нәрсемен салыстыру арқылы сипаттау тәсілі.

Эпитет (сипаттама) – заттың не құбылыстың айрықша белгісін, қасиетін білдіретін бейнелі сөз.

Аллитерация (латын.ad-littera -дыбыстас) –шығармаларда бірыңғай дауыссыз дыбыстардың қайталануы.

Ассонанс (латын. assono-үйлесім) – өлең сөзде дауысты дыбыстардың үндесеқайталануы.

Анафора (грекше anaphora –биікке шығару)-өлеңдегі әр жол, әр тармақ ылғи бір сөзбен басталып, қайталана береді.

Эпифора – өлең тармақтарының соңында бір сөздің не сөз тіркесінің бірнеше қайталанып келуі.

Портрет – (франц. portrait-бейнеленген) әдеби кейіпкердің сырт көрінісін, кескін-кейпін, бой-тұлғасын суреттеу.

Кейіпкер (персонаж) –көркем әдебиетте роман, повесть, әңгімеде, драмалық шығармада, поэмада бейнеленетін уақиғаға қатысушы.

Автордың бейнесі – әдеби шығармадағы жазушының өз тұлғасының көріну қалпы.

Эпизод (грек. epeisodion-кірістіру) – әдеби шығарма сюжетіндегі өз мәні бар жеке оқиға немесе шығарманың бас-аяғы тиянақты бір бөлшегі.

Әдеби сын – көркем шығармаларды талдап, баға беріп, олардың идеялық-көркемдік мәнін, әдеби процестегі алатын орнын анықтайтын әдебиеттану ғылымының бір саласы.

Стиль – жазушының өмір шындығын танып-білу, сезіну қабілетін, бейнелеу шеберлігін, өзіндік суреткерлік тұлға-бітімін танытатын даралық өзгешелігі, жазу мәнері, қолтаңбасы.

Эпос (грекше epos-баяндау, әңгімелеу, тарихта айту) – көркем әдебиеттің байырғы,негізгі тектерінің бірі, дәлірек айтқанда, өмір шындығын мейлінше мол қамтып, кең суреттейтін, адам мінезін мүмкіндігінше терең ашып, жан-жақты танытатын іргелі, күрделі жанр.

Лирика (грекше lyra-ежелгі гректер үніне қосылып ән салған музыка аспабы) – әдебиеттің Аристотель заманынан бері келе жатқан дәстүрлі үш тегінің

бірі, шындықты адамның ішкі көңіл күйіне бөлеп, ойы мен сезіміне астастыра суреттейтін терең психологиялық шығармалардың түрі.

Метафора, ауыстыру (грек. metaphora-ауыстырып қою) – екі нәрсені, құбылысты салыстыру және жанастырып жақындату негізінде астарлы тың мағына беретін бейнелі сөз немесе сөз тіркесі.

Градация (латын.gradatio-біртіндеп көтеру), яғни дамыту- айшықтаудың бір түрі: алдыңғы сөзден соңғы сөзді, алдыңғы ойдан соңғы ойды асыра, асқақтата түсу.

Кейіптеу (олицетворение) – әртүрлі табиғат құбылыстарын, жансыз нәрселерді адам кейпіне келтіріп немесе қалайда жан бітіргендей етіп суреттейтін көркемдік тәсіл.

Драма (грекше drama-қимыл-әрекет) – әдебиеттің үшінші тегі, шындықты айрықша тәсілдермен синтез қалпына келтіріп, шиеленіскен тартыстар үстінде жинақтап, оқиғаға қатысатын адамдардың сөзі мен ісі арқылы көрерменнің көз алдына қолма-қол көрсететін күрделі жанр- «әдебиеттің ең қиын түрі» (Горький)

Меңзеу (синекдоха) – аз бен көпті, үлкен мен кішіні ауыстырып немесе бүтіннің орнына бөлшекті айту, жекеше ұғымның орнына көпше ұғымды алу, алмастыру.

Риторикалық сұрау (лепті сұрау) – шешендік тәсілге жататын айшықты сөз тіркесі.

Символ – әдебиетте ойды астарлап, басқа нәрсені суреттеу арқылы жасалатын нақтылы сипаты бар балама бейне.

Кейіпкер (персонаж) –көркем әдебиетте роман, повесть, әңгімеде, драмалық шығармада, поэмада бейнеленетін уақиғаға қатысушы

Көркемдік деталь (бөлшек, бедер-белгі) – мағыналық, көркемдік мәні бар ұсақ ерекшелік, сөз болып отырған нәрсенің жекеленген сипат-белгілері.

Гротеск (франц.grotesque-итал. grotesco-таңғажайып,өзгеше келбеті) – шынайы, нақтылы өмір мен фантастиканың шарбысуынан, әдепкі және таңғажайып оқиғалардың, кейіпкерлердің тоғысуынан тұратын, жақсы мен жаманды, қайғы мен күлкіні, т.б. шендестіруге құрылатын әжуа, күлкіге ерекше мән берілетін көркемдік-бейнелеу тәсілі.

Параллелизм (грек.parallolos-қатарлас, қапталдас деген мағынада) – екі нәрсені қатарластыра, жанастыра алып бейнелеу тәсілі.Екі түрлі ұғымды білдіретін тіл элементтері бір-бірен әсер етіп, тұтас поэтикалық бейне тудырады.

Пафос (гр. pathos - сезім, құмарлық), құлшыныс, құштарлық, асқақтық, қуатты сезім мен терең шабыт мағынасында қолданылған. <https://kk.wikipedia.org/wiki/>

Ұлттық мүдде – кең мағынасында - қоғамдық өмірдің барлық саласындағы әлеуметтік-саяси қажеттіліктерді көрсететін елдің ұлттық-мемлекеттік мүдделері; тар мағынасында - ұлттың немесе басқа этностың саяси, экономикалық, әлеуметтік және рухани өміріндегі қажеттіліктерінің көрінісі. <https://kk.wikipedia.org/wiki/>

Мотив – тақырыптық сарын, қалыптасқан дәстүрлі тақырыптық әуен, оқиға желісіндегі кезең.

Пролог (грекше prologos-алғы сөз) – көркем шығармаға кіріспелердің бір түрі. Мұнда кейде негізгі сюжетке дейінгі бірнеше оқиға баяндалады, кейде бас кейіпкердің өткен өмірінен бірер көрініс беріледі, кейде автордың ой өзегінен аздаған сыр айтылады.

Эпилог (грекше epiologos) -соңғы сөз) – көркем шығарманы қорытудың бір түрі: тартыс аяқталып, өзекті оқиғалар біткен соң, сюжеттік шешімнен кейін келіп, басты қаһармандардың одан арғы хал-күйінен қысқаша мәлімет береді де, сол арқылы автордың негізгі идеясын толықтыра, кейде тіпті тереңдете түседі.

Автордың бейнесі – әдеби шығармадағы жазушының өз тұлғасының көріну қалпы.

Антитеза –шендестіру – кереғар ұғымдарды бетпе-бет қоятын айшықтаудың (фигураның) бір түрі.

Поэма (грекше poіeta-туынды) – өлеңді повесть, өмірде болған, не болуға тиіс күрделі құбылыстар мен келелі оқиғаларды, алуан-алуан адам тағдыры мен заман шындығын көлемді, желілі, эпикалық не лирикалық сипаттағы өлеңмен суреттеу. Поэмалар сюжетті де, сюжетсіз де болады.

Очерк – шағын эпостың әңгімеге жақын тұрған бір түрі. Очеркте суреттелетін шындық- ойдан шығарылған нәрсе емес, өмірде болған немесе бар ақиқат, очерктің қаһарманы- ойдан жасалған бейне емес, өмірде болған немесе бар адам.

Мысал – эпостық шығармалардың ішіндегі ең қысқа түрі. Мазмұны бүкпелі болғанмен, идеясы астарсыз, ашық, тура, тілі мірдің оғындай өткір, шымыр, шымшыма келеді.

Аллегория (грекше allegoria-пернелеп айту) – мысал өлеңдердегі пернелеу түрі. Жай ұғым қалпында тұрған дерексіз нәрселер кәдімгідей көзге көрінер деректі нәрсеге ауыстырылады.

Роман – кең көлемді эпикалық түр. Эпостың бұл түрінде жазылған шығармалар шындықтың жекелеген эпизодтарын суреттеумен тынбайды, әдеби шығармаға арқау болған адам мен қоғам тіршілігін мейлінше кең қамтып, алуан-алуан даму кезеңдерімен тұтас жүйелеп, толассыз қимыл-қозғалыс қалпында жан-жақты жинақтайды.

Эссе – тұрақталған, қалыптасқан тұжырымдарға жаңа қырынан қарап, өзінше толғап, әрі дағдыдан, әдеттен, көне соқпақтардан бөлек, тың болжамдар мен түйіндеулерге құрылатын философияның, эстетиканың, әдеби сынның, публицистиканың, көркем әдебиеттің жанры.

Ресурстармен жұмыс

Қазақ әдебиетін оқыту үдерісінде оқу материалымен байланысты түрлі ұнтаспа, бейнетаспаларды, медиаматериалдарды, бейнероликтерді, ғаламтор материалдарын, электронды оқулықтарды, АКТ құралдарын пайдалана отырып сабақтың тиімділігін арттыру көзделінеді. Сонымен қатар оқыту ресурстарының қоры театр, мұражайлар мен кітапхана, тарихи ескерткіштерге саяхат жасату арқылы кеңейеді.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәні бойынша оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері

Қазіргі таңда жаңартылған білім беру мазмұнының негізгі өзегі- қарқынды дамып келе жатқан қоғамда өмір сүруге бейімделген, жеке басының, сондай-ақ қоғам пайдасына қарай өзін-өзі толық жүзеге асыруға дайын білімді, шығармашылыққа бейім, бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру мен дамыту болып табылады.

Жаңа білімнің дамуы білімді бағалау және пайдалану жүйесін уақытылы өзгертуді талап етеді. Осыған байланысты оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер, оқытуды ұйымдастырудың формалары, әдістемелер, технологиялар да жаңартылып отырады. Сондықтан да бүгінгі күні мұғалімдердің алдына қойылып отырған басты міндеттерінің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру. Мұғалім үшін ең басты мәселе – оқыту әдісін дұрыс таңдау. Жаңа педагогикалық технологиялар білім алушының жеке тұлғалық күшін арттырып, шығармашылық ойынының дамуында басты рөл атқарады. Жаңа технологияларды меңгеру мұғалімнің шеберлік, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына өз әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін кіріктіріп оқытуда жаңа әдістемелік логика ұсталынады, сабақты ұйымдастыру, ең алдымен, оқу материалының ерекшелігіне, сынып деңгейіне негізделеді. Жаңартылған коммуникативтік бағыт тек коммуникативтік әдістерді атап қана қоймайды, әрбір коммуникативтік әдісті іштей кіші бөлшектерге бөліп, олар кіші дағдылар – оқу мақсаты түрінде әрбір сыныпқа төменнен жоғары қарай дамып, күрделене түсетін спираль түрінде жүйелі құрастырылады. Өйткені коммуникативтік бағытты ұстану үшін мұғалім мен білім алушылардың және білім алушылардың өзара, жеке, жұпта, топпен, ұжыммен еркін түрде сұхбаттасуына лайықталып құрылған білім берудің жүйелі үдерісі қалыптасуы керек.

«Баланы тілдің әр түріне машықтандырғанда белгілі жүйе қолданылсын. Жазу, оқу тыңдаудан, сөйлеуден соң келеді, соңғылар тәжірибеден соң келеді. Сондықтан әуелі баланың көрген-білгені туралы әңгіме құрып, сонан кейін оқуға, жазуға үйретілсін» деген Жүсіпбек Аймауытов кезінде айтып өткен ойы бүгінгі таңда өте өзекті болып отыр.

Жаңартылған білім беру мазмұнына сай «Қазақ тілі мен әдебиеті» оқыту пәнін қоғамға араласуға қажетті тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын дамытады. Бұл дағдылар оқушының өмірде еркін қарым-қатынас жасауына; өзгелермен пікір алмасып, көзқарасын еркін білдіре алуына; өз ойын, көзқарасын жүйелі де нақты жеткізуіне; кез-келген ақпаратты тиімді қолдануына; түрлі ақпаратты құр оқымай, сараптай отырып оқуына; оқығаны бойынша өзіндік қорытынды жасап, тың идеялар жасауға жол ашары сөзсіз. Сондықтан да атаулы пәнді оқытатын мамандарға қойылатын талап – жаңа технологиялық әдістерді қолдана отырып, сапалы және терең білім беру,

олардың ойлау, көру қабілеттерін жетілдіру, уақытты дұрыс пайдалану, түрлі әдістерді қолдану, сабақты мазмұнды да қызықты өткізу, мұғалімнің жеке басының интелектісін дамыту, оқу іс-әрекетін, өтілетін тақырып мазмұнын аша білу. Жеке тұлғаны дарынды, білімді де білікті етіп шығару – мұғалімнің педагогикалық шеберлігі. Бұған жету үшін оқытудың жаңа инновациялық технологиясын қалыптастыру қажет. Осы технологиялардың бірқатарына тоқталып өтсек.

Оқушының ойлау қабілетін байытуға игі ықпал ететін жаңаша оқытудың бір түрі – оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы.

Сын тұрғысында ойлау әдісі мұғалім қызметінде ұйымдастыра оқыту, оқушылардың жеке топпен жұмыс жасау негізінде білім алуымен ұштасады. Бұл стратегия оқушының жекелеген мүмкіндіктері мен қабілеттерін ашуға бағытталады. Осы әдістің ерекшелігі оқу әдісінде қолданылады. Яғни оқушылардың ауызша және жазбаша тілін, ойлау, есте сақтау қабілетін, әрбір ақпаратқа, сонымен бірге өзінің және басқаның шығармашылығына сыни қарауына, шығармашылық қабілетін дамытуға бағытталады. Сын тұрғысынан ойлау – сынау емес, шындалған ойлау. Бұл деңгейде ойлау тек ересек адамдарға, жоғары сынып оқушыларына тән деп ойлау аса дұрыс түсінік емес. Жас балалардың да бұл жұмысты дұрыс ұйымдастырған жағдайда өз даму деңгейіне сәйкес ойы шындалып белгілі бір жетістіктерге жетері сөзсіз.. Бұл технологияның ішкі құрылымында ерекшелік бар. Бұл құрылым – үш деңгейден тұратын оқыту мен үйретудің моделі. Білімнің болашақта пайдаға асуы қажетке жарауын қалыптастырады.

СТО үйрету үшін мына төмендегі шаралар орындалуы шарт.

- Оқушыларға ойлануға рұқсат беру;
- Оқушылардың әр түрлі идеялары мен пікірлерін тыңдау;
- Үйренудегі оқушылардың белсенді іс-әрекетін қолдау;
- Сенімділік.

Осы технологиямен жұмыс барысында оқушылар іс-әрекетінен мына өзгерістерді байқауға болады:

- бірлесіп жұмыс істеуге, шешім қабылдауға, өзі білмегенін үйренуге, білгенін ортаға салуға үйретеді.
- ұжымдық, жұптық, топтық жұмыс істеу дағдылары қалыптаса бастайды.
- білімді өз бетінше іздеуге, салыстыра болжауға, ойын еркін жеткізе білуге дағдыланады.
- оқушылар сабақтың басынан-бастап білімді игеруге белсене кіріседі, қызығушылығы артады.
- сабаққа енжар қатысып отырған оқушыларда ерекше белсенділік пайда болады.
- өзін-өзі бағалай біледі.
- саралауға үйренеді.
- ғылыми жұмыспен айналысуға қызығушылық танытады.
- өз пікірін қалыптастырып, «мен» деген рөлін көтере алады.

Сыни тұрғыдан оқытудың бірінші кезеңі қызығушылықты оятудан басталады. Бұл үрдіс бұрынғы білетіні мен жаңа білімді ұштастырудан тұрады. Оқушы жаңа ұғымдарды, түсініктерді өзінің бұрынғы білімін жаңа ақпаратпен толықтырады, кеңейте түседі. Сондықтан да сабақ жаңа тақырып төңірегінде оқушы не біледі, не айта алатындығын анықтаудан басталады. Бұл кезеңнің екінші мақсаты – оқушының белсенділігін арттыру. Өйткені үйрену – енжарлықтан гөрі белсенділікті талап ететін – іс-әрекет. Оқушы өз білетінін еске түсіреді, қағазға жазады, көршісімен бөліседі, тобында талқылайды. Осыдан соң оқушы жаңа білім жайында ақпарат жинап, оны байырғы білімімен ұштастырады.

Жаңа сабақты өз бетінше меңгеру немесе мағынаны тану кезінде түртіп алу немесе INSERT стратегиясын пайдалану – оқығанын түсінуге, өз ойына басшылық етуге үйрететін ұтымды жол. Бір әңгіменің соңына тез жету, оқығанды есте сақтау, мәнін есте сақтау – күрделі жұмыс, сондықтан да оқушылар арасында оқуға жеңіл-желпі қарау салдарынан түсіне алмау, өмірмен ұштастыра алмау жиі кездеседі. Мағынаны түсінуде INSERT пайдалану – аталған кемшіліктер болдырмаудың бірден-бір кепілі. Үйренушілер білетінін анықтап, білмейтінін белгілеп, сұрауға әзірленеді. Бұл әрекет арқылы жаңаны түсіну үшін бұрынғы білім арасында байланыстар құрауға дағдыланады.

Күнделікті оқыту барысында өзіне, басқаға сын көзбен қарау баға беру назардан тыс қалып жатады. Үйге тапсырма беру, оны түсіндіру, баға қою сияқты шараларға уақыт жіберіп аламыз. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасында бұл сабақтағы аса қажетті мәнді, маңызды әрекет – «Ой толғаныс» кезеңі. Бұл кезеңде оқушы не үйренгенін саралап, салмақтап оны қандай жағдайда, қалай қолдану керектігін ой елегінен өткізеді. Ой толғанысты тиімді етуге лайықталған «5 жолды өлең», «Венн» диаграммасы, «Еркін жазу», «Семантикалық карта», «Т» кестесі сияқты стратегияларды тапсырмалардың ауыр-жеңілдігіне қарай лайықтап қолдану керек. Олар оқушылардың бір-бірімен ой алмастыруын қамтамасыз етеді. Әр оқушы өз шығармашылығын көрсете алады.

«Автордың орындығы» стратегиясы арқылы төмендегі нәтижелерге қол жеткізуге болады:

- Психологиялық қайшылықты жеңіп, көпшіліктің алдында сөйлеуге үйренеді.
- Суырылып шығып, белсенділік танытуға, алға ұмтылуға, жаттанды пікірден өзгеше ой айтуға дағдыландырады
- Логикалық пайымдауы жоғарылап, тіл байлығының молаюына, сауатты, қатесіз сөйлеу дағдысының қалыптасуына ықпал етеді.
- Шығармашылық ізденісі артып, өзіндік «менін» қоршаған ортаға танытуға тырысатын белсенділік қалыптастырады.

«Оқу мен жазу арқылы арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» жобасын қолданатын педагогтердің бірі Батыс Қазақстан облысы Орал қаласындағы №35 мектеп-лицейінің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, шебер-педагог Г.К. Ташаева жоғарыда аталып өткен оқыту стратегияларын сабақтар

баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпалы барына келісетіндігін айтады. Педагог бұл әдістерді қолдану арқылы оқушылардың сабақтың қызықты, жеңіл өтетіндігін, ұжымды бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі әрі тиянақтылығы артатындығын дәлелдеп жүргендігін тілге тиек етеді. Өз тәжірибесінде «Шолып оқу», «Зерттеп оқу», «Түсініп оқу» стратегияларын оқу процесінде үнемі қолданатын шебер-педагог Г.К.Ташаева «Зерттеп оқу» стратегиясы бойынша оқылым мәтінінің астарлы ойын, автор көзқарасын, мәтіндегі көтерілген мәселені, факті мен көзқарасты зерделеп ажыратуды мақсат етіп қоя білген. Мысалы, 8-сынып бағдарламасындағы «Ә.Нұрпейісовтың «Қан мен тер» (романнан үзінді) тақырыбын өткен кезде мұғалім ең алдымен мәтінмен жұмыс жасайды. Мәтіндегі негізгі мәселе мен авторлық көзқарасты ажыратады. Оқушылар мәтінге ат қойып, көтерілген мәселені анықтайды. Келесі тапсырмада «Жинақтау кестесін» толтыртып, бірінші бағанға мәтіндегі тірек сөздерді жазғызады, екінші бағанға мәтіннен тірек сөзге байланысты сөз тіркесін жазғызып, үшінші бағанға тірек сөзді өзі бұрыннан білетін басқа сөзбен тіркестіріп жазғызады. Бұл тұста оқушы тірек сөздерді тауып, жинақтау кестесін толтырады. Яғни, оқушыларды тыңдаушы, орындаушы ретінде емес, ойланып еңбек етуші дәрежеге жеткізеді. Ал мұғалім белсенді түсіндірушіліктен арылып, алдында өз сезімі мен көзқарасы, өзіндік пікірі бар даму үстіндегі жеке тұлға отырғанын сезінуге жетелейді. Мәтін мазмұнын меңгертуде «Т-кестесі» әдісін орынды қолданған. «Т-кестесі» – бір-біріне қарама-қарсы немесе салыстыруға болатын атауларды не пікірлерді келтіруге арналған кестелер. Білім алушылар шығарманың басты кейіпкерлері Еламан мен Федоровты салыстырып, образдарын ашады. Мәтінмен тікелей жұмыс жасай отырып, өздерінің оқылым дағдыларын да қалыптастырады. Осы тұста мәтінмен жұмыс істеудің де бірнеше әдіс-тәсілдерін қолдануға болатындығын айтқымыз келеді. Оларды ұтымды қолдану әр мұғалімнің шеберлігіне байланысты.

Оқушыларды мұғалімге тәуелділіктен арылтып, өзінің білімді игеру қызметін өздері басқара алу қабілетін шыңдайды, құр мәлімет алумен шектелмей, еркін пікір айтуға тәрбиелейді. Мұғалім оқушыларының мүмкіндігін, жас ерекшеліктерін және сыныптағы психологиялық ахуалды жақсы білуі керек. Бұл мұғалімге пәнаралық байланысты қандай әдіс-тәсілдер арқылы іске асыруға болатынын шешуге көмек болады. Төрт дағдыға бағытталған тапсырмаларды дайындап, оқушылармен жұмыс жүргізудегі негізгі мақсат: баланың қабілетін ашу, шығармашылығын шыңдау, іздендіру, пәнге деген қызығушылығын арттыру.

Таным белсенділігі мен дербестігінің артуына ықпал етеді. «Сын тұрғысынан ойлау» бағдарламасының қай әдісін алсақ та оқушының белсенділігін, ойлау қабілетін, шығармашылығын жан-жақты дамытатынын көрудеміз. Осы әдістерді үзбей қолдану – жеке оқушылардың шығармашылық қабілеттерінің ашылуына жол сілтейді. СТО стратегиясын қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында пайдалану – оқушылардың ойлау қабілеті мен сауаттылығын арттыруға септігін тигізеді, оқушы мынандай нәтижеге қол жеткізеді. «Қосжазба

күнделігі» әдісін қолдану арқылы мәтін мазмұнын түсінуде, жаңа сөздерді орынды қолдануда жақсы нәтиже береді. Оқушы мәтіннен қатты әсер еткен тұсын анықтап соған түсініктеме беруге тырысады. Бұл белсенді әдістер оқушының оқу дағдысын артады, ойлау қабілетін дамытады.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін оқыту барысында сөздік дамытуда мынадай әдіс-тәсілдер арқылы да жүзеге асады. Ол сұрақ-жауап, сөйлесу, әңгімелесу, түсінігін айтқызу, көрнекілік, аударма, кітаппен жұмыс, мәтінмен жұмыс әдістері. Оқушылар өз дағдыларын қайта-қайта қолданып, оны жетілдірген сайын өздерінің алға ілгерілегенін көреді. Оқушыларды оқу бағдарламасының түрлі тақырыптары бойынша өз дағдыларын қолданып, одан әрі дамытуға ынталандыратын бірнеше әдістер бар.

Түсіндіру әдісі – оқу материалын мұғалімнің логикалық тұрғыдан дәйекті де сындарлы баяндауы. Оның себебі, түрлі заңдылықтар мен ережелерді түсіндіру белгілі дәрежеде логикалық жүйелілікті қажет етеді. Мақсаты: заттардың елеулі белгілерін ашып көрсету, фактілер мен құбылыстарды талқылау. Сондықтан мұғалімнің оқу материалын түсіндіруінде әрқашанда пайымдау, қорыту, дәлелдеу көп болады.

Әңгіме әдісі – мұғалімнің сабақ барысында оқушылармен араласуының неғұрлым қолайлы тәсілі болып табылады. Сөйтіп, оқушыларға жаңа білімді түсіндірудің неғұрлым қарапайым және түсінікті түрі. Әңгіме барысында мұғалім құбылыстарды бірізділікпен көркем суреттей отыра, өз сөзін әртүрлі көркем шығармалар (картина, фотосурет) мен көрнекі құралдарды қолдану арқылы жалғастырып отырады. Оқытуды бұлай ұйымдастыру оқушылардың фактілер мен құбылыстарды жақсы түсініп, ұғынуына көмектеседі. Бұл әдісті қолдану барысында мұғалім мен оқушылар арасында диалог пайда болады.

Сұрақ-жауап әдісі – мұғалім мен оқушылар арасында жаңа білімдерді хабарлау, пысықтау, қорытындылауды ұйымдастыру мақсатында қолданылады. Сондықтан сұрақ-жауап оқытудың аса күрделі әдісі болып есептеледі. Бұл әдісті нәтижелі пайдалану мұғалімдер тарапынан өте мұқият дайындықты талап етеді. Сұрақ-жауап жүргізу барысында баяндау, талдау, қорытынды жасау тәсілдері қолданылады. Ол үшін мұғалімнің сұрақтары дәл, жинақы, оқушының ойын оятуға, дамытуға бағытталған болуы тиіс.

Тренинг әдісінің басты мақсаты – үйренудің ең тиімді жолдарын игеру. Тренинг ұйымдастыруда келесідей интербелсенді тәсілдер қолданылады: іскерлік және рөлдік ойындар, нақты жағдайлар мен жағдаяттарды талдау, топтық пікірталастар, тұсаукесерлер. Тренинг өткізу барысында оқушылардың психологиялық жай-күйі реттеледі, сабаққа деген қызығушылығы артады.

«Мадақтар бұрқасыны» тәсілі – сабақта ынтымақтастық атмосферасын орнату үшін қолданылатын тәсіл. Сабақтың бастапқы кезеңінде оқушылар 1–1,5 минут ішінде бір парақ қағазға ұстазынан естігісі келетін мадақтарды жазады, оны оқып беретін көршісімен алмасады, мадақтар талданады.

«Ыстық алақан», «Жүректен жүрекке», «Шаттық шеңбері» тренингтері де сабақта ынтымақтастық атмосферасын орнату үшін

қолданылатын тәсіл. Сабақтың бастапқы кезеңінде оқушылар сәлемдеседі, бір-біріне жақсы тілектер айтып, сәттілік тілейді.

«Қарама-қарсы саптар» тренингі. Мұғалім оқушыларды бір-біріне қарама-қарсы тұрғызып, танысу сұрақтарын қойғызады. Берілген уақыт аяқталған соң, оқытушы бір саптың оң жаққа, екінші саптың сол жаққа бір қадам жылжуын сұрайды. Оқушылардың жұптары өзгеріп, олар тақырып не модуль аясында өзгелермен сұхбаттасады.

«Броундық қозғалыс» әдісі. Оқушыларға сипаттама мәтінін құрау үшін «Қонақты қалай күтемін?» деген тақырып береді. Аталған тақырыпқа қатысты сыныпты аралап ақпарат жинайды. Басқалармен ой бөліседі. Мәтін құрастырады.

«Жұптас. Ойлан. Пікірлес» стратегиясы – оқушыларға қандай да бір тақырып бойынша сауал, тапсырма берілгеннен кейін оны орындауға бағытталған интербелсенді тәсіл. Тақтаға тақырып бойынша тапсырма жазылғаннан кейін оқушы өзінің пікірін берілген уақыт ішінде (3–5 минут) қағазға түсіреді. Өз жұбымен оны 3–4 минут талқылайды, талдайды, пікір алмасады. Мұғалімнің сұрауымен өз пікірлерін бүкіл сыныпқа жариялайды.

«Жағымды сөздер» тәсілі. Бұл тәсіл бойынша жаңа сабақтың қалай өткендігін анықтауға болады. Ол үшін балаларға мынадай сұрақ қояды:

– Балалар, сабақ барысында қандай жағымды сөздер, тың ойлар мен жақсы жауаптар естідіңдер? Жауаптың нәтижесі бойынша сабақ қорытындыланады. Оқушы сабақ барысында мұғалім, сыныптастары тарапынан айтылған жағымды сөздерді, түйінді ойларды еске түсіреді, айтады. Желім қағаздарға жазады, тақтаға жапсырады.

«Жеңілдетілген анықтама» тәсілі – сабақты қорытындылау мақсатында соңында жүргізілетін тәсіл. Мұғалім қарастырылған тақырып бойынша қандай да бір атау, ұғым таңдап алып, оны оқушыларға береді. Бір оқушы оны 1-сынып оқушысына да түсінікті болатындай етіп сыныпқа түсіндіріп береді. Бұл тапсырманы жекелей де, жұп/топ ішінде де орындатуға болады.

«Сөздерден әңгіме құрау» тәсілі – тақырыпты бекітуде жиі қолданылатын тәсіл. Оқушыларға мұғалім тақырып бойынша әрқайсысына бір-бір сөзден ойлауларын тапсырады, бірнеше секундтан кейін ол сөздерді тақтаға жазғызады (жалпы саны 15–20 сөздей болу керек). Оқушылар сөздерді тақтаға жазады, шағын топтар осы сөздерден тақырыпқа қатысты ауызша әңгіме құрастырады немесе сөздерді пайдаланып, өз ойын айтады.

«Төрт сөйлем» тәсілі – мәтіндегі ақпараттарды талдауда, ой қорытындылауда пайдаланылатын тиімді әдіс-тәсілдердің бірі. Формасы:

Пікір. Оқыған мәтін бойынша өз пікіріңді бір сөйлеммен жаз.

Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.

Мысал. Пікіріңді өмірмен байланыстырып, мысал келтір.

Қорытынды. Тақырып бойынша қорытынды жаз.

«Тірек сөздер» стратегиясы. Жаңа тақырып негізінде тақтадағы плакаттарға бірнеше тірек сөздер жазады. Оқушылар кезек-кезек тақтаға шығады. Маркерлерді пайдаланып, тірек сөздерден ассоциграмма құрайды.

Тірек сөзді неліктен сол сөзбен, сөз тіркесімен байланыстырғандығын түсіндіріп, айтып береді.

Салыстыру кестелері. Оқушылардың алған білімдерін жинақтау мен тиянақтауда тиімді қолданылатын тәсіл. Сабақ аяғында да, соңында да тиімді қолдануға болады. Кестелердің негізінде салыстыру жатады.

«Дербес пікір жазу» тәсілі бойынша әр оқушыға тақырыпқа қатысты өз көзқарасын білдіруін сұрайды. Оқушы 7–8 минут ішінде қарастырылған тақырып бойынша өз ойын жазады. Ой мынандай құрылымнан тұруы керек:

1. Өзіндік пікір – 1 сөйлем.
2. Дәлел – 2 сөйлем.
3. Өз пікірін дәлелдейтін мысал – 2 сөйлем.
4. Өз пікіріне қарсы дәлел – 1 сөйлем.
5. Қарсы дәлелді жоққа шығаратын мысал – 1 сөйлем.
6. Қорытынды – 2 сөйлем.

«Т-кестесі» – бір-біріне қарама-қарсы немесе салыстыруға болатын атауларды не пікірлерді келтіруге арналған кестелер. Қазақ тілінде есімше мен көсемшені, салт етістік пен сабақты етістікті, жалпы есім мен жалқы есімді, т.б. меңгергенде қолдануға болатын кестенің түрі.

Алдын ала берілген атаулар тәсілі. Мұғалім сабақ басында жаңа тақырып бойынша тақтаға бірнеше атаулар (терминдер) жазады. Оқушылардан оның мағынасын, мазмұнын мен қызметін, өзара байланысын сұрайды.

«ПОПС» формуласы – мәтінді талдау үшін қолданылатын тәсіл. Ол мынандай құрылымнан тұрады:

1. Бірінші сөйлем «Біздің ойымызша,... ».
2. Екінші сөйлем «Себебі, біз оны былай түсіндіреміз ... ».
3. Үшінші сөйлем «Оны біз мына фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламыз ... ».
4. Соңғы сөйлем «Осыған байланысты мынадай қорытынды шешімге келдік ...».

Жоғарыда аталып өткен әдістерді «Қазақ тілі мен әдебиеті» сабағында қолдануына тоқатлып өтсек.

Қарағанды облысы Сәтбаев қаласындағы «Абай атындағы №4 мектеп-лицейі» КММ-сінің мұғалімі Утетилеуова Бақыт Жансариевна мұғалім алдымен оқушыларды қызықтыруы, ынталандыруы, сабақта белсенді, қызықты іс-әрекет болатындай материал бере алуы керек деп санайды. Оқытуды нәтижелі ету үшін Б.Ж. Утетилеуова сабақ барысында әртүрлі іс-әрекеттерді қолданады. Мәселен, «Астан Опера» Мемлекеттік опера және балет театры» атты тақырыпты (6-сынып) меңгерту барысында алдымен оқушыларды «Пазл жинау» әдісі арқылы топқа бөледі. Пазлда театр суреті белгіленген. Оқушылар осы сурет арқылы сабақтың тақырыбын болжайды. Сабақты жоспарлау мақсат бойынша саралаудан басталады, қабілеттері әр түрлі деңгейдегі оқушылардың қажеттілігін есепке алынады. Және Блум таксономиясы ескеріліп, тапсырмалар қолдану, жинақтау деңгейлеріне сәйкес таңдалған. Бірінші тапсырмаға мәтін ұсынылады. Оқушылар мәтінді мұқият тыңдайды. Тыңдалым алдындағы кезеңде

сөздік жұмысын міндетті түрде жүргізеді. Себебі оқушылардың сөздік қорын үнемі жаңа сөздермен толықтырып отырған дұрыс. Оқушы белгілі бір ақпаратты тыңдай отыра есте сақтау қабілетін дамытады, мәтінді тыңдауға дағдыланады. Оқушылар мәтінде берілген жаңа сөздер мен тірек сөздерді «Сөздердің тұжырымдамалық картасына» салады. Жұппен жұмыс жасап, карталарды тақтаға іліп, барлық оқушылармен бөліседі.

Оқылым – оқушының өз оқуы үшін жауапкершілік, өзінің оқудағы проблемаларын шешуге мүмкіндік береді. Оқушы оқи отыра өз бетімен оқуға, жаңа ақпаратты түсінуге дағдыланады. Оқылым әдіс- тәсілдері үш кезеңді қамтиды. Оқылым алдындағы кезеңде оқушылар мәтін мазмұнын түсіну үшін тақырыптық суреттер, болжам жасау әдістері қолданылады. Оқылым барысында оқушылар маңызды ақпаратты анықтап мәтінге жоспар жасауға, мәтіннен синоним, антоним сөздерді табуға, белгілі бір сөйлемге перифраза жасауға, мәтіннің идеясын анықтауға дағдыландыратын тапсырмалар құрастырылады. Ал Б.Ж. Утетилеуова оқылым дағдысында «Зигзаг» әдісін қолданған. І топ оқушылары мәтіннің мазмұны бойынша постер құрады. ІІ топ оқушылары мәтіннің тақырыбын, негізгі ойды анықтап, кестемен олардың дәлелдемелерін көрсетеді. Оқушылар сұрақтарға жауап береді. Педагог «РАФТ» әдісін де тиімді қолданады. Бұл әдісте жазушы немесе әңгімелеуші өзіне рөл таңдайды яғни мәтінді өз атынан жазбайды:

- **Р** - рөл, кімнің атынан құралған мәтін.
- **А**- аудитория, кімге жолданған мәтін.
- **Ф**- форма.
- **Т**- тақырып.

Таңдау бойынша саралау «РАФТ» әдісі арқылы жүргізілген тапсырмада көрініс береді, топтық жұмыс барысында оқушылар өздеріне қызықты тапсырманы таңдап алады. Жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазады; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолданады.

Роль	Аудитория	Формат	Тақырып
Туризм агенттігі	Туристерге	Туристік кітапшаға мәтін	«Астана Опера» Мемлекеттік опера және балет театры.
Тілші	Оқырман-дарға	Мақала	«Астана Опера» Мемлекеттік опера және балет театрының ашылу салтанаты.
12 жасар бала	Досына	Хат	Мен жазда «Астана Опера» театрына бардым.

Байқағанымыздай, сабақ барысында оқушылар өз ЖАДАсында жұмыс істегенде жеке қолдау көрсету арқылы саралау жүргізіледі. Бұл «Зигзаг», «РАФТ» әдістерін қолдану арқылы жүзеге асады. Тапсырманы орындау барысында қабілеті орта оқушы жұптық, топтық жұмыстарда сыныптастарынан жеке қолдау көмек алады. Ал қабілеті жоғары оқушы білімі мен идеясын енгізе

отырып, топтық жұмысқа өз үлесін қосады. Ал «Сөздердің тұжырымдамалық картасы» графикалық органайзермен жұмыс кезінде синонимдер, аударма сөздіктерді пайдаланады.

Батыс Қазақстан облысы Орал қаласындағы №35 мектеп-лицейінің педагогі Кереева Нұргүл Жасқайратқызы 9,11 - сыныптардағы «Қазақ тілі мен әдебиеті» сабағында мәтіндермен жұмыс істеу кезінде қолданатын «Джигсо» әдісін тиімді тәсілдерінің бірі деп санайды. Бұл әдіс оқу және түсіну мәселелерін шешуге ғана емес, сонымен қатар тұлғааралық қақтығыс жағдайларын жоюға мүмкіндік береді, өйткені ол топтардағы өзара ынтымақтастық әрекеттерге бағытталған.

Оқулықтарда берілген көлемді мәтіндер жиі кездеседі. Оларды оқу сабақтың үшінші бөлімін алуы мүмкін. Ал «Джигсо» әдісі уақытты үнемдеп қана қоймай, мәтінмен (ақпаратпен) жұмыс істеу кезінде білім алушыларды толық қамтуға мүмкіндік береді.

Егер мәтін төрт абзацтан тұрса, сыныпты төрт топқа бөледі (А, В, С, D). Балалардың дайындық деңгейіне ерекше назар аудару қажет. Әр топта әр түрлі деңгейдегі оқушылар болуы керек. Бұдан әрі мақаланың немесе мәтіннің тақырыбы айтылады және мәтін бөліктерге бөлінеді. Топтың әр мүшесі сарапшы болады және олар сараптаушы топтарға жиналады, онда олар өз тармақтарын оқиды, талқылайды, әңгімелейді және бөліседі. Содан кейін әрқайсысы өз тобына оралып, мәтінді толық талдау басталады. Әрбір білім алушы кезек-кезек өз мәтінінің бір бөлігін айтады, соның нәтижесінде олар бүкіл мәтін бойынша толық ақпарат алады. Соңғы кезеңде жүргізуші мәтіннің және бүкіл топтың түсінігін тексереді, сұрақтарға белгілі бір үзіндіге жауапты адам ғана емес, барлық қатысушылар жауап береді. Әрбір сарапшы өз түсінігін білдіріп, сөйлеуі керек. Бұл оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастырады. Осы «Джигсо» әдісін қолдана отырып, мұғалім тек оқу дағдыларын ғана емес, сонымен қатар сөйлеу және тыңдау сияқты негізгі қарым-қатынас дағдыларын дамытады. Бұл дағдылар білім алушылардың өмірде еркін қарым-қатынас жасауына, өзгелермен пікір алмасып, ойын қазақ тілінде сауатты және жүйелі жеткізуіне бағыттайды. «Джигсо» әдісінің арқасында мәтіндерді оқу мен түсіну жолын жеңілдетіп қана қоймай, ұжымды біріктіруге болады.

Педагог мәтін мазмұнын түсінуде, жаңа сөздерді орынды қолдануда «Қосжазба күнделігі», «Ментальды карта», диаграмма, кластер толтыру сияқты тапсырмаларды орындату арқылы жақсы нәтижеге қол жеткізуге болатынын айтады.

Сабақта білім алушыға тек білім беріп қоймай, ақпараттарды қорытындылау мен проблеманы шешу әдістеріне үйретудің бір жолы – ақпаратты көрнекі мазмұндық түрде жеткізу, яғни «фишбоун» әдісін қолдану. Атаулы әдіс ақпаратты графикалық техника жолымен ұсыну арқылы қандай да бір құбылысты талдау барысында проблемаларды көрнекі түрде анықтап алуға, оның себептері мен фактілерін анықтауға, қорытынды шығаруға мүмкіндік береді. Балықтың қаңқасын құрастырған кезде білім алушылар топпен немесе

жүппен жұмыс істеуге үйренеді, факторларды маңыздылығына қарай топтауға, сыни ойлауға және шынайы құбылыстарды бағалауға үйренеді.

Балық қаңқасы негізгі 4 блоктан тұрады:

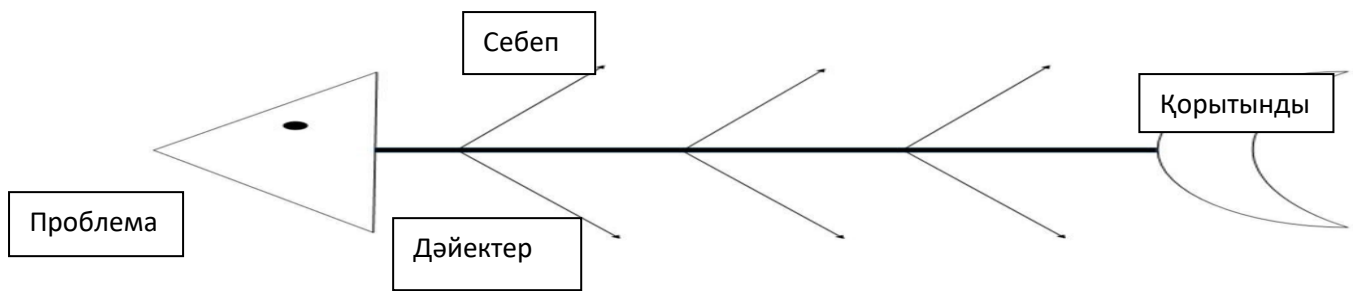
- бас – сұрақ немесе проблема;
- үстіңгі қабырға сүйектері – проблеманың немесе құбылыстың себептері мен негізгі ұғымдары;
- астыңғы қабырға сүйектері – дәйектер;
- құйрық – қорытынды немесе тұжырым.

«Фишбоун» әдісін «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнін оқыту барысында қолдануына тоқталсақ. Мысалы, бұл әдісті сабақта белгілі бір автордың (ақын, жазушы, драматург) шығармашылығын толық қарастырған кезде, немесе мәтінді бойынша жұмыс істеген кезде қолдануға болады. Білім алушылар автордың шығармаларындағы, немесе мәтіндердегі проблемаларды ажыратып, нақты шығармалар, мәтіндер арқылы мысалдар келтіру ұсынылады.

Балықтың қаңқасын құрастыруда бірнеше тәсілді пайдалануға болады: жеке жұмыс (білім алушыларға сұрақ беріледі, ойлануға және балық қаңқасын құрастыруға 10-15 минут уақыт беріледі, кейін әр білім алушының жауабы талқыланады); топтық жұмыс (білім алушыларға мәтін беріледі де оны оқып шыққан соң талқылай отырып балық қаңқасы құрастырылады). Мысалы, 6-сыныпта өтетін «Электр энергиясын үнемдейміз» тақырыбының оқылым дағдасын қалыптастыру кезінде Батыс Қазақстан облысы Орал қаласындағы №35 мектеп-лицейінің педагогі Кереева Нұргүл Жасқайратқызы мынадай тапсырманы ұсынған:

Мәтіндегі ақпараттарға қатысты 2-3 мәселені балықтың жоғарғы қаңқаларына жаз. Төменгі қаңқаларға мәселенің шешіміне қатысты ұсыныс бер.

Еліміздегі электр қолданысына сараптама жасаған білгір мамандар кейінгі жылдары электр қуаты бей-берекет жұмсалып жатқанын айтуда. Кейбір дерек көздерінің айтуынша, электр қуатын ысырап етуде Қазақстан алдыңғы қатарда екен. Мәселен, елімізде ішкі жалпы өнімнің 1 долларын өндіруге 2,8 кВт/сағ. шығындалса, Жапонияда – 0,22, Ұлыбританияда – 0,23, Германияда – 0,27, АҚШ-та – 0,30, Түркияда – 0,56, Қытайда 1,22 кВт/сағ. кетеді. Яғни дамыған елдердің көрсеткіші бізден бірнеше есе төмен. Тағы бір мәліметке көз жүгіртсек, 2010 жылы Қазақстанда 68,13 млрд. кВт/сағ. электр қуаты тұтынылса, 2011 жылы 71,7 млрд. кВт/сағ тұтынылыпты. Осы қарқынмен жалғаса беретін болса, 2020 жылы ел бойынша 117 млрд. кВт/сағ. электр қуаты қажет болмақ. Ал еліміздегі қазіргі электр станцияларының осынша қажеттілікті өтеуге қабілеті жетпейді екен. Сондықтан да, ел Үкіметі жаңа электр станцияларын салып, қуат көзін үнемдеуге барынша мән бере бастады. Десек те, жаңа электр станциясын салуға қыруар қаражат қажеттігі анық. Сол себепті бүгінде электр қуатын үнемдеу – елімізде өткір тұрған мәселелердің бірі.

Білім алушылар мәтіннен тақырыпқа қатысты 2-3 мәселені анықтап, анықталған мәселелерді балықтың жоғарғы қаңқаларына жазады. Ал төменгі қаңқаларға мәселелердің шешіміне қатысты ұсыныс жазады.

Бұл әдісті үй тапсырмасы, сабақтағы тірек-конспект, өзіндік жұмыс және жобалық жұмыс ретінде пайдалануға болады.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәнінде мәтінтану (оқылым/тыңдалым) мен мәтінтудыру (айтылым/жазылым) – қатар жүретін үдеріс екендігі белгілі. Барлық дағдыларда мәтін ұғымы қолданылады. «Мәтін – аяқталған толық мазмұнды білдіретін қарым-қатынастың, әсер етудің ерекше бірлігі. Ол – хабарды сақтаушы және жеткізуші болып саналады» [10]. Оқылым дағдысын арттыруда мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау мақсаты көп ізденісті қажет етеді. Ұсынылған мәтіндерді оқи отырып, оқушылар екі мәтінге салыстырмалы талдау жасайды: мәтіндердің формасы мен түріне, стилі мен жанрына, мақсаты мен мазмұнына, аудиториясына, тіліне сараптама жасайды. Басқа ұлт өкілдеріне атаулы оқу пәнін меңгертуде негізгі рөлді тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын атқаратындығын жоғары да айтып өттік. Бұл дағдылар білім алушының өмірде еркін қарым-қатынас жасауына, өзгелермен пікір алмасып, ойын қазақ тілінде толық жеткізуіне жол ашады. Осы дағдылардың ішіндегі әсіресе, оқылым дағдысының маңыздылығын атап айту керек. Оқылым дағдысы арқылы білім алушы жаңа ақпаратты меңгереді. «Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәнінде мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау мақсатымен жұмыс барысында оқылым стратегияларын қолдану дағдысын қалыптастырып, оны қолдана отырып талдау жасауға дағдыландырсақ, білім сапасының артуына жол ашылады. Оқылымның стратегиялары:

Шолып оқу: мәтін тақырыпшасын, бөлімдер аттарын, абзац сандарын шолу.

Болжап оқу: мәтіннің құрылымдық бөліктерін жекелеп оқып, ары қарай не болатынын, автор ойын болжау.

Көз жүгіртіп оқу: мәтіннің мазмұны мен құрылымын жылдам, жалпылай көз жүгіртіп оқу.

Зерттеп оқу: мәтіннің мазмұны мен құрылымдық бөліктерін шолып оқуға қарағанда күрделі оқу түрі. Зерттеп оқу оқушыдан назарын шоғырландырып оқуды талап етеді. Оқылым мәтінінің астарлы ойын, автор көзқарасын, мәтіндегі көтерілген мәселені, факті мен көзқарасты зерделеп ажырату зерттеп оқудың ерекшелігі болып табылады.

Детальді түрде оқу: әрбір сөздің мағынасын түсіну үшін мәтінді сөзбе-сөз оқу. Мысалы, келісімшарттағы талаптарды немесе нұсқауларды түсіну үшін сөзбе-сөз оқимыз.

Түсініп оқу стратегиясы: мәтіннің мазмұнын, автордың айтпақ болған ойын, мәтінді жазудағы мақсатын түсіну үшін әр ақпаратты ұғынып оқу.

Талдап оқу стратегиясы арқылы стилі мен жанрын, кімдерге арнап жазылғанын талдап оқу.

Астын сызып оқу немесе белгілеп оқу стратегиясы арқылы мәтіннің тілін, автордың оқырманмен байланысын анықтау.

Комментарий жасап оқу стратегиясы арқылы автордың айтпақ болған ойын, мәтіннің кімдерге арналғандығын анықтау, мәтінді жазудағы мақсатын түсіну.

Рөлге бөліп оқу стратегиясы арқылы мәтін ойын рөлге кіріп оқу арқылы саралау.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша оқылым тапсырмаларының үлгілерін қарастырсақ:

- медиа құралдардағы материалдарды оқу арқылы ақпараттар мен дәлелдемелерді түсіну, түрлі көзқарастарды талдау және салыстыру;
- шағын және орта көлемді шығармалардағы кейіпкерлердің бейнесін ашу, автор көзқарасын және көтерілген мәселені дәлелдеу;
- мәтінде көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстыру.
- мәтіндердің идеясын, мақсатты аудиториясын салыстырып, талдау жасау;
- шығарманың бөлімдерін түсініп оқу, ақпаратты зерттеу;
- мәтіндегі негізгі және жанама ақпаратты анықтау,
- перифраз түрінде берілген сұрақ арқылы қажетті ақпаратты анықтау;
- жоспар, тезис, қысқаша мазмұндау, сұхбат, репортаж, эссе жазу;
- ақпараттық ресурстарды қолдану;
- мәтіндердің идеясын, мақсатты аудиториясын салыстырып, талдау жасау;
- әдеби шығармаларды, БАҚ материалдарын өздігінен оқу және түсіну, т.б.

Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасамас бұрын ұсынылған мәтінді оқылым стратегияларының тиімдісін қолданып оқуға бағыттау қажет. Себебі мәтінге талдау жасамас бұрын білім алушы оқудың тиімді тәсілін меңгеріп, содан кейін ғана сол тәсілдерді сараптама жасауда ұтымды пайдалануға дағдылану керек. Сондықтан оқылым дағдысын жақсартудың технологиясын пән мұғалімдері жетік білуі керек. Себебі оқылым барлық дағдылардың негізі болып табылады. Ал оқылым стратегияларын тиімді қолдануға бағыттай отырып, оқушылардың мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау дағдысының сапасын арттыруға болады. Мәселен, мәтіналды жұмыс кезеңінде білім алушылардың назарын өтілетін тақырыпқа бағыттау үшін «Қызықты суреттер», «Ассоциация тізбегі», «Болжау» сияқты әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. «Қызықты суреттер» тәсілі бойынша тақырыпқа байланысты бірнеше суреттер көрсетіледі. Сол суреттер бойынша жаңа сөздерді пайдаланып, білім алушылар бір-біріне сұрақ қойып, жауап алады. Мәтін мазмұнын болжайды. 5-7 сынып білім алушыларының мәтінді меңгеруі үшін тірек сызба арқылы баяндау, мазмұны бойынша сурет салу, кейіпкерді

сипаттау сияқты жаттығулар ұсынуға болады. Ал жоғары сыныптарда мәтінмен жұмыс жасау үшін жоғарыда айтып өткен оқылым стратегияларын қолдану дағдысын қалыптастырған дұрыс.

Мәтін соңы жұмыс барысында «Төрт сөйлем», «Ортақ портрет», «ПОПС» формуласы, «Дербес пікір жазу» әдіс-тәсілдері мәтіндегі ақпараттарды талдауда, ой қорытындылауда өте тиімді. Мысалы, 7-сыныпта оқытылатын А.Байтұрсыновтың «Егіннің бастары» мысалы бойынша оқушылар «ПОПС» формуласын құрастыру үлгісі:

- «Менің ойымша, бұл мысал адам мінезі жайында»
- «Себебі, мен оны осы мысалдағы екі бидайды салыстыру арқылы түсіндіремін»
- «Оны мен «...Бастарын дәнге толған төтен салып, бидайлар бейне тағзым етіп тұрды. Жалғыз-ақ бір бидай тұр көкке қарап, бейне бір жалғыз өзін көпке балап» деген мысалдармен дәлелдей аламын»
- «Осыған байланысты мен тәкаппар адамның жан дүниесі бос деген шешімге келдім».

Бұл әдіс бойынша тапсырманы орындайтын білім алушылар мәтіннен алған ақпараттарын талдау арқылы өз ой қорытындысын шығарады.

Оқылым дағдысын қалыптастыруда білім алушылардың бір-бірімен қарым-қатынасқа түсуі, пікір алмасуы, тыңдай білулері, топпен пікірлесе білулері, сыныптағы әр оқушы толық қамтылады әрі тілдік қатынастың толыққанды жүзеге асуына мүмкіндік береді.

Оқу әдістері білім алушылардың танымдық қабілеттерінің дамуына мүмкіндік туғызуы тиіс, яғни, білім алушылардың ойын дамытады, өз бетінше ізденіп жаңа білімді игеруге ықпал жасайды. Оқыту әдістері ғылыми таным әдістеріне байланысты, өйткені, оқытуда ең бастысы білім алушылардың танымдық іс-әрекеті. Ғылыми танымға қатысты бірсыпыра ережелер білім алушылардың танымдық іс-әрекетінде қолданылатын оқыту әдістерінің ерекшелігін анықтайды. Бұл ережелер: оқыту әдістері практика мен теорияны жақындастырады; оқыту әдістері шындықты тануға әрекет жасайды; идея нақты өмір мәліметтерінен қорытылады. Осы ережелердің бәрі білім алушылар көзқарасының қалыптасуына, таным қабілеттерінің дамуына негіз болады. Оқыту әдісі мақсатқа жетудің саналы түрде қолданылатын тәсілі, ал мақсатқа жету мұғалімнің шеберлігіне, оның оқыту процесін тиімді ұйымдастыра білуіне, білім алушылардың даярлық дәрежесіне, мұғалім мен білім алушылардың белсенділік педагогикалық ынтымақтастығына байланысты. «Оқыту әдісі» және «әдістемелік тәсіл» ұғымдары бір-бірімен тікелей байланысты. Әдістемелік тәсіл оқыту әдісінің элементті (компоненті, құрамды бөлімдер). Мысалы, жеке сөздердерді түсіндіру, суреттерді демонстрациялау т.б «Әдіс» пен «тәсілдің» шекарасы өте жылжымалы, құбылмалы, сондықтан олардың шекарасын анықтау өте қиын. өйткені, әдіс кейде тәсілге, ал әдістемелік тәсіл оқыту әдісіне айналады.

Формы и методы организации обучения по предметам «Русский язык», «Русская литература», «Русский язык и литература»

Деятельность учащихся по усвоению содержания образования осуществляется в разнообразных формах обучения, характер которых обусловлен различными факторами: целями и задачами обучения; количеством учащихся, охваченных обучением; особенностями отдельных учебных процессов; местом и временем учебной работы учащихся.

Форма обучения означает форму организации работы учащихся под руководством педагога, которая может быть:

- коллективной;
- групповой;
- индивидуальной;

Фронтальная форма организации учебной деятельности учащихся предусматривает совместную деятельность класса для реализации учебных задач. Ученики под руководством учителя одновременно выполняют общую для всех работу, обсуждают, сравнивают и оценивают ее результаты. Это способствует формированию доверительных отношений между педагогом и учащимся, устойчивых познавательных интересов. Фронтальная форма может быть реализована в процессе проблемного или объяснительно-иллюстративного изложения материала, выполнения репродуктивных или творческих заданий. При этом необходимо учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка, а не нацеливаться на абстрактного идеального ученика.

Групповая форма организации учебной деятельности учащихся предусматривает разделение их на группы для решения одинаковых или разных задач. При разделения на группы следует учитывать индивидуальные особенности каждого учащегося, его учебные возможности для выполнения задачи. Количество учащихся в группах должна составлять 3-6 человек. Результаты совместной работы в группах, стимулирование познавательной деятельности детей всегда значительно выше по сравнению с выполнением этой задачи каждым учеником самостоятельно. Работа в группе формирует коллективную ответственность и индивидуальную помощь каждому как со стороны учителя, так и со стороны одноклассников.

Групповая форма работы наиболее целесообразна при проведении практических работ, формирование навыков устной речи на уроках родного и иностранного языков, уроков трудового обучения. Однако при организации групповой работы могут возникнуть определенные трудности: сильные ученики иногда тормозят инициативу и самостоятельность слабых, отдельные группы не могут эффективно работать без тщательной и постоянной помощи со стороны учителя, работа в группах во время урока иногда нарушает ритм и четкую организацию занятий.

Индивидуальная форма организации учебной работы предполагает постановку перед каждым учеником специально подобранного в соответствии с уровнем его подготовки и учебных возможностей задачи для самостоятельного решения. Такие задания направлены на работу с учебником, учебной и

методической литературой, источниками информации (справочники, словари, энциклопедии, хрестоматии, карты), на решение задач, примеров, организацию наблюдений и экспериментов, написание эссе, сочинений, рефератов, докладов. Индивидуальную работу часто используют в процессе программированного обучения.

Форма обучения реализуется как органическое единство целенаправленной организации:

- содержания;
- обучающих средств;
- методов обучения;

Содержательная форма учебных занятий в совокупности с активными методами выполняет развивающую функцию. Особенно эффективно она реализуется, когда при изучении темы в учебном процессе используется многообразие форм. Многообразие и разнообразие форм порождает богатство условий для умственной, трудовой, игровой деятельности, что позволяет включать в работу весь комплекс психических процессов

Возможность освоения общеобразовательных программ в различных формах предоставляется на всех ступенях общего образования в целях создания вариативной образовательной среды, обеспечивающей благоприятные условия для разностороннего развития обучающихся в соответствии с их интересами и способностями. Среди популярных сегодня инновационных технологий обучения языку можно назвать такие направления обучения, как проблемное, программированное, компьютерное, концентрированное, модульное, развивающее, дифференцированное, активное, интерактивное, игровое.

Неоспорима роль интерактивных технологий в процессе обучения русскому языку.

Интерактивное обучение - это диалоговое обучение, обучение, погруженное в общение, в ходе которого осуществляется взаимодействие обучающихся между собой и с учителем. Интерактивный урок - это занятие, где ведущая роль отводится развивающим – частично поисковым, поисковым и исследовательским видам деятельности учащихся, когда учитель и ученик выступают равноправными субъектами обучающего процесса.

Интерактивное обучение одновременно решает несколько задач: совершенствует коммуникативные умения и навыки, помогает установлению эмоциональных контактов между учащимися; решает информационную задачу, поскольку обеспечивает учащихся необходимой информацией, без которой невозможно реализовывать совместную деятельность; развивает общие учебные умения и навыки (анализ, синтез, постановка целей и пр.), то есть обеспечивает решение обучающих задач; обеспечивает воспитательную задачу, поскольку приучает работать в команде, прислушиваться к чужому мнению (подробнее: [Ермолаева М.Г. Интерактивные методики в современном образовательном процессе. М.: Просвещение, 2014. 42 с.5, с. 24])

Наиболее известными и потенциально эффективными формами интерактивного обучения считаются : творческое задание, работа в малых

группах, ролевая игра, мини-лекция, разработка проектов, активные разминки, ПОПС-формула (Позиция ученика – Обоснование – Пример – Следствие), тренинг, информационный блок, кейс-стади. Так, например, при использовании метода творческих заданий на уроках русского языка у школьников повышается познавательная активность и вырабатывается потребность учиться, организация работы в малых группах, позволяет обучающимся иметь возможность сообща решать определенный круг вопросов, чувствуя поддержку каждого члена группы, мотивируя школьника к саморазвитию и навыкам самопозиционирования в ученическом коллективе, в процессе ролевой игры у детей вырабатывается чувство командного духа, умение сосредоточиваться, самостоятельно мыслить, развивается внимание, стремление к познанию.

Материал мини-лекций на уроках русского языка строго ранжирован (т.е. имеет этапы реализации, рефлексии, оценки), выстроен по принципу научности, соответствует возрастным особенностям обучающихся и обеспечивает практическую направленность изученного материала, и в этом его плюсы.

Метод проектов способствует развитию не только познавательных, творческих навыков учащихся, но и умению самостоятельно конструировать свои знания, свободно ориентироваться в информационном пространстве, способствует развитию связей между теоретической и практической стороной предмета.

Активные «пятиминутки» способствуют мотивации обучающихся к изучению школьных предметов, укрепляют метапредметные связи (русский, казахский, английский язык), развивают языковую интуицию школьника, его наблюдательность, умение сравнивать и обобщать, позволяют комплексно и систематически осуществлять работу по формированию лингвистических умений.

ПОПС-формула способствует развитию не только аналитических способностей у учащихся, но и умения рассуждать, самостоятельно находить подтверждения своим предположениям, аргументировать собственную точку зрения.

Благодаря тренинговому методу каждый обучающийся может с легкостью и удовольствием увидеть и осознать свои плюсы и минусы, достижения и поражения. В процессе тренинга учащиеся приобретают новый опыт, который основывается на уже имеющихся знаниях.

Технология блочно-модульного обучения позволяет школьникам реализовать себя в ходе урока, все знания, полученные при этом, выстраиваются в четкую систему понятий и представлений. Обучающиеся получают навыки отбора и анализа информации. Данная технология основывается на возрастные и личностные особенности обучающихся и состоит из нескольких модулей, что позволяет учителю выбирать разные формы организации при каждом модуле.

Интерактивы позволяют сформировать у школьника круг необходимых компетенций, предусмотренных типовой учебной программой. При этом формирование компетентностей происходит на разных уровнях, что позволяет совершенствовать предметные и метапредметные.

Общая структура уроков-интерактивов с использованием метода творческого задания и работы в группе может быть представлена таким образом: целеполагание, проблемная ситуация, коллективное обсуждение решения проблем в малых группах, презентация решений каждой группы, их корректировка оппонентами и оценка педагогом.

Метод обучения русскому языку определяет причины, стимулирующие студента к достижению успеха и осознанию ошибок. Есть четыре основных правила:

Во-первых, «почему я должен это знать».

Во-вторых, «что именно я обязан изучать».

В-третьих, «как учить правильно».

В-четвертых, «почему бы не использовать другой путь изучения».

В обновленной программе изменены психолого-педагогические установки обучения, что нашло отражение в изменении содержательного компонента образования: не бесконечное раздувание учебного материала в целях его безграничного «совершенствования», а многоаспектный, объемный анализ языковых и речевых явлений, когда они включаются в общественно-практическую деятельность людей, в том числе и текстовую.

Действие принципов избирательности, научной углубленности, практической направленности, занимательности, органичного сочетания коллективной, индивидуальной, групповой учебной деятельности позволяет отобрать не столь часто используемые методы (исследовательский, эвристический, коммуникативный) и приемы обучения.

Необходимость выбора иной формы организации уроков диктуется и тем, что старшеклассники – это потенциальные студенты, поэтому вполне закономерно уделять особое внимание таким формам работы, как практикумы, семинары, лекции, зачеты, консультации и т.д., ведь именно в этих формах будут проходить занятия в вузах.

Остановимся подробнее на одном из перечисленных форм работы – на уроках-семинарах.

Урок-семинар еще не стал традиционной формой проведения уроков в школе, поэтому следует выделить его основные особенности. Вот как они определены в учебнике по методике преподавания русского языка: «Специфика семинара заключается, во-первых, в самостоятельной подготовке учащихся по определенной частной теме, во-вторых, в сообщениях школьников по этим темам, в-третьих, в обсуждении всеми присутствующими заслушанного, в-четвертых, в подведении итогов обсуждения темы преподавателем».

Можно выделить несколько типов уроков-семинаров.

Семинарское занятие может носить репродуктивный, учебно-повторительный характер. На семинаре могут обсуждаться основные положения прочитанной учителем лекции. В рамках семинарского занятия возможна организация критического обсуждения творческих работ учащихся, сочинений, исследовательских докладов.

Семинар приобретает творческий характер, когда для более глубокого рассмотрения проблемы учащиеся подбирают материалы газет, радио- и телепередач, научных журналов, научно-популярных книг.

Семинарское занятие способствует прочному усвоению знаний, умений и навыков, поскольку требует от учащихся большой предварительной работы, самостоятельности, мыслительной активности в ходе обсуждения и умения отстаивать свои взгляды и убеждения.

При подготовке к семинару учитель должен продумать систему вопросов (репродуктивного и проблемного характера) для самостоятельной подготовки учащихся, индивидуальные задания для самостоятельного выполнения.

Подготовка к семинару организуется таким образом, чтобы в ней приняли участие все учащиеся. Часть школьников готовит выступления (учитель помогает им подобрать дополнительную литературу, если это необходимо – оказывает помощь в подготовке плана выступления, иногда просматривает его текст), остальные же получают задание повторить основные вопросы по учебнику (лекционным записям), а также выполнить задания практического характера, которые затем обсуждаются на семинаре.

В ходе подготовки семинара возможна организация групповой работы учащихся. В этом случае доклад (сообщение) готовится сообща. Работу организует руководитель группы, который назначается учителем или выбирается учениками. Одному из членов группы поручается выступить с коллективно подготовленным сообщением на семинаре. Групповая подготовка обеспечивает посильное участие в работе каждого ученика, повышает интерес к ней и ответственность за ее выполнение.

Как правило, на семинаре предлагается к обсуждению несколько докладов (сообщений), поэтому важно, чтобы все они были связаны между собой: при переходе от одного доклада к другому учитель с помощью нескольких фраз, минимального комментария помогает учащимся увидеть логику развертывания общей темы семинара.

При обсуждении каждого сообщения следует использовать практические задания, которые помогают учащимся убедиться в справедливости высказанных положений. Для этого можно обратиться и к тем заданиям, которые школьники выполняли дома при подготовке к семинару.

Особенно важно выбрать интересную тему по русскому языку, поскольку это во многом определит отношение школьников к урокам-семинарам вообще. Предложим один из вариантов урока, который может стать тем самым первым семинаром, с которого и начнется интересная работа по русскому языку в старших классах.

Семинар по Словарю Даля.

Семинар требует серьезной подготовки как со стороны учителя, так и со стороны учащихся. Следует подготовить ксерокопии отдельных словарных статей (страниц) из Словаря Даля либо распечатать по количеству учащихся выборки материалов Словаря, анализируя которые обучающиеся смогут принять активное участие в общей работе.

Необходимо организовать самостоятельную работу учащихся в нескольких направлениях: некоторые ученики (или группы учеников) получают задания – подготовить выступления по темам: «Толковые словари русского языка XVIII– XX веков», «Объем и состав Словаря Даля», «история создания словаря Даля», «Построение Словаря Даля»; все учащиеся получают общее задание: выписать из словаря С. И. Ожегова словарные статьи.

Интегрированный урок.

Интеграция дает возможность, с одной стороны, показать учащимся "мир в целом", а с другой, - высвобождаемое учебное время использовать для осуществления профильной дифференциации в обучении, особенно в старших классах.

Методической основой интегрированного подхода к обучению является формирование знаний об окружающем мире и его закономерностях в целом, а также установление внутрипредметных и межпредметных связей в усвоении основ наук. Интегрированным уроком называют любой урок со своей структурой, для его проведения привлекаются знания, умения и результаты анализа изучаемого материала методом других наук, других учебных предметов. Форма проведения интегрированных уроков самая разная: семинары, конференции, путешествия и т.д.

Наиболее общую классификацию интегрированных уроков можно представить по способу их организации:

- конструирование и проведение урока двумя и более учителями разных предметов;
- конструирование и проведение урока одним учителем, имеющим базовую подготовку по соответствующим «родственным» дисциплинам;
- создание на этой основе интегрированных тем, разделов и, наконец, курсов.

Проблемные уроки

В качестве психологической основы проблемного обучения обычно называют тезис: «Мышление начинается с проблемной ситуации». Система методов и средств обучения, основой которого выступает моделирование реального творческого процесса за счет создания проблемной ситуации и управления поиском решения проблемы составляет суть технологии проблемного обучения. По И.Я. Лернеру, это такое обучение, при котором учащиеся систематически включаются в процесс решения проблем и проблемных задач, построенных на содержании программного материала. Из этого определения следуют два вывода:

- проблемное обучение предполагает самостоятельное полное или частичное решение посильных для учащихся проблем;
- для решения этих проблем учащимися необходимо создавать ситуацию, побуждающую их к решению проблем.

Структура проблемного урока представляет собой систему связанных между собой и усложняющихся проблемных ситуаций, признаки которых лежат в основе моделирования уроков в режиме технологии проблемного обучения:

- 1) создание проблемных ситуаций;

- 2) обучение учащихся в процессе решения проблем;
- 3) сочетание поисковой деятельности и усвоения знаний в готовом виде

Технология проблемного обучения может применяться при изучении любых тем. Суть работы такова: перед учащимися ставится определенный вопрос-проблема, ответить на который они могут после самостоятельного изучения темы, произведения. Начать следует с интриги. Интрига – это первое умственное действие, к которому побуждает учитель. Это может быть броская фраза, неожиданный вопрос, обмен мнениями, сопоставление разных точек зрения на одно произведение. Но началом к любому рассуждению должен быть импульс, способствующий пробуждению мысли, поиску ответа на предложенный вопрос. К новой проблеме можно выйти через актуализацию уже имеющихся знаний. Формулируем то, что неизвестно для решения данной проблемы, т.е., что конкретно следует изучить. Принимаются любые гипотезы. Определяем путь выхода из затруднения. Очень важно не вмешиваться в процесс, пока это возможно, а лишь предлагать схемы для сортировки данных и задавать вопросы: «почему? что из этого следует? что будет, если?» Задача учителя - увлечь учеников, заразить идеей и помочь им делать свои маленькие и большие открытия. Ученик должен сам прийти к желанию искать, пробовать и ошибаться. Практика показывает, что приемы и методы создания проблемных ситуаций разные:

1. Учитель подводит школьников к противоречию и предлагает им найти способ его решения. Например, выдвигается проблема: ученые утверждают, что между звучанием слова и его значением нет прямой связи. Так ли это? (пример Ботановой Р. С. учителя русского языка 5-11-х классов СШ №16 с. Солнечный Павлодарской области). Это уже творческая задача, для решения которой недостаточно урока, поэтому для решения проблемы необходимо провести исследовательскую работу. Этап поиска решения проблемной ситуации может проходить как в режиме индивидуальной, так и парной или групповой работы. Через использование звукоцветового анализа лирических произведений в живописи ученица пришла к выводу, что связь явно существует. Для этого она проводила эксперименты по взаимному соответствию звучания и значения слова, изучала цветовую символику древних народов, звукопись в поэтических произведениях, рисовала картины.

2. Учитель побуждает школьников делать сравнения, обобщения, выводы из ситуации, сопоставлять факты. И в том и другом случае это нахождение самостоятельного решения при заданных условиях, на которых нет конкретных ответов в школьном учебнике. Проблемное обучение является одним из наиболее эффективных средств активизации мышления ученика. Суть активности, достигаемой при проблемном обучении, заключается в том, что ученик должен анализировать фактический материал и оперировать им так, чтобы самому получить из него новую информацию.

Дидактическая игра от игры вообще отличается наличием четко поставленной цели обучения и соответствующими ей педагогическими результатами.

Дидактическая игра состоит из следующих основных компонентов', игровой замысел, игровые действия, познавательное содержание или дидактические задачи, оборудование, результаты игры.

Игровой замысел заключается в названии игры. Он заложен в той дидактической задаче, которую надо решить на уроке, и придает игре познавательный характер, предъявляет к ее участникам определенные требования в отношении знаний.

Правилами определяется порядок действий и поведения учащихся в процессе игры. Они разрабатываются с учетом цели урока и возможностей учащихся. Правилами создаются условия для формирования умений учащихся управлять своим поведением.

Регламентированные правилами игры действия способствуют познавательной активности учащихся.

Основой дидактической игры является инновационное содержание. Оно заключается в усвоении тех знаний и умений, которые применяются при решении учебной проблемы.

Оборудование игры включает в себя оборудование урока: наглядность, ТСО, дидактический раздаточный материал и др.

Дидактическая игра имеет определенный результат, который выступает в форме решения поставленного задания и оценивания действий учащихся. Все структурные элементы дидактической игры взаимосвязаны и взаимообусловлены.

Целесообразность использования дидактических игр на различных этапах урока различна. При усвоении новых знаний возможности дидактических игр уступают более традиционным формам обучения. Поэтому их чаще применяют при проверке результатов обучения, выработке навыков и умений. В этой связи различают обучающие, контролирующие и обобщающие дидактические игры [3, с. 4].

Характерной особенностью урока с дидактической игрой является включение игры в его конструкцию в качестве одного из структурных элементов урока

Рассмотрим урок-конкурс.

Урок – конкурс по теме «Имя существительное».

(Повторительно – обобщающий урок в форме деловой игры)

Цель урока:

1) совершенствование орфографических и пунктуационных навыков повторение орфограмм, изученных в теме «Имя существительное»; повторение знаков препинания в простом сложном предложениях;

2) повторение теоретических понятий по теме и известных сведений по фразеологии, синтаксису и пунктуации;

3) воспитание интереса к урокам русского языка;

4) формирование и закрепление навыков внутригрупповой коммуникации с акцентом на позитивную мотивацию поведения.

Предварительная подготовка к уроку такова.

За две недели до урока учащимся было дано задание:

разбиться на группы (команды) (по интересам, личной симпатии, классной дружбе, по желанию и т.д.) по 5-6 человек (всего 5 команд) и выбрать в каждой команде капитана, который будет руководить и предварительной подготовкой (кто будет рисовать схемы, таблицы; кто – учит правила, кто – подыскивать примеры, кто – подбирать текст, кто работать со словарём и т.д.), подготовиться к конкурсам:

- а) «Нарисуй схему, таблицу»;
- б) «Загадка»;
- в) «Пунктуация»;
- г) «Кто больше» (написать по памяти фразеологизмы со словом «Звезда»);
- д) «Угадай слово».

Всё условия конкурса обговариваются заранее.

Идеи метода метод ситуационного обучения (case study).

Предназначен для получения знаний по дисциплинам, где нет однозначного ответа на поставленные вопросы; получения множественных вариантов решений; получения не единственной, а многих истин и ориентацию в их проблемном поле. Упор в обучении переносится с овладения готовым знанием на его выработку, на сотворчество обучающихся и обучающихся; ученик становится равноправен с другими учащимися и учителем в процессе обсуждения проблемы. Результатом являются не только знания, но и компетенции, которые формируются в процессе решения кейса.

Кейс – технологии - метод ситуационного анализа (метод анализа конкретных ситуаций, ситуационные задачи и упражнения); метод инцидента (учащийся должен сам отыскать недостающую информацию); метод ситуационно-ролевых игр; метод разбора деловой корреспонденции (получение кейса с подробным описанием ситуации: пакет документов, помогающих найти выход из сложного положения (в том числе документы, не относящиеся к данной проблеме, чтобы учащиеся могли выбирать нужную информацию), и вопросы, которые позволяют найти решение. игровое проектирование; метод дискуссии.

Кейс -метод выступает как технология формирования образа мышления, которая позволяет думать и действовать в рамках компетенций, развивать творческий потенциал; действия в кейсе либо даются в описании, либо предложены в качестве способа разрешения проблемы, в результате должна быть сформирована модель практического действия; достаточно легко может быть соединен с другими методами обучения.

Виды кейсов: печатный кейс – содержит графики, диаграммы, иллюстрации (делает кейс более наглядным); мультимедиа кейс – зависит от технического оснащения школы: видео – кейс.

Выделяют следующую схему создания кейсов

- Определение раздела учебной программы.
- Формулирование образовательных целей и задач, решаемых в процессе работы над кейсом.
- Определение проблемы ситуации (учебная, научная, жизненная) и создание обобщенной модели.

- Поиск аналога обобщенной модели ситуации в реальной жизни, образовании или науке.
- Определение источников и методов сбора информации.
- Выбор техники работы с данным кейсом.
- Определение желаемого результата (лист оценки).
- Создание заданной модели.
- Апробация в процессе обучения

Кейс должен быть интересным, написанным простым и доходчивым языком ; отличаться проблемностью; выразительно определять «сердцевину» проблемы; показывать как положительные примеры, так и отрицательные; соответствовать потребностям выбранного контингента учащихся, содержать необходимое и достаточное количество информации.

Пример кейса.

На картине «Московский дворик», написанной в 1878 году, Василий Дмитриевич Поленов изобразил типичный уголок старой Москвы – церковь Спаса на Песках, находившейся в одном из переулков близ старинной улицы Арбат. Эта церковь стоит и поныне, окруженная теперь совсем иной городской средой. Найдите это место и сфотографируйте. Как сейчас могла бы выглядеть эта картина? Опишите ее.

Примеры кейсов

- Представьте себе, что Вы проводите экскурсию в Третьяковской галерее, в зале, где представлены картины В.Д. Поленова. Что вы расскажите о картине «Московский дворик»? Напишите небольшой текст этого фрагмента экскурсии.
- Найдите тексты лирических стихотворений, в которых лес описан в разные сезоны. Выпишите фрагменты. Сделайте вывод, какие средства художественной выразительности авторы чаще всего используют для описания природы.
- Создайте красочный буклет-путеводитель по музею с комментариями для посетителей-экскурсантов.

«Геометрия» пәні бойынша (10-11-сыныптарда) оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері

Математиканы оқыту барысында мұғалімдер келесідегідей оқытудың белсенді технологияларын қолдану арқылы тұлғаның қасиеттерін дамытуға назар аударғаны маңызды:

- оқушылардың жеке пікірін тыңдай білу, олардың білімдері, біліктері мен дағдыларын одан әрі дамыту мақсатында алған білімдерін қолданудың маңыздылығын құптау;
- мұқият іріктелген математикалық тапсырмалар мен іс-әрекет түрлері арқылы оқушыларды дамыта оқыту;
- оқушылардың білім алуына «оқыту үшін бағалау» арқылы қолдау көрсету;
- оқушылардың зерттеу жұмыстарын жүргізуіне және зерттеу әдіс–

тәсілдеріне негізделген белсенді оқытуды қолдау;

- оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту;
- оқушылардың жеке, топтық және сыныптың барлық оқушыларымен жұмыс түрлерін ұйымдастыру.

Математиканы оқытудағы педагогикалық тәсілдер:

- проблемалық оқыту;
- топпен жұмыс;
- өзара оқыту (сынып ішінде және сыныптар арасында);
- практикалық және шығармашылық жұмыстар (ермексаз, шыны, ағаш, түрлі геометриялық модельдердің конструкторы сияқты материалдармен жұмыс істеу);

– жартылай ізденіс әдісі (іздеуді, қосымша материал қолдануды қажет ететін есептерді шешу);

- зерттеу әдісі (мен не білемін, нені білгім келеді, неге үйрендім);
- белсенді оқыту әдістері;
- саралап оқыту;
- оқушылардың оқу жетістігіне жүйелі мониторинг жасау;
- құндылықтарға бағытталған оқыту;
- жеке тұлғаға бағытталған оқыту.

«Оқыту әдісі» ұғымы дидактикалық мақсаттарға сәйкес оқыту үдерісінде мұғалімнің оқу жұмысы мен оқушылардың танымдық іс-әрекеті жолдарына байланыстырыла шешілетін оқу іс-әрекетінің міндеттерін бейнелейді.

Демек, оқыту әдістері – оқыту міндеттерін, яғни дидактикалық міндеттерді шешуге бағытталған мұғалім мен оқушылардың біріккен іс-әрекетінің жолдары болып табылады. Сонымен бірге дидактикада оқыту «тәсілдері» ұғымы кеңінен қолданылады.

Тәсіл – әдіс элементі, оның құрамды бөлігі, бір реттік әрекет. Оқыту үдерісінде әдістер мен тәсілдер әр түрлі құрамда қолданылуы мүмкін.

Оқыту әдістері – күрделі, көп жақты, көп салалы құбылыс. Оқыту әдістері арқылы объективтік заңдылықтар, мақсаттар, мазмұн, принциптер, оқыту формалары бейнеленеді. Оқыту әдістері оқу-тәрбие үдерісінде үйретуші, дамытушы, тәрбиелеуші, ынталандырушы (мотивациялық) және бақылаушы-түзетуші қызметтерді атқарады.

Әдістер көмегімен оқыту мақсаты жүзеге асырылады, яғни бұл – үйретуші функцияның байқалуы, оқушылардың даму деңгейі мен қарқыны қамтамасыз етілетін – дамыту функциясы, сол сияқты тәрбие нәтижелерінің анықталуы – тәрбиелік функцияның жүзеге асырылуы болып табылады. Әдістер мұғалім үшін оқушыларды оқуға ұмтылдырушы құрал ретінде қолданылады, ал кейде танымдық іс-әрекетті ынталандыру қызметін атқарады. Бұл оның ынталандырушы рөлін атқаруы.

Оқытуды ұйымдастыру әдісі - білімді игеру мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған мұғалім мен оқушының бірліктегі іс-әрекеттік қимыл-тәсілдері. Оқу мақсаты жолындағы ұстаздың оқыту жұмысы мен шәкірттің оқып-үйрену

әрекеттерінің өзара байланыстылығы осы оқу әдісінен көрінеді. Қандай болмасын оқыту әдісі, - дейді И.Я.Лернер, - оқушылардың білім мазмұнын игеруін, сөйтіп оқыту мақсатына жетуді қамтамасыз етерлік олардың танымдық, әрі практикалық әрекетін ұйымдастыратын белгілі нысанға бағытталған мұғалім әрекетінің жүйесі болып табылады.

Оқыту – жеке адамның қалыптасуының, ақыл-ойы мен жалпы білімін дамытудың маңызды құралы. Ол белгілі бір жүйеде және жоспар бойынша, мұғалімнің басшылығымен, нақты мақсатқа бағытталған процесс болып табылады. Пәнді оқыған кезде білім алушылар білімнің жиынтығын меңгереді және сол саламен тығыз байланысты білік пен дағдыға ие болады.

Осығын сәйкес оқытуды тиімді ұйымдастыру арқылы болашақ ұрпақтарға әлемдік ғылым мен прогресс деңгейіне сәйкес білім мен тәрбие беру, оның рухани байлығы мен мәдениеттілігін, ойлай білу мүмкіндігін жетілдіру қоғамның басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Сондықтан да қазіргі мектептің құрылымы мен білім беру мазмұнында болып жатқан өзгерістер оқу - тәрбие үрдісін жетілдіруге жаңа талаптар қояды. Сондықтан осыған сәйкес жаңартылған білім мазмұны мектептерде жүзеге асырылуда.

Жаңартылған оқу бағдарламасында пән мазмұнын жобалаудың күрделілік ұстанымы, яғни білім мен біліктерді арттыруда оқу материалын тігінен, сондай-ақ көлденеңінен біртіндеп кеңейтіліп (білімді тақырыптар бойынша және сыныптар бойынша күрделендіру) жасалынған. Таным заңдылығы мен пәндік операциялардың неғұрлым маңызды түрлері бойынша ойлау дағдысының деңгейлік жіктелімдеріне негізделген Блум таксономиясы бойынша оқыту мақсаттарының иерархиясы сақталған.

Бағдарламада қазіргі өмірде қолданылатын кең ауқымды дағдыларға көп көңіл бөлінеді. Бұл дағдылар жалпыадамзаттық және этномәдени құндылықтарға негізделе отырып, оқушыларға оқудағы, сондай-ақ өмірдегі проблемаларды шешуіне мүмкіндік береді. «Кең ауқымды дағдылар» келесі іс-әрекет түрлерінен тұрады: білімді шығармашылықпен қолдану; сыни тұрғыдан ойлау; зерттеу жұмыстарын орындау; АКТ қолдану; тілдік дағдылармен бірге қарым-қатынастың коммуникативтік тәсілдерін қолдану; топта және жеке жұмыс жасау біліктілігі.

Білім беру деңгейлері және тұтас оқыту курсы бойынша педагогикалық мақсаттардың пәнішілік байланыстары ескерілген. Бөлімдер мен ұсынылған тақырыптар мазмұнының уақыт талабына сәйкес болуы және әлеуметтік дағдылардың қалыптасуына назар аударылған. Оқу процесі ұзақ мерзімді, орта мерзімді, қысқа мерзімді жоспарлар түрінде технологияландырылған.

Жалпы орта білім беретін МЖМОББС негізгі білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелеріне қойылатын талаптар математика пәні бойынша оқушылардың тұлғалық, жүйелік-әрекеттік және пәндік нәтижелерге жетуіне бағытталған.

Бағдарлама мазмұны оқушылардың математикалық ілім жүйесінің негіздерін меңгеру, оларда тұлғааралық және этносаралық қарым-қатынастың

жоғары мәдениетін қалыптастыру, тұлғаның өзін-өзі таныту және кәсіби бейімделу, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру, тұлғаның зияткерлік, адамгершілік-рухани дамуына бағытталған.

Ұсынылған бағдарламада оқыту формалары, әдістері мен технологиялары әлемдік инновациялық оқыту тәжірибесін және оқушылардың бойында оқуға деген қызығушылық тудыратын заманауи білім беру технологияларын қолдану есебінен жаңартылған.

Білім беру нәтижелеріне қол жеткізу табыстылығын қамтамасыз ететін логикалық, сыни және конструктивті ойлау негіздерін, алынған білімді оқу және тәжірибелік іс-әрекетте пайдалану іскерлігін қалыптастыру мақсатында тиімді оқыту формалары мен әдістері енгізілген.

Сынып ұжымын жаппай оқыту формасынан интерактивті, инновациялық, жобалық-зерттеу технологиялары, сандық инфрақұрылымды қолдана отырып, әр оқушының жеке білім алу траекториясын жүзеге асыруға көшу қамтамасыз етілген.

Жалпы алғанда бағдарлама мазмұны, оқыту формалары мен әдістерінің жаңартылуы мұғалім мен оқушылар арасында серіктес және тату қатынастар қалыптастыруға септігін тигізеді. Білім алушылардың қолайлы дамуы үшін достық қарым-қатынастағы ортаны құру өте маңызды болып табылады.

Білім мазмұнын жаңарту аясында:

- энциклопедиялық сипаттағы фактологиялық материалды беруге бағытталған оқытудан, акцентті ақпарат алу тәсілдерін үйретуге ауыстыру;
- ынтымақтастыққа және дербестікке қабілетті тұлғаны әлеуметтендіру;
- ақпаратты өздігінен алу, талдау және тиімді қолдану дағдысын қалыптастыру;

- оқу бағдарламаларында көрсетілген білім мазмұны анықталатын білім салалары бойынша және қызмет аспектілерін көрсететін күтілетін нәтижелерге көңіл аударатын оқу процесін дәстүрлі ұйымдастырудан бас тарту көзделеді, яғни оқушылар: «біледі», «түсінеді», «қолданады», «талдайды», «жинақтайды», «бағалайды».

Әдіс – оқу-тәрбие жұмыстарының алдында тұрған міндеттерді орындау үшін мұғалім мен оқушылардың бірлесіп жұмыс істеуде қолданатын тәсілдері. Әдіс арқылы мақсатқа жету үшін істелетін жұмыстар ретке келтіріледі. Оқыту әдістері танымға қызығушылық туғызып, оқушының ақыл-ойын дамытады, ізденуге, жаңа білімді түсінуге ықпал етеді. Оқыту әдістері ең анық фактілерді білуді қамтамасыз етеді, теория мен тәжірибенің арасын жақындатады. Оқыту әдістерінің басты қызметі – оқыту, ынталандыру, дамыту, тәрбиелеу, ұйымдастыру.

Білім берудің негізгі мақсаты – білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, белсенділігін арттыру мақсатында интерактивті тақтаны пайдаланып сабақ өткізудің көптеген мүмкіншіліктері бар.

Интерактивті тақта – бұл компьютердің қосымша құрылғыларының бірі және де дәріс берушіге немесе баяндамашыға екі түрлі құралдарды біріктіретін: ақпараттың кескіні мен қарапайым маркер тақтасын біріктіретін құрал.

Интерактивті құралдарды сабаққа пайдаланғанда дидактикалық бірнеше мәселелерді шешуге көмектеседі: пән бойынша базалық білімді меңгеру; алған білімді жүйелеу; өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыру; жалпы оқуға деген ынтасын арттыру; оқушыларға оқу материалдарымен өздігінен жұмыс істегенде әдістемелік көмек беру.

Бұл технологияны оқу материалын хабарлау және оқушылардың ақпаратты меңгеруін ұйымдастыру арқылы, көзбен көру жадын іске қосқанда арта түсетін қабылдау мүмкіндіктерімен қамтамасыз ететін әдіс деп қарауға болады. Осы заманғы педагогикалық процесте қолданылатын әдістер саны, түрі орасан көп.

Әдістер әр түрлі белгілері бойынша жіктеледі:

- оқу іс-әрекетінің сипаты бойынша: репродуктивтік, проблемалық, зерттеу, ізденушілік, түсіндірме – көрнекілік, бөлшектеп ізденіс (эвристикалы) және т.б.;
- педагог пен оқушының белсенділік деңгейіне байланысты: пассивті, активті, интерактивті;
- оқу материалының көзі бойынша: сөз, көрнекілік, іс-әрекеттік (практика);
- оқу-танымдық қызметті ұйымдастыру тәсілдері бойынша: іс-тәжірибеде білім, білік, дағдыларды қалыптастыру әдістері, жаңа білім алу тексеру және бағалау әдістері.

1. Пассивті (енжар) әдіс – бұл оқытушы негізгі әрекет етуші және сабақ барысын басқарушы тұлға болып табылатын білім алушылар мен оқытушының өзара әрекеттесу формасы [15].

2. Активті (белсенді) әдіс – бұл білім алушылар мен оқытушы сабақ барысында өзара әрекетте болатын және білім алушылар тек пассивті тыңдаушылар емес, сабақтың белсенді қатысушылары болып табылатын өзара әрекеттесу формасы. Яғни оқушы оқытудың «субъектісі» болып шығады (өзіндік жұмыс, шығармашылық жұмыс, лабораториялық-практикалық жұмыс). Мұнда оқытушы мен білім алушылардың құқықтары бірдей [15].

Белсенді оқыту әдістері – оқушылардың оқу үдерісіне жоғары дәрежеде қатысуын сипаттайтын, қойылған міндеттерді атқаруда олардың танымдық және шығармашылық іс-әрекетін жандандыратын әдістер.

Белсенді оқыту әдістерінің айрықша ерекшеліктері:

- ойлаудың мақсатты жандануы, оқушы өз қалауына қарамастан белсенді болуға мәжбүр болады;
- оқушылардың оқу үдерісіне жеткілікті шамада ұзақ уақыт қатысуы, өйткені, олардың белсенділігі қысқа мерзімді не эпизодтық емес, айтарлықтай дәрежеде тұрақты және ұзақ болуы тиіс (яғни бүкіл сабақ бойы);
- үйренушілердің дербес шығармашылық шешімдерді әзірлеуі, жоғары ынта мен эмоция деңгейі;
- оқуға ынталандыру.

Белсенді оқыту әдісінің нақты түрін таңдай отырып, оның мүмкіндіктерімен қатар оны әзірлеу және қолдану барысында туындайтын

ұйымдастырушылық және мазмұндық қиындықтарды, сонымен қатар оқу үдерісінің жүзеге асырылу шарттарын да ескеру қажет.

Ең көп таралған белсенді оқыту әдістерін қарастырайық.

Проблемалық лекция оқушылардың дербес шығармашылық жұмысы, бақылау сұрақтары, қарастырылатын материалды талқылау және басқа да тәсілдер шынымен қамтылған жағдайда пайдалы болады. Оқушыларды әртүрлі деңгейде қатыстыра отырып, оқу проблемаларын қалыптастыру және шешу проблемалық лекцияның айқындаушы нышаны болып табылады.

Проблемалық ситуация оқушының ақыл-ой әрекетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады, онда салыстыру, іздестіру тәсілдерін пайдалануды қажет етеді. Математика сабағын өтуде салыстыру тәсілдерін қолдану бірінші жолға қойылады.

Интерактивті оқыту әдісі. Интерактивті («inter» – өзара, «act» – әрекет жасау) біреумен өзара әрекеттесу, әңгіме, диалог режимінде болу дегенді білдіреді. Басқаша айтсақ, белсенді әдістерге қарағанда интерактивті әдістер оқушылардың мұғаліммен ғана емес, бір-бірімен кеңінен өзара әрекеттесуіне және оқыту үдерісінде оқушылардың белсенділігінің басымдылығына бағытталады.

Интерактивті сабақтардағы мұғалімнің орны оқушылардың іс-әрекетін сабақ мақсаттарына жету үшін бағыттаумен шектеледі.

Сонымен қатар мұғалім сабақ жоспарын (әдетте бұл – интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар, оларды орындау барысында оқушы материалды зерделейді) құрып, орындауды ұйымдастырушы ғана.

Тиісінше оқушылар орындайтын интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар интерактивті сабақтардың негізгі құрамдас бөліктері болып табылады. Интерактивті жаттығулардың маңызды ерекшелігі – *оларды орындай отырып, оқушылар бұрын оқылған материалды бекітіп қана қоймайды, жаңа материалды меңгереді.*

Интерактивті оқыту әдістері «мұғалім = оқушы» және «оқушы = оқушы» өзара іс-әрекеттері сызбасынан құрылады. Яғни енді оқыту процесіне балаларды мұғалім ғана тартып қоймайды, оқушылардың өздері де бір-бірімен іс-әрекет жасай отырып әр оқушының ынталануына әсер етеді. Мұғалім тек көмекшінің рөлін атқарады. Оның міндеті – балалардың ынталануы үшін жағдай жасау.

Интерактивті оқыту әдістерінің міндеттері:

- өздігінен ізденуге, ақпаратты талдау және жағдайды дұрыс шешуге үйрету;

- командамен жұмыс істеуге үйрету: бөтен біреудің пікіріне құрметпен қарау, бөтен көзқарасқа төзімділік таныту;

- белгілі бір фактілерге сүйеніп өз пікірін қалыптастыруға үйрету.

Пассивті (енжар), активті (белсенді) және интерактивті әдістері Блум таксономиясында жақсы суреттеледі, бұл профессор Бенджамин Блумның басшылығымен американдық психологтар мен педагогтар тобымен әзірленген оқыту деңгейлері мен мақсаттары және танымдық дағдыларды дамыту кестелері. «Таксономия» термині белгілі бір реттілікті (иерархияны) құру мақсатында,

белгілі критерилер бойынша нысандарды жүйелеуді білдіреді. Блум оқу мақсаттарының күрделілігі бойынша олардың иерархиясын ұсынды. Кесте практик мұғалімдермен пайдаланылады және білім деңгейі (ақпараттар) оқытудың бастапқы сатысы ғана (міндетті, базалық болса да) болып табылатынын көрсетеді. Оқыту одан әрі жалғаса беруі керек, ұстаз алдына басқа да мақсаттар қоюы керек.

Математиканы оқыту процесінде АКТ-ны қолдану келесідегідей:

- жобалау қызметтері, зерттеушілік есептерді шешу, тапсырмаларды құрастыру, ақпараттар мен пікірлермен алмасу (стандартты емес есептер, жобалар, «апта есебі») үшін сайттарды (блогтарды) құру;
- математикалық тапсырманы (геометриялық фигураларды құрастыру және т.б.) орындау барысы туралы бейнекөрініс жасау;
- арнайы программалардың көмегімен бағалау тапсырмаларын құрастыру;
- графиктерді, геометриялық сызбаларды оқушылардың өздігінен салуы;
- ақпаратты іздеу, оны таңдау, деректер мен құбылыстар арасындағы байланыс пен айырмашылықты салыстыру және орнатуға байланысты жұмыстарды өздігінен орындау дағдыларын оқушылардың бойында дамыту;
- математиканың бөлімдерін оқу барысында көрнекілікті қамтамасыз ету (мысалы, геометрияны оқуда 1С математикалық конструктор, GeoGebra программалық қамтамасыз етулерді қолдану);
- әр түрлі қосымшалардың көмегімен оқушылардың математикалық модельдеу дағдыларын жетілдіру (мысалы, Excel, Acces қолданбалы программалар);
- оқушылардың өзін-өзі бақылау дағдыларын дамытуға мүмкіндік жасайтын электрондық оқулықтар арқылы оқыту;
- Интернет-олимпиадаларға немесе қашықтықтан олимпиадаларға қатысу арқылы оқушылардың математикалық қабілеттері мен шығармашылық белсенділігін дамыту;
- өзекті тақырыптар бойынша мектептен тыс диалогты жалғастыруға мүмкіндік беретін онлайн режимінде немесе форумға қатысу арқылы математикалық дағдылар мен математикалық тілді дамыту

Бірақ, әрине барлық жоғарыда айтылғандар интерактивті әдістерді ғана пайдалану керек дегенді білдірмейді. Оқыту үшін білімнің барлық деңгейлері мен әдістердің барлық түрлері маңызды.

Жаңартылғын мазмұн бойынша негізгі орта білім берудің 5-6-сыныптарына арналған «Геометрия» «10-11 сынып оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламалары, белгілі бір көлемдегі білімдерді алып қана қою емес, оларды оқу және өмірлік проблемаларда қолдана білуді, яғни оқушылардың бойында сыни тұрғыда ойлау мен функционалды сауаттылықты қалыптастыруды қамтитын нақты оқу мақсаттарына оқушылардың қол жеткізуіне бағытталған.

Сыни тұрғыдан ойлау ерекшеліктеріне үш сатының бар болуы жатқызылады: шақыру, ұғыну, рефлексия.

Бірінші кезеңде ұжымның барлық қатысушыларын процеске тарту, жұмылдыру болып өтеді. Мақсат, берілген тақырып бойынша бар білімді еске түсіру, ассоциативті ретті қалыптастыру және жауаптарын алғысы келетін сұрақтар қою болып табылады. Ұғыну кезеңінде ақпаратпен жұмыс ұйымдастырылады: мәтінді оқу, алынған фактілерді талдау және ойлап байқау. Алынған білімдер рефлексия сатысында, шығармашылық іс-әрекет нәтижесінде өңделеді және тұжырымдау жасалады.

Сыни тұрғыдан ойлау – негізделген тұжырымдарды қорыта отырып заттар мен оқиғаларды талдауда қолданылатын пайымдаулар жүйесі және негізделген бағалауды жасауға, сонымен қатар шыққан нәтижелерді жағдайлар мен мәселелерге қолдануға мүмкіндік береді [16].

Д. Халперн сыни тұрғыдан дамытуда теориялық материалмен сауатты жұмысты атап көрсете келе, ондай жұмыс білім алушылардың бойында қорытынды шығару, талдау, логиканы қолдану біліктіктерін, байқағыштық, айқындық, нақтылық қабілеттерді қалыптастыратынын атап көрсеткен [16].

Қазіргі таңда оқу процесіне сыни тұрғыдан ойлауды дамыту тәсілдерін енгізу қажеттілікке айналып отыр. Осы орайда практик мұғалімдерді қандай да бір тақырыпты игеруде тәсілдердің түрін және тақырыпқа байланысты оның математикалық мазмұнын анықтауда әдістемелік қамтасыз ету қажеттігі туындауда.

Алдымен проблемалық сұрақтар қою арқылы оқушылардың өздігінен игеру жұмысын ұйымдастыруға болатын жаңа тақырыптар анықталады.

Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту тәсілдерінің бірі - «Қарлы кесек» тәсілі. Алдымен әр оқушы тапсырманы жеке орындап, шешімін жазады. Сосын екі оқушыдан тұратын топ құрылып, олар өз шешімдерін талқылайды және тұжырымдардың дұрыстығына көз жеткізеді. Одан кейін 4 оқушыдан, әрі қарай 8 оқушыдан тұратын топ құрылады (топтағы балалар саны 8-ден артық болмағаны дұрыс). Шыққан нәтижелерді талқылағаннан кейін 8 оқушыдан тұратын әр топтың өкілі мысалды орындау барысында тұжырымдалған ережені негіздейді.

«Қарлы кесек» тәсілімен қатар *«Айналмалы станса»* тәсілін қолдануға болады. Топта жұмыс жасай отырып, оқушылар парақшада жазылған проблеманы шешеді. Одан кейін топтар орындарымен ауысып, келесі парақшадағы тапсырманы орындайды. Топ мүшелері тапсырманың орындалуымен келіссе леп белгісін, келіспесе минус таңбасын қояды, сонымен қатар қосымша сұрақтар қойылуы мүмкін. Тура осылай әр топ төрт парақшадағы проблемаларды қарастырады. Тапсырмаларды орындау барысында оқушылар өз ойларымен бөліседі, тұжырымдар жасайды. Жұмыс орындалғаннан кейін әр топ өзінің бірінші орындаған тапсырмасына қайтып оралып, жауаптарын қорғайды және қойылған сұрақтарға жауап береді.

Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологияларының бірі «Шиыршық» әдісін қолдануға болады. Ол үшін оқушыларды 3 (6) топқа бөлуге болады. «Шиыршық» тәсілін әдістемелік қамтамасыз ету мақсатында келесі тапсырмалар дайындалды.

Парақшалардағы тапсырмалар сызықтық функциялар графиктерінің орналасуының бір түрін береді. Оқушылар үш топқа бөлініп, парақшаларда жазылған тапсырмаларды орындайды. Одан кейін бірінші топтың оқушылары қалған топтарға барып, тапсырмаларының орындалуын түсіндіреді. Осылайша өзара оқыту жүргізіледі. Сонда әр оқушы кем дегенде екі рет ақпаратты беруші және оны алушының рөлін атқарады.

Оқушылардың теориялық материалды өздігінен игеруге деген қызығушылығы мен ынтасын қалыптастыру мақсатында сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологияларының бірі - «Сенемін-сенбеймін» тәсілі. Бұл тәсілді теориялық материалдарды игеру барысында жұппен жұмыс жасай отырып қолдануға болады. Оқушылар кестеде берілген сұрақтарға жауап бергенде ақиқат тұжырымды «+», ал ақиқат емес тұжырымды «-» таңбасымен белгілейді. Осы тәсілді қолдану барысында келесі кесте толтырылады (2.1-кесте).

2.1-кесте – «Сенемін-сенбеймін» тәсілі бойынша кесте

Сұрақтар	сенемін + сенбеймін –	Қорытынды

Сұрақтарға жауап беру арқылы оқушылар сабақтың тақырыбын тұжырымдай алады. Олар оқулықтағы мәтінді оқып, жасаған қорытындыларының дұрыстығын тексереді.

Теориялық материалды меңгеру үшін сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологияларының бірі - «Дейін-кейін» тәсілі. Бұл тәсілді оқушылардың білімдерін тиянақтау үшін, сонымен қатар рефлексия кезеңінде қолдануға болады. «Дейін-кейін» тәсілін әдістемелік қамтамасыз ету мақсатында тапсырмалар құрастырылады. Кестедегі «Дейін» бағанында оқушылар өз жауаптарын жазады. Ал «Кейін» бағаны жаңа тақырып игерілгеннен кейін сабақтың соңында толтырылады. Сосын оқушылар екі бағандағы жазуларды салыстырады және қорытынды шығарады. Бұл тәсіл оқушылардың бойында оқиғаны болжау, белгілі және белгісіз фактілерді сәйкестендіру, өз ойын жеткізе білу, салыстыру және қорытынды жасау біліктілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осы тәсілді қолдану барысында келесі кесте толтырылады (2.2-кесте).

2.2-кесте – «Дейін-кейін» тәсілі бойынша кесте

Сұрақтар	"Дейін"	"Кейін"	Қорытынды.
	Менің ойым бойынша ...		Менің айтқаным дұрыс (дұрыс

			емес), өйткені
			...

Оқушылардың бойында зейінді, тиянақтылықты, ақпаратты жинау және талдау біліктігін қалыптастыру мақсатында сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологияларының бірі «Пазл» тәсілін қолдануға болады. Бұл тәсіл ойын негізінде жүргізіледі. Әр топ бірдей емес бөліктерден бір сурет құрастыру арқылы игерілген материалға қатысты ақпарат алады

Ақпаратымен танысқаннан кейін оқушыларға «жіңішке» және «жуан» сұрақтарды құрастыруды ұсынуға болады. Бұл жеке, жұптық, топтық жұмыс немесе олардың үйлесімі болуы мүмкін. «Жіңішке» деп оларға жауап беру үшін нақты білімдер қажет болатын сұрақтарды айтады: «Кім?», «Не?», «Қайда?», «Қашан?», «...., рас па???». «Жуан» – түсіндіру және болжай алу біліктерімен байланысты: «Неге?», «Ерекшелігі неде?», «Не болады, егер???».

Сұрақтар саны оларға жауап бере отырып оқылатын тақырыпты толық ашып көрсете алатындай болуы керек.

«Блум түймедағы» дегенді пайдалана отырып міндетті нақтылауға болады. Бенджамин Блум – педагог, оқыту әдістерінің американдық психологі. Алынған ақпараттарды ұғыну үшін ол келесі алты түрлі сұрақтарды ұсынады:

1. Қарапайым. Мәтінде қамтылған нақты ақпараттарды, мәтінді білуін тексеруге.

2. Нақтылаушы. Бұл арандатушылық сұрақтар: «....рас па???», «.... мен дұрыс түсіндім бе, не,???». Оларға жауаптар әрине, оң да, теріс те болуы мүмкін.

3. Түсіндіретін. «Неге» сөзімен басталады және себеп-салдарлық байланыстарды көре білуді талап етеді. Алайда, егер бұл байланыстар мәтінде түсіндірілетін болса, онда бұл сұрақ түсіндіретін дәрежеден қарапайым дәрежеге ауысады.

4. Шығармашылық сұрақтар болжау элементтерін қамтиды: «Егер..., не болар еді???».

5. Бағалаушы – «Дұрыс істедіме???», «..., сіз қалай қарайсыз???» – қандай да бір оқиғалар, құбылыстарды бағалау критерийлері туралы нақты түсініктердің болуын талап етеді.

6. Практикалық сұрақтардың мақсаты – теориялық білімдерін іс-әрекеттерде қолдана білуін тексеру: «Бұл қай жерде пайдаға асуы мүмкін?», «... жағдайда, мен қандай әрекет жасаймын???».

Оқушылардың оқулықтағы мәтінді өздігінен игеруде сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологияларының бірі «Сұрақтар түймедағы» тәсілін қолдануға болады.

Оқушылардың пәнге деген ынтасы, қызығушылығын және шығармашылық белсенділігін арттыруда; өзін тұлға ретінде тануда; өз ойын ашық әрі еркін

айтуда және пікір алмаса білуде; өзін-өзі және бірін-бірі бағалауда сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологияларының маңызы өте зор.

Бұл тақырыпты оқушыларға оқулықтағы мәтін бойынша өздігінен игеруді ұсына отырып, «Жолақшалардағы сұрақтар» деп аталатын сыни тұрғыдан ойлау.

Интеративті оқыту әдістері мен тәсілдері

Ми шабуылы немесе ми қамалы – проблеманы шешу үшін идеяларды ұжыммен қалыптастыру және оларды конструктивті түрде ойластыру әдісі.

Ми шабуылы барысында проблеманы шешу уақыт тұрғысынан үш кезеңге бөлінеді:

- идеяларды кездейсоқ қалыптастыру сеансы;
- ең үздік идеяларды іріктеу мақсатында ұсынылған идеяларды конструктивті сынға алу және ойластыру сеансы;
- іріктелген идеялар негізінде шешімдерді жобалау.

Кластерлер, салыстырмалы диаграмма, пазл

Кластерлер (ағл. Cluster - «жүзімнің шоқтары» деген мағынада) – идея мен ақпараттардың арасындағы байланыстарды айқындауға арналған жазба кестелер. Мұнда негізгі тақырып (тірек сөз, басты идея) тақтаның (дәптердің) ортасына шеңберге жазылады да, одан туындайтын тақырыпшаларды оқушылар оның жан-жағына жазып, шеңберлеп бір-біріне қосады да, өз-ара байланыстары туралы әңгімелейді. Кластерлер оқушының жеке орындауынан басталып, одан кейін жұмыс жұпта немесе шағын топта (4-6 адам) жалғасады.

Пазл (ағл. puzzle) – тең емес бөліктерден сурет құрастыратын балалар ойыны.

Бұл әдіс бойынша тапсырмалардың орындалуын ойын түрінде өткізуге болады. Оқыту барысында өтілген материал карточкаларға жазылады, бірақ әрбір карточкада келесісін іздеуге бағытталған мәлімет болуы тиіс.

Шығармашылық тапсырма беру кезінде мұғалім сабақ соңында интеллект-карта үлгілерін көрсете алады. Мұндай тапсырма қазақстандық мұғалімдер үшін жеткілікті деңгейде таныс және кәсіби лексикада көбінесе «кластер» ретінде қолданылады. Оқушылардың назарын оқулықтың тиісті параграфында интеллект-карталарды құрастыру жөніндегі нұсқаулар мен графикалық материалдың осы түрінің шартты мысалы берілгеніне аудару қажет.

Интерактивті әдістің негізін интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар құрайды. Интерактивті жаттығулар мен тапсырмалардың әдеттегілерден басты айырмашылығы олар меңгерілген материалды тек бекітуге ғана емес, жаңаны оқып-үйренуге бағытталған.

Кластер тәсілі кез келген сатыда қолданылуы мүмкін.

Шақыру кезеңінде балалар тақырып бойынша өздерінің бойында бар барлық білімдерін баяндайды және өздерінің ұсыныстары мен қауымдастықтарын тіркейді. Ол оқушыларды танымдық әрекеттерге ынталандыру үшін, тақырыпты оқуды бастағанға дейін ойлануға ынталандыруда қызмет етеді.

Ұғыну сатысында кластерді қолдану оқу материалын құрылымдауға мүмкіндік береді.

Рефлексия сатысында кластер әдісі алған білімдерді жүйелеу қызметін атқарады.

Сабақтың жалпы стратегиясы түрінде сабақтың барлық кезеңдерінде, барлық сабақ барысында кластердің қолданылуы мүмкін. Сондықтан, ең басында балалар өздері меңгерген барлық ақпараттарды тіркейді. Бірте-бірте сабақ барысында схемаға жаңа деректер қосылады. Мүмкіндігінше оларды басқа түспен бөліп көрсету керек. Бұл тәсіл негізгіні бөліп көрсете отырып жорамалдау мен болжауды, толықтыру және талдай білуді дамытады.

Кластер бір шоқ немесе спутниктері бар планетаның моделі түрінде рәсімделеді. Ортасына негізгі ұғым пікір орналастырылады, жан жағына ортадағы ұғыммен түзу сызықтармен жалғанған ірі мағыналық бірліктер белгіленеді. Бұл осы тақырыпқа қатысты сөздер, сөз тіркестері, сөйлемдер, білдірілетін идеялар, ойлар, фактілер, бейнелер, қауымдастықтар болуы мүмкін. Және ортадағы планетаның «спутниктерінің» жан жағында тақырыпты неғұрлым толық ашатын және логикалық байланысты кеңейтетін, маңыздылығы төмендеу мағыналық бірліктер болуы мүмкін. Оқылатын материалда бар фактілер мен пікірлер арқылы санаттарды негіздей отырып, оларды нақтылай білу маңызды.

Сабақты ұйымдастыру тәсіліне байланысты кластер тақтада, жеке парақта немесе жеке тапсырманы орындау кезінде әр оқушының дәптерінде рәсімделуі мүмкін. Кластерді құрастыра отырып мүмкіндігінше түрлі-түсті борлар, қарындаштар, қаламсаптар, фломастерлер пайдалану керек. Бұл кейбір нақты сәттерін бөліп көрсетуге және бүкіл ақпаратты жүйелеу процесін жеңілдете отырып, жалпы бейнесін көрнекілеу етіп көрсетуге мүмкіндік береді.

Кластер құру бойынша бірнеше ұсыныстар бар. Оны құру кезінде ақыл-ойға келгеннің бәрін баяндаудан және жазудан қорқуға болмайды, тіпті егер бұл қауымдастық немесе жорамалдар болса да. Жұмыс барысында дұрыс емес немесе анық емес сөздер түзетілуі немесе толықтырылуы мүмкін. Оқушылар барлық идеялар таусылғанға дейін жұмысын жалғастыра отырып, қиял мен түйсікке батыл еркіндік бере алады. Мағыналық бірліктердің айтарлықтай көп санынан қорқуға болмайды, олардың арасында барынша көп байланыстар жасауға тырысу керек. Талдау барысында барлығы жүйеленеді және өз орындарына келеді.

Кластер әдісі әр түрлі тақырыптарды оқу кезінде, іс жүзінде барлық сабақтарда қолданылуы мүмкін.

Бұл әдісті пайдалану кезінде жұмыс нысаны мүлдем кез келген болуы мүмкін: жеке, топтық және ұжымдық. Ол қойылған мақсаттар мен міндеттерге, мұғалім мен ұжымның мүмкіндіктеріне байланысты анықталады. Бір нысанның екіншіге ауысуына жол беріледі. Мысалы, шақыру сатысында, бұл әр оқушы дәптерінде өзінің кластерін жасайтын жеке жұмыс болады. Жаңа білімдердің келіп түсуіне қарай, дербес суреттер базасында және сабақта алған білімдерін ескере отырып, өткен материалды бірлесіп талқылау ретінде жалпы графикалық схемасы жасалады. Кластер, сабақта жұмысты ұйымдастыру тәсілі ретінде және

үй тапсырмасы ретінде пайдаланылуы мүмкін. Соңғы жағдайда оқушылардың кластер құруда белгілі бір тәжірибелері болуы маңызды.

Кластерді қолданудың келесідей ерекшеліктері бар:

- ол ақпараттың үлкен көлемін қамтуға мүмкіндік береді;
- оқыту процесіне ұжымның барлық қатысушыларын тартады, бұл оларға қызық;

- балалар белсенді және ашық, себебі оларда қателесеміз, дұрыс емес пікір айтып қоямыз деген қорқыныш жоқ.

Осы жұмыстың барысында келесідей біліктер қалыптасады және дамиды:

- сұрақтар қоя білу;
- ең бастысын бөліп көрсету;
- себеп-салдарлық байланыс орнату және ой тұжырымын жасау;
- проблеманы тұтастай түсініп жекеліктен жалпыға көшу;
- салыстыру және талдау;
- ұқсастық жүргізу.

Кластер тәсілі жүйелі ойлауды дамытады, балаларды оқу материалын ғана жүйелеуді емес, өзінің бағалау пайымдауларын да жүйелеуге үйретеді, жаңа алған білімдері, тәжірибесі және бақылауы негізінде қалыптасқан өзінің пікірін тудыруға және айтуға үйретеді, бірнеше көзқарастарды бір мезгілде қарау дағдыларын, ақпаратты шығармашылықпен өңдеу қабілетін дамытады.

Кластер әдісін қолдана отырып өткізген сабақтар білім алушыларға өзін танытуға, сұрақтан өзінің байқағанын айтуға, еркін шығармашылық әрекет етуге мүмкіндік береді. Бүтіндей алғанда, білім беру процесінде пайдаланылатын дәстүрлі емес технологиялар оқушылардың ынтасын арттырады, ынтымақтастық жағдайын қалыптастырады және өз қадір-қасиетін сезінуді балалардың бойына сіңіреді, оларға шығармашылық еркіндік сезім сыйлайды.

«Информатика» пәні бойынша (10-11-сыныптарда) оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері

«Информатика» пәнін жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы бойынша оқыту мұғалімнен сабақта озық педагогикалық технологияларды, білім беру процесін ұйымдастырудың тиімді нысандарын, білім алушыларды ойлау іс-әрекетіне және практикалық дағдылануға итермелейтін оқытудың белсенді әдістерін пайдалануды талап етеді.

Мектептегі информатика сабағы – мұғалім дәстүрлі және инновациялық әдістерді, оқытудың техникалық құралдары мен құрылғыларын үйлесімді қолданатын заманауи сабақ.

10-11-сыныптардағы әрбір сабақ практикаға бағытталған, заманауи әрі қазіргі уақытта маңызды және білімалушының болашақ мамандығына байланысты қажеттіліктерін мүмкіндігінше қанағаттандыратын болуы тиіс.

«Информатика» пәні мектептің басқа пәндерінен арнайы техникалық құралдардың: әрбір оқушы үшін дербес компьютердің, оқу процесінде

пайдаланылатын ұйымдастыру техникасы мен мультимедиялық құрылғылардың болуымен ерекшеленеді.

Информатика сабағының оқыту формасы мақсатқа бағыттталып нақты ұйымдастырылған, мұғалім мен оқушылардың танымдық және тәрбиелік қарым-қатынастағы өзара әрекеттесуінің мазмұндық және әдістемелік жүйесі болып табылады.

Типтік оқу бағдарламасын жүзеге асыруда мұғалімдер қолданатын формалар мен әдістер, оқыту әдістемесі оқыту процесіне елеулі әсер етеді және күтілетін оқу нәтижелеріне қол жеткізу үшін маңызды болып табылады.

Оқытудың жалпы түрлері фронтальды, жеке, жұптық, топтық, ұжымдық, сондай-ақ оқушылардың топтағы құрамының ауыспалы түрлеріне бөлінеді. [15]

Оқытудың фронтальды түрі барлық оқушылардың бір ғана мазмұнмен жұмыс істеу кезінде немесе бір іс-әрекет түрін меңгеру кезінде қолданылады және мұғалімнің барлық сынып оқушыларымен бірыңғай қарқынмен, ортақ міндеттермен жұмыс істеуін көздейді.

Оқытудың *жеке* түрі мұғалімнің бір ғана оқушымен өзара қарым-қатынасын білдіреді. Информатика пәні оқытудың компьютермен жеке дара деген жаңа түрін (компьютер – оқушы) қалыптастырды. Жеке оқытуды мына жағдайларда жүргізуге болады:

1) күрделілік деңгейі бойынша жіктелген жеке тапсырмаларды орындау арқылы;

2) оқыту бағдарламасын білім алушының ойлау деңгейіне байланысты икемді күйге келтіру арқылы;

3) педагогикалық еңбектің бір сарындағы ұсақ-түйек бөлігін автоматтандырып, оқушымен жеке жұмыс жүргізу үшін мұғалімнің уақытын тиімді ету арқылы.

Нәтижесінде оқушы білімді өз қарқынына сәйкес меңгереді, берілген сабақ тақырыбы аясында оқу материалын меңгерудің жеке бағытын өзі таңдайды.

Жұптық оқытуда негізгі іс-қимыл екі оқушы арасында жүргізіледі, олар мәселені бірлесіп талқылай алады, өзара оқу немесе өзара бақылау жасай алады. Бір компьютерде екі оқушы бірлесіп жұмыс істегенде, бұл оқыту түрі пайдалы болуы мүмкін. «Орындаушы – тапсырыс беруші» түріндегі рөлдік қарым-қатынас арқылы оқушының сыни ойлауын қалыптастыруға болады, ескеретін нәрсе, оқушылардың орындары мен және рөлдерін ауыстырып отыру керек.

Бағдарламалауды оқытуда жұптық бағдарламалауды қолдануға болады. Оқушыларды жұптармен бөліп, жұптасып бағдарламалау үшін есептер беріледі.

Жұптық бағдарламалау, бұл – бір жұмыс орнында отырып, бір есепті бағдарламалайтын адамдардың жұптарымен бағдарлама коды құрылатын бағдарламалау техникасы. Жұптағы екі адам, негізінен, кодтауды бүге-шігесіне дейін жоспарлайды. Бір бағдарламашы («жүргізуші») кодты компьютерде тереді, компьютерді басқарады. Басқа бағдарламашының («штурман») зейіні кодтаудың жалпы барысына шоғырланады және бірінші бағдарламашы жазып жатқан кодты үздіксіз қадағалап отырады. Программаның орындалу барысында анықталған қателерді біпге талдайды, түзету жолдарын табады. Уақыт өте келе

олар рөлдерімен ауысады. Мұғалім оқушыларға рөлдерін өзгертуін еске түсіріп отырады.

Топтық оқыту түрінде оқушылар әр түрлі негізде және әртүрлі мерзімге құрылған топтарда жұмыс істейді.

Информатика сабақтарында оқыту мен оқу сапасын жақсарту мақсатында *сараланған, іс-әрекеттік, тұлғалық–бағытталған, құзыреттілік, кіріктірілген, жүйелілік* және басқа да тәсілдерді қолдану ұсынылады.

Сабақ барысында осы тәсілдерді қолдану топтық жұмыстар мен оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруға, проблемалық-бағытталған оқытуға, деректермен жұмыс істеуге (жинақтауға, өңдеуге, сақтауға, таратуға, пайдалануға), оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамытуға, жобалық жұмыстарды ұйымдастыруға, пәнге шығармашылық көзқарасты талап ететін ашық сұрақтар құруға және «Информатика» пәнінің қолданбалы сипатын көрсету мақсатында басқа пән салаларымен кіріктірілген міндеттерді орындауға мүмкіндік береді.

Сараланған тәсіл. Оқытуды саралау-бұл жеке тұлғаның жеке типологиялық ерекшеліктері ескерілетін, білім беру мазмұны, оқыту әдістері, ұйымдастырушылық формалары ерекшеленетін білім алушылар тобы құрылып ұйымдастырылатын оқу процесі.

Оқытуды саралау екі түрге бөлінеді: сыртқы және ішкі (сынып ішіндегі) саралау.

Ішкі саралау балалардың кездейсоқ белгілері бойынша құрылған тұрақты топтағы (сыныпта) оқу процесінде олардың жеке типологиялық ерекшеліктерін ескереді. Топтарға бөліну айқын немесе жасырын болуы мүмкін, топтардың құрамы оқу тапсырмасына байланысты өзгереді.

Сыртқы саралау дегеніміз – белгілі бір белгілері (қабілеттері, қызығушылықтары және т.б.) бойынша әр түрлі болатын тұрақты топтарға оқушылардың бөлінуі. Топтардағы білім мазмұны, оқыту әдістері және ұйымдастырушылық формалары әр түрлі болуы мүмкін.

Саралау түрлері оқушыларды топтарға бөлудің негізінде жатқан белгілерге (негіздерге) сүйене отырып анықталады. Саралаудың дәстүрлі түрлері-бұл жалпы және арнайы қабілеттер, қызығушылықтар, болашақ мамандықтарға бейімділігі бойынша саралау.

Ішкі (сынып ішіндегі) саралау бойынша келесі түрлерге бөлінеді: қабілеттер бойынша саралау (әр түрлі деңгейдегі тапсырмалар, мұғалімнің көмегін мөлшерлеу), деңгейлік саралау; қызығушылықтар, жоспарланған мамандық бойынша саралау. Оқушылардың жеке физиологиялық ерекшеліктері бойынша ішкі саралау, әдетте, олардың психофизиологиялық ерекшеліктері ескерілгенде, оларға жеке көзқарас түрінде болады (есте сақтау қабілетінің басым түрі, темперамент және т. б.)

Оқытуды саралау оқушылардың жеке типологиялық ерекшеліктерін, оларды топтастыру формасын және таңдалған топтардағы оқу процесінің әр түрлі құрылымын міндетті түрде ескеруді қажет етеді. Жеке тұлғаның типологиялық ерекшеліктерін ескеріп оқу процесін оқушыға бейімдеу оқытудың

саралануын түсіну болып табылады. Алайда, оқытуды саралау мазмұнмен қатар, іс жүзінде жүзеге асырылатын формаға да ие. Бұл – пәндерді тереңдетіп оқытатын сыныптар, оқу процесіне енгізілген факультативтік сабақтар, әртүрлі күрделілік деңгейіндегі тапсырмалар және т.б

10 сыныптағы «Деректерді ұсыну» бөлімінің «Есептеу жүйелері» тақырыптарында сараланған тапсырмаларды қолдану мысалдарын қарастырайық.

Тақырып бойынша оқу мақсаты: 10.2.1.1 ондық жүйедегі бүтін сандарды екілік, сегіздік, он алтылық санау жүйесіне аудару және кері аудару. Аталған тақырыпты қорытындылау сабағында қолданылатын саралау тапсырмаларының мысалы.

Тапсырма: Сандарды бір жүйеден екінші жүйеге ауыстыру.

А деңгейі

1) Ондық жүйедегі санды екілік, сегіздік, он алтылық жүйелерге ауыстырыңыз

1. $15_{10} \rightarrow ?_2$

2. $15_{10} \rightarrow ?_8$

3. $15_{10} \rightarrow ?_{16}$

2) Екілік жүйедегі санды сегіздік, ондық, он алтылық жүйелерге ауыстырыңыз

1. $100010_2 \rightarrow ?_8$

2. $100010_2 \rightarrow ?_{10}$

3. $100010_2 \rightarrow ?_{16}$

Бағалау критерийі: Сандарды бір жүйеден екінші жүйеге ауыстырады

Дескриптор

Білім алушы:

- ондық жүйедегі санды екілік жүйеге ауыстырады;
- ондық жүйедегі санды сегіздік жүйеге ауыстырады;
- ондық жүйедегі санды он алтылық жүйеге ауыстырады;
- екілік жүйедегі санды сегіздік жүйеге ауыстырады;
- екілік жүйедегі санды ондық жүйеге ауыстырады;
- екілік жүйедегі санды он алтылық жүйеге ауыстырады.

ҚБ: топ ішіндегі бір-бірін бағалау.

В деңгейі

1) Сегіздік жүйедегі санды екілік, ондық, он алтылық жүйелерге ауыстырыңыз

1. $125_8 \rightarrow ?_2$

2. $125_8 \rightarrow ?_{10}$

3. $125_8 \rightarrow ?_{16}$

2) Он алтылық жүйедегі санды екілік, сегіздік, ондық жүйелерге ауыстырыңыз

1. $2CD5_{16} \rightarrow ?_2$
2. $2CD5_{16} \rightarrow ?_8$
3. $2CD5_{16} \rightarrow ?_{10}$

Бағалау критерийі: Сандарды бір жүйеден екінші жүйеге ауыстырады

Дескриптор

Білім алушы

- сегіздік жүйедегі санды екілік жүйеге ауыстырады;
- сегіздік жүйедегі санды ондық жүйеге ауыстырады;
- сегіздік жүйедегі санды он алтылық жүйеге ауыстырады;
- он алтылық жүйедегі санды екілік жүйеге ауыстырады;
- он алтылық жүйедегі санды сегіздік жүйеге ауыстырады;
- он алтылық жүйедегі санды ондық жүйеге ауыстырады.

ҚБ: топ ішіндегі бір-бірін бағалау.

«Деректерді ұсыну» бөлімінің «Компьютердің логикалық негіздері» тақырыбына саралау тапсырмалары.

Оқу мақсаттары:

10.2.2.1 логикалық операцияларды қолдану (дизъюнкция, конъюнкция, инверсия);

10.2.2.2 берілген логикалық элементтер үшін ақиқат кестесін құру;

10.2.2.3 негізгі логикалық элементтердің нысаналы мақсатын түсіндіру: конъюнктор, дизъюнктор, инвертор;

10.2.2.4 логикалық өрнектерді логикалық сызбаға және керісінше ауыстыру.

Аталған тақырыпты қорытындылау сабағында саралау тапсырмаларын қолдану мысалы.

А деңгейі

1. $A \vee C \wedge B$ – логикалық тұжырымның ақиқаттық кестесін құрады.

Бағалау критерийі: логикалық тұжырымның ақиқаттық кестесін құрады.

Дескриптор

Білім алушы:

- логикалық операциялардың орындалу приоритетін анықтайды;
- ақиқаттық кестедегі бағандар мен жолдар санын анықтайды;
- ақиқаттық кесте құрады;
- дизъюнкцияның нәтижесін анықтайды;
- конъюнкцияның нәтижесін анықтайды.

ҚБ: топ ішіндегі бір-бірін бағалау.

В деңгейі

2. $\overline{A * (B + C)}$ – логикалық тұжырымның ақиқаттық кестесін құру

Бағалау критерийі: логикалық тұжырымның ақиқаттық кестесін құрады

Дескриптор

Білім алушы:

- логикалық операциялардың орындалу приоритетін анықтайды;
 - ақиқаттық кестедегі бағандар мен жолдар санын анықтайды;
 - ақиқаттық кесте құрады;
 - дизъюнкцияның нәтижесін анықтайды;
 - конъюнкцияның нәтижесін анықтайды;
 - инверсияның нәтижесін анықтайды,
- ФБ: топ ішіндегі бір-бірін бағалау.

С деңгейі

3. $R \& \bar{T} + U$ – логикалық өрнекке логикалық сызба құру.

Бағалау критерийі: логикалық өрнекке логикалық сызба құрады.

Дескриптор

Білім алушы:

- «конъюнкция» операциясына сәйкес логикалық элементті анықтайды;
- «дизъюнкция» операциясына сәйкес логикалық элементті анықтайды;
- «инверсия» операциясына сәйкес логикалық элементті анықтайды;
- логикалық элементтердің кіріс, шығысын анықтайды;
- логикалық элементтер тізбегінің ретін көрсетеді.

ҚБ: топ ішіндегі бір-бірін бағалау.

Кейс-технология – талдау әдістері болып табылатын білім беру технологияларының жалпы атауы. Технологияның мәні - оқу пәнінің белгілі бір бөлімі бойынша оқушылардың жалпы талдауы, талқылауы немесе шешім шығаруы үшін нақты жағдайларды, «кейс» деп аталатын жағдаяттарды, мәтіндерді пайдалану болып табылады. Әдістемелік тұрғыдан кейс - нақты практикадан алынған жағдайлардың сипаттамасын қамтитын арнайы дайындалған оқу материалы. Кейстер (ситуациялық жаттығулар) нақты белгіленген сипатқа және мақсатқа ие. Әдетте, олар қандай да бір мәселеге байланысты. Жағдайдың әлдеқашан қандай да бір шешімі болған немесе оны қазір шешу қажет, сондықтан оны талдау керек. Кейс – бұл өмірлік жағдайды модельдеу және кейс шешімін табушының құзыреттілігі мен кәсібилік деңгейін көрсетеді, сондай-ақ мәселенің нақты шешімі бола алады. Әдетте, кейстің шешімі бірнешеу болуы мүмкін. Әрбір қатысушы әрқашан өзінің қайталанбас нұсқасын жасай алады.

Кейс технологияларының мынадай түрлері бар:

- ситуациялық талдау әдісі (ситуациялық тапсырмалар мен жаттығулар, нақты жағдайлар (кейс-стади));
- іскерлік хат-хабарларды талдау әдісі;
- ойын дизайны;
- ситуациялық-рөлдік ойындар әдісі;

– пікірталас әдісі.

Мұғалім сабақта қолданылатын кейс-технологияның түрін тақырыпқа және сынып оқушыларының мүмкіндіктеріне байланысты өзі таңдайды. «Компьютерлік желілер және ақпараттық қауіпсіздік» бөлімінің «Ақпараттық қауіпсіздік», «Ақпаратты қорғау әдістері», «Идентификациялау әдістері» тақырыптарына кейс – тапсырмаларының үлгісі.

Оқу мақсаттары:

10.6.2.1 "ақпараттық қауіпсіздік", "күпиялық", "тұтастық" және "қол жетімділік" терминдер маңызын түсіндіру;

10.6.2.2 Деректерді шифрлау қажеттілігін бағалау;

10.6.2.3 Пайдаланушы деректерін қорғау шараларын қолдануды түсіндіру: парольдер, тіркеулік жазба, аутентификация, биометриялық аутентификация.

Аталған бөлімді қорытындылау сабағын іскерлік ойын түрінде өткізіп кейс-тапсырманы қолдануға болады.

Кіріспе ретінде мұғалім келесі сұрақтарға жауап беруді сұрайды:

- a) дербес деректер деген не және оларды қорғау тәсілдері қандай?
- b) қандай антивирустық бағдарламалар бар?
- c) қандай зиянды бағдарламаларды білесіздер?
- d) қауіпсіз интернет-дүкенді қалай таңдауға болады?

№1-кейс:

Кейстің сипаттамасы: Арманның ата-анасының еңбекақысы орташа мөлшерде. Қашықтан оқытуға байланысты Арманға және қарындасына планшет қажет болды. Арманның ата-анасы отбасының қаржы жағдайына сәйкес келетін орташа бағадағы планшет алуды ұйғарды. Арман әр түрлі Интернет-дүкендерді қарап, планшеттердің әр түрлі модельдері мен бағаларын салыстырып танысып шықты. Кешке қарай бағасы арзан, конфигурациясы өзі іздеген заманауи талапқа сай планшет сатылатын интернет-дүкенді тапты.

Тапсырма. Сіз – жеке ақпараттық қауіпсіздік бойынша кеңес беретін мекеменің маманысыз. Сізге Арманның ата-анасы кеңес беруді сұрап хабарласты. Осы интернет-дүкеннен зат алу қаншалықты қауіпті немесе қауіпсіз екендігі туралы оларға қандай кеңес бересіз?

Интернет – дүкеннің сайтынан алынған ақпарат:

Сайт мекен-жайы: <https://www.litera-l.ru/computers>

Планшет / ноутбук HP Elite X2 1011 G1 Tablet

Өндіруші: [Hewlett-Packard](https://www.hewlett-packard.com), Модель: Elite X2 1011 G1,

Конфигурация: 11,6" IPS touch / 1920x1080 / M-5Y10C / 4 /128

Арт № 316858

Аударыммен төлеу: 25 725 p.

Бонустық баллмен баға: 24500; 250 балл бонусқа

Қоймада 1 дана, 100% жұмыс істейді, қолданыста болған.

Конфигурациясы:

- Windows 10 Professional;

-процессор [Intel Core M-5Y10C](#) (2 ядролы, 4 ағынды, 2,0 GHz, кэш 4Mb).
- шапшаң жады 4 Gb., SSD диск 128Gb.
- экран 11,6" IPS сенсорлық мультитач, - шешімі 1920x1080 пикс.
- қосарлы Web-camera (5MP + 2MP); қосарлы аккумулятор.
SKU Number J8W02AV
Пікірлер: 0

Оқушылар кейсті топта талқылайды. Топтың бір оқушысы жұмыс нәтижесін ұсынады.

Топтарда талқылауға арналған сұрақтар:

- 1) сайттағы қандай ақпарат сатып алушының сенімін тудырады, ал қайсысы сенімді емес?
- 2) интернет – дүкеннің адалдығын қалай тексеруге болады?
- 3) Арманның ата-анасына қандай кеңес бересіз?

№2-кейс:

Тақырыбы: Компьютерлік вирустар

Мақсаты: ДК-де жұмыс істеу кезіндегі ақпаратты қорғау және техника қауіпсіздігі туралы білімді жүйелеу; ақпараттық қауіпсіздік мәселелерін шешу дағдыларын дамыту; кез-келген ақпараттық қызметке жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу, жеке тұлғаның жалпы мәдениетін дамыту.

Кейстің сипаттамасы: 1988 жылы қарашада желілік құрт тудырған алғашқы індет болды. Кеңсе компьютерлерінде Unix операциялық жүйесі орнатылған. Интернетке қол жетімді бір ғана компьютер, қалғандары онымен жергілікті желі арқылы байланыстырылды. Бұл жүйенің заңды пайдаланушылары ретінде көрінуге мүмкіндік берді. Алайда, зиянсыз бағдарлама кодтағы қателіктерге байланысты өз көшірмелерін желінің басқа компьютерлеріне жібере берді, оларды іске қосты, осылайша барлық желілік ресурстарды жаулап алды. Моррис құрты 6000-нан 9000-ға дейін компьютерді жұқтырды және олардың жұмысын бірнеше күнге дейін тоқтатты. Жалпы шығындар – кем дегенде 8 миллион сағат жүйелерді пайдалана алмауға, миллион сағаттан астам жүйелердің жұмысын қалпына келтіруге кеткен шығындармен бағаланды. Бұл шығындардың жалпы құны 96 миллион долларды құрады.

Тапсырма. Өзіңізді компьютерлік қауіпсіздікті зерттеу орталығының қызметкерімен таныстырыңыз. Берілген жағдаятты талдаңыз. Вирус жұқтыруды анықтау, тексеру, алдын-алу, деректерді қорғау нұсқаларын ұсыныңыз.

№3-кейс.

«Қосымшалар дайындау» бөлімінің «IT Startup (ай-ти стартап) және жарнама», «Жобаны алға жылжыту», «Өзіңнің Startup-ыңды қалай іске қосу керек» тақырыптары.

Оқу мақсаттары:

11.4.2.1 Startup (стартап) түсінігін баяндау;

11.4.2.2 Crowdfunding (краудфандинг) платформаларының жұмыс істеу қағидаларын сипаттау.

11.4.2.3 өнімді насихаттау және сату жолдарын сипаттау;

11.4.2.4 маркетингтік жарнама жасау (инфографика, бейне);

Аталған бөлімді қорытындылау сабағын іскерлік ойын түрінде өткізіп кейс-тапсырманы қолдануға болады.

Тақырыбы. Өнімді жарнамалау

Мақсаты: маркетингтік жарияланымдар құруда Publisher программасының негізгі құралдарын пайдалану; жоба нәтижесіне деген жеке жауапкершілікті қалыптастыру.

Кейс сипаттамасы

Компьютерлік ойындар мен бағдарламалық жасақтама дайындаушы компанияның директоры PR менеджеріне жаңа өнімді жылжыту үшін буклет немесе жарнама блогын құруды тапсырды.

Тапсырма:

Сіз өзіңізді осы компьютерлік компанияның қызметкері ретінде елестетіп көріңіз. Ойындарды немесе программалық жабдықтарды жарнамалау нұсқасын ұсыныңыз

Информатика сабақтарында оқытудың белсенді әдістерін қолдану оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетке талпынысын қалыптастырады.

Белсенді оқытуда оқу процесі барлық оқушылар таным процесіне қатысатындай етіп ұйымдастырылады, олар өздері білетін және өздерін толғандыратын мәселелерді түсінуге мүмкіндік алады. Білім алушылардың бірлескен іс-әрекеті оқу материалын игеру процесіне әркім өзінің жеке үлесін қосатынын, сондай-ақ олардың арасында білім, идея, іс-шаралар алмасу жүретіндігін білдіреді. Сонымен қатар, бұл әрекеттер өзара қолдау жағдайында орын алады, бұл жаңа білім алуға ғана емес, танымдық іс-әрекетті дамытуға, оны ынтымақтастықтың жоғары формаларына аударуға мүмкіндік береді.

Белсенді әдістерді қолдана отырып, информатиканы оқыту оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше оқу қабілеттерін, ұжымда жұмыс істеу дағдыларын, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға, ең бастысы оқу мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді.

Оқыту әдістері – бұл оқу процесінде білім алушылар мен мұғалімнің өзара әрекеттесу формасын көрсететін әдістер мен тәсілдердің жиынтығы.

Информатика пәні білім беру жүйесінде де, жалпы қазіргі қоғамның дамуында да маңызды орын алады. Бұл пәннің мектептегі басқа пәндерден ерекшеліктері бар. Ол ерекшеліктер сабақтарды жаңаша өткізуге, оқытудың әртүрлі әдістерін, құралдарын, технологияларын пайдалануға мүмкіндік береді, бұл, атап айтқанда, оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыруға ықпал етеді, демек, білім сапасын жаңа деңгейге көтереді.

Информатика – әмбебап пән. Бұл пәнді оқу кезінде интерактивті әдістерді қолдану қажет, өйткені информатика күн сайын ғылыми-техникалық прогреспен жетілдіріліп, дамып келеді, мұнда тоқтап, дәстүрлі әдістерді қолдану ұсынылмайды.

Информатика сабақтарында қолданылатын әдісті дидактикалық тапсырмаға байланысты таңдауға болады. Бұрын зерттелген материалды жалпылау міндетін қоя отырып, «жағдайды талдау», «іскерлік ойын», «миға шабуыл», «кіші топтардағы пікірталас», «жобалар» әдісі, «микрофон» әдісі сияқты әдістерді қолдану 10-11 сынып білім алушыларының уәжденуін арттырады. [16]

«Жағдайды талдау» әдісі – барлық қатысушыларға іс-жүзінде кездесетін мәселелер талқыланады. Мысалы, 10-сыныптағы «Ақпараттың қауіпсіздік» тақырыбына байланысты компьютердің қауіпсіздік мәселесі: компьютердің қатып қалуы, қуаттың кенеттен өшуі, қосымша құрылғылардың жұмысының бұзылуы, компьютерлік вирустардың шабуылы, интернеттен ақпарат алу қауіпсіздігі және т. б.

«Іскерлік ойын» әдісі – 10-сыныптағы «Дизайн теориясы» тақырыптарында:

Өнім шығаратын компания дизайнерлік фирмаға өнімінің жарнамасын дайындауға тапсырыс береді; фирма дайындалған жарнамалық роликті таныстырады;

«Веб жобалау» тақырыптарында:

Компанияның сайтын дайындауға тапсырыс беруші сайтқа қоятын талаптарын нақты анықтайды, сайт дайындаушыға академиялық тілде түсіндіреді; дайындаушы дайын өнімді тапсырыс берушіге таныстырады, таныстыру кезінде іскерлік әңгіме ұйымдастырады. Бұл әдісте қатысушылар диалогты өздері құрастырады және ұйымдастырады.

«Миға шабуыл» әдісінде – қатысушылар өз идеяларымен еркін алмасады, әркім басқа қатысушылардың идеяларын дамыта алады. «Миға шабуыл» әдісінде 11-сынып тақырыптарында мына мәселелерді қарастыруға болады.

- Виртуалды шынайылықтың адам денсаулығына әсері бар ма?
- Ақылды үйде туындайтын мәселелер және оны қалай шешуге болады?
- Жасанды интеллекттің қаупі бар ма?
- Болашақ мамандығыңдағы ақпараттық, цифрлық технологияларды қазір және 5 жылдан кейін қалай елестетесіз?

«Жобалар» әдісі: Ақпараттық технологиялар теориялық білімге қарағанда негізінен практикалық дағдыларды қажет етеді. Сондықтан информатика сабақтарында оқушылардың практикалық іс-әрекеті басымдыққа ие болуы керек. Оны жобалық әдіс арқылы белсендіруге болады. Жобалық әдістегі ең маңыздысы – орындалған әрекеттердің нәтижесі. Сондықтан кез-келген практикалық жұмыстың міндетті түрде өзіндік жеке нәтижелігі болуы керек. Бұл әдіс осы мәселені шешудің тамаша құралы бола алады. Сондықтан білім алушылар программалау құралдары мен программалық жасақтамалар арқылы шығармашылық жобалар дайындайды. Сабақ аясында немесе сабақтан тыс уақытта жобалардың таныстырылымын өткізеді.

10-11-сыныптарға арналған жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының әрбір бөлімінде білім алушылардың жобалық іс-әрекеті

қамтылған. Веб-беттерін дайындау, веб-бетті деректер базасымен байланыстыру, мобильді қосымшалар дайындау, ақылды үй жобасын әзірлеу, IT-Startup жобасын дайындау, оны алға жылжыту және жарнамалар дайындау сабақтары оқушының ғана емес, ең алдымен мұғалімнің іскерлігі мен ізденімпаздығын талап етеді. Жобалар дайындау үшін білім алушының алдымен өз идеясын ойлап табуы, алдына мақсат қоюы, осы мақсатты жүзеге асыру үшін ұқсас жобалармен танысу, шешу жолдарын түсіну, теориялық білім іздеу, іске асыру жолдарын қарастыру қажет болады.

Мысалы, «Ақылды үй» жобасын дайындауды қарастырайық.

Жоспар.

1. Ақылды үй деген не?
2. Ақылды үй мысалдарымен танысу.
3. Ақылды үйді құраушы жүйелерімен және құралдарымен танысу.

Жобаны жүзеге асыру қадамдары:

1. *«Ақылды үй» ұғымымен танысу.* Ақылды үй – бұл үй құрылғыларын басқаруды автоматтандыру жүйесі.

2. *«Ақылды үй» мысалдарымен танысу.* Жүйеге таңертең терезенің перделерін ашуды немесе кешке перделерді жабуды; тамақ пісіру уақытын алдын ала көрсетіп тамақ пісіруді; үйдің жарығын қосуды, сөндіруді жүйеге тапсыруға болады; үйде адам болмағанда су құбырынан немесе шүмектен су ақса жүйе ол туралы ескерту жібереді.

Жүйе дайындау үшін алдымен мақсат қойылады. Ақылды үй үшін мақсат бірнеше түрлі болуы мүмкін: үйдің қауіпсіздігі, үйдегі тұрмыстық жағдайды жайлы ету, үй ресурстарды үнемдеу. Көптеген жағдайда мақсаттар бір-бірімен үйлеседі. Мысалы, үйде ешкім болмаған кезде барлық қажет емес электр құрылғыларын энергиядан ажыратуға болады. Бұл жағдайда қауіпсіздік пен ресурсты үнемдеу қамтамасыз етіледі. Қойылған мақсаттың әрбіреуіне сценарий дайындалады.

3. *Ақылды үйді құраушы жүйелерімен және құралдарымен танысу.*

Жоспардың 3-пунктін жүзеге асыру үшін зерттеу жұмыстары жүргізіледі. Ақылды үйдің түрлері анықталады, олардың артықшылықтары мен кемшіліктері салыстырылады, әрбір түрін мақсатқа сәйкес жүзеге асыруға қажет құрылғылар мен құралдар, басқаруды қамтамасыз ету үшін физикалық және ақпараттық процесстер сипатталады.

Ақылды үй жүйелері сымды және сымсыз болып екі топқа бөлінеді.

Сымды жүйе тұрғын үй салу кезеңінде немесе күрделі жөндеу кезінде салынады, ал барлық гаджеттер бір-бірімен өткізгіш сымды шинамен байланыстырылады. Сымды жүйенің негізгі артықшылықтары: сенімділік, жылдамдық, сигналдың тұрақтылығы, желінің қауіпсіздігі, автономды қуат көздерінен тәуелсіздік және кез-келген құрылғыны қосу мүмкіндігі.

Кемшіліктері: сымды жүйені орнату өте күрделі және құны да жоғары. Желі бөлменің бүкіл периметрі бойынша төселеді, оны орнатуға кәсіби мамандардың көмегі қажет болады.

Сымсыз жүйені орнату әлдеқайда оңай және арзан. Құрылғылар бір-бірімен радиоарна арқылы байланысады, бұл сымдар санын едәуір азайтады. Электрмен жұмыс істеу үшін жөндеу немесе арнайы білім қажет емес. Сонымен қатар, техникалық дүкенде барлық қажетті құрылғылар мен дайын жиынтықтар табуға болады.

Ақылды үй құралдары мына негізгі элементтерден тұрады:

Контроллер. Бұл датчиктерден сигналдарды қабылдайтын және атқарушы модульдерге командалар беретін болғандықтан жүйенің миы деп те аталады.

Датчиктер (Сенсорлар). Олар қоршаған орта туралы ақпарат алады. Ақылды үй қамтитын функцияларға байланысты, датчиктер температураға, жарыққа, түтінге, қозғалысқа байланысты болады.

Атқарушы модульдер. Олардың қатарына жарықтандыру, климат, қауіпсіздік жүйелері, кофеқайнатқыштар, камералар, тоңазытқыштар, шаңсорғыштар және басқа құрылғылар сияқты барлық ақылды құрылғылар кіреді.

Ақылды үй құрылғыларының қызметімен танысқан соң білім алушылар олардың жұмыс принциптерін оқып үйрену кезінде пәндер бойынша білімін пайдаланады, қандай да бір физикалық заңдылықтың іс-жүзіндегі қолданысын табады, жаңа білім алуға уәжденеді. Нәтижесінде зерттеу қабілеті, өз бетімен ақпарат іздеу, алған ақпаратты өңдеу қабілеті дамиды.

Зерттеу барысында күнделікті өмірде кездесетін, жобада әзірге қарастырылмаған басқа да мәселелерге болжам жасауға болады. Ондай жағдайда жобаны жетілдіру жолдары қарастырылады. Мысалы, газ жүйесінде ақау туындаған жағдайда газдың аға бастауын бақылау жүйесін дайындау, газ датчиктерін таңдау, оларды жүйеге қосу әдістерін зерттеу.

«Ақылды үй» жобасын дайындауда зерттелетін келесі мәселе – *ақылды үй қалай басқарылады?*

Ақылды үй тұрмыстық техниканы басқарудың күнделікті пайдаланып жүрген пульттері сияқты арнайы қашықтан басқару пульттері арқылы басқарылады. Айырмашылығы, олар көбінесе атқарушы құрылғыларды инфрақызыл сәуле арқылы емес, радиожіілік арқылы басқарады. Қашықтан басқару пульті кәдімгі қосқыш түрінде үйдің кез келген бөлмесіндегі кез келген орында, мысалы қабырғада, кереуеттің басында орналастырылады. Үйдің әр бөлмесінде жүре бермей кез-келген орыннан басқаруға болады. Қосқышты желімдеуге, скотч арқылы да орнықтыруға болады.

Қарапайым жағдайда, бұл қосу-өшіру екі батырмасы және розеткаға арналған адаптері бар қашықтан басқару пульті. Адаптер розеткаға, басқарылатын объект адаптерге қосылады, мысалы, еден шамы. Бұл жағдайда еден шамын қашықтан қосуға, өшіруге және адаптерде кіріктірілген диммер арқылы еден шамының жарықтығын басқаруға болады. Радиоадаптерден басқа радио ажыратып-қосқыштар пайдаланылуы мүмкін. Олар төбедегі негізгі жарықтандыруды, моторлы перделерді, гараж есіктерін және т. б. басқаруға арналған.

Мұндай қашықтан басқару пульті тәрізді қарапайымдалған жүйенің «ақылды үй» жүйелеріне қатысы жоқ сияқты болуы мүмкін, бірақ бұл мүлдем дұрыс емес. Кірістірілген бақылаушысы бар программаланатын басқару құралдарын пайдалану әр түрлі құрылғылардың қосылуын немесе жарықтығын басқаруға ғана емес, сонымен қатар сценарийлерді орындауға немесе жарықтандыру схемаларын қолдануға мүмкіндік береді. Программаланатын бақылаушыдан басқа, ерекше жетілдірілген қашықтан басқару құралдары таймер мен сұйық кристалды дисплейді қамтуы мүмкін.

«Ақылды үй» жобасын дайындау физика, математика пәндерімен пән аралық байланысты қамтамасыз етеді. Білім алушының инфрақызыл сәулелер, радиожилік арқылы байланыс, жарықтылық туралы қосымша білім алуға ізденісін, басқару жүйесінің сценарийін ойлап табуын, сценарийді толық сипаттауын, туындауы мүмкін әр түрлі мәселелерге байланысты болжамдар жасай білуін және ол мәселелерді шешу жолдарын қарастыруын, осы талаптардың барлығын программалық код түрінде ұсынуын қажет етеді. Сонымен қатар білім алушының дайындалған жобаны қорытындылауы, рәсімдеуі, көпшілік алдында қорғауы оның өз ойын жүйелей білу, орындалған жұмысты рет-ретімен баяндау, дәлелдеу қабілеттерін жетілдіреді.

Информатика сабақтарында STEM білім беру.

ҚР Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы №827 қаулысымен бекітілген «2016-2019 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының Білім және ғылымын дамыту» бағдарламасында жаңа технологияларды, ғылыми инновацияларды, математикалық модельдеуді дамытуға бағытталған STEM-элементтерін білім беру процесіне қосу туралы айтылған [9]. STEM-элементтер негізінде STEM білім беруді жаратылыстану-ғылыми циклдегі және робототехника пәндеріне енгізу мүмкіндіктері пайда болды. Бұл тәсіл жиынтығы функционалдық сауаттылықты қамтамасыз ететін кең ауқымды дағдыларды дамыту бойынша халықаралық тәжірибеге бағытталған.

"Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру аясында мектептерде робототехника кабинеттері жұмыс істей бастады, бұл STEM элементтерін пайдалануға мүмкіндік береді. Робототехникамен танысу үшін бастауыш сыныптарда Lego-Mindstorm жиынтықтары, жоғары сыныптарда Arduino платформасы қолданылады. [17]

Arduino көмегімен түрлі интерактивті құрылғыларды жасап, датчиктер мен ауыстырып-қосқыштардың деректерін өңдеуге, қозғалтқыштарды басқаруға болады. Құрылғы дербес болуы немесе компьютердің бағдарламалық жасақтамасымен өзара әрекеттесуі мүмкін.

Бағдарлама жасай отырып, оқушылар өз іс-әрекеттерінің нәтижелерін бірден көре алады: өз қолдарымен жиналған нақты құрылғыны жасайды және басқарады.

STEM элементтерінің қолданысын төмендегі жалпы білім беру пәндерін оқытуда пайдалануға болады:

1)10-11 сыныптарда «Информатика» сабақтарында EV3 құралын қолдану тақырыптары:

- алгоритмдер;
- бульдік логика;
- программалау тілдері;
- айнымалылар, тұрақтылар, массивтер;
- LEGO ® Digital Designer программасында оқу роботын модельдеу.

2) Технология пәндерінде EV3 көмегімен процестерді зерттеу және жобалау:

- жүйелер және жүйелерді басқару;
- инженерлік-техникалық процесс;
- құрастырушылық жобалар;

Нәтижесінде білім алушылар:

– белгілі бір мәселені шешу үшін инженерлік жобалардың қалай жасалатындығын түсінеді;

- қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырады;
- топтық жұмыста ақпаратты дұрыс мазмұндап, талдауға

дағдыланады;

– берілген талапқа сай өз роботын құрастырады және оны басқару программасын дайындап, сынақтан өткізеді, жетілдіреді.

Білім алушылардың жобаны дайындау іс-әрекеті мына кезеңдерден тұрады:

- мәселені (идеяны) анықтау;
- миға шабуыл;
- шешу жолын таңдау;
- шешу жолын дайындау (тестілеу);
- нәтижені талдау;
- нәтижені жетілдіру (пысықтау, программалау);
- дайын жобаның сипаттау, таныстырылым жасау.

3) Жаратылыстану-ғылыми цикл пәндерінде (физика, химия, биология) EV3 құралын төмендегі мақсаттарда пайдалануға болады:

- демонстрациялық, сондай-ақ фронтальды тәжірибелер жүргізуге қажет болатын деректерді тіркеу;

- температура датчиктерін пайдалану, сызықтық функцияның аппроксимациясын анықтау;

- ультрадыбыстық қашықтық сенсорының көмегімен қашықтықты өлшеу, сонымен бірге көлбеу жазықтықта қозғалатын арбаның жылдамдығын анықтау;

- жанасу датчигі немесе жарық датчигі арқылы объектінің құлау уақытын, сонымен бірге еркін түсу үдеуін анықтау;

4) Химия пәнінде EV3 қолдану мысалдары:

- әр түрлі деректерді тіркеу үшін EV3-дің датчиктерін қолдану;
- датчиктерді қысым, ылғалдылық, көмірқышқыл газындағы Ph мәнін

анықтау үшін қолдану;

5) Алгебра пәнінде – робот дөңгелегінің диаметрі мен айналым саны арқылы қашықтықты анықтау формуласын пайдалану;

6) Тілдік пәндерде – білім алушының естілім, айтылым дағдыларын қалыптастыратын арнаулы программамен жасақталған Робот сөздерді әртүрлі тілдерде айтады.

7) Бейнелеу өнерінде – түстерді зерттеу және оларды жарық сенсорымен араластыру. Робот сурет салады, басқа Art жобаларын жүзеге асыра алады.

www.steam.kz онлайн платформасында STEM-сабақтарының үлгісі ұсынылған.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерін оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері.

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында білім сапасын анықтайтын білім мазмұны мен құрылымына өзгеріс енгізумен қатар, оқушылардың талдау, зерттеу және сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін оқытудың әдістері мен тәсілдерін тиімді іске асыру да маңызды болып табылады.

Сондықтан тарихты оқытудың әдістері мен тәсілдері мұғалім ұсынған әр түрлі оқыту әрекеттері арқылы оқушылардың ақпаратты өздігінен табу, әр түрлі кезеңдегі тарихи оқиғаларды, құбылыстар мен процестерді талдау, түсіндіру және дәйекті баға беруге негізделген.

Тарих пәндерін оқытудың әлемдік тәжірибесіне сәйкес білім мазмұнын жаңартуда жалпы білім беретін мектепте тарихты оқытуда оқушылардың тарихи ойлау дағдысын қалыптастыру мен дамытуға басымдық берілген. Бұл оқушыларда оқу, зерттеу және тәжірибеге бағытталған дағдыларды (зерттеу, шешім қабылдау, сыни ойлау, өз бетімен оқу, ақпаратты өңдеу, практикалық дағдылар) қалыптастырумен анықталады.

Оқыту – жеке адамның қалыптасуының, ақыл-ойы мен жалпы білімін дамытудың маңызды құралы. Ол белгілі бір жүйеде және жоспар бойынша, мұғалімнің басшылығымен, нақты мақсатқа бағытталған процесс болып табылады. Пән бойынша оқыту процесінде білім алушылар білімнің жиынтығын меңгереді және сол саламен тығыз байланысты білік пен дағды қалыптасып дамиды.

«Оқыту әдісі» ұғымы дидактикалық мақсаттарға сәйкес оқыту процесінде мұғалімнің оқу жұмысы мен оқушылардың танымдық іс-әрекетімен байланыста шешілетін оқу іс-әрекетінің міндеттерімен сипатталады. Демек, оқыту әдістері – оқыту міндеттерін, яғни дидактикалық міндеттерді шешуге бағытталған мұғалім мен оқушылардың біріккен іс-әрекетінің көрінісі болып табылады. Сонымен бірге дидактикада оқыту «тәсілдері» ұғымы кеңінен қолданылады. Тәсіл – әдіс элементі, оның құрамды бөлігі, бір реттік әрекет. Оқыту процесінде әдістер мен тәсілдер әр түрлі құрамда қолданылуы мүмкін.

Оқыту әдістері – күрделі, көп жақты, көп салалы құбылыс. Оқыту әдістері арқылы объективтік заңдылықтар, мақсаттар, мазмұн, принциптер, оқыту формалары бейнеленеді. Оқыту әдістері оқу-тәрбие процесінде үйретуші, дамытушы, тәрбиелеуші, ынталандырушы (мотивациялық) бақылаушы және түзетуші қызметтерді атқарады. Әдістер көмегімен оқыту мақсаты жүзеге

асырылады, яғни бұл – үйретуші функцияның байқалуы, оқушылардың даму деңгейі мен қарқыны қамтамасыз етілетін – дамыту функциясы, сол сияқты тәрбие нәтижелерінің анықталуы – тәрбиелік функцияның жүзеге асырылуы болып табылады. Әдістер мұғалім үшін оқушыларды оқуға ұмтылдырушы құрал ретінде қолданылады, ал кейде танымдық іс-әрекетті ынталандыру қызметін атқарады[15].

Сондықтан сабақтың оқу мақсатына жету үшін мұғалімге пәнді оқытуды ұйымдастыруда мазмұнға сәйкес әдістер мен тәсілдерді дұрыс таңдай білу ұсынылады.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндерін жаңартылған білім беру мазмұны аясында оқытудың басты қағидасы «қалай білім алу керектігін білетін», дербес, ынталы, қызығушылығы жоғары, сенімді, жауапты, ой-өрісі дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылады.

Мұғалімдер оқушылардың бойында бұл қасиеттерді қалыптастырып, дамытуда оқытудың түрлі стратегияларын қолданады. Атап айтқанда:

- оқушылардың жеке пікірін тыңдау, олардың алған білімдері мен қалыптасқан түсініктерін одан әрі дамыту үшін қолдау;
- мұқият іріктелген тапсырмалар мен іс-әрекет түрлері арқылы оқушыларды ынталандыру;
- проблемаларды шешу әдіс-тәсілдерін оқушыларға түсінікті жолмен көрсету;
- оқушылардың білім алуына «Оқыту үшін бағалау» арқылы қолдау;
- оқушылардың зерттеу жұмыстарын жүргізуіне және зерттеу әдіс-тәсілдеріне негізделген белсенді оқытуға бейімдеу;
- оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту;
- оқушылардың жеке, топтық және тұтас сыныптық жұмыс түрлерін ұйымдастыру.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерінің жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламаларының ерекшелігі – күтілетін нәтиже түрінде тұжырымдалған оқу мақсаттарымен қатар алғаш рет тарихи ойлау дағдылары кеңінен қарастырылды.

Оқу бағдарламасының оқу мақсаттары мен тәсілдерін тиімді түрде жүзеге асыруда «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша оқыту процесі төмендегідей тарихи түсініктер (концепт) негізінде ұйымдастырылады:

- өзгеріс және сабақтастық (мысалы, белгілі тарихи кезеңде қоғам қаншалықты өзгеріске ұшырады немесе не өзгеріссіз қалды);
- себеп және салдар (мысалы, белгілі тарихи кезеңде қандай маңызды факторлар саяси үдерістерге әсер етті, оның салдарлары қандай);
- дәлел (белгілі тарихи кезеңнің өнері бізге құндылықтар, наным-сенімдер мен технологиялар туралы қандай мәлімет бере алады);
- ұқсастық пен айырмашылық (мысалы, XIII-XV ғғ. Қазақстан территориясындағы мемлекеттердің саяси құрылысындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтар);

– маңыздылық (мысалы, Қазақ хандығының құрылуының тарихи маңызы неде);

– интерпретация (мысалы, белгілі бір тарихи оқиғаны түрлі зерттеушілер қалай сипаттайды).

Сонымен, бұл кесте тарихи түсініктер (концепт) негізінде дағдыларды дамыту бойынша күтілетін нәтижелерді көрсетеді. Тарихи ойлау дағдылары әрбір сабақта олардың біртіндеп кеңеюі мен прогрессиясын ескере отырып дамуы тиіс.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламасына қойылатын міндеті талаптардың бірі – сабақ барысында зерттеу жұмысын ұйымдастыру болып табылады.

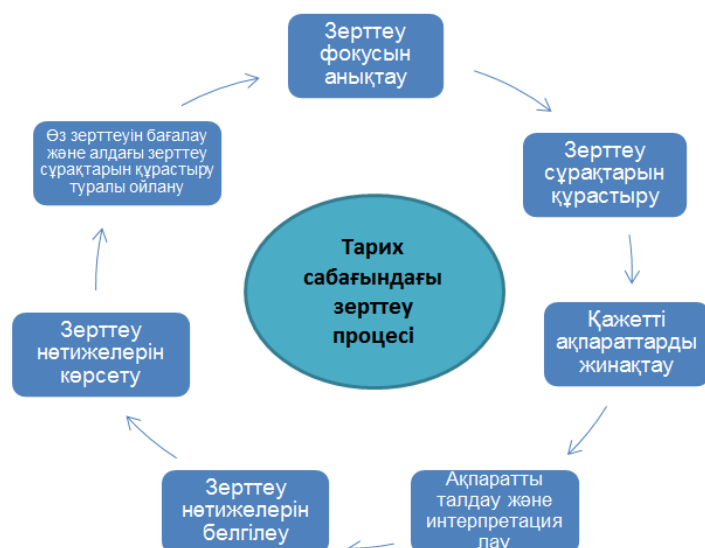
Зерттеушілік тәсілі негізінде білім берудің жаңартылған мазмұнына көшу іске асырылады. Зерттеу тәсілі:

– ғылыми зерттеудің жалпы және жеке әдістерін оқу танымының барлық кезеңдерінде енгізу (қабылдаудан практикада қолдануға дейін);

– оқу және оқудан тыс іздестіру-шығармашылық қызметті ұйымдастырумен сипатталады.

Зерттеушілік тәсілі «мұғалім – білім алушы» өзара қарым-қатынасы сипатының ынтымақтастық жағдайына қарай өзгеруіне, сондай-ақ танымдық қызығушылығына, тәрбиелеуге, білім алу мен оқуға деген оң уәждеме құруға, терең, сапалы білім алуды қалыптастыруға ықпал етеді. Зерттеушілік тәсілді қолдану жеке тұлғаның зияткерлік дамуына, өзіндік білім алу дағдыларын, белсенді танымдық іс-әрекетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Мұғалім мен оқушының белгілі бір тарихи проблеманы шешудегі ізденісі бойынша ортақ шығармашылық процесін зерттеу жұмысы ретінде түсіну қажет. Осындай оқу процесін ұйымдастырудың күтілетін нәтижесі тарихи ойлау дағдыларын дамыту (болжамдарды ұсыну, зерттеу үшін сұрақтарды құрастыру, дереккөздерді талдау, әртүрлі көзқарастарды салыстыру, қорытындылар мен нәтижелерді қалыптастыру, жеке позицияны анықтау) болып табылады. Тарих сабағындағы жүргізілетін зерттеу жұмысының жүйесі 2.1-сызбада көрсетілген.

2.1-сызба – Тарих сабағындағы зерттеу процесі

Оқытудағы зерттеу тәсілі:

- ✓ оқушылардың зерттеу процесін зерделеуіне мүмкіндік береді;
- ✓ берілген тақырыптар бойынша басқа көзқарастағы ақпараттарды жинауға үйретеді;
- ✓ берілген тақырыпқа байланысты дәйектер мен пікірлерді талдау және жинақтау үшін ақпарат дереккөздерін қолдануға үйретеді.
- ✓ мәселені талқылауда өз жеке зерттеу нәтижелерін қоса отырып, тың көзқарастар мен жаңа идеялар ұсынуға мүмкіндік береді.

Оқытудағы зерттеу тәсілін дұрыс ұйымдастырған жағдайда оқушы дайын ақпаратты енжар қабылдаушыдан шығармашылық процестің қатысушысына айналады. Бұл оқушылардың пәнге деген көзқарасын өзгертіп қызығушылығын арттырады.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша оқытуды жоспарлау және ұйымдастыру 2.2- кестеде көрсетілген.

2.2-кесте – Оқу пәні бойынша оқытуды жоспарлау және ұйымдастыру

Оқушыларда білім мен дағдыларды қалыптастыратын тарихи зерттеуге тарту			
Әрқашан оқушылар жаңа білім алу үшін жағдай жасалады. Тарихи фактілер зерттеудің басты объектілері болып табылады	Тарихи зерттеу		Әр тақырыпқа сәйкесінше тарихи концепт (түсініктер) анықталады. Бұл өз кезегінде зерттеу мен тану процесін нақтылайды және тарихи ойлау дағдыларын нақты оқу материалдары негізінде
	<i>Білім:</i>	<i>Тарихи түсініктер:</i>	
	• Тарихи тұлғалар, оқиғалар мен процестер • хронология және оқиға/үдеріс/құбылыстардың ерекшеліктері • Тарихи терминдер	• дәлел • себеп пен салдар • өзгеріс пен сабақтастық • ұқсастық пен айырмашылық • маңыздылық • интерпретация	
	Коммуникация		

		дамытуға мүмкіндік береді
<i>Міндетті талап</i> – өз зерттеулерінің нәтижелерін тиімді түрде көрсете білу		

Тарихи түсініктер (концепт) негізінде оқыту тарихи оқиғалардың мағыналары мен маңыздылығын, үдерістер мен оқиғаларды «тез түсінуге» бағытталған, бұл пәннің мағынасын терең түсінуге көмектеседі. Тарихи түсініктерге (концепт) сүйене отырып, тарихи материалдарды талдау жүзеге асырылады. Нәтижесінде, оқушылар тек қана пәндік материалды ғана емес, зерттеу процестері, дағдылар және біліктермен байланысты комбинацияларды (материалдарды жинау және реттеу әдістері, сұрақтарды құрастыру және дереккөздермен жұмыс жасау процесінде проблеманы қоя білу біліктілігі, сәйкестендіру әдістері мен дереккөздерді сыни бағалауы, зерттеу жоспарларын әзірлеу, материалдарды жинақтау және нәтижелерді тексеру) меңгереді.

«Дәлел» түсінігі (концепт) негізінде тарихи деректерді интерпретациялау дағдысын дамытуды қарастырайық. Аталған дағдыны сабақта қалай дамытуға болады?

«Дәлел» түсінігі (концепт) бойынша күтілетін нәтижелер:

- оқушылар қарастырылып отырған дәлелге қатысты тарихи айғақтың мысалы: аудитория, мақсаттары, көзқарастар, дәлел, шектеулер және контекст ерекшеліктерін талдау;

- тарихи айғақтарды талдау және бағалау негізінде дәйекті қорытынды жасау;

- өткен заман туралы объективті түсінік қалыптастыру мақсатында түпнұсқалық және қосалқы деректерден әртүрлі, кей кезде қарама-қайшы айғақтарды біріктіре білуі тиіс.

«Дәлел» түсінігі (концепт) негізінде оқушылардың тарихи деректерді интерпретациялау дағдысын қалыптастыру мен дамыту сыныптан сыныпқа өткен сайын дамуды қамтамасыз етеді, ол 2.3-кестеде көрсетілген.

2.3-кесте – сыныптар бойынша тарихи ойлау дағдыларын дамыту

Сыныптар	«Дәлел» түсінігі
10-сынып	тарихи деректердің интерпретациялау арқылы деректерді тарихи талдау тарихи деректерді зерттеу арқылы қойылған сұрақтарға жауап табу
11-сынып	тарихи оқиғалар туралы шынайы түсінік қалыптастыру үшін тарихи айғақтарды талдау және бағалау негізінде дәйекті қорытынды жасау

Аталған тарихи ойлау дағдысы оқушының өткеннің сипаты туралы жалпы қабылданған тарихи дәлелдерді сипаттау қабілеттілігінде көрініс табуы тиіс. Негізгі орта білім беру деңгейінде тарихты оқу барысында оқушылар тарихи дәйектерді қолдана отырып, бүкіл тарих курсын зерделеу барысында қарапайым сипаттама беруден шындыққа ұқсас тарихи дәлелдерді құруда қолданылатын қарама-қайшы тарихи деректерді бағалауға қарай алға бағытталуы тиіс. Мысалы, 8-сыныпта Қазақстандағы ұжымдастыру тақырыбын оқытуда оқушылардан фактілерді ескере отырып,

аштықтың себептері туралы дәйекті дәлелдер келтіруге тапсырма беруге болады. Себеп-салдар байланыстарын анықтау үшін дәлелдерді қолдану оқушылардың өткен кезеңдерге терең көңіл бөлуіне ықпал етеді және нақты дәлелдемелермен дәйекті қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың дайын тұжырымдалған материалдарды зерделеуге қарағанда іздену арқылы өздерінің жеке тұжырым жасауы, зерттеушілікке деген қызығушылығын арттырады. Сонымен «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерін тарихи концептілер негізінде оқытуда оқушылар өздерінің зерттеу, ойлау, коммуникативтік дағдыларын дамытады және тарихи үдерістер мен оқиғаларды түсінуді үйренеді.

Білім алушылар:

- болжамдарды ұсынады;
- зерттеуге арналған сұрақтарды құрастырады;
- тарихи зерттеуді жоспарлайды және жүзеге асырады;
- тарихи фактілерді зерттейді және бағалайды;
- тарихи зерттеудің нәтижесін талқылайды, дәйектерді нақтылайды және қорытынды шығару үшін пайдаланады.

Тарихи ойлау әр түрлі деректерден (жазбаша құжаттарды, өнер туындыларын, археологиялық артефактілерді, ауызша және басқа да бастапқы дереккөздерді қоса алғанда) өткен тарихи оқиғалар туралы айғақтарды анықтау, сипаттау және бағалау қабілетін болжайды. Ол қажетті ақпаратты алу, негізделген қорытындылар жасау және осы айғақтарды контексте түсіну қабілетін қамтиды [9].

Оқу процесінде қолданылатын тарихи деректер пән мазмұнына, оқу мақсатына сәйкес таңдалып алынуы қажет. Сондықтан пәнді оқытудағы тарихи деректермен жұмыс жүргізу ретіне тоқталайық.

Сабаққа арнайы деректерді жинақтау келесі критерийлерге сәйкес айқындалады:

- тарихты оқытудың мақсаттары мен міндеттеріне сай болу;
- оқытылып жатқан кезеңнің негізгі фактілері мен оқиғаларын бейнелеу;
- тарихи білімдерді өзектендіруге жәрдемдесу;
- мазмұны мен көлемі бойынша оқушыларға қызықты, қолжетімді болу;
- оқушыларға белгілі бір эмоционалды әсер ету;
- әдеби және ғылыми құндылығы зор, ақыл-ой еңбегінің танымдық жетілдіруіне септігін тигізу.

Сонымен қатар зерттеу жүргізетін тарихи деректердің түрлері сабақ тақырыбына сәйкес таңдалады. Тарихи дерек түрлері 2.4-кестеде бейнеленген.

2.4-кесте – Тарихи деректің түрлері

Тарихи деректің түрлері		
<i>Құжаттар</i>	<i>Артефакттар</i>	<i>Иллюстрациялар</i>
• Кітаптар • Хаттар • Күнделіктер • Ережелер	• Сүйектер • Керамика • Зергерлік бұйымдар • Тиындар	• Суреттер • Фотолар • Гравюра • Диаграмма

Аталған деректермен жұмыс алгоритмі:

- тарихи зерттеу оқушыдан әр түрлі деректермен жұмыс жасауды қажет етеді;
- деректерді тиімді түрде қолдану «көзге көрінетін ақпарат шегінен» шығуды және сәйкесінше қорытындылар шығаруды көздейді;
- оқушылар негізделген қорытындыларды қолдау үшін деректерді олардың контекстінде, аудиториясы мен міндеттері аясында бағалайды.

Деректермен жұмыс алгоритмін дұрыс меңгерген оқушы зерттеу жұмысы барысында жақсы нәтиже көрсетеді. Сондықтан сабақ тақырыбына сәйкес деректермен жұмысты жүйелі жүргізу ұсынылады.

Тарихи деректердің маңыздылығы ол тарихи материалды нақтылауға, өткеннің жарқын бейнелері мен суреттерін жасауға ықпал етеді. Тарихи деректер арқылы білім алушыларда тарихқа деген қызығушылық қалыптасады. Жаңа фактілерді тарту оларға дәуір рухын сезінуге мүмкіндік береді. Олармен жұмыс істеу кезінде оқушылардың ойлау және қиял процесі белсендіріледі, бұл тарихи білімді меңгеруге және тарихи сананы дамытуға ықпал етеді. Оқушылардың зерттеу элементтерімен өз бетінше жұмыс істеу, ақпаратты талдау және алу, өткен және қазіргі тарихи дереккөздердің мәнін бағалау дағдылары қалыптасады.

Мұғалімге білім алушыларға дереккөздерді тиімді пайдалануға және зерттеу арқылы сұрақтарға жауап табуға бағыт беру ұсынылады.

Мысалы «Түріктер туралы тарихи деректер» тақырыбында 6.2.2.3 көшпелілердің әскери өнеріндегі жетістіктерін сипаттау атты оқу мақсатын «дәлел» концептісіне сәйкес ұйымдастыруда «Атлах шайқасына қатысты» суретке зерттеу жүргізу тапсырмасын беруге болады. Мұғалімге оқушылардың деректерді тиімді түрде қолдануына және зерттеу арқылы қойылған сұрақтарға жауап табуына бағыт беруі ұсынылады.

Аталған тапсырмаға сәйкес оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып «Фотосуреттермен жұмыс» тәсілін қолдануға болады.

Фотосуреттер – тарих сабағындағы қызықты дереккөздердің бірі болып табылады. Фотосуреттер XIX ғасырдың басынан бері тарихтың әртүрлі аспектілеріне қатысты көптеген шынайы визуалды образдарды бейнелейді, соның ішінде әлеуметтік жағдай, соғыстар, техникалық өнертабыстар, саяси оқиғалар және т.б. Олар ұзақ әрі күрделі жазбаша дереккөздерге қарағанда түсінікті және қызықты болады. Ал, фотосуреттерді қарапайым әрі түсінікті етіп ұсыну қажет. Мұқият талдаусыз ұсынылған ең қызықты деген фотосурет те оқушыға түсініксіз болуы мүмкін. Ең бастысы, оқушыларға визуалды

дереккөздерді зерттеуге бағыттайтын сұрақтар мен тапсырмалар беру ұсынылады. Оқушылар фотосуреттерді визуалды дереккөзді-мәтінге және жазбаша деректерге қарағанда оңай қабылдайды. Визуалды дереккөздерді талдау бойынша тапсырма беру үшін, оқушыларды зерттеуге бағыттайтын сұрақтар мен тапсырмалар мазмұны түсінікті болуы қажет.

Фотосуретпен жұмыс жасаудың алгоритмі:

- фотосуреттерде көргеніңізді сипаттаңыз. Суретте бейнеленген ұсақ бөлектерге де назар аударыңыз;
- суретте қандай нысан басты назарда? Автордың неге көңіл бөлгісі келгенін анықтаңыз;
- фотосуреттегі адамдар қандай іс-әрекетпен айналысуда?
- ойланыңыз, неліктен суретші осы уақытта және осы оқиғаны фотоға түсіргенін анықтаңыз;
- фото мазмұнында мәтіндік ақпарат, плакат, жарнама, қолтаңба көрініс тапқан ба?
- егер фотосуреттің уақыты анық болмаған жағдайда, барлық мүмкіндікті пайдалану арқылы мерзімін анықтауға тырысыңыз;
- әрқашан фотосуреттің т.б деректермен (статистикалық деректер, тарихи оқиғалар, карикатуралар т.б) байланысын анықтаңыз;
- егер тарихи деректер бір-біріне қарама-қайшы келсе, оның себебін анықтаңыз. Қарама-қайшылықтардан тағы да қандай тың деректерді алуға болады? Қайсы дерек неғұрлым шынайы екендігіне көз жеткізіңіз?
- фото мазмұнында қандай оқиға, ақпарат, мәлімет т.б.жеткіліксіз болып тұр? [10].

Фотосуретпен жұмыс жасаудың алгоритміне сәйкес суретті талдауға арналған талдамалық жұмыс парағын қолдану оқушының зерттеу жұмысын жүйелі жүргізіуіне септігін тигізеді. Суреттің талдамалық жұмыс парағы 2.5- кесте көрсетілген.

2.5- кесте – Суреттің талдамалық жұмыс парағы.

1-қадам. Бақылау														
A	Суретті 2 минут ішінде зерттеңіз. Суреттен алған жалпы әсерді сипаттаңыз, содан кейін оның жеке элементтерін зерттеңіз. Суретті жеке бөліктерге бөліп, оның әр элементін зерттеңіз.													
B	Суреттегі адамдар, нысандар және іс-әрекеттерді анықтау үшін төмендегі кестені қолданыңыз.													
	<table><tr><th>Адамдар</th><th>Нысандар</th><th>Іс-әрекеттер</th></tr><tr><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td><td></td></tr></table>	Адамдар	Нысандар	Іс-әрекеттер										
Адамдар	Нысандар	Іс-әрекеттер												
2-қадам. Қорытынды														
	Өз бақылауларыңыздың негізінде негізгі үш нысанды көрсете отырып, суреттен қорытынды шығарыңыз													
3-қадам. Сұрақтар														
A	Бұл сурет сізде қандай сұрақтар тудырады?													
B	Оларға жауаптарды қайдан таба аласыздар?													

Нәтижесінде оқушылар суреттегі оқиғаларға сәйкес түркілердің әскери өнердегі жетістіктері бойынша қорытынды жасай алады.

Сонымен пәнді оқытуда оқушылардың тарихи ойлау дағдыларының бірте-бірте дамуы мен олардың кеңеюін есепке ала отырып сабақ барысында дамытылуы тиіс. Сынып бойынша тарихи түсініктер (концепт) негізінде дағдылардың дамуы келесі 2.6-2.10-кестелерде көрсетілген.

2.6-кесте – «Өзгеріс пен сабақтастық» түсінігі бойынша тарихи ойлау дағдыларын дамыту

Сыныптар	Білім алушылар...
10 сынып	тарихи оқиғалар мен процестердің белгілі бір уақыт межесінде жүйеленуі мен ұйымдасуының негізін (критерийлер) түсіндіру
11 сынып	сабақтастық пен өзгеріске қатысты тарихи мысалдарды ұзақ уақыт бойы ауқымды тарихи процестер мен тақырыптарға дейін біріктіре бағалау

2.7-кесте – «Себеп пен салдар» тарихи түсінігі

Сыныптар	Білім алушылар...
10 сынып	ұқсастықтарды, себеп-салдарды, өзара байланысты көрсете отырып тарихи себептілікті түсіндіру
11 сынып	тарихи құбылыс, оқиға немесе процесті басқа ұқсас тарихи құбылыстармен уақыт пен кеңістікте байланыстырудың әдістерін бағалау

2.8-кесте – «Ұқсастық пен айырмашылық» тарихи түсінігі

Сыныптар	Білім алушылар...
10 сынып	тарихи айғақтардың ерекшеліктерін талдай, тарихи айғақтарды талдау және бағалау негізінде дәйекті қорытынды жасау
11 сынып	белгілі бір жерде, белгіленген бір уақыт кезеңінде және/немесе әртүрлі қоғамдарда, немесе бір қоғамның ішіндегі өзара байланысқан тарихи оқиғаларды салыстыра бағалау

2.9-кесте – «Маңыздылық» тарихи түсінігі

Сыныптар	Білім алушылар...
10 сынып	қоғамның дамуы үшін тарихи оқиғаның, құбылыстың, процестің маңыздылығын анықтау
11 сынып	әртүрлі тарихи деректермен жұмыс істеп, тарихи ақпаратты іздеу және жүйелеу

2.10-кесте – «Интерпретация» тарихи түсінігі

Сыныптар	Білім алушылар...
10 сынып	тарихи оқиғалар, құбылыстарды тарихи заңдылықтарды ескере отырып салыстырады және зерделеу
11 сынып	белгілі бір тарихи оқиғаға, құбылысқа, процеске қатысты әртүрлі көзқарастарды түсіндіреді және бағалау

Әр сыныпқа арналған дағдылар бойынша күтілетін нәтижелер оқушылар жетуі тиіс минимум болып табылғанымен, оқушылардың бір бөлігі келесі

сыныптарда қалыптасуы көзделген дағдыларды игеруі мүмкін [11].

Белгілі бір тарихи концептілерге құралған білім беру оқушылардың бойында нақты оқыту материалының негізінде тарихи ой-сананы қалыптастыруға және дамытуға мүмкіндік береді. Тарихи түсініктермен қатар сабақты жоспарлауда оқытудың әдіс-тәсілдерін де пән мазмұнына сәйкес анықтау ұсынылады.

Пән бойынша оқу процесін ұйымдастырудағы педагогикалық әдіс-тәсілдер:

- ✓ Оқытудағы құндылықтарға бағытталған тәсілдер;
- ✓ Іс-әрекетке бағытталған тәсілдер;
- ✓ Оқытудағы тұлғаға бағытталған тәсілдер;
- ✓ Саралап оқыту тәсілдері;
- ✓ Коммуникативтік тәсіл;
- ✓ Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану болып

табылады.

Оқытудағы құндылықтарға бағытталған тәсілдер – бұл оқу іс-әрекетін ұйымдастыру мен жүзеге асыру тәсілі, белгілі бір құндылықтар тарапынан оның нәтижелерін алу және қолдану. Құндылықтарға бағытталған оқу процесі оқушының жеке тұлғалық құндылықтар жүйесін мақсатты түрде қалыптастырады. «Қазақстан тарихы» пәні бойынша оқу бағдарламасында қолданылатын құндылықтарға бағытталған ұстаным қазақстандық патриотизмді, толеранттық сана, өз елінің тарихи өткеніне, ата-бабалар мәдениеті мен әдет-ғұрыптарына құрмет көрсетуді жүзеге асырудың мүмкіндіктерін көздейді. Әртүрлі тарихи кезеңдегі өз елінің тарихын зерделеу арқылы оқушылар тарихи процестің біртұтастылығы мен сабақтастығын, оған қоса Қазақстан тарихын дүниежүзі тарихының бір бөлшегі екенін түсінеді.

«Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша оқушылар әлем елдерінің тарихын зерделеу арқылы мәдени әртүрлілікті, сонымен қатар адамзат қауымдастығының біртұтастылығын түсінеді, халықтар мен елдердің бейбіт, екі жаққа да пайдалы ынтымақтастық пен әрекеттестікті орнатудың жолдары мен әдіс-тәсілдерін анықтайды.

Оқушылар тарихи даму процесіндегі Қазақстанның халқы адамзаттың ілгеруіне өзіндік бірегей әрі ауқымды үлес қосқандығын түсінеді. Оған қоса олар тарихи мұрадағы мәселелер мен қарама-қайшылықтардың бар екендігін біледі, тарихи процестердің заңдылықтарын анықтауға және олардың одан әрі дамуын болжауға үйренеді.

«Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша құндылыққа бағытталған тәсіл негізінде пән мазмұны арқылы құндылықтарды қалыптастыруды қарастырайық.

10-сынып «Қазақстан тарихы»

<i>Құндылық: Қазақстан тәуелсіздігі және Астана</i>	
<i>Оқу мақсаттары</i>	<i>Оқытудағы іс-әрекет</i>

«Әлемдік мәдениеттің дамуына Орталық Азия халықтарының қосқан үлесін сипаттау»	- Орталық Азия халықтарының материалдық мәдениет жетістіктерін талдау арқылы адамзаттың дамуына қосқан үлесін қорытындылайды. Әлемдік өркениеттегі Орталық Азияның рөлі туралы ғалымдардың пікірін зерделеп, талдау жасайды.
«Қазақстанда мемлекеттіліктің қалыптасуының тарихи кезеңдерін түсіндіру»	- Түрлі деректерді қолданып, Ұлы Дала көшпенділерінің империялары дамуын зерттеу, мемлекет құрылысындағы сабақтастықты анықтайды. Түркі әлемінің қалыптасуы мен дамуындағы Түркі империясының рөлін бағалайды.

Аталған тәсіл оқушының жеке тұлғалық құндылықтар жүйесін мақсатты түрде қалыптастыруға септігін тигізеді. Тарихи талдау және түсіндіру дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Оқытудағы тұлғаға бағытталған тәсілдер сабақтағы мұғалім мен оқушының субъект-субъектілі қатынастарды, оқушыға деген демократиялық қатынасты, оның жеке тұлғасына құрметін, оқушының оңтайлы моральды-этикалық қасиеттерінің, ықтималды мүмкіндіктерін есепке ала отырып таланттарын айтарлықтай ашу мен қалыптасуын білдіреді. «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша оқу бағдарламасын жүзеге асыру барысында тұлғаға бағытталған тәсіл оқушының жеке қызығушылықтары мен қабілеттерін ескеруді, тарихи дамудың күрделі сұрақтарын талқылау барысында өзінің ой-пікірін анықтау мен қорғай білу дағдыларын қалыптастыруды, тарихи оқиғаларға баға беру және өзіндік қорытындыларды шығару, қарастырылып отырған тарихи оқиғалар мен процестерге өзіндік көзқарас пен пікір білдіруді көздейді.

Іс-әрекетке бағытталған тәсілдер білім мен дағдылардың белсенді танымдық іс-әрекет процесінде қалыптасатындығын білдіреді, өз кезегінде бұл тарихи деректер мен басқа да ресурстарды өзіндік іздеу, интерпретациялау, талдау, тұжырымдау мен бағалауды білдіреді. Оқушылар проблемалық сұрақтарды бірлесіп талқылау, рөлдік ойындар мен белсенді оқыту формаларында белсенділік танытып, қатысады. Оқу бағдарламасында жаңа ақпаратты қолдану мен түрлендіру мүмкіндіктерін қолдануға баса назар аударылады, сондықтан ол оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Саралап оқыту тәсілдері оқу процесін оқушылардың әртүрлі топтарына мамандандырылуын, оқушылардың жеке қабілеттіліктерін ескеру мақсатында әртүрлі топтарға түрлі жағдайларды жасауды көздейді. Саралап оқыту тәсілі әртүрлі оқушылар тобының оқу әрекетін ұйымдастыру үшін арнайы оқыту әдістерін және іс-әрекеттерді саралау тәсілдерін кіріктіреді. Күрделілігі, оқу-танымдық қызығушылықтары, мұғалім тарапынан көмек сипатымен ерекшеленетін сараланған тапсырмаларды қолдану – сараланған оқу іс-әрекеттерін ұйымдастырудың шарты болып табылады. Тарихты оқытуда

саралауды жүзеге асырудың әдіс тәсілдері: оқыту материалының көлемі; күрделілік деңгейі, шығармашылық деңгейі, оқушылардың өздігінен жұмыс жасай алу деңгейіне байланысты және оқушыларға қажетті қолдаушылықтың сипатына қарай іске асырылады. Пәнді оқытуда саралаудың келесі түрлері қолданылады. (2.10.-кесте.)

2.10.-кесте.Тапсырмаларды саралаудың түрлері

<i>Айқын саралау</i>	<i>Жасырын саралау</i>
1.Жеке жұмысқа арналған күрделілік деңгейіне байланысты тапсырмалар	1. Тапсырмаларды орындау барысында алгоритмдерді, теориялық анықтамаларды, қосымша сұрақтарды қолдану арқылы жүзеге асады
2. Қабілеттері жоғары оқушыларға күрделірек тапсырмалар беріледі	2.Мәтін, кесте, схемалармен жұмыс
3. Түрлі деңгейдегі тапсырмалары бар карточкалар	
4. Әрбір оқушымен жеке жұмыс жасау	
5. Жеке шығармашылық жұмыс	
6. Алдыңғы оқытылатын тақырыптарға алдын ала материалдар дайындау	

Мәтінмен жұмыс жасағанда келесідей жасырын саралау тапсырмаларын беруге болады:

1 топ- мәтін мазмұнын 5 сөйлеммен мазмұндап беріңіз;

2-топ- мәтіндегі 15 түйінді сөзді атаңыз;

3-топ- мәтін негізінде 10 жалған тұжырымдарды жазып, басқа топқа олардағы қателерді анықтауға тапсырма беріңіз;

4-топ-мәтін бойынша 4 жіңішке және 4 жуан сұрақтар құрастырыңыз. Қабілетті жоғары оқушылар әрдайым берілген тапсырмадан көп орындайды.

Сәйкестік аймағындағы карточкалармен жұмыс бойынша тапсырмаларды саралауда:

- ең маңызды тапсырмаларды анықтау;
- маңызды емес тапсырмаларды анықтау;
- бір-бірімен байланысты тапсырмаларды анықтау;
- әр карточкадағы түйінді сөзді белгілеу;
- карточкадағы ақпаратты екі есе қысқарту;
- жетпейтін карточкаларды құрастыруға арналған тапсырмалар беруге

болады.

Коммуникативтік тәсіл білім берудегі коммуникативтік тәсіл дегеніміз ақпаратты тарату мен жариялауда, білім, білік және дағдылармен алмасуда екіден асатын адамдардың сөйлеу арқылы атқарылатын әрекеттесу процесі. Коммуникативтік тәсілдердің нәтижесі болып тіл арқылы байланыс орнату қабілеттілігі, яғни тілдік және сөйлеу нормаларын дұрыс пайдалана және қатынас жағдайына сай тиімді қатынас жүріс-тұрысын таңдай отырып, түрлі

жағдайларда қатынас әрекетінің басқа қатысушыларымен ой бөлісу және алмасу қабілеттілігі болып табылады. Коммуникативті тәсілге сәйкес ұйымдастырылған оқу процесі қатынасу икемділігін қалыптастыратын тапсырмаларды және шынайы қатынас жағдайларына сай жұмыс режимдерін (жұптық және топтық жұмыстарды) кіріктіру керек.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерін оқыту процесінде оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану дағдысын (ақпаратты табу, құрастыру және басқару, мәліметтер және идеялармен бөлісу, бірлесіп әрекет ету, түрлі жабдықтар мен қосымшаларды пайдалану арқылы өз жұмысын бағалау және жетілдіру) дамыту үшін жағдайлар жасалуы қажет.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәнін оқыту барысында АКТ-ны қолдану мүмкіндіктері:

- ақпаратты іздеу, сұрыптау және фактілер мен құбылыстар арасындағы байланыстар мен айырмашылықтарды анықтау, салыстыруға байланысты өзіндік жұмыс жасау дағдыларын дамыту;
- оқушылардың білімдерін кеңейту үшін мультимедиялық ресурстарды пайдалану;
- белсенді оқытудың әдіс - тәсілдерін қолдау үшін интерактивті тақталарды пайдалану;
- оқушылардың электронды оқулықтарды пайдалануы;
- компьютерлік презентациялардың түрлерін пайдалана отырып, таңдалған тақырыптар бойынша шығармашылық жобаларды жасау;
- оқушылардың пікір-талас өткізу және тарихи мәселелерді талқылауына игі ықпал ету үшін компьютерлік қарым-қатынас құралдарын (мысалы, онлайн-форумдар, конференциялар) пайдалану болып табылады.

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында аталған тәсілдермен қатар белсенді оқытудың әдістерінің жеке тұлғаның қалыптасуында маңызы зор. Өйткені күрделілігі күн сайын артып, өзгеріп және тез жетіліп келе жатқан әлемде білім алушылардың өмір бойы білім алуын оңтайландыру үшін оқушылардың жеке қабілетін жан-жақты дамытып, білім беру шеңберінде тиімді ойлау қабілетін сіңіру қажет.

Сондықтан қазіргі мұғалімге білім берудің жаңартылған мазмұнының жаңа талаптарын жақсы білу, оқу бағдарламасын меңгеру нәтижелеріне қойылатын талаптарға сәйкес сабақ құра білу талаптары қойылады, өйткені мұғалімнің қызметі оқу нәтижесіне бағытталған.

Жаңартылған білім мазмұнына сәйкес мұғалімнің оқыту процесіндегі рөлінің өзгеруі 2.11- кестеде көрсетілген.

2.11-кесте – Мұғалім мен оқушы рөлінің өзгеруі

<i>Оқыту ортасында мұғалім тұратын сынып</i>	<i>Оқыту ортасында оқушы тұратын сынып</i>
Мұғалім «білім көзі» ретінде	Мұғалім білімнің ұйымдастырушысы ретінде

Мұғалім оқушылар үшін «орындаушы ретінде»	Мұғалім жәрдемдесуші «дәнекер» ретінде
Оқушылар білімді «енжар» алушылар	Оқушылар белсенді және бірлескен
Оқушылар сұрақтарға жауап береді	Оқушылар сұрақ қояды
Оқушылар «шектен тыс қамқорлыққа алынған»	Оқушылар өздерінің рефлексивті оқуы үшін жауапты болады
Оқушылар бір бірімен бәсекелеседі	Оқушылар оқу үдерісінде бірігеді
Оқушылар өз пікірлерін білдіреді	Оқушылар басқалардың пікірлерін белсенді тыңдайды

Белсенді оқыту мен оқудың белгілі бір әдісін пайдалану алдында мұғалімдер өздеріне әртүрлі сұрақтар қойып, өзінің оқу процесіндегі рөлі мен іс-қимылын ұдайы ойластырып отыруы керек.

Оқытудың белсенді әдістері — оқу материалын меңгеру үдерісінде оқушыларды белсенді ойлау және практикалық әрекетке бағыттайтын әдістер. Белсенді оқыту мұғалімнің дайын білімдерді баяндауына, оларды есте сақтауы мен қайта жаңғыртуына емес, оқушылардың белсенді ойлау және практикалық әрекет процесінде өз бетінше білім, біліктерді меңгеруіне бағытталған әдістер жүйесін пайдалануды білдіреді. Белсенді оқыту әдістерінің негізінде оқушының практикалық және ойлау әрекеті қалыптасады. Оқытудың белсенді әдістерінің пайда болуы және дамуы оқытудың алдына оқушыларға білім ғана беріп қоймай, танымдық қызығушылықтар мен қабілеттердің, шығармашылық ойлаудың, өз бетінше ақыл-ой еңбегінің қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз ету т.б. жаңа міндеттер қойылуымен байланысты.

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша оқу процесін ұйымдастырудағы педагогикалық әдіс-тәсілдер:

- оқушылардың проблемаларды анықтауда өз ойларын, пікірлерін айту, дәлелдеу, болжам ұсыну, зерттеуді жоспарлау қабілеттерін дамытатын жағдай туғызу;

- мұғалім және оқушы, сонымен қатар оқушылардың өз арасында сенім қалыптастыру;

- оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, деңгейлік тапсырмалар құрастыру;

- белгілі бір тақырып туралы «ой-талқы» әдісін ұйымдастыру (проблемаларды табу, әр оқушының идея ұсынуы, бүкіл сыныппен талқылау, оны талдау және шешімнің дұрыс нұсқасын қабылдау);

- сабақта оқушылардың белсенділігін қажет ететін тарихи проблемаларды талқылау;

- оқушыларды оқыту процесіне баулу үшін, оқушылардың жетістік белгілерін, яғни бірін - бірі, өзін - өзі бағалауды қолдану;

- ғылыми сұрақтарды зерттеу мақсатында жеке, топтық жұмысты ұйымдастыру, мысалы, жеке немесе топтық зерттеуге;

- оқушыларда топтық жұмыс дағдыларын дамытатын бірлескен жұмысты ұйымдастыруға бағытталған.

Оқытудың аталған формалары мен әдістері сабақты ұйымдастыруда

тақырып пен оқу мақсаттарына сәйкес сараланады. Сондықтан оқушыларды белсенді ойлау және практикалық әрекетке бағыттайтын оқыту мен оқудың белсенді әдістеріне тоқталайық.

БББ (Білемін – Білгім келеді – Білдім) әдісі

Қалыптастырылатын дағдылар: - ақпаратты басқару; - өзін өзі басқару.

Бұл әдіс оқушылардың қазіргі білім деңгейін, оларда бар олқылықтарды анықтауға; өз оқуының табысты болуын қамтамасыз ету мақсатында жоспарлауға және зерттеуден кейін қандай жаңа ақпарат зерделенгенін талдауға арналған стратегия ретінде пайдаланылады. Бұл әдіс игерілген білімге негізделеді және командалық жұмыс пен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады.

Жұмыс алгоритмі

1. БББ кестесіндегі «Білемін» бағанына оқушылар олардың белгілі бір тақырып немесе сұрақ бойынша нені білетінін жазады.

Егер оқушылар топтарда жұмыс істейтін болса, олар өздерінің бірлескен жауаптарын кестеге жазбай тұрып, алдымен «Стикер» тапсырмасын өткізе алады.

2. Содан кейін оқушылар «Білгім келеді» бағанына не білгілері келетіндігі туралы жаза отырып, өз білімдеріндегі олқылықтар туралы ойланады.

3. Тақырыпты меңгеру процесі аяқталғаннан кейін оқушылар соңғы «Білдім» бағанын толтырады. Бұл жерде олар бірінші екі бағанның дұрыстығын растайды және тақырып бойынша алған білімдерін өздерінің бұған дейін болған, «Білемін» бағанында жазылған білімдерімен салыстырады.

<i>Білемін</i>	<i>Білгім келеді</i>	<i>Білдім</i>

«Гауһарлар иерархиясы» әдісі

Қалыптастырылатын дағдылар: басқалармен жұмыс істеу; ойлау, шешім қабылдау.

Бұл тапсырманы шағын топтар орындайды, ол ақпараттар мен идеялардың артықшылықтарын айқындауға бағытталған. Бұл оқушылардың белгілі бір сұрақтарды белгілі тәртіппен орналастырып, неге ол ретпен орналастырғанын түсіндіру дағдыларын дамытуға жәрдемдеседі.

Сыныпты жоспарлау: Оқушылар тақтаның немесе қабырғаның жанында жұмыс істейді. Немесе топтар үстел басында жұмыс істей алады.

Жұмыс алгоритмі:

1. Оқушыларға карточкада немесе стикерде белгілі бір сұраққа қатысты тоғыз идея беріледі (немесе өздері алдын ала жазады).

2. Олар өзінің бірінші басымдық берген карточкасын жоғарыға қояды, бұдан кейін екі карточканы екінші орынға қояды, үш карточканы үшінші орынға қояды, содан соң қайтадан екі және неғұрлым төмен артықшылығы бар карточка төменге орналастырылады. Осылай гауһар тас пішіні пайда болады.

3. Оқушылар бір-бірімен бітімге, келісімге қол жеткізуге ұмтылуы тиіс. Сондықтан олар карточкалардың ретін өзара талқылап, өз пікірлерін білдіреді.

4. «Бес сұрақ» сияқты жаттығуды пайдалана отырып, бірінші кезектегі

карточкаларды анағұрлым толық зерделеуге болады.

Мысалы, 11-сыныпта «XX ғасырдағы Қазақстанның қазіргі замандағы әлеуметтік-экономикалық дамуы» тақырыбы бойынша оқушыларға XX ғасырда Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық даму бағыттарын анықтап, «Гауһарлар иерархиясы» әдісі арқылы маңызды себебін анықтатыңыз. Өз көзқарасын білдіруін ұйымдастыруға болады.

XX ғасырда Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық даму себептері:

✓ тау кең өндіру, ауыл шаруашылық өнімін қайта өңдеу өнеркәсібін жолға қоюы;

✓ Өндірістік кәсіпорындар өркендеп маңызы арта бастауы;

✓ Өндіргіш күштердің даму деңгейі артуы;

✓ Индустрияландыру бағытын жеделдету;

✓ әлеуметтік-экономикалық реформалардың жүйелі жүргізілуі және мемлекеттік жоспарлардың нақты қойылуы;

Нәтижесінде XX ғасырда Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы кейбір олқылықтарына қарамастан бірқалыпты даму процесін өткізді.

Тұрақты даму болуында біршама қиыншылықтарға әкелгеніне қарамастан өзіндік дамуы болғандығына тоқталып сабақты қорытындылауға болады. Оқушылар себептерін анықтау барысында, жауаптарын Гауһартас пішініне сәйкес орналастырып, дәлелдер мен фактілер келтіреді.

«Әуе шары» әдісі

Қалыптастырылатын дағдылар: басқалармен жұмыс; ойлану, шешім қабылдау, мәселені шешу; ақпаратты басқару.

Бұл әдісті жоспарлау құралы ретінде пайдалануға болады. Ол оқушыларда проблемаларды салыстырып, оның салдарын болжау, белгілі бір іс-шараны жоспарлап, ұйымдастыруда құрылымдық тәсілді қолдану дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сыныпты жоспарлау: Оқушылар тақтаның немесе қабырғаның жанында, болмаса топтар үстел басында жұмыс істей алады.

Жұмыс алгоритмі:

1. Оқушыларға әуе шарының суреті беріледі.

2. *Әуе шарында кім болуы керек?* Оқушылар бұл мәселе бойынша басты кейіпкерлердің есімдерін жазады: шарды әуеге көтеріп, оны басқару үшін онда болуға тиіс адамдарды анықтайды.

Жоба табысты болуы үшін оларда не болуы керек? Оқушылар жобаның табысты болуы үшін қажетті деп санайтын барлық нәрселерді шарға жазады.

Оны не кідіртеді? Зәкірдің жанына оқушылар жобаның табысты басталуына кедергі жасайтын факторларды жазады.

Оған қатты жылдамдықпен ұшуға не көмектесе алады? Оқушылар әуе шарына тікелей қатысы жоқ, алайда жобаның алға жылжуына септігін тигізетін жұмысқа қабілеттілік, ынта және креативтілік сияқты факторларды белгілейді.

Шарды бағытынан не шатастыра алады? Оқушылар шардың екі жағына жобаны орындау барысында туындауы мүмкін проблемаларды жазады.

3. Тапсырманы аяқтағаннан кейін оқушылар жоспарлау процесін одан әрі

жақсарту мақсатында өздерінің шарларын салыстыра алады. Оқытудың бұл әдісін тарихи оқиғалардың маңыздылығын анықтауда қолдануға болады.

«Әр адам әрқайсын оқытады» әдісі

Қалыптастырылатын дағдылар: бірлескен жұмыс; ақпараттарды басқару. Бұл – оқушылар арасында нақты ақпараттың ауқымды көлемін таратудың балама тәсілі. Бұл жерде мұғалім дәріс оқу немесе айтып түсіндірудің орнына, оқушылар тақырыпқа қатысты ақпаратты өздерінің құрбыларымен бөліседі. Ақпаратты тарату бойынша басқа да пайдалы ойын үшін «Кластер» тәсілін қолдануға болады.

Сыныпты жоспарлау: Жүріп-тұру және әңгімелесу ыңғайлы болуы үшін ашық кеңістік қажет. Немесе төрт адамнан тұратын топта оқушылар партада отырады, екі оқушы белгілі бір уақыт өткеннен кейін тобын ауыстыра алады.

Жұмыс алгоритмі:

1. Белгілі бір факт немесе статистикалық деректері бар қағаз парағы әрбір оқушыға таратылады. Мүмкіндігінше әрбір оқушы үшін әртүрлі тұжырым болғаны жақсы.

2. Олардың тұжырым мағынасын түсінгенін анықтау мақсатында, оқушылар өздерінің тұжырымдарын оқиды.

3. Оқушылар сынып ішінде жүріп, өздерінің тұжырымдарын басқа оқушылармен бөліседі. Оның мақсаты өзінің фактісін барынша көп адамға түсіндіру болып табылады.

4. Оқушылар мысал келтіре отырып, өз түсініктемелерін толықтыра алады. Егер қисыны келсе, олар өз тұжырымдарын басқа оқушылардың тұжырымдарымен байланыстыруға тиіс.

5. Фактілермен алмасуға арналған уақыт аяқтағаннан кейін, оқушылар тапсырманы орындау барысында алынған ақпаратты жүйелеу үшін шағын топтарда жұмыс істейді.

6. Кейіннен жауап алу жүргізілген кезде оқушылар өздерінің санаттау жүйесін түсіндіреді және дәлелдейді.

7. Олар сонымен қатар әртүрлі фактілерге/деректерге қатысты өздерінің реакциясымен бөлісуі мүмкін. Оларды не таң қалдырды? Оларды не абыржытты? Қандай да бір тұжырым оларды мұңға батырды ма немесе бақытты етті ме? Немесе қандай тұжырым оларды қызықтырды?

8. Оқушылар өзінің жеке оқуы туралы ойлануы мүмкін. Олар қандай ақпаратты есте жеңіл сақтайды? Олар үшін ең маңыздысы не?

9. Барлық сауалдар бойынша басты тұжырымдарды тақтаға немесе оқу плакатына жазып қоюға болады.

Бұл әдісті «Қазақстан тарихы» оқу пәнінен 10-сыныпта «Кеңестік білім беру жүйесінің жетістіктері мен қайшылықтары» тақырыбы бойынша Қазақ Автономиялық кеңестік Республикасы кезеңінде білім беру жүйесіне белсене атсалысқан ұлт зиялыларының (Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынов, Ә. Ермаков, М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов) ролін анықтап, еліміздегі білім беру жүйесінің маңызын ашып, пікірлерін дәлелдеу туралы тапсырмада қолдануға болады. Мысалы, оқушылар орта, орта арнаулы, жоғары оқу орнындарының ашылуы; т.б.

айқындап жауаптарын ұсынады.

«Факт немесе пікір» әдісі

Қалыптастырылатын дағдылар: ойлау, шешім қабылдау, проблемаларды шешу; бірлескен жұмыс.

Бұл әдіс бойынша оқушылар оларға ұсынылған нәрсе факті ме, әлде қарапайым пікір болып (құндылық туралы ойға негізделген) табыла ма, соны шешуге тиіс. Плюралистік қоғамда дәлелдердің негізінде фактілер мен пікірдің ара-жігін ажырата білу маңызды дағды болып табылады. Осы қиын тапсырма оқушыларды білімнің қалай алынатынын түсінуге ынталандырады (көптеген жағдайда бір нақты жауап болмауы да мүмкін). Оқушылар өз ұстанымдарын талқылау үшін топтарда жұмыс істейді. Осы жаттығу нәтижелі болуы үшін одан кейін *жауап алу* ұсынылады.

Жұмыс алгоритмі:

1. Оқушыларға белгілі бір мәселеге қатысты бірқатар тұжырымдар беріледі. Көптеген жағдайларда олар талқыланып отырған мәселенің екі қырын бейнелейтін пікір болып келеді.

2. Оқушылар тұжырымдарды талдап, олар факті ме, әлде пікір ме соны анықтайды. Оқушылар өз шешімдерін дәйектеу үшін дайындалып, кері байланыс кезінде сынып алдында олармен таныстырады. Сонымен қоса оқушылар топтар арасындағы пікірлердің ұқсастығы мен айырмашылықтарын қарастыра алады.

3. Тапсырманы орындағаннан кейін *жауап алу* кезінде оқушылар осы пікірге тоқтауға ықпал еткен үдерістерге тоқталады. Топтар қандай тоқтамға келді? Өртүрлі пікірлер көп болды ма, бір шешімге, келісімге келуге мүмкіндік болды ма? Пікірлер жеткілікті дәрежеде негізделді ме? Пікірлер дәйекті баяндалды ма? Топтың ішінде рөлдер бөлінді ме?

4. Кері байланыстың негізінде оқушылар *«Барлық факторларды ескеру»* сияқты жаттығулар арқылы сұрақтарды одан әрі зерделей алады. Себептер мен салдарларды қарастыру үшін *«Салдарлар дөңгелегі»* немесе *«Себеп-салдарлық байланыстар стратегиясын»* пайдалануға болады.

«Өзіндік ойын» әдісі

Қалыптастырылатын дағдылар: ақпаратты басқару; ойлау.

Бұл әдіс оқушыларда белгілі жауапқа қатысты сұрақ құрастыра білу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Ол сонымен қатар балама сұрақтар туралы креативті ойлауға қабілетті оқушыларды анықтауға мүмкіндік береді.

Жұмыс алгоритмі:

1. Оқушыларға сабақта қарастырылатын тақырыпқа қатысы бар сұрақтардың жауаптары беріледі. Жауаптар жай ғана күн, есім немесе орын, эмоция немесе абстрактілі түсініктер түрінде болуы мүмкін.

2. Оқушылар әр жауап үшін сұрақ ойлап табуы керек.

Мысалы, «Дүниежүзі тарихы» оқу пәні бойынша» Сұрақтар мен жауаптардың үлгілері:

Өркениеттер әрекеттестігінің сауда- экономикалық аясында өзара байланыс қалай болды?

Әлем тарихының барысына әсер еткен әскери-саяси оқиғалар қаншалықты

заңды ықпал етті?

Әлемнің қазіргі саяси жүйесі өзгеріске ұшырау тенденциялары қалай әсер етеді?

3. Егер жауаптың бір мәнді сұрағы болмаса, оқушылар өздері ойлап тапқан сұрақтарды бір бірімен салыстырып, белгілі бір сұраққа қатысты тоқтамға қалай келгенін дәлелдейді.

КӨМТ (Күш, Әлсіздік, Мүмкіндік, Тәуекел)ӘДІСІ

Қалыптастырылатын дағдылар: басқалармен жұмыс; ойлау, шешім қабылдау; проблемаларды шешу.

Бұл әдіс оқушыларға мәселенің барлық аспектілерін зерттеуге мүмкіндік береді. Ол болашақта бастама жасау үшін іс-әрекет жоспарын дайындау барысында пайдаланылуы мүмкін. Ол сонымен қатар бұған дейін не істелгенін және болашақ салдарын назарға алу үшін топты немесе оқиғаны бағалауға арналған тәжірибелік құрал бола алады.

Сыныпты жоспарлау: Бұл тапсырманы әртүрлі тәсілдермен орындауға болады. Ақпарат жинау үшін қағаз конвейерді пайдалануға болады, бұл жағдайда мұғалім топтардың парталар арасында жүріп-тұруы ыңғайлы болуын ойластыру керек. Немесе топтар өз орындарында қалып, проблемаларды қарастыру үшін төменде қоса берілген шаблонды пайдалана алады.

Күш	Әлсіздік
Тәуекел	Мүмкіндік

Жұмыс алгоритмі:

1. Мұғалімнің оқушылармен КӨМТ мағынасын талқылап, әрбір термин жеке алғанда нені білдіретінін, әсіресе «күш», «мүмкіндік», «әлсіздік» және «тәуекел» арасындағы айырмашылықтарды түсіндіргені жөн. «Мүмкіндіктер» және «тәуекелдер» болашақта туындауы мүмкін болжалды салдарларға шоғырлануы тиіс, ал «күш» пен «әлсіздік» бұған дейін болғанды зерттеу негізіндегі мәселенің оң және кері аспектілерінің тізімін құруды қамтиды.

2. Оқушыларға талқылап, баға беруге арналған ақпарат беріледі. Идеялар тиісті тақырыпшалармен беріледі (К-Ә-М-Т).

3. Мұғалім бір тақырыпшаға тоқталып, оны талқылап болған соң ғана келесі тақырыпшаға көшеді. Мысалы, оқушыларға «мүмкіндікке» көшпес бұрын, «күшті» зерттеуге уақыт беріледі.

4. Кері байланыс кезінде мұғалім мына сұрақтарды қоя алады: Не жақсы? Не жаман? Қазір не болуы мүмкін? Болашақта алға ілгерілеуге не кедергі жасауы мүмкін?

5. Командалық жұмыс бойынша *жауап алу* пайдалы болады

«Фишбоун» әдісі.

Топтарда жұмыс істеу кезінде қолдануға болатын әдістемелік тәсілдердің бірі-бұл «Фишбоун»әдісі. Ол ағылшын тілінен «балық сүйегі» немесе «Балық

қаңқасы» деп аударылады және оқушылардың сыни ойлауын көрнекі-мазмұнды түрде дамытуға бағытталған. Осы әдістемелік тәсілдің мәні-талдау объектісі мен оған әсер ететін факторлар арасындағы себеп-салдарлық өзара байланысты анықтау, талдау жасауға негізделген. Сонымен қатар, әдіс білім алушылардың ақпаратпен жұмыс істеу дағдысын және проблемаларды қою және шешу біліктілігін дамытуға мүмкіндік береді [15].

Аталған әдісті «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша 8-сыныпта «1917 жылғы ақпан буржуазиялық-демократиялық революциясы және оның Қазақстанға әсері» тақырыбы көлемінде қарастыруға болады.

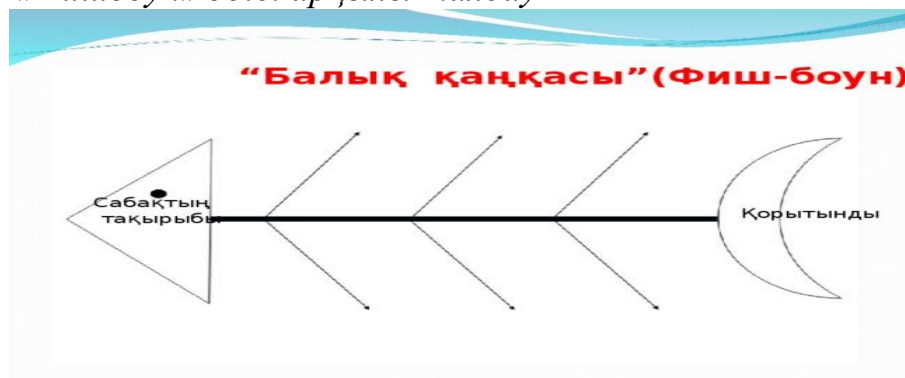
Тарихи концепт: дәлел

Зерттеу мен талдау бойынша топтық жұмыс: Оқушыларға Ақпан революциясы туралы ықшамдалған мәтін таратып, «Фишбоун» әдісі арқылы талдау жүргізуге бағыттаймыз.

Критерийлері:

- Ақпан революциясының мәселесі
- Ақпан революциясының себептері (3 себеп)
- Ақпан революциясының барысы (3-4 іс-әрекет, дәлелдер)
- Ақпан революциясының нәтижесі (3 нәтиже)

Мысалы, «Фишбоун» әдісі арқылы талдау

Ақпан революциясының мәселесі: саяси-экономикалық қысым.

Ақпан революциясының себептері: соғысқа қарсылық, шаруалар мен жұмысшылардың әлеуметтік жағдайының төмен болуы, реформалардың толық орындалмауы т.б.

Ақпан революциясының барысы: елде қос үкіметтілік (ресми Уақытша үкімет және оның жергілікті жүйесі мен нақтылы күшке ие болған Кеңестер) жүйесі қатар орнады.

Дәлел: саяси, діни, қарулы көтеріліс және т.б. істер бойынша амнистия жариялады. Сөз және баспасөз бостандығын жария етті;

Ақпан революциясының нәтижесі: патша үкіметін құлатып, елде буржуазиялық-демократиялық республика орнады. Аталған тәсілді оқу процесінде қолдану оқушыларға берілген критерийлер арқылы оқиғаны талдап, дәйекті дәлелдер келтіруге бағыттайды.

Жоғарыда аталған белсенді оқыту әдістерін қолдану оқушылардың пәнге танымдық қызығушылығын дамытуға, психологиялық механизмдерді

жандандыруға бағытталған. Ұсынылған әдістерді пайдалану оқушыларды мақсатқа бағыттауға әкеледі, оларды жүйелі ойлау, ынтымақтастық дағдыларына үйретеді, өзін-өзі басқаруға, өз бетімен талдауға, білімді құрылымдауға және жинақтауға, оқиғалар мен тарихи процестердің өзара байланысын көруге үйретеді, оқытылатын материалға жеке көзқарасты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл әдістер мен тәсілдер оқушылардың қоршаған ортаны белсенді тануға туа біткен қажеттілігін ашуға мүмкіндік береді.

Жобалау әдісі.

Тарих сабағында оқушылардың ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылатын жұмыстың перспективалық түрлерінің бірі жобалау әдісі болып табылады. Білім берудегі жобалық әдіс бұл оқушылардың танымдық әрекетін белсендірудің дидактикалық құралы, белгілі бір жеке қасиеттерді қалыптастырумен қатар шығармашылықты дамыту. Бұл технологияның негізін дербестік, іс-әрекет және нәтижелілік құрайды. Жобаның түрін (ақпараттық, ойын, зерттеу, шығармашылық және т. б.) таңдау оқушылардың жас ерекшелігі мен тақырыбына байланысты.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзілік тарихы» бойынша алынатын тақырыптар білім алушылардың дайындық деңгейіне байланысты маңызды, қызықты және күрделенуі тиіс. Бұл ретте жұмыс топта да, жеке де ұйымдастырылады.

Жұмысты бастамас бұрын, алдын ала оқушыларға жұмыстың барысын түсіндіру және оқушыларға жобамен жұмыс істеуге бағдар беруге көмектесетін дәйекті іс-әрекет алгоритмін беру маңызды.

Оқушылардың жобамен жұмыс кезіндегі іс-әрекетінің реті:

- жобаның тақырыбы мен мақсатын анықтау;
- жобалық жұмысты жоспарлау, жұмыс тобын құру;
- міндеттерді талқылау, шешімін іздестіру;
- жобаны орындау; жобаны сипаттау; жобаны қорғау;
- нәтижесін бағалау.

Жобалық әрекеттің ерекше белгілері:

жоба әдісі проблеманы жан-жақты және жүйелі зерттеуге және білім беру өнімінің нақты нұсқасын әзірлеуге бағытталған;

жоба бойынша жұмыс ең алдымен практикалық нәтиже алуды көздейді;

жоба ұжымдық күш-жігердің нәтижесі бола отырып, қызметтің соңғы кезеңінде бірлескен жұмыстың рефлексиясын, толықтығын, тереңдігін, ақпараттық қамтамасыз етуді, әрқайсысының шығармашылық үлесін талдауға бағытталады.

Жоба бойынша жұмыс кезінде оқушылардың рөлі де түбегейлі өзгереді, олар пассивті бақылаушылар емес, белсенді қатысушылар болады. Жобамен жұмыстың нәтижелілігі практикалық оқу іскерліктерін, сондай-ақ жеке қасиеттерін қалыптастыру: топта жұмыс істей білу, басқалардың пікірімен санасу бойынша анықталады.

Тарих сабағында жоба әдісі бағдарлама мазмұны аясында кез келген сабақта қолданылуы мүмкін.

10-11-сыныпта тарих бойынша жоба әдісін жүзеге асыру ізденіс, шығармашылық сипаттағы әдістер мен тәсілдерді қолданумен сипатталады. 10-11 сыныптардағы тарих сабағында негізгі жұмыс түрі командалық жұмыс болып табылады. Тарих сабағында шығармашылық командалық жобалармен жұмыс оқушыларға қызығушылықтары бойынша бірігуге мүмкіндік береді, оқыту барысында рөлдік қызметтің әртүрлілігін қамтамасыз етеді, тапсырмаларды белгіленген мерзімде орындау міндеттілігін, жұмыста өзара көмек көрсетуді, және адалдыққа тәрбиелейді. Әрбір жоба белгілі бір тақырыпқа сәйкес келеді және бір, бірнеше сабақ, тоқсан немесе оқу жылы ішінде әзірленуі мүмкін. Жобалық жұмысты жүзеге асыра отырып, оқушылар, мысалы, тарихи тұлғалардың өмірі туралы айтып, жаза алады, өз журналын құрып, макеттер, суреттер, коллаждар, жоспарлар, карталар, схемалар, сауалнамалық кестелер, графиктер, диаграммалар және т. б. дайындайды. Сабақта жобалық әдісті қолдану кезінде білім алушы тек оқу пәндері шеңберінде ғана емес, сонымен қатар олардың қызметін сабақтан тыс ұйымдастыру кезінде да жаңа білім алады. Жобалық әдіс оқушылардың сыни ойлауын дамытады [15].

Сын тұрғысынан ойлау шығармашылық ойды белсендірудің әдіс-тәсілдерінің қатарына жатады. Сын тұрғысынан ойлау бақылау, тәжірибе, толғану және ой жүгірту нәтижесінде алынған ақпаратты ұғыну, бағалау, талдау және синтездеуде қолданылатын әдіс болып табылады, сонымен қатар ол әрекет жасауға негіз, түрткі болуы да мүмкін. Сын тұрғысынан ойлау көбінесе бір нәрсені елестетуге, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және іс-әрекеттің жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерін енгізуге дайын болуды көздейді, ол ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге бейілділік пен басқаларды сын тұрғысынан ойлауға баулуды білдіреді.

Бастапқы деңгейде сын тұрғысынан ойлау процесі:

- қажетті ақпараттар жинауды;
- дәлелдерді сын тұрғысынан талдау мен бағалауды;
- кепілдендірілген шешімдер мен жинақталған қорытындылар;
- ауқымды тәжірибе негізінде болжамдар мен ұсыныстарды қайта қарауды көздейді.

Сын тұрғысынан ойлау үдерісіне сәйкес оқу пәні бойынша тапсырмаларды оқушылардың нәтижелі орындауы үшін қажетті әрекеттер реті мен дағдылар:

– көру немесе есту арқылы алынған ақпаратты *өңдеу*, сондай-ақ бастапқы дереккөздерді зерделеу кезінде алынған деректерді, немесе сауалнама барысында жиналған деректерді немесе оқулықтар, энциклопедиялар, веб-сайттар сияқты екінші дереккөздерден жиналған ақпаратты *өңдеу*;

– зерттеу жүргізуге арналған дәлелдемелерді немесе зерттеу нәтижесінде алынған дәлелдердің негізін құрайтын дәлелдемелерді жүйелейтін түйінді мәселелер, болжамдарды *түсіну*;

– осы түйінді мәселелер мен қолда бар дәлелдемелердің бір-біріне сәйкес келуін және үндесуін *талдау*;

– жекелеген факторлар немесе түрлі дербес бағалар мен болжамдар арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды *анықтау*;

– дәлелдерді немесе бірқатар идеяларды дайындау үшін түрлі ақпарат көздерін жүйелеу. Өз идеяңызды қалыптастыратын және қолдайтын түрлі дереккөздер арасында *байланыс орнату*;

– сіздің зерттеуге қатысты дәлелдемелердің шынайылығы мен дәлелділігін және дәлелдемелер сіздің болжамдарыңызбен, туындаған идеяларыңызбен қаншалықты сәйкес келетінін *бағалау*.

– зерттеу негізінде жатқан сұрақтардың жауабына түсініктеме беру кезінде зерттеу барысында алған білімін *қолдану*.

– зерттеу қорытындылары мен нәтижелерін *дәлелдеу және негіздеу болып табылады*.

Сондықтан «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндерін оқытуда белсенді оқыту мен оқу әдістерін қолдану үдерісінде оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамытуда оқу мақсаттарын жіктеуде Блум таксономиясын негізге алу тиімді болып табылады.

Сонымен пәнді оқытуда жаңа технологияларды, оқытудың белсенді әдіс-тәсілдерін ұтымды пайдалану оқушының тарихи танымын қалыптастыруға, бәсекеге қабілетті сапалы білімге, оқушының өздігімен алатын білімнің қажеттілігін, мәнін дұрыс түсінуге, оқушының шығармашылық-ізденушілік қабілеттерінің артуына септіген тигізеді.

3. Қашықтан оқыту жағдайында пәндерді оқыту

Қашықтан оқыту жағдайында «Қазақ әдебиеті» (5-11-сыныптарда) пәнін оқыту

Қазақ әдебиеті – әлем әдебиетіндегі өзіндік маңызды орны бар бай әдебиеттердің бірі. Жалпы білім беретін мектептерде бұл пән оқушылар әлеуетін кеңейте түседі, олардың тілдік-эстетикалық талғамдарының дамуына, коммуникативтік құзыреттіліктерінің жетілуіне ықпал етеді. «Қазақ әдебиеті» пәні бойынша оқу бағдарламасының мақсаты оқушыларды шығармашылық ойлауға, олардың өз ойларын ауызша еркін жеткізуіне және жаза білуіне, дәлелдер келтіруіне, салыстырып талдауға, өзіндік ұстанымын көрсетуге дағдыландырады.

Белгілі қазақ ағартушысы Ж. Аймауытұлы айтқандай, сабақ барысында *«баланың өзін еңбектендіріп, бірлестіріп, өз бетімен білім тапқандай қылса, жұмыс жасайтын материалдар даяр түрінде емес, балалар тәжірибе қылып, зерттеп, өз бетімен шешкендей, тұрмыс жұмбақ түрінде берілсе»* оқудың анағұрлым тиімді болатынын естен шығармаған дұрыс.

Мұғалімдер кері байланыстың көмегімен және модельдеу, көрсету, сұрақ қою, бақылау, танымдық ойын түрлерін қолдану арқылы оқушылардың оқу жетістіктерінің ілгерілеуіне үнемі қолдау көрсетуі керек. Оқушылардың пән бойынша терең білім алуы мұғалімдердің дағдыларына да байланысты, яғни олар оқушылардың жаңа білімдерін бұған дейінгі білімдерімен ұштастыра алуын бақылай білулері маңызды.

Белсенді оқу барысында мұғалімдер:

- барлық оқушылардың оқу үдерісіне қатысуын қамтамасыз ететін жағымды оқу ахуалын қалыптастыруға;
- сенімді, жауапты, белсенді, жаңалыққа ұмтылатын және өзінің іс-әрекетін талдап, рефлексия жасай білетін оқушыларды тәрбиелеуді мақсат етуге;
- оқушылардың дағдыларын дамытуға бағытталған тапсырмалар мен белсенді әдіс-тәсілдерді қолдануға;
- алға қойылған оқу мақсаттарына қол жеткізу арқылы жоспарланған сабақты тиімді өткізу үшін материалдары, ресурстарды және қосымша құралдарды пайдалана отырып, бүкіл сынып қатысатын, топтық немесе жұптық жұмыс түрлерін, оқушылардың жеке жұмыс істеуін ұйымдастыруға;
- оқушыларды мадақтап, оқуға еліктіре, қызықтыра отырып, ұғымдарды түсіндіруде және мағынасын ашуда, нұсқаулық беруде түсінікті, анық, қарапайым тілді пайдалануға;
- оқушылардың оқуын бақылап, оларға кері байланыс ұсынуға тиіс.

Белсенді оқу үдерісінде мұғалім үшін:

- ой салып, ынталандыратын материал ұсыну;
- оқушылар ғылыми жоба барысында пайдалана алатын тәжірибелік және эксперименттік дағдыларды қалыптастыру;
- оқушыларға өздері қызығатын салаға қатысты сұрақ тұжырымдауға көмектесу;

- жұпта, шағын топта және құрамы өзгеріп отыратын жұпта жұмыс істеуге арналған жаттығу дайындау;
- оқушыларды өз бетінше ойлануға бағыттау;
- оқушыларға өздерінің ойлау және зерттеу дағдыларын қолдануды еске салу;
- оқушылармен жеке жұмыс жүргізу;
- оқушыларға өз бетінше жұмыс істегенде жетістікке жетуге мүмкіндік беретін жобаларды ойлап табу және ұйымдастыру маңызды.

Бүгінгі таңда осы аталған әдістердің ішінде кеңінен қолданылып жүрген белсенді оқу әдістерінің бірі – ***интербелсенді әдістер***.

Білім саласындағы инновациялық өзгерістер оқудың/оқытудың негізі ретінде тұлғалық дамуды қарастырады, өйткені динамика мен өзгерістерге толы ақпараттық дәуір экономикасы адамның білімді әрі білікті тұлғасына тәуелді, бұл дәуірдің идеологиялық, әлеуметтік, саяси сұраныстары адамнан мынандай құзыреттіліктерді талап етеді:

- ақпараттың ішінен өзіне қажеттісін таңдап, оны пайдалану;
- проблемаларды шешу және шешім қабылдау;
- өзіндік пікір, идеялар, тұжырым, түсінік келтіру, оларды дәлелдей және қорғай білу;
- ауызша және жазбаша түрде қарым-қатынас құра білу, бірлесе жұмыс жасай білу, жанжалдарды болдырмау;
- өмірге деген көзқарасын, ұстанатын сенімдерін, қажеттіліктерін, құндылықтарын жалпы адами құндылықтармен байланыстыру;
- өздігімен үйрене білу, өз білімін әрқашан да дамытып отыру.

Сол себепті де тұлғалық даму ұстанымы білім игеру процесіне қатысушылардың (үйренуші мен үйренуші) бұрынғы авторитарлы-коммуникативтік қарым-қатынасын гуманитарлы-коммуникативтік қарым-қатынасқа өзгертуді талап етеді. Бұл ұстаным таным процесінің «білім беру», «оқыту», «үйрету» деген кешегі күнгі түсініктерін енді екі жақты процесс ретінде қарастырып, оларды *«білім алу/игеру», «оқу», «үйрену» деп өзгертеді, бұл процесте үйренуші негізгі рөл атқарып, білімді өздігімен құрастырады деп түсінеді.*

Басқаша айтқанда, «интербелсенді» дегеніміз біреумен қоян-қолтық қарым-қатынаста болу, онымен бірлесе әрекет жасау, диалог құру. Ал «интербелсенді оқу» дегеніміз өзара қарым-қатынасқа (коммуникацияға) негізделген оқу/оқыту, диалог арқылы үйрену/үйрету, яғни «үйретуші – үйренуші», «үйренуші-үйренуші», «үйренуші – өзімен-өзі» форматтарында жасаған қарым-қатынас («әңгіме», «сұхбат», «пікірлесу», «бірлескен әрекеттер»).

Интербелсенді оқу/оқыту білім игеру процесін былайша ұйымдастыруға ынталы:

- ✓ барлық үйренушілерге бірлескен таным процесіне белсенді араласуға мүмкіндік жасау;

✓ әрбір үйренушінің өзінің үйренгені мен өз білімі туралы түсініктерін ортаға салып, бірлесе талқылап, олар туралы ой толғауына мүмкіндік жасау;

✓ үйренушілер білімді өздігінен құрастыратын орта құру.

Интербелсенді оқу/оқыту – әрекет көмегімен және әрекет арқылы үйрену/үйрету, ал мұндай ұстаным қомақты нәтижелерге жеткізетін ең тиімді жүйе деп есептелінеді, өйткені адамның жадында бірінші мезетте тек өзінің әрекеттері мен өз қолымен жасағаны ғана қалады. Кезінде көне қытай ғұламасы Конфуций (Кун-цзы) 2500 жыл бұрын былай деген екен: *«Маған айтып берсең – ұмытып қаламын, көрсетсең – есте сақтармын, ал өзіме жасатсаң – үйренемін!»* [8].

Сол себепті де интербелсенді оқу/оқыту үйренушілердің оқу процесіндегі белсенді әрекеттерін үйренудің негізгі құралдары мен тәсілдері ретінде таниды. Сондықтан да интербелсенді оқу/оқыту оқу процесінің тиімділігі мен нәтижелігін үйренушілердің есте сақтау дәрежесімен өлшемей, олардың әрекеттерімен бағалайды, тек әрекет арқылы ғана үйрену ықтимал деген қағида ұстанады.

Интербелсенді оқу/оқыту оқушының өз тәжірибесі және өзге де оқушылардың тәжірибесі тұрғысынан жасаған белсенді қарым-қатынасқа негізделеді. Ал үйренушілердің тәжірибесі дегеніміз олардың өзіндік пікірлері мен көзқарастары, ойлары мен идеялары, ұстанымдары мен пайымдаулары, тұжырымдары мен қорытындылары, дәлелдері мен уәждері деп айтуға тұрарлық. Оқушылар таным процесінде бір-бірімен осы тәжірибесімен бөліседі, міне, осындай байланыста, қарым-қатынаста жаңа білім құрастырылып, саналы түрде игеріледі.

Интербелсенді оқуда/үйренуде білім алушылар мынандай білім, білік, дағды, машықтарға үйренеді:

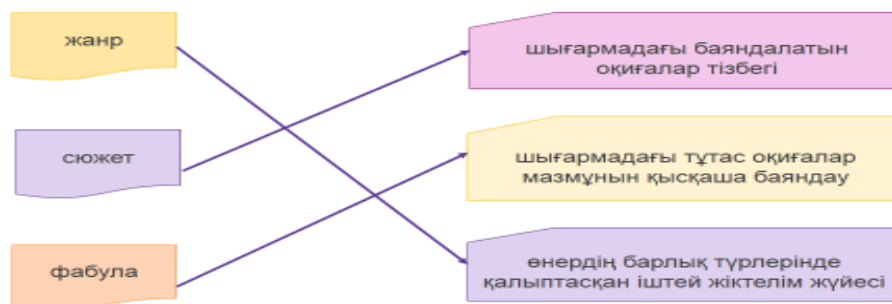
- терең ойлану, жеке рефлексиялық қабілеттерді дамыту;
- өз идеялары мен әрекеттерін талдау және оларға баға беру;
- ақпаратты өздігімен түсініп, оны таразылап, екшеп, оның ішінен керектісін таңдап алу;
- ақпаратты жан-жақты талдау;
- өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыру;
- оқу барысында жеке басының құндылықтары мен сенімдерін қалыптастырып, белсенді өмірлік позиция (көзқарас, дүниетаным) ұстану;
- пікірталастарға қатысып, өз ойы мен пікірін дәлелдеу;
- басқа да балама пікірлерді ескеру;
- шешім қабылдау және қиын мәселелерді шешу;
- ортақ жұмысқа жұмыла білу;
- басқалармен тиімді қарым-қатынас құру, өзара әрекеттесу;
- үйренушілер ұжымына ортақ бірлесе жұмыс жасаудың рухани және моральды ережелерді қабылдау;
- оқушы топты ұжым ретінде қабылдайды.

Қашықтықтан оқыту барысында жаңартылған білім мазмұны негізінде оқушыларға «Қазақ әдебиеті» пәнінен оқу мақсаттарын игеруге қалай ықпал етеміз?

Еліміздегі пандемияның салдарынан қашықтықтан оқыту форматына көшкелі 5-11-сынып оқушыларына бағдарламаға сәйкес оқу мақсаттары 30 минут сыйымдылығымен, SMART негізде берілді. Тапсырмалар оқу мақсатына сай құрылып және әрбір таңдалған сабақ мақсатын ашуға бағытталды. Мәселен, 6-сыныптың бірнеше оқу мақсаттарына талдау жүргізіп көрелік.

Түсіну және жауап беру дағдысы бойынша «Т/Ж.6.1.1.1 әдеби шығарманың жанрын, фабуласын, сюжетін анықтау» деген оқу мақсатын игертуде оқушыға ең алдымен жанр, фабула, сюжет ұғымдарын түсіндіріп, әдеби-теориялық түсінік беріп өткен жөн. Сәйкестендіру тәсілімен оқыған білімдерін еске түсіріп, ұғымдарды қайталап өтсе, оқу мақсатын игеруге арналған негізгі тапсырмаларды түсініп, жасай алары сөзсіз.

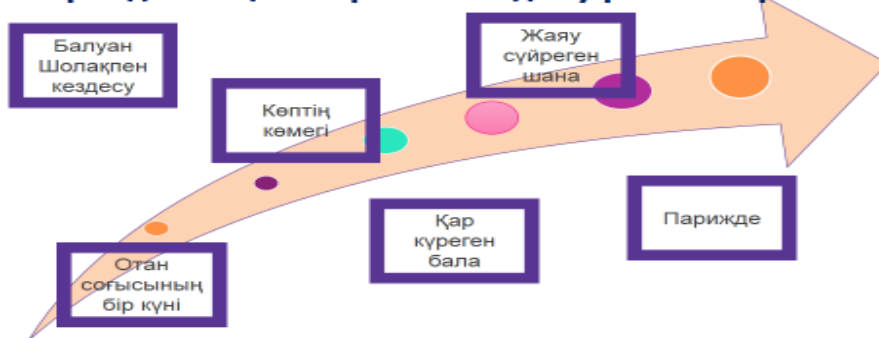
Әдеби-теориялық ұғымдарды еске түсіріп, сәйкестендіріңіз!

Ұғым-түсініктерді қайталап өткеннен соң негізгі тапсырмаға көшпес бұрын шығарманың жанрлық ерекшелігіне тоқталып өткен жөн. 6-сынып оқушылары әдебиеттің жанрлық (тек, түр) ерекшеліктерін әлі де толық түсіне бермесі анық. Сондықтан, мұғалімнің қолдауымен шығарманың жанрына ауызша талдау жүргізілсе оқушылар үшін келесі тапсырмаларды орындау жеңіл болады. Ілгері оқу тәсілі бойынша оқушыларға шығарма мазмұнымен танысу бір сабақ бұрын берілуі тиіс. Шығарма мазмұнын (фабуласын) білетін оқушы тапсырманы оңай орындап, сабақ үстінде талдаулар жүргізе алады.

Тапсырма

Шығармадағы оқиғалар тізбегін даму ретімен орналастырыңыз.

Мәселен, Қ.Әбдіқадыровтың «Қажымұқан» повесінен берілген үзіндімен оқушы таныс болып, мазмұнын біліп тұрса, оқиғалар тізбегін ауыстырып ұсынып, оны өзінің даму ретімен орналастыртуға болады. Осылайша шығарма сюжеттері еске түсіріліп, композициясына да талдау жүргізе алады. Сонымен қатар, мәтін бөліктері бойынша да жұмыс жасатып, нақты үзінділер арқылы сюжеттерді анықтауға болады.

Тапсырма

Үзінділердегі оқиғаларды еске түсіріп, сюжетін анықтаңыз.

Повестен үзінді	Сюжеті
Бала, қарын күреп болып, тиынын алған соң, Масликов қойын дәптерін алып, балаға жымия қарап, әңгімеге кірісті. - Бала, сен қайдан келдің, ә?.. Мен білем, сен Қызылжардікі емес. Қай болыс, қай ауылдікі? - Ақмола облысы, Сарытерек болысы, Құрама ауылынан. - Әкеңнің аты кім? - Мұңайтпас Ернақов. - Өз атың кім? - Мұқан. Оны қайтесің?	
- Осындай мейірімдерің болмаса, ел деп кім айтар еді... – деді бір қарт. Ақшаны қолына ұстаған біреу Масликовтың қолына санап беріп, аттың төленгеніне тілхат алды.	

Повесь мәтінінен бірнеше үзінділер бере отырып сюжетті анықтаса, оқушының есте сақтау қабілетінің деңгейін де, шығарма мазмұнымен қаншалықты таныс болғандығын да көре аламыз. Сондай-ақ, шығарма мазмұнында көрініс тапқан бір эпизодты еске түсіру үшін тақырыпқа сай суретті ұсынып, оқиғаны көз алдына визуалды түрде елестуге ықпал ете аламыз.

Тапсырма

Берілген суреттен қандай оқиғаны көруге болады? Мазмұнын еске түсіріңіз!

Суретке қарап, оқушы оқиғаны анықтап, мазмұнын жеткізе алады. Сол арқылы оқу мақсатын игеріп, өз білімін толықтыра түседі. Бұл тапсырмалардың барлығы оқу мақсатын толық меңгеруге ықпал ете алады.

«Анализ және интерпретация» дағдысы бойынша «6.2.3.1 шығармадағы көркем ауыстыруларды (троптарды: метафора, кейіптеу, метонимия, гипербола, литота, аллегория, антитеза, градация, арнау) анықтау» мақсатын игертуде ең алдымен троп және фигура ұғымдарына түсінік беріп, олардың ара жігін ажыратуға ден қойған дұрыс. Себебі, спиральділік қағидаты негізінде аталған оқу мақсаты одан әрі күрделене түсіп, жоғары сыныпта фигураны (айшықтау)

анықтау жұмыстары беріледі. Екі ұғымның айырмашылығы туралы 6-сыныптан бастап алғашқы түсінік қалыптастыра берген дұрыс.

Ал, троп яки құбылтуларды оқушыға түсіндіруде қиын, күрделі анықтамаларды бермей, ыңғайлы икемделген әдеби-теориялық ережелерді ұсынған жөн. Сондай-ақ басқа да шығармалардан мысалдар келтіре отырып, күнделікті өмірде кездесетін оқушыға таныс ұғымдармен де келтіруге болады. Бұл ұғымдарды еске түсіру мақсатында сабақ барысында сәйкестендіру немесе дұрыс/бұрыс тәсілдері арқылы да ретпен орналастыру тапсырмаларын берген тиімді болмақ.

Шығармада кейде троп түрлері тым аз кездесуі де мүмкін. Мұндай жағдайда жалпы көркемдегіш құралдар ретінде автордың стильдік ерекшелігін саралай отырып, тұрақты тіркестерді, ауыспалы мағыналы сөздер мен теңеу, эпитеттерді де теріп алып оқушыларға тапсырма ретінде ұсынған жөн. Мысалы, О.Бөкейдің «Тортай мінер ақ боз ат» әңгімесінде оқу мақсатын мынадай тапсырма арқылы жүзеге асыруға болады.

Тапсырма

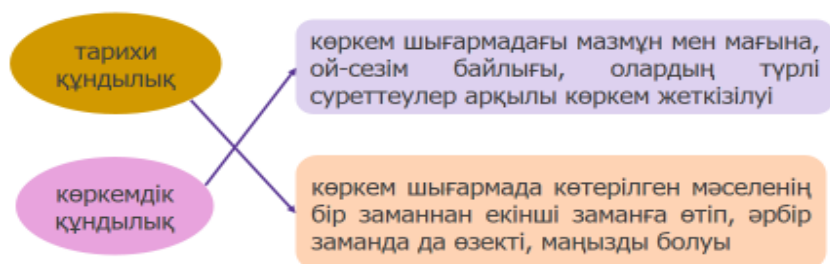
Шығармадағы көркемдегіш құралдарды анықтаңыз.

Көркемдегіш құралдар	Теңеу	Эпитет	Тұрақты тіркес	Символ
қой аузынан шөп алмас, ит басына іркіт төгілу, ораза-намаз – тоқтықта ғана, тоқ бала аш баламен ойнамайды, қыздың жиған жүгіндей, тақымы қотыр тайға тимеу				
кілемдей жұмсақ тию, лаулаған жалын бақсыдай тілін жалаңдатып, ұлардай шулап, ұядай қылып жинау,				
жайма шуақ сәт, көкпеңбек болып төңкеріліп тұрар аспан, бейбіт күннің шуағы, тасқа тиіп тайғанаған жаңбыр сыбдыры, тас үңгір, жұмақты өмір, көк мұнар дүние, қоңыр үн.				
Тортай мінер ақ боз ат... менің тақымымда кеткендей еді...				

Бұл оқу мақсаты оқушы үшін күрделі болуы мүмкін. Сол үшін мұғалім дайын тіркестерді кестеге салып берсе, оқушы берілген мысалдар арқылы ұғымдарды тауып, ажырата алады.

«Бағалау және салыстыру дағдысы» бойынша «Б/С.6.3.1.1 шығармадағы кейіпкерлерді өзара салыстыра отырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру» деген оқу мақсатын игертуде оқушыларға құндылық ұғымын жан-жақты түсіндіріп, өмірден мысал келтіріп, сәйкестендіру арқылы екі ұғымның анықтамасын беруге болады. Оқушылар анықтаманы оқи отырып, шығарма кейіпкерлерін еске түсіріп, құндылығын анықтауға ден қояды.

Еске түсіріп, сәйкестендіріңіз!

Кейіпкерлер жүйесіне талдау жүргізетін арнайы оқу мақсаты бар болғандықтан, жоғарыда аталған оқу мақсатында шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтауға ерекше ден қойған дұрыс. Мәселен, оқушыларға дайын кесте мен керекті сөздерді ұсынып бағалау жүргізуге болады. Мысалы, Е.Жүністің «Менің атым – Тәуелсіздік» өлеңінде аталған оқу мақсаты бойынша мынадай тапсырма ұсынған жөн.

Тапсырма

Өлеңнің тарихи және көркемдік құндылығы неде? Өз ойыңызды білдіре отырып баға беріңіз.

Кейіпкер	Құндылық	
	Тарихи	Көркемдік

Өлеңнің тарихи және көркемдік құндылығын бағалауда берілген тірек сөздерді қолданыңыз:

- аса құнды, замана шындығы, тарихи кезең, тәуелсіздік тұғыры;
- айшықтау түрі, бейнелі көркемдегіш сөздер, көркемдік қуаты, эстетикалық әсері.

Берілген кесте арқылы оқушылар тірек сөздерді қолдана отырып, өз ойларын саралап жинақтай алады. Бұл тапсырма оқу мақсатын игеруге арналған негізгі тапсырма болады. Ал, жинақтаған білімді игеру үшін мынадай бекіту тапсырмасын ұсынуға болады.

Тапсырма

Дұрыс жауаптармен сәйкестендіріңіз.

Көркем шығармада көтерілген мәселенің бір заманнан екінші заманға өтіп, әрбір заманда да өзекті, маңызды болуы	☐	☐	көркемдік құндылығын
Сыршыл өлең-жырлардағы ақынның бейнесі	☐	☐	тарихи құндылық
Өлең жолдарындағы әрбір ой ағымында қайталанатын сөздер оқырманға эстетикалық әсер береді. Бұл шығарманың ... арттырады.	☐	☐	лирикалық образ

• Сабақ барысында талқыланған, талданған ұғым-түсініктерді сәйкестендіру немесе дұрыс/бұрыс жауаптарды беру арқылы жинақталған білімді бекіткен жөн. Аталған тапсырмалардың барлығы оқу мақсатын оқушыларға икемдеп, дұрыс меңгертіп, түсінуіне ықпал етері анық.

Қашықтан оқыту жағдайында «Қазақ тілі мен әдебиеті» (5-11-сыныптарда) пәнін оқыту.

Қашықтан оқытуда оқушылардың білімін жақсарту мақсатында педагогтер алдына қоятын аса бір маңызды талаптарының бірі – білім алушылардың өз бетімен жұмыс жасап үйренуін қалыптастыру. Ал, бұл оқу нәтижесін арттырудағы ең басты қажеттілік болып табылады.

Қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың үш түрлі формасы бар: онлайн (синхронды), оффлайн (асинхронды) және кеңінен таралған вебинар. Біздің жағдайымызда алғашқы екі түрі үйлестіре отыра, оқытылады. «Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәнінің оқытылу жағдайына тоқталсақ.

Білім алушылардың тапсырмаларды орындау үдерісі:

1. Білім алушылар оқу пәні бойынша оқу тапсырмаларын күн сайын күніне бір рет алады.

2. Білім алушылар жазбаша оқу тапсырмаларын орындап болған соң педагогке жібереді. Сонымен қатар «Қазақ тілі және әдебиеті» пәнін қашықтан оқытуға байланысты педагог төмендегілерді ескеруі қажет:

1. Тыңдалым және оқылым дағдыларын қалыптастыру

А) Тыңдалым немесе оқылым мәтіндері нормативке сай және ықшамды, шағын болғаны жөн. Оқылым мәтіні оқушыға анық әрі түсінікті болуы қажет.

Ә) Оқушыға ұсынылатын бейнематериалға алдын ала түсінік беріліп, не мақсатта көрсетілетіні айтылуы керек.

Б) Көркем шығарманың ең өзекті, маңызды үзінділерін іріктеп ұсынған дұрыс. Ал шығарманың жалпы мазмұнын мұғалім ауызша түсіндірсе де болады.

В) Қашықтан оқыту кезінде оқушыларға тапсырма жауаптары ұсынылу керек. Сонымен қатар тапсырмаларды шағын кесте түрінде ұсыну қажет.

Мәтінмен жұмыс жасау үшін бос орынды толтыру, қажет сөздерді қою, сәйкестендіру, дұрыс және бұрыс ақпараттарды анықтау секілді тапсырмалар оқушылардың орындай алуына мүмкіндік береді. Мысалы, тапсырма тыңдалым материалына негізделіп ұсынылып, мәтіндегі дұрыс және бұрыс ақпараттарды анықтауға арналып, соңында тапсырма жауабының дұрыс нұсқасы ұсынылады.

2. Айтылым және жазылым дағдыларын қалыптастыру.

А) Оқушыларға диалог, монолог секілді ауызша тапсырмаларды орындатуда, жазба жұмыстарын жүзеге асыруда дайын шаблондар ұсынылады. Себебі ТВ арналар арқылы қашықтан оқыту кезінде оқушылардан тікелей кері байланыс алуға мүмкіндік болмайды. Дегенмен, оқыту платформаларында тыңдалым мен айтылым бойынша жұптық диалогке түсу, топтық тапсырманы орныдату кедергісіз жүзеге асыруда екенін ескерсек, оқушының тапсырманы орындап, өзін-өзі бағалауы арқылы сабақ мақсатына жетуге мүмкіндік береді.

Қашықтықтан оқыту жағдайында білім алушыларға барынша қолдау көрсетіп, тапсырманың шектен тыс күрделі болмауын, бағалау құралдары мен тапсырманы орындау нұсқаулығының нақты болуы қажет. Педагог білім алушылардың жұмысына дер кезінде сапалы түрде кері байланыс жасап отыру керек. Ең маңыздысы педагог әр білім алушыларға жазылым тапсырмаларын орындаған кезде академиялық шынайылықты сақтаудың аса маңызды екен ескертіп, соны талап етуі тиіс.

Оқу тапсырмаларының көлемі және олардың орындалу уақыты:

1). Қашықтықтан оқыту жағдайында оқу тапсырмаларының нақты көлемін анықтау қажет.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәні бойынша өз бетінше оқуға арналған ауызша тапсырмалармен қатар оқу тапсырмасы жазбаша түрде беріледі және оны орындау үшін 10-20 минуттан аспайтын уақыт жұмсалады.

Педагог:

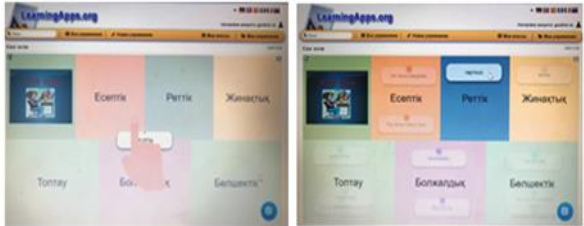
- білім алушының өзіндік жұмысын бақылауды жүзеге асырады, кері байланыс ұсынады;

- педагог пен білім алушы үшін қолжетімді тәсілмен орындалған тапсырмаларды жинауды жүзеге асырады (электрондық журналдар мен күнделіктер, электрондық пошта, WhatsApp, Telegram, басқа мессенджерлер, ұялы немесе стационарлық телефон байланысы немесе мектеп қызметкерлері, әкімшілік белгілеген пошта байланысы операторлары арқылы Интернет болмаған жағдайда және т. б.).

Қашықтықтан оқыту жағдайында «Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәні бойынша оқу тапсырмаларын орындауға ұсынылатын уақыт мөлшері – 10-30 минут аралығында. Назарларыңызға Қарағанды облысы Сәтбаев қаласы «Абай атындағы №4 мектеп-лицейі» КММ қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімінің Г.С.Акимжанованың сабақ жоспарын ұсынамыз.

Пән:	Қазақ тілі мен әдебиеті
Күні	
Сынып: 11«А»	Қатысқаны: Қатыспағаны – жоқ

Бөлім: 4	Қоғамдағы жұмыссыздық мәселесі. Ыбырай Алтынсарин «Атымтай жомарт» әңгімесі	
Сабақтың тақырыбы	9-сабақ. Ы.Алтынсарин «Атымтай жомарт» әңгімесі	
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)	11.2.4.1 – кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтау, олардың қолданылу мақсатын талдау; 11.3.3.1 – әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға беру және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыру; 11.4.4.1 – тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтау, дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстыру (тірек-схема, менталды карта, презентация)	
Сабақ мақсаттары	Барлығы: әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға береді. Көбі: мәтіндерден қажетті ақпараттарды анықтайды. Кейбірі: тақырып бойынша дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстырады.	
Бағалау критерийлері	Жомарттық туралы айтады, мәтіннің тақырыбы мен идеясын болжап айтады, диалог құрады.	
Тілдік мақсаттар	Пәнге деген лексика мен терминология: жазушы, қабілет. Диалог пен жазу үшін пайдалы сөздер мен тіркестер: іргетасын қалаушы, есепсіз бай, құдай берген дәулет, асыл киім, әдемі ат.	
Бастапқы білім	Жұмыссыздық кедейлікке ұрындырар әлеуметтік мәселе екендігін айтады.	
Сабақ барысы		
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақта жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
Сабақтың басы	Психологиялық ахуал қалыптастыру. Мұғалім оқушылармен амандасады, түгендейді. Ынтымақтастық атмосферасын орнату үшін «Мадақтар бұрқасыны» тәсілін қолданады. «flippity» онлайн-сервисін пайдалану арқылы сыныпты үш топқа бөліп алады. 	Тренинг жазылған парақшалар, плакат, маркерлер, «flippity» онлайн-сервисі
	Қызығушылықты ояту. Осы «flippity» онлайн-сервисіннің интерактивті жаттығуларын пайдаланып, оқушыларға сабақтың тақырыбын анықтатады. Тапсырма. Үш қызыл түсті, яғни жабық құлыптар берілген. Төмендегі сұрақтарға жауап бере отырып, құлыптарды	Оқулық, «flippity» онлайн-сервисі

	кілттермен ашыңдар. Дұрыс жауап берсеңдер, құлып ашылып, жасыл түске боялады. Сонымен балалар, сабағымыздың тақырыбы: Ыбырай Алтынсариннің «Атымтай Жомарт» әңгімесі. Мәтіналды жұмыс. 1-тапсырма. Оқушылар мәтінді оқиды. Мәтіннің тақырыбы мен идеясын болжап айтады. 2-тапсырма. Мәтіндегі бейтаныс сөздерді анықтайды, олардың синонимдерін жазады. Дискриптор: • Мәтінді мұқият оқиды; • Мәтіннің тақырыбы мен идеясын болжай алады; • Бейтаныс сөздерді табады; • Әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік қоғамдық мәселеге баға береді; • Сөздердің синонимдерін тауып жазады.	
Сабақтың ортасы	Мәтінмен жұмыс. 3-тапсырма. А) Мәтіннен сан есімдерді тауып, түрлерін ажыратыңдар. Ә) Learningapps.org интерактивті жаттығулар сервисі арқылы тапсырманы орындатады. Шарты: Берілген сан есімдерді мағыналық түрлеріне ажырату. Дискриптор: • Сан есімнің түрлерін ажырата алады; • Сөздерді құрамына қарай талдайды.	Интерактивті тақта, компьютер, learningapps.org интерактивті жаттығулар сервисі
Сабақтың соңы	4-тапсырма. Жұптық жұмыс орындалады. Әр топтағы оқушылар жұптасып, мәтін мазмұнын қысқаша диалог түрінде көрсетеді.	learningapps.org интерактивті жаттығулар сервисі, «Google forms» сервисі

	Мәтінсоңы жұмыс. 5-тапсырма. Мұғалім оқушылардың тақырып бойынша алған білімдерін анықтау және тақырыпты бекіту мақсатында «learningapps.org» интерактивті жаттығулар сервисінде «Миллионер» ойынын ойнатады. Үш топ жарысады. Шарты: Сұрақ қойылады, берілген 4 жауап нұсқасының ішінен бір дұрыс жауапты анықтайды. Дискриптор: • Ойынның ережесін сақтайды; • Бір дұрыс жауапты анықтайды. Рефлексия. Google форма арқылы кері байланыс жүргізеді. 	
Қосымша ақпарат		
Рефлексия. Сабақ жүйелі жоспарланғандықтан, оқу мақсаттары мен сабақтың мақсаты орындалды. Оқушылар мәтін мазмұнын түсінді, сұрақтарға жауап беруде және тапсырмалар орындау барысында сабаққа белсенді түрде қатысып отырды. Сабақ жоғары деңгейде өтті, өйткені оқу мақсаттары дұрыс таңдалды, уақыт тиімді пайдаланылып, саралау жұмыстары да орындалды.	Сабақта интерактивті жаттығу сервистерін пайдалануым, сабақтың мақсатына сай әдіс-тәсілдерді орынды қолдануым сабақтың тиімділігін арттырды. Оқушының жас ерекшелігіне сай алынған тапсырмалар сабақтың табысты өтуіне септігін тигізді.	

Қашықтықтан оқыту жағдайында жиынтық бағалауды өткізуге арналған әдістемелік ұсынымдардарға назар аударсақ.

- Жиынтық бағалауды өткізу кезінде Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылауды, оларды аралық және қорытынды аттестаттауды өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы «№125 бұйрығына сәйкес ережелерді,

14, 14.1-14.3, 14.5, 14.7, 14.8, 15-18, 21-26, 29- тармақтары мен тармақшаларын басшылыққа алу қажет.

- Білім беру ұйымында оқу пәндерін, өкізу күні мен уақытын көрсете отырып, бөлімдік жиынтық бағалау (бұдан әрі БЖБ) мен тоқсандық жиынтық бағалауды (бұдан әрі ТЖБ) тапсырудың икемді кестесі жасалады.

- БЖБ және ТЖБ тапсыру білім беру ұйымы бекіткен кестеге сәйкес өткізіледі (жеке кестені ескере отырып).

- БЖБ-ны өткізу уақыты – 20 минут, ТЖБ-ны өткізу уақыты – 40 минут. 1-4-сынып білім алушылары үшін БЖБ және ТЖБ өткізу уақыты регламенттелмейді.

- БЖБ және ТЖБ мазмұны пән бойынша үлгілік оқу бағдарламасына сәйкес өтілген оқу материалын қамтуы қажет.

Педагог қашықтан оқыту кезінде БЖБ және ТЖБ өткізу үшін келесі міндеттерді орындайды:

- Өтілген оқу мақсаттарына сәйкес БЖБ және ТЖБ оқу тапсырмалары жасалатын бөлімдер/бөлімшелер мен оқу мақсаттарын анықтайды;

- Білім алушылардың орындауына арналған БЖБ және ТЖБ тапсырмаларын өзі құрастырады. Педагог ТЖБ оқу тапсырмаларын спецификацияға сәйкес әзірлейді.

- Тілдік пәндер бойынша БЖБ және ТЖБ-да айтылым және тыңдалым дағдыларын тексеруді талап ететін оқыту мақсаттары кірмейді. Бұл ретте жазу және оқу дағдылары үшін ең жоғары балл 15 балды құрайды.

- БЖБ және ТЖБ бойынша білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау критерийлерін әзірлейді.

- Білім алушылар үшін БЖБ және ТЖБ өткізудің көрсетілген күніне дейін нұсқаулық жүргізеді.

- Білім алушылардың орындаған жиынтық жұмыстарын тексереді және сынып журналына (электронды немесе қағаз түрінде) балл қояды.

- Білім алушыларға, ата-аналарға немесе білім алушының заңды өкілдеріне БЖБ және ТЖБ орындалған қорытындысы бойынша кері байланыс береді.

- БЖБ мен ТЖБ оқу тапсырмаларына мыналар жатады:

- шығармашылық сипаттағы тапсырмалар, практикалық тапсырмалар, зерттеу тапсырмалары, жобалар, эссе және т. б.;

- 1 дұрыс жауабы бар тест тапсырмаларын (үш тапсырмадан артық емес);

- бірнеше дұрыс жауабы бар тест тапсырмаларын (үш тапсырмадан артық емес);

- сәйкестендіруге арналған тест тапсырмаларын (жұмыста үш тапсырмадан артық емес);

- қысқаша жауапты (сөз немесе қысқа сөйлем түріндегі жауапты, есеп шығаруды және т.б.) талап ететін сұрақтың ашық түрлерін;

- толық жауапты (сөйлем түріндегі жауапты және т.б.) талап ететін сұрақтардың ашық түрлерін қолдануға болады.

Изучение предмета «Русский язык и литература» при дистанционном обучении

Дистанционное обучение заставило под другим углом взглянуть на урок, выявило новые в истории образования проблемы, например, поиск новых инструментов учителя.

Дистанционные уроки русского языка и литературы призваны как предоставить возможность обучаемым освоить основной объем программного материала, так и позволить избежать перегрузки школьников. Дистанционный урок – это форма организации дистанционного занятия, проводимая в определенных временных рамках. При выборе различных форматов дистанционного обучения необходимо учитывать требования СанПиНа по продолжительности нахождения ученика за экраном компьютера и по продолжительности дистанционного урока.

Приведем примеры распределение времени уроках русского языка и литературы разного типа;

1) Урок изучения нового материала может включать:

- работу с материалами учебника (твердые копии на бумажных носителях и электронный вариант учебников, учебно-методических пособий, справочников и т.д.), просмотр видеолекции - не более 10-15 минут в зависимости от возраста обучающихся, осваивающих программы основного общего и среднего общего образования. Следует производить отбор материала, рекомендуемый для самостоятельного изучения на уроках русского языка и литературы (страницы, абзацы параграфов и т.п.);

- закрепление изученного материала (выполнение упражнений, письменных ответов на вопросы, тестовых заданий и т.д.) – не более 15 -20 минут в 5-8 классах и 20 -25 минут в 9-11 классах.

2) Урок развития речи может включать:

- подготовительный этап к выполнению творческой работы (работу с материалами учебника (твердые копии на бумажных носителях и электронный вариант учебников, учебно-методических пособий, справочников и т.д.), просмотр видеолекции, видеоконсультации) - не более 5-10 минут.

- написание чернового варианта изложения или сочинения – не более 25 - 20 минут в 5-8 классах и 30 -25 минут в 9-11 классах.

- написание чистового варианта сочинения (за счет времени, отведенного на домашнее задание). Также в 9-11 классах на проведение уроков развития речи по русскому языку и литературе может быть отведено в рабочей программе учителя 2 часа (35+35 минут в условиях дистанционного обучения).

3) Урок анализа художественного произведения может включать:

- самостоятельную работу с текстом произведения на основе аналитической модели предложенной учителем (пошаговый анализ текста по вопросам учителя или с использованием заданий онлайн-платформы, анализ по

алгоритму, анализ на основе тезисного плана и др.) – не более 10 -15 минут в 5-8 классах и 15 -20 минут в 9-11 классах;

- выполнение контрольного задания по теме урока (не более 15-20 минут в 5-8 классах и 20 -25 минут в 9-11 классах).

4) Урок изучения биографии писателя может включать:

- самостоятельное знакомство с биографией писателя (работа с материалом учебника, просмотр видеолекции, видеоурока и др.) - не более 20-25 минут в зависимости от возраста обучающихся, осваивающих программы основного общего и среднего общего образования. Следует производить отбор материала. (например, необходимо учитывать объем видеоматериалов и др. источников);

- информационная переработка материала (составление плана, тезисов, ответы на вопросы, выполнение тестовых заданий и т.д.)- не более 10-15 минут.

Следует отметить, что мы предложили примерную структуру учебных занятий с целью демонстрации подходов к распределению времени на выполнение заданий в дистанционном формате. Планирование урока может быть различным у каждого учителя в зависимости от выбора инструментов дистанционного обучения и путей реализации рабочей программы по предмету.

Приведем примеры планирования времени на уроке изучения художественных произведений (10-11 классы)

План урока при наличии условий проведения онлайн занятий

Элементы структуры урока

Время

Формат взаимодействия

Деятельность обучающегося

Мотивационный этап.

Целеполагание 1 минута

Групповой чат,

Ответы на вопросы педагога

Деятельность учащихся в ходе проведения уроков русского языка и литературы и в ходе выполнения домашних заданий может быть разнообразной и очень интересной:

- Работа с различными словарями <http://www.slovari.ru/>
- Сбор мультимедиа-материалов по заданной теме (текст, иллюстрации, анимации, видео, аудио)
- Написание и защита рефератов <http://express-externat.spb.ru/component/content/article/123-2009-12-09-22-58-25>
- Самостоятельная работа с лекцией и видеолекцией http://univertv.ru/video/filologiya/russkij_yazyk/?mark=science
- Создание документов Google (презентаций, анкет и т. п.) <https://drive.google.com/?authuser=0#my-drive>
- Создание видео-роликов
- Создание презентаций <https://picasaweb.google.com/>
- Создание викторин <http://www.playcast.ru/>
- <http://www.imagechef.com/photos>

- Участие в учебных исследованиях и проектах
- Участие в онлайн-конкурсах и олимпиадах

Контроль знаний, умений, навыков с помощью дистанционных технологий:

- Разноуровневые онлайн-тесты

<https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?formkey=dFd4RUNaWFNEcDlxS1Jwd09JbmZYZXc6MQ>

- Игровые формы контроля
- Индивидуальные и групповые задания
- Дидактические материалы онлайн

<http://proektrus.narod.ru/proekt3.htm>

- Контрольно-измерительные материалы <http://ege.yandex.ru/russian/>

Использование электронных образовательных ресурсов позволяет активизировать процесс дистанционного обучения, повысить темп урока, увеличить объём самостоятельной и индивидуальной работы учащихся

дистанционное образование практически ни в чём не уступает организации образовательного процесса в очной форме.

Дистанционное обучение имеет преимущества:

- способствует формированию умения работать с ИКТ;
- даёт возможность индивидуального темпа обучения;
- позволяет использовать в процессе обучения обширный спектр источников информации;
- даёт больше возможности для использования нестандартных, творческих заданий;
- способствует формированию различных типов чтения: изучающее, поисковое, ознакомительное;
- формирует умение самостоятельно планировать деятельность;
- формирует умение работать в информационном пространстве (отбирать информацию и обрабатывать её);
- формирует навык самообразования.

Однако нельзя не отметить и недостатки дистанционного обучения:

- отсутствует «живое» общение учителя с учениками и учеников между собой;
- отсутствует возможность для дополнительного объяснения материала слабоуспевающим ученикам;
- есть определённый вред для здоровья (снижение двигательной активности учащихся, повышение нагрузки на глаза и опорно-двигательный аппарат);
- использование неотредактированных готовых ответов из сети Интернет.

Использование дистанционных образовательных технологий – это не модное веяние времени, обусловленное появлением современных гаджетов, а значит, и новых возможностей коммуникации. На самом деле это качественно новый уровень взаимодействия между учителем и обучающимися. Современным обществом востребована активная личность, способная ориентироваться в

бесконечном информационном потоке, готовая к непрерывному саморазвитию и самообразованию. В такой ситуации педагог получает новую роль – роль проводника знаний, помощника и консультанта. Знания же выступают не как цель, а как способ развития личности.

При реализации образовательных программ с применением дистанционных образовательных технологий должны быть созданы условия для функционирования электронной информационно-образовательной среды, включающей в себя электронные информационные ресурсы, электронные образовательные ресурсы, совокупность информационных технологий, телекоммуникационных технологий, соответствующих технологических средств и обеспечивающей освоение обучающимися образовательных программ в полном объеме независимо от места нахождения обучающихся.

Современные средства телекоммуникаций в дистанционном образовании обеспечивают интерактивный способ обучения. Обучающиеся получают возможность осуществлять оперативную связь, а преподаватель – оперативно реагировать на запросы ученика, контролировать и своевременно корректировать его работу.

Использование дистанционных технологий стимулирует педагога к постоянному самообразованию и саморазвитию, ведь оно предполагает умение:

- 1) вести поиск в различных электронных справочниках, базах данных, информационно-поисковых системах;
- 2) организовывать хранение информации, проводить ее анализ и выбирать адекватные формы ее представления с помощью современных мультимедийных технологий;
- 3) использовать полученные данные при решении конкретных творческих и проблемных задач.

Цель внедрения дистанционных образовательных технологий в систему обучения состоит в обеспечении доступности качественного образования для обучающихся, независимо от места проживания, социального положения и состояния здоровья.

Использование технологий дистанционного обучения даёт широкие возможности для управления учебной деятельностью школьников, формирует новый характер взаимодействия учителя и ученика (партнёрство, совместное решение учебных задач), новые формы оперативного контроля учебной деятельности (онлайн-консультирование, рецензирование всех работ обучающихся, создание электронного портфолио).

Информационно-образовательные ресурсы, которые можно использовать на уроках при дистанционной форме обучения:

Портал дистанционного обучения (ЭДО) <https://эдо.образование33.рф/>
Онлайн-платформа ВИДЕОУРОКИ В ИНТЕРНЕТ <https://videouroki.net>

«Информатика» пәні бойынша (10-11-сыныптарда) қашықтан оқыту жағдайы

Қашықтықтан оқыту компьютерлерді және телекоммуникациялық желілерді пайдалануға негізделеді. Компьютерлік байланыс құралдары қашықтық мәселесін шешіп, оқытушы мен оқушы арасында жедел байланыс жасайды. Ақпараттық технологиялардың қазіргі заманауи құралдары оқыту кезінде материалды ұсынудың әртүрлі формаларын ауызша және бейнелі түрде (дыбыс, графика, бейне, анимация) қолдануға мүмкіндік береді.

Қашықтықтан оқыту түрі – мұғалім мен оқушылардың өзара интерактивті әрекеттесуі қашықтықтан жүзеге асырылатын және оқу процесіне тән барлық компоненттері: мақсаты, мазмұны, әдістері, ұйымдастыру формалары, оқыту құралдары интернет-технологиялардың ерекше құралдарымен немесе интерактивтілікті көздейтін басқа да құралдармен жүзеге асырылатын оқыту түрі. Қашықтықтан оқыту технологиясының көмегімен оқуды және материалды меңгеруді бақылау on-line, off-line технологияларын пайдалана отырып интернет желісінің көмегімен жүргізіледі. On-line оқыту - қашықтықтан оқытудың бір бөлігі болып табылады.

Қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың формалары:

1. *Чат-сабақтар* – чат-технологияларды пайдалана отырып жүзеге асырылатын оқу сабақтары. Чат-сабақтар «on-line» режимінде өтеді, яғни барлық қатысушылар чатқа бір мезгілде қол жеткізе алады. Көптеген қашықтықтан оқыту мекемелерінде чат мектебі жұмыс істейді, онда чат кабинеттерінің көмегімен қашықтықтан оқытатын мұғалімдер мен оқушылардың іс-әрекеті ұйымдастырылады. Пікірталастарды, маңызды мәселелерді талқылауды жүзеге асыруға болады. Сондай-ақ, чат сабақтарында білім алушылардың мұғалімге сұрақ қою және оған бірден жауап алу мүмкіндіктері бар.

2. *Веб-сабақтар* – телекоммуникация құралдарының және Интернет желісінің басқа да мүмкіндіктерінің көмегімен өткізілетін қашықтықтан өткізілетін сабақтар, семинарлар, іскерлік ойындар, зертханалық жұмыстар, практикумдар және оқу сабақтарының басқа да нысандары. Веб-сабақтарында оқытушы білім алушылар танысу үшін материалдар, форумдар, тест тапсырмаларын, практикалық тапсырмаларды орналастырады.

4. *Компьютерлік телеконференция* – бұл микрофон мен сандық бейнекамерамен жабдықталған, Интернетке жылдам қосылу мүмкіндігі бар компьютерді қолданатын бейнеконференция. Оқу телеконференциясы білім беру міндеттеріне қол жеткізумен сипатталады. Телеконференциялар оқушылар арасында оқу тақырыптарына жалпы пікірталасты ұйымдастыруға; пікірталас тақырыбын қалыптастыратын оқытушының басқаруымен конференцияға келетін хабарламалардың мазмұнын қадағалауға; келіп түскен хабарламаларды қарауға; өзінің жеке хаттарын, хабарламаларын жіберуге, осылайша, пікірталасқа қатысуға мүмкіндік береді.

Қашықтықтан оқытудың бұл түрінің негізгі кемшіліктері — қосылу жылдамдығына қойылатын жоғары талаптар, бұл талап кейбір аймақтарда арнайы техникалық жабдықтардың болмауынан қол жетімсіз болуы мүмкін.

Қашықтықтан оқыту – бұл оқытудың еркін және қарапайым жүйесі. Қазіргі уақытта қосымша білім алу үшін ғана емес, негізгі білім алу үшін де белсенді

қолданылады. Білім алушы практикалық тапсырмаларды үнемі орындай отырып тұрақты дағдыларды игереді. Сонымен қатар оқу жаттығуларын қажетіне қарай бірнеше рет орындау мүмкіндігі болғандықтан, материалды меңгереді. Теориялық және практикалық дағдыларды игеруге уақыт жағынан шектеу болмағандықтан материалдарды жүйелі зерттеуге мүмкіндік бар.

Қашықтықтан оқытудың жоғарыда аталған нысандары электронды оқу курстары аясында жүзеге асырылуы мүмкін. Электрондық оқу курсы – бұл білім беру мекемелеріндегі оқу процесін қолдауға, сондай-ақ оқу бағдарламалары шеңберінде өз бетінше білім алуға, үздіксіз білім беруге бағытталған электрондық басылым немесе білім беру ресурстары.

Электрондық оқу курстарында қолданылатын технологиялар:

1) басқарылатын оқыту – оқыту мұғалімнің бақылауымен жүргізіледі. Мұғалім сабақтарды ұйымдастыруға, өткізуге және материалды түсіндіруге тікелей қатысады, сабақ барысы толық бақыланады. Бұл технологияда оқушылардың қойылған міндеттерді шешуді өз бетінше іздеуі, мәселені өздері анықтауы өзін-өзі оқыту дағдыларын дамыту,

2) өзіндік оқыту – білім алушылардың шығармашылық көзқараспен тақырыпты зерттеуіне үлкен мүмкіндік береді. Мұғалімнің уақытын аз жұмсайды. Қойылған мәселені іске асыру жолын табуға еркіндік береді.

Басқарылатын немесе өзіндік оқытуды таңдау зерттелетін материалдың тақырыбымен және қойылған міндеттердің күрделілігімен шешіледі.

Егер мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас тұрғысынан қашықтықтан білім беру ерекшеліктерін қарастырсақ, онда оның келесі сипаттарын анықтауға болады:

- қашықтықтан оқытудың негізі – өздігінен білім алу, бұл оқушылардың өз оқуына деген өзін-өзі ынталандыруы, сондай-ақ жеке тұлғаның өзін-өзі ұйымдастыруының белгілі бір деңгейін көрсетеді;

- мұғалім мен оқушының «бір-біріне» деген принцип бойынша қарым-қатынасы, ол жеке кеңес беру нысаны мен мазмұнына сәйкес келеді;

- «бір адамға» деген қарым-қатынас пен өзара әрекеттестік және «біреуден көпке дейін» өзара әрекеттестікті жоққа шығармайды, өйткені мұғалім, алдын ала құрастырылған кестеге сәйкес, бірден оқушылардың көпшілігімен жұмыс істейді. Осындай өзара іс-қимыл түрі сыныптарда дәстүрлі оқытуды еске салады.

Қашықтан оқыту кезінде:

- электрондық поштаның көмегімен мұғалім мен оқушы өзара қарым-қатынас орната алады: оқу тапсырмалары мен материалдарын тарату, мұғалім мен оқушының хат-хабарламалармен алмасуы;

- білім беру порталдары мен сайттарында ең сапалы және тиімді мультимедиа-ресурстарға сілтемелер беріледі.

Қашықтықтан оқытуды таңдау кезінде білім беру порталдары мен сайттарын қолдануға немесе өз класыңды жасауға болады. Google Classroom мұғалімдерге өз оқушыларына қажет барлық құжаттарды басқара алатын онлайн-сынып аймағын құруға мүмкіндік береді. Құжаттар Google Drive-та сақталады және оларды Drive қолданбаларында пайдалануға болады.

Google сынып - бұл Google әзірлеген, веб-қосымша түріндегі қол жетімді, ақысыз платформа, сондықтан кез-келген компьютерлік браузерден қол жетімді және мұғалімдер мен оқушыларға әр түрлі типтегі оқу материалдарын оңай бөлісуге, тағайындауға, Интернетте тапсырмалар беру және нақты уақыт режимінде алынған бағалауды қарауға мүмкіндік беретін ұялы телефондар мен планшеттерге арналған қосымша.

Google Classroom-тің тағы бір ерекшелігі - оның басқа Google қызметтерімен интеграциясы: оқу материалы тапсырмалармен және оған қатысты шешімдермен бірге жасалуы және таратылуы мүмкін. Google Drive және соған қатысты қосымшалар (Google Docs, Sheets, Slides және Forms), орындалу мерзімі мен оқиғалар арқылы синхрондалады, Google Calendar, байланыстар Gmail арқылы жүзеге асырылады және сонымен қатар әр сынып арнайы қапшықты жасайды.

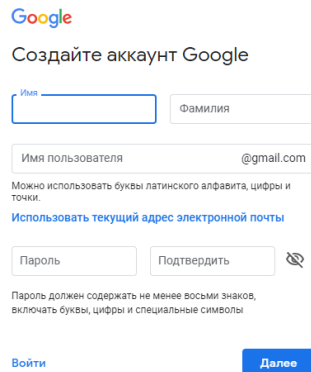
Google класс құру алгоритмін қарастырайық.

1) *Google Аккаунтын құру*

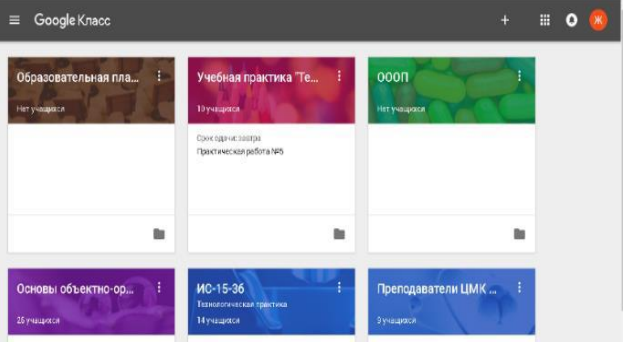
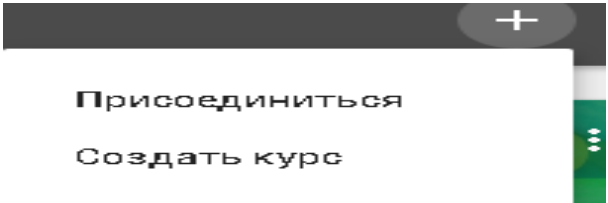
Google Аккаунтын ашу, яғни gmail.com пошта қызметіне тіркелу.

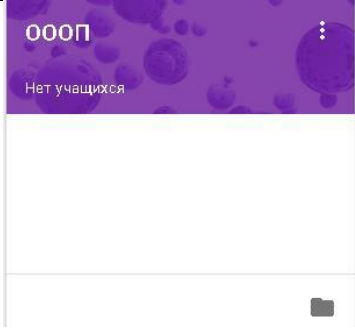
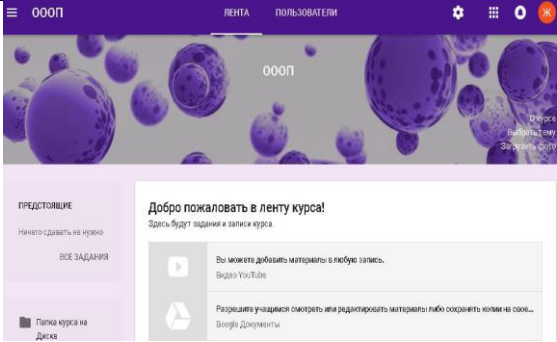
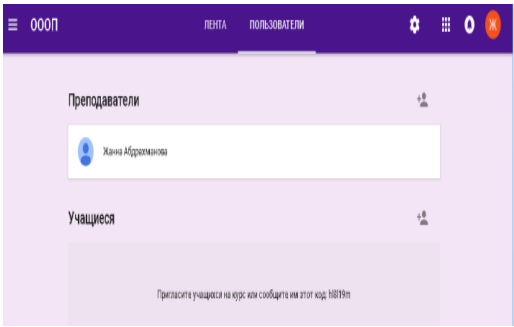
Google Classroom-да жұмысты ұйымдастыру үшін сізде Google есептік жазбасы болуы керек.

Google есептік жазбасын жасау қадамдары:

Браузерде адрес жолында Gmail.com теріңіз; Создать аккаунт- бастырмасын басыңыз; Аккаунт жасау терезесінде өзіңіздің болашақ логиніңізді, пароліңізді енгізіңіз де Далее бастырмасын басыңыз; Келесі терезеде телефон нөміріңізді, резервтік электрондық пошта мекенжайын, туған күніңізді енгізіңіз; Далее бастырмасын басыңыз; Телефоннан растау кодын енгізіңіз; Google құпиялылық саясатымен келісіңіз – Қабылдаймын бастырмасын басыңыз; Сонымен Google есептік жазбаңызды жасадыңыз. 2) Мекен-жай жолына <i>Google Classroom</i> енгізіңіз 3) Сіз өзіңіздің жеке Google Class парағыңызда боласыз.	 3.1- сурет. Google аккаунтын ашу
---	--

2) *Google Classroom-да курс құру реті*

1) Жаңа курс жасау үшін "+" белгішесін басыңыз	 3.2-сурет. Google Classroom курсы жасау
2) Пайда болған мәзірде <i>Курс құруды</i> таңдаңыз	 3.3-сурет. Курс құру мәзірі
3) Класты оқу орнында пайдаланбайтындығыңызға келісім бересіз – құсбелгі қойып, жалғастырыңыз	Используете Класс в учебном заведении? Чтобы работать с Google Классом, необходимо создать бесплатный аккаунт G Suite for Education для вашего учебного заведения. Подробнее... G Suite for Education позволяет администраторам выбрать, какие сервисы Google будут доступны учащимся, а также обеспечивает дополнительную конфиденциальность и безопасность данных. Учащиеся на территории учебного заведения не смогут входить в сервис "Google Класс" с помощью обычного аккаунта. ☒ Мне все понятно, и я не использую Класс в учебном заведении НАЗАД ПРОДОЛЖИТЬ 3.4-сурет. Курс құру батырмасы
4) <i>Создать курс</i> терезесінде курс атауын енгізіп, <i>Создать</i> басыңыз	Создать курс Название курса (обязательно) Раздел Предмет Аудитория ОТМЕНА СОЗДАТЬ 3.5-сурет. <i>Создать курс</i> терезесі

5) Сіз курс құрдыңыз, бірақ онда тіркелген бірде-бір білім алушы жоқ. 6) Білім алушыларды қосамыз. Ол үшін курстың атауын басыңыз.	 3.6-сурет. Курс атауы
7) Курс терезесіне кіресіз. <i>Пользователи</i> бетіне өтіңіз.	 3.7-сурет. Пользователи бетіне өту
<i>Учащиеся</i> пунктіндегі "+" белгісін басыңыз 8) Оқушыларды шақыру (<i>Пригласить учащихся</i>) терезесінде білім алушының gmail поштасын енгізіп, шақыру (<i>Пригласить</i>) батырмасын басыңыз Осылайша қандай да бір топтың барлық білім алушыларын шақырасыз. Олардың пошталарына курсқа шақырулар келеді, олар қабылдауы керек. Енді Google Classroom-да өз курсыңыз бар және онымен жұмысты жалғастыра бересіз.	 3.8-сурет. Оқушыларды құру терезесі

Қашықтан оқытуға арналған мультимедиа-ресурстарымен қамтылған оқыту порталдары мен платформалары:

– «Coursera» (<https://www.coursera.org>) – жаппай онлайн-білім беру саласындағы жоба;

- Хан Академиясы (<https://ru.khanacademy.org>) - коммерциялық емес білім беру ұйымы;
- "BilimmediaGroup" (<https://bilimland.kz>) - 40 мыңнан астам материалдары бар білім беру контенті бар үлкен база;
- "DarynOnline" <https://daryn.online> - порталдың барлық мазмұны қазақ тіліндегі МЖМБС-ға сәйкес келеді;
- Оpiq платформасы (www.opiq.kz) - интерактивті ресурстар мектеп оқулықтары бар. «Алматыкітап» баспасының оқулықтарының көп бөлігі;
- iTest www.itest.kz – ҰБТ-ға дайындалуға арналған виртуалды жаттықтырушы;
- <https://100ballov.kz/> - оқушылар мен студенттерге арналған білім беру порталы,
- NISPlay (<http://play.nis.edu.kz/application/registration>) – Назарбаев интеллектуалды мектептерінің порталы;
- STEM академиясы - (<https://stem-academia.com/en/main-page/>);
- iMektep (www.imektep.kz) - бастауыш мектеп бағдарламасы,
- STEAM–(<http://makeathon.kazneuro.kz/>, www.steam.kz) және басқа да көптеген платформалар бар.

Okoo.kz - бағдарламалауды қашықтықтан үйренуге арналған онлайн платформа. Платформада қазақ және орыс тілдеріндегі білім мазмұны, интерактивті тапсырмалар, кірістірілген IDE (код жазу және орындау ортасы), ойын форматындағы рейтинг жүйесі, оқушының үлгерім аналитикасы және оқытуды даралауға арналған жасанды интеллект алгоритмдері бар.

Оқу мазмұны мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес 6-10 сыныптарға Python бағдарламаларын қамтиды. Интерактивті тапсырмалар және кіріктірілген IDE-код жазу және орындау ортасы оқушыға үшінші тарап бағдарламаларын орнатпай тікелей сайтта бағдарламалауға мүмкіндік береді, сонымен қатар Python, Java, C++, Perl, Pascal тілдерінде тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді. Оқушының үлгерім аналитикасы автоматты түрде жасалады және онлайн-журналда көрсетіледі. Мұғалім әр тапсырма бойынша оқушылардың жұмыстарын көре алады.

OKoo.kz платформасында бағдарламалау бойынша республикалық олимпиада өткізіледі. Виртуалды мұғалім қатысушылардың рейтингін нақты уақыт режимінде көруге мүмкіндік береді, сондай-ақ есепті көшіру фактілерін анықтай алады. "OKoo" платформасы <https://okoo.kz/auth/signin> мекенжайы бойынша орналасқан.

«Виртуалды мұғалім» – жасанды интеллекттің алгоритмдері мектеп оқушыларының білімін жекелендіруге мүмкіндік береді. Виртуалды мұғалім оқушылардың көзқарасына, сондай-ақ бағдарламалау тіліне қарамастан мәселелердің дұрыс шешілуін тексере алады. Виртуалды мұғалім секундына 50000-нан астам шешімді тексере алады және қате шешім қабылданған жағдайда қателер туралы кері байланыс береді.

Қашықтан оқыту жағдайында «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» (10-11-сыныптарда) пәндерін оқыту

Қашықтан білім беру платформаларының ішінен Online.mektep, Zoom, Microsoft teams желілерінде сабақ үрдісін ұйымдастырып, синхронды оқыту барысында топтық, жұптық және жеке тапсырмаларды орындауға мүмкіндіктер жасалады. Мәселен, оқушылардың мәселені зерделеу, жүйелеу, таныстырылымға ұсыну үшін топтық немесе жұптық жұмыс барысында Google қосымшасы Jamboard сандық интерактивті тақтасын қолданып, инфографикалық тапсырмаларды орындады. 10 сынып ҚГБ Дүниежүзі тарихынан Тапсырмалар: Инфографика түрінде азаматтық институттарына мысал келтіріп, түсіндіріңіз.

Дескриптор:

- ✓ Азаматтық қоғам институттарына мысал келтіру;
- ✓ Аталған институттардың қызметіне баға беру;
- ✓ Беттің безендірілуіне мән беру.

Қашықтан оқытуда оқушылардың білімін жақсарту мақсатында мұғалімдер алдына қоятын аса бір маңызды талаптарының бірі – оқушылардың өз бетімен жұмыс жасап үйренуін қалыптастыру. Сабақта қалыптастырушы бағалау түрлерін таңдауда Liveworksheets.com сайтында тапсырма құрудың тиімді тұстары бар, атап айтсақ, мұғалімнің шығармашылық әлеуетін арттырып қана қоймай, оның тапсырманың орындалуын автоматты түрде тексерілуі оның уақытын үнемдеуге және оқушы қызығушылығын арттырып, өз жауабын нақтылауға, сондай-ақ кері байланыс жүргізіп, оқушы өзінің жеке жетістіктерімен әрі қарай алға жылжуына, дамуына мүмкіндік алады.

Қашықтан оқыту барысында learningapps.org, kahoot.kz, miro.comgoogle classroom, onlinetestpad т.б. сайттар мен қосымшалар арқылы оқушының шығармашылық, зерттеу, жүйелеу, қорытынды жасай білу қабілеті, сонымен қатар АКТ құзыреттілігінің артуына мүмкіндік жасап, мұғалімнің шеберлігі шыңдалатыны анық.

4. Қысқа мерзімді сабақ жоспарын әзірлеу және критериалды бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар

«Қазақ әдебиеті» пәнінен қысқа мерзімді сабақ жоспарын әзірлеу және критериалды бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар

Сабақ жоспарын әзірлеу – сабақтың әдістемелік сценарийін жасау — мұғалімнен режиссерлік қабілеттен кем емес таланттылықты қажет етеді. Сабақтың әдістемелік сценарийінде сыныптағы әр оқушының «өзіндік рөлі» айқын берілуі керек. Сабақтың барлық кезеңдерінде мұғалімнің сабақ берушілік қана емес, басшылық, жетекшілік, қолдаушы, ынтымақшылдық болмысы айқын сезіліп тұруы тиіс. Мұғалім қазақ әдебиеті сабақтарын «шығарманың мазмұнын айтқызу», «жаттату», «талдаулар жүргізу» сияқты ғана іш пыстыратын әдістермен шектемей, оқушылардың функционалдық сауаттылығын, яғни күнделікті өмір жағдаяттарында керек болатын білім мазмұнын теориялық және практикалық бағытта ұйымдастыруы міндетті. Сабақ үстінде оқушылардың «жеке» — «екеу» — «үшеу» — «төртеу» — бесеу немесе «топ» — «команда» — «сынып» — «жеке» түрінде жұмыс істеуін ұйымдастырып, тапсырмалардың осы желіде орындалуын қадағалауы тиіс [18].

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша сабақты жоспарлау келесі реттілікпен іске асырылады:

1) сабақты жоспарлауда оқу пәнінің үлгілік оқу бағдарламасына сәйкес сабақтың оқу мақсаттары мен күтілетін нәтиже басшылыққа алынады.

2) оқу мақсатына жетуді бағалауға мүмкіндік беретін құралдары (критерийлер, дискрипторлар, деңгейлер және т.б.) құрастырылады.

3) сабақта оқу мақсатына жетуді қамтамасыз ететіндей іс-әрекеттер оқыту әдістері мен бағалауға сәйкес жоспарланады.

Қысқа мерзімді жоспар құрған кезде мұғалімге келесі ұсыныстарды басшылыққа алуына болады:

- сабақты ұйымдастырғанда оқу бағдарламасында және оқу жоспарында көрсетілген мақсаттарды басшылыққа алу;

- сабақ мақсаттарын анық тұжырымдау (S.M.A.R.T. қағидасы бойынша), яғни нақты, өлшемді, қолжетімді, шынайы мақсаттар қою;

- орта мерзімді жоспарда көрсетілген барлық іс-әрекеттерді, әдістемелік кеңестерді, ресурстарды мұқият зерделеу;

- мұғалімнің қалауы бойынша іс-әрекет түрі қажеттілігіне қарай толықтырылып отырады [21].

Күнделікті сабақ жоспарын құруда назар аударатын мәселелер:

1) ұзақ мерзімді жоспарда көрсетілген оқу мақсаттары арқылы оқушылардың тілдік дағдылары дамытылып, жетілдіріліп отырады және тарау аяқталған соң сол дағдылар бойынша бағаланады;

2) мұғалім сынып ерекшелігін ескере отырып, бір тарау барысында оқу мақсаттарының ретін, оларға ұсынылатын сағат санын өзі таңдап жоспарлай алады және мектеп журналына белгілі бір тарау бойынша ұсынылған тақырыпшаларды жазған дұрыс;

3) бір сабаққа таңдалатын оқу мақсатының саны 1-3 аралығында болуы қажет, үштен артық мақсат таңдалса, оқушыға қиындық тудырады және оны жүзеге асыру мүмкін болмайды;

4) қалыптастырушы және жиынтық бағалау оқу мақсаттарында көрсетілген дағдылар бойынша жүзеге асады;

5) күрделі деп танылған оқу мақсаттарын мұғалім сабақ мақсатына қарай бейімдейді және бірнеше бөлікке бөліп, бірнеше сабаққа жоспарлай алады;

6) оқушының сол тақырып бойынша тілдік қорын байыту, тақырып бойынша ақпараттар бере отырып, шынайы өмірмен байланыс орнату, пәнаралық байланысты жүзеге асыру барысында оқушылардың академиялық сөздерді орынды қолдана білуіне ықпал ету

Қазіргі заманның талабы – шығармашылықпен өз бетінше жұмыс істейтін, өзгермелі өмірде бәсекеге қабілетті, жан-жақты дамыған, құзіретті тұлға тәрбиелеу.

Құзыреттілік тәсіл жағдайында оқу жетістіктерін бағалау – жеке, өте маңызды әдістемелік проблема. Ғалымдардың пікірінше, адамның бойында өз іс-әрекеті мен оның нәтижелерін өздігінен бағалай алу қалыптасса, дәл сол уақытта ол құзыретті болып табылады. Мұндай мүмкіндік сабақта білім алушыларды критериалды бағалау кезінде пайда болады.

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында *критериалды бағалау жүйесіне* көшу қарастырылған.

Білім алушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі:

- оқыту мен бағалаудың біртұтастығына негізделеді;
- білім алушылардың ілгерілеушілігі мен үлгерімін қамтамасыз етуде біртұтас тәсілді қалыптастыруға бағытталады;
- оқу бағдарламаларына сәйкес дағдыларды дамыту және білім алуға дәлелдемелер жинақтау мен оқыту мақсаттарын жүзеге асыруды қамтамасыз етеді;
- әрбір сынып үшін пән бойынша оқу бағдарламасының мазмұны негізінде бағалау түрлері мен әдіс-тәсілдерінің алуан түрлерін қамтиды.

Критериалды бағалау білім алушылардың өз әрекетін бақылау және бағалай білу, функционалдық сауаттылығын және кең спектрлі дағдыларын қалыптастырудағы оқыту процесінде туындайтын қиындықтардың себептерін анықтау және жоя білу қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Білім алушыларға дер кезінде қолдау көрсету, оқытудағы алға басуын көрсету, оқыту нәтижесі бойынша ата-аналарын хабардар ету мақсатында әрбір сабақта бағалау элементтерін қолдану ұсынылады.

Мұндай бағалау жүйесі балаларды оқуда табысқа жетуге ынталандырады, білімдегі кемшіліктерді анықтауға және олардың жетістіктерін көрнекі түрде көрсетуге бағыттайды. Білім алушы мен мұғалім жеке және бірлесіп одан әрі даму үшін алдағы іс-әрекеттердің жоспарын әзірлей алады.

Критериалды бағалау білім алушылардың дағдыларын дамыту дәрежесін бағалауға мүмкіндік береді. Әрбір сабақ оқу мақсаттары мен оларға жету

критерийлерін айту/көрсетуден басталуы керек. Білім алушы қойылған оқу мақсатын түсінуі, ұғынуы және оған қалай қол жеткізуге болатынын білуі тиіс.

Мұғалім бағалауды мұғалімдерге, ата-аналар мен білім алушыларға көмек ретінде әзірленген нормативтік-құқықтық актілер мен әдістемелік материалдарға сәйкес өткізуі тиіс:

- «Білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылау, аралық және қорытынды аттестаттау өткізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 14 маусымдағы № 272 бұйрығы;

- «2019-2020 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат;

- Жаңартылған білім беру мазмұны аясында орта мектептерге арналған критериалды бағалауды құжаттандыру және рәсімдеу бойынша нұсқаулық.

Критериалды бағалаудың қызметтері: оқытушылық; бақылаушылық; дамытушылық; тәрбиелеушілік; диагностикалық; уәждемелік.

Критериалды бағалаудың міндеттері:

- оқу процесінің әрбір кезеңінде әр білім алушының дайындық деңгейін анықтау;

- оқу бағдарламасына сәйкес оқыту нәтижелерін және білім алушылардың қысқа мерзімді мақсаттарға жетулерін талдау;

- білім алушының дамуының жеке траекториясын түзету және жеке прогресс мониторингі;

- оқу бағдарламасын меңгерудегі бар кемшіліктерін жоюға білім алушыларды ынталандыру;

- әртүрлі іс-әрекеттерді орындағаны үшін алған бағалардың маңыздылығын саралау;

- оқу бағдарламасы тиімділігінің мониторингі;

- оқу материалын игеру және оқу процесін ұйымдастыру ерекшеліктерін анықтау үшін мұғалім, білім алушы және ата-аналар арасындағы кері байланысты қамтамасыз ету.

Критериалды бағалау жүйесіне көшудің *негізгі мақсаты* сапалы бағалау мен тұлғаны дамытуды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін, қоршаған әлеммен тиімді өзара әрекеттесуге, өздігінен білім алуға және дамуға дайын, алдын ала белгілі және нақты критерийлер бойынша объективті бағалау болып табылады.

Жаңа бағалау жүйесі білім алушыда өз әрекетін бақылау мен бағалау, туындаған қиындықтардың себептерін анықтау мен қалпына келтіру қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді [20].

Критериалды бағалау барысында білім алушылар:

- өздерінің танымдық және ойлау қабілеттерінің деңгейін арттыру үшін оқытудың әр түрлі әдістерін қолдану;

– жаңа білімді меңгеру барысында табысқа жетелейтін бағалау критерийлерін түсіну;

– сын тұрғысынан ойлау, өз ойын еркін айту, білімін көпшілік алдында көрсету (ұсыну), өзін-өзі және сыныптастарын бағалау арқылы кері байланыс орнату;

– өздігінен жаңа білім алу, оқу әрекетін ұйымдастыру, мақсат қою, жоспарлау, өзін-өзі бақылау және өз әрекетінің нәтижесін бағалау, өз әрекетінің болуы мүмкін нәтижелерін алдын-ала болжау дағдыларын меңгереді;

– бастапқы фактілер мен болжамдарды, теориялық модельдер мен нақты нысандарды түсіндіру үшін, олардың арасындағы айырмашылықты түсіну;

– белгілі фактілерді түсіндіру және ұсынылған болжамды эксперименттік жолмен тексеру, процестер мен құбылыстардың теориялық модельдерін әзірлеу үшін болжамдар мысалында ыңғайлы оқу әрекетін меңгеру;

– қабылдау, өңдеу және ақпаратты сөз, образдық, белгілік түрлерде беру, алынған ақпаратты қойылған мақсатқа сәйкес талдау және қайта өңдеу дағдыларын қалыптастыру;

– оқыған мәтіннің негізгі мазмұнын белгілеу, қойылған сұраққа мәтіннен жауап табу және мәтіннің мазмұнын баяндау;

– танымдық мақсаттарды жүзеге асыру үшін ақпараттың жаңа технологияларын, өз бетінше іздеу, талдау және іріктеп алу үшін түрлі ақпарат көздерін пайдалану;

– монологтік және диалогтік сөйлеуді дамыту, өз ойын жеткізу және сұхбаттасушысын тыңдай білу білігі, оның көзқарасын түсіну, басқа адамның ойларын қабылдау мүмкіндігі;

– ерекше жағдаяттарда қажет болатын әрекет түрлерін, проблемаларды шешу әдістерін және эвристикалық әдістерді меңгеру;

– әлеуметтік түрлі рөлдерді орындау арқылы топта жұмыс істеу білігін қалыптастыру, оқыту және өз көзқарасын және пікірін қорғау, пікірталас жүргізу мүмкіндігіне ие болады.

Мұғалім критериалды бағалау жүйесін қолдану үшін сыныптағы білім алушылардың дайындық деңгейін және ерекшеліктерін ескере отырып, пәннің оқу мақсаттарына сәйкес «білу және түсіну», «қолдану», «сыни ойлау және зерттеу», «коммуникация және рефлексия» және т.б. критерийлері бойынша дескрипторлар әзірлеуі тиіс. Әр критерий оқушының тапсырманы орындауын жүйелі бағалауға мүмкіндік беретін дескрипторлардан тұрады, сонымен қатар білім алушылар осы дескрипторларға сүйене отырып өз жұмысының нәтижесін бағалай алады.

Бағалау критерийлері – білім алушылардың оқу жетістіктеріне бағалау жүргізуге негіз болатын белгі ретінде сипатталады. Сондықтан пән бойынша формативті бағалау тапсырмаларын құрастыруда бағалау критерийлерінің оқу мақсаттарына сәйкестігін анықтау маңызды болып табылады.

Критерийлер оқытудың әрбір мақсатына әзірленеді және оқушылар нені білуі, түсінуі, қолдануы және әр кезеңде қалай талдау, жинақтау және бағалай білуі тиіс екендігін көрсетеді.

Мұғалім білім алушылардың оқу жетістіктерінің бағалау критерийлерін өзі таңдап, әзірлей алады.

Бұл ретте жетістіктерді бағалау үшін қажетті (негізгі) нәтижені барлық сынып білім алушылары көрсете алатындай критерийлерді таңдау қажет. Басқа критерийлер барлық белгілі бір мерзімге қосымша ретінде қабылданады. Бірқатар білім алушыларды қосымша критерийлермен бағалауға болады, бірақ барлық 100% білім алушылардың әрі қарай оқуда табысқа жетуі үшін негізгі базалық критерийлерге сәйкес нәтижелерін ғана көрсету жеткілікті.

Әр жұмысты әртүрлі критерийлермен бағалауға болады, бірақ білім алушы алдымен бір критерийдің призмасы арқылы нәтижесін көруді, содан кейін бірнешеуін көруді үйренуі маңызды. Тапсырманы орындауға дайындық барысында мұғалім білім алушылардан: «Біз қандай дағдыларды, қандай ережені тексереміз?»,- деп сұрайды. Солай критерийлер қалыптасады.

Білім алушылар оқу тапсырмаларын бірнеше критерийдің призмасы арқылы көруге, бірнеше критериймен өзін бағалауды үйренеді.

Тапсырманы орындай отырып білім алушы іс-әрекетінің өзін-өзі бақылау және қалыптасқан критерийлер бойынша өзін сауатты бағалауы жүзеге асырылады.

Мазмұндама, шығарма, бақылау жұмысы, эссе жазуға дайындық кезінде білім алушылар тұжырымдалған критерийлерді басшылыққа алады. Критерийлерге негізделген нәтижелердің бағасы мұғалімнің объективті болуына, білім алушыға орындаған тапсырмалар деңгейін болжауға, қателердің себептерін анықтап, ескертуге мүмкіндік береді.

«Қазақ әдебиеті» пәні бойынша оқу нәтижелерін бағалау

«Қазақ әдебиеті» пәнін оқып меңгерудің нәтижелерін бағалау критериалды бағалау жүйесін қолданумен жүзеге асырылады.

Критериалды бағалау – белгіленген критерийлер негізінде оқушылардың нақты қол жеткізген нәтижелерін оқытудың күтілетін нәтижелерімен сәйкестендіру үдерісі.

Критериалды бағалау оқыту мен бағалаудың тығыз байланысына негізделген. Оның нәтижелері оқу үдерісін тиімді жоспарлау және ұйымдастыру үшін пайдаланады.

Критериалды бағалау жүйесі қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалауды қамтиды.

Қалыптастырушы бағалау үздіксіз жүргізіледі, оқушымен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етіп оқу үдерісін дер кезінде түзетуге мүмкіндік береді.

Жиынтық бағалау оқу бағдарламасындағы бөлімдер/ортақ тақырыптар бойынша белгілі бір оқу кезеңі (тоқсан, оқу жылы, білім беру деңгейі) аяқталғанда өткізіледі.

Жиынтық бағалаудың нәтижелері оқушының пән бойынша тоқсандық, жылдық және қорытынды бағаларын қоюға негіз болады.

Сабақ жоспарына қалыптастырушы бағалауды енгізу

Қалыптастырушы бағалау – оқушылардың оқу жетістіктерінің дамуы мен

өсуіне әсер ететін сабақ барысындағы негізгі үдеріс. Ол күнделікті сабақта орын алады және оқушыға да, мұғалім үшін де маңызды.

Мұғалімге «Қазақ тілі» пәні бойынша қысқа мерзімді жоспар әзірлеуге келесі ұсыныстар беріледі:

Сабақтың негізгі бөліміне арналған оқу мақсаттарын алдын ала анықтау қажет. Оқу пәні аясында оқушылардың сөздік қорын қалыптастырып, пән бойынша лексика мен терминдерді дұрыс қолдануды үйрету. Жеке оқушыға/жұпқа/ топқа қойылатын сұрақтың нақты болуын ескеру; сабақта пайдаланатын көрнекі құралдар (ресурстар, материалдар) үнемі қолжетімді болуы, әрі дұрыс әзірлеу ұсынылады.

Сонымен қатар, алдыңғы сабақпен немесе басқа сабақтармен пәнаралық байланыс жасау; алдын ала жоспарланған сұрақтардың көмегімен оқушыларды белсенді түрде сабаққа ынталандыру; оқыту тәсілдердің бірі ретінде оқушылардың қателерін тауып, дұрыс түсінбеген жерлерін анықтап түзету оқушыларды тапсырмаларды жүйелі орындауына бағыттайды.

Топтық жұмыс ұйымдастыру барысында оқушылардың қызығушылығын арттыратын тапсырмаларды, жаттығуларды, ресурстарды және саралау әдісін тиімді пайдалану қажет. Жұппен немесе жеке жұмыс істеу барысында сыныптағы оқушыларға өзара байланысты (ұқсас) тапсырмалар, жаттығулар немесе проблемалық сұрақтарды беруді; оқушылардың арасындағы әріптестікті және жүргізген талқылауларын ынталандыруды ескерген орынды.

Бүкіл сыныппен талқылау барысында оқушылардан өзінің орындаған тапсырмасын түсіндіруге дағдыландыру қажет. Сонымен қатар оқушыларға сабақта келтірілген мысалдардан ортақ қорытынды шығаруға көмектесу; меңгерілген дағдылар мен идеялардың көмегімен шешімі табылмай жүрген проблемаларды талқылау; өзге жұмыспен байланыстыру және келесі орындалатын шараларды талқылау ұсынылады.

«Қазақ әдебиеті» пәнінен жиынтық бағалау тапсырмаларының үлгісі

Сонымен жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінің пән бойынша әзірлеген сабақ үлгілері мен жиынтық бағалау тапсырмаларының үлгілері осы әдістемелік ұсынымдаманың соңында (қосымша) берілді.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәндерінен қысқа мерзімді сабақ жоспарын әзірлеу және критериялды бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар

Қысқа мерзімді сабақ жоспары оқу пәні бойынша оқу бағдарламасының және жүйелі сабақтардың орта мерзімді жоспары негізінде жасалады. Жоспарлаудың бұл түрінде сабақ сұлбасын ғана көрсетілмейді, мұнда тапсырмалар жүйесі, білімді тексеру түрлері, бағалау стратегиялары, барлық білім алушылардың қажеттіліктері ескеріліп, педагогтің әдістемелік деңгейі жетілдіріледі. Қысқа мерзімді жоспарды құрастыру барысында сабақтың барлық кезеңдері және оқу процесіне қатысушылардың барлығының іс-әрекеттері ескерілуі тиіс.

Педагог сабақ жоспарында: мақсаттарды нақты және анық тұжырымдауы; сабақ жоспарының әртүрлі компоненттерінің тиісті бөліктерін қамтуы; білім

алушылардың орындауы үшін логикалық тұрғыдан реттелген және сабақтың мақсаттарына сәйкес келетін жаттығулар мен тапсырмалар туралы толық ақпарат беруі; мақсатты білім мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған әдістерді анықтауы; мәселелерді алдын-ала анықтап, белгілі бір дағдылар бойынша шешім қабылдауы; қажетті материалдар мен ресурстарды қолдануды жоспарлауы тиіс.

Қысқа мерзімді жоспарлар оқу пәні бойынша сабақ мазмұнына байланысты нақты әдістемелік ұсынымдарды қамтиды. Яғни, қысқа мерзімді жоспарлауда орта мерзімді және ұзақ мерзімді жоспарларда анықталған мақсаттарға жету үшін қажетті ресурстарды пайдаланудың нақты әдістері қамтылады. Мұғалім қысқа мерзімді жоспарды ұсынылған шаблонға сәйкес өзі құрастырады.

Сабақты жоспарлау педагогтің жүйеленген сабақтар топтамасы кімге арналғанын, нені үйретіп, бағалаудың қай әдісін қолдану керек екенін түсінуіне көмектеседі. Қысқа мерзімді жоспардың құрамына сабақтың мақсаттары, сабақтың міндеттері, қолданылатын жабдықтар және конспект-жоспар кіреді. Жақсы құрастырылған сабақ жоспарында сабақтың әр кезеңі минутына дейін есептелінген болады.

Жоспардың кіріспе бөлігінде алдымен сабақтың мақсаттары анықталып, тұжырымдалады. Сабақтың мақсаты оқу пәннің оқу бағдарламасындағы мақсаттарымен байланысты болуы керек. Сабақтың мақсаттарын анықтау ұсынылады. Олар оқу мақсаттарымен бірдей болуы мүмкін.

Қысқа мерзімді жоспарды құрастыру барысында мыналарды ескеру қажет: білім алушылардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне ерекше назар аудару керек, өйткені білім алушылардың сол қажеттіліктерін қанағаттандырудағы мұғалімнің жетістігі олардың үлгеріміне оң әсер етуі мүмкін.

Сабақ аясында көптеген тапсырмаларды жоспарлау ұсынылады. Интервалдарды (10 минуттан асырмай) өзгерте отырып, бір сабақта төрт, бес немесе одан да көп түрлі тапсырмаларды қолданып, оқытуды ұйымдастыруға болады.

Әрбір жоспарланған тапсырма алдыңғы тапсырмамен байланысты болып, сабақ мақсат(тар)ына бағытталған болуы керек. Сұрақтар мен тапсырмалардың алмасып келуі тиімдірек. Бұл білім алушыларға тапсырманы түсінуге көмектеседі, бір тақырыптан екінші тақырыпқа логикалық ауысуға мүмкіндік береді және олардың алдындағы білімдері мен дағдыларын бекітеді.

Диалог түрінде оқыту негізінде оқытып, оқу белсенділігін жандандыруға назар аудару керек, өйткені жаңартылған білім беру бағдарламасы оқыту мен оқуды конструктивтік көзқарас негізінде жүзеге асырылуын көздейді, оның мәні білім алушыларды педагогпен және өзара диалог жүргізуге ынталандыру болып табылады.

Жеке, ұжымдық және топтық/жұптық жұмыс түрлерін, сын тұрғысынан ойлауды дамытуға бағытталған тапсырмаларды жоспарлап, ауыстырып отыру қажет.

Сабақ жоспарында түрлі техникалар мен әдістер арқылы формативті (қалыптастырушы) бағалауды жүзеге асыру жолдарын ойластыру керек.

Сабақтан кейін рефлексияға назар аудару керек. Бұл өткен сабақтың оң және теріс жақтарын анықтап, кейінгі сабақтарды тиімдірек жоспарлауға мүмкіндік береді[20].

Жоспардың соңында білім алушыларға осы сабақта білгендері туралы ойлауға, өз жұмыстарын және басқа да білім алушыларды бағалауға мүмкіндік беретін сұрақтарды, тапсырмаларды, сондай-ақ келесі сабақтың мақсаттарын анықтау қажет.

Қазіргі білім нарығы теориялық білімді емес, оқушылардың құзіреттілігін, олардың дара тұлғалық сапасын талап етіп отыр. Осы уақытқа дейін оқушыға білім беру кезінде теорияны ғана меңгертсек, қазіргі кезде әлемдік білім беру саласында бәсекеге қабілетті адамды дайындау үшін адамның құзыреттілігіне негізделген нәтижеге бағытталған оқытуды көздеп отырмыз. Бүгінгі таңда педагогика ғылымындағы ең өзекті және өткір мәселелердің бірі – білім беру мен оқытудың сапасын арттыру. Осы тұрғыда жалпы білім беру және кәсіптік бағдар беру мектептеріндегі реформаның негізгі аспектілері бойынша оқушылардың білімі мен басқару жүйесінің құжаттамасын бағалау осы мәселеге үлкен мән береді.

Білім сапасын арттыру оқушылардың үлгерімін бағалаудың нақты өлшемдерін қажет етеді. Бағалау оқу процесінде маңызды рөл атқарады және мыналарды көрсетеді:

- мақсаттар немесе күтілетін нәтижелер (білімді немесе үнемі дамып келе жатқан адам);
- сыныптағы мұғалімнің жағдайы (мұғалім немесе үйлестіруші ұйымдастырушы);
- сыныптағы қатынастар (субъект-объект немесе субъект-субъективтілік);
- оқушы жағдайы (оқушы немесе оқытушы);
- ата-аналардың бағалауға қатынасы (жеке тұлға сипаттамасы немесе осы кезеңдегі оқу жетістіктерін ресми бағалау);
- мектептің бағалауға көзқарасы (прогресстің ресми индикаторлары немесе әлеуметтік институт ретіндегі мектептегі барлық әрекеттерді терең талдау).

Бағалаудың негізгі принциптері:

1) Бағалау – бұл оқу процесіне кіріктірілген үздіксіз процесс.

2) Бағалау тек өлшемді болуы мүмкін.

Бағалау бірнеше қағидаларды қамтиды:

- оның жеке басы емес, тек білім алушының жұмысы бағаланады;
- білім алушының жұмысы басқалармен емес, тек модельмен салыстырылады;
- бағалау моделі білім алушыға алдын-ала белгілі;
- білім алушының жетістіктерін анықтап, өзін-өзі бағалай алатындай нақты бағалау алгоритмі жасалады;
- оқу мақсатына сәйкес оқытылып жатқан тақырыптар ғана бағаланады;

- пәнді оқытудың жалпы мақсаттары оқушының пән бойынша оқу жетістіктерін бағалау критерийлері болып табылады.

3) Бағалау критерийлері – оқу мақсаттарына сәйкес күтілетін нәтижелер.

4) Әр түрлі типтерді қолданатын мұғалім тапсырмалардың нақты және қысқаша сипаттамаларын белгілеуі керек.

5) Мұғалім бағалау процесіне оқушыларды қосу арқылы өзін-өзі бағалауға көшуге талпынуы керек.

Критериалды бағалау дегеніміз – бұл білім алушының оқу жетістіктерін оқу процесіне қатысушыларға бұрын белгілі болған критерийлермен салыстыруға негізделген, оқыту мақсаты мен мазмұнына негізделген оқушының негізгі құзыреттіліктерін құруға ықпал ететін және топпен нақты келісілген процесс.

Критериалды бағалау міндеттері:

- оқу процесінің барлық кезеңдерінде оқушының сабаққа дайындығын бақылау;
- оқу жоспарына сәйкес оқу мақсаттары және оқу нәтижелеріне, сондай-ақ, өз жетістіктерін оқушылардың өзіндік талдау жасау;
- білім алушылардың жеке даму траекториясын назарға алу;
- оқу жұмыс бағдарламасындағы олқылықтарды жоюға оқушыны тарту;
- оқу жұмыс бағдарламаларының тиімділігін сараптау, зерттеу;
- оқу процесін ұйымдастырудың және оқу материалдарын зерттеудің ерекшеліктерін анықтау үшін мұғалімдер, оқушылар және ата-аналар арасында кері байланысты ұйымдастыру.

Критериалды бағалаудың артықшылықтары:

- білім алушының жеке тұлғасы емес, тек оқушының жұмысы бағаланады;
- оқушының жұмысы дұрысоқу үлгісімен (стандарт) салыстырылады;
- үлгі (стандарт) білім алушыға бұрыннан таныс;
- білім алушы бағалау алгоритмін алдын-ала біледі;
- білім сапасы артады.

Осы тұста ғалым А.Байтұрсыновтың құнды пікіріне назар аударсақ. «Бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алу керек. Мұғалімнің қызметі оның білімінің, шеберлігінің керек орны өздігінен алатын тәжірибелі білімінің ұзақ жолын қысқарту үшін, ол жолдан балалар қиналмай оңай оқу үшін, керек білімін кешікпей кезіндеалып отыру үшін, балаға жұмысты әліне шағындап беру мен бетін белгілеген мақсатқа қарай түзеп отыру», - дейді ғалым [22]. Ғалым оқыту мен үй жұмысының маңызды белгілері нақты анықтаған және ескерткен. Сондықтан ол білім берудің әлеуметтік маңыздылығына ерекше назар аударады: «Әуелі біз елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастау керек» деген келелі ойды айтады [22].

Критериалды бағалаудың мұғалім үшін де, оқушы үшін де тиімді жақтары бар.

Мұғалім үшін:

- сапа нәтижелерін қамтамасыз етудің критерийлерін әзірлеу;
- жұмысты талдау және жоспарлау керек, білім алушы туралы ақпарат алу;
- оқу үрдісінің сапасын көтеру;

- білім алушының ерекшеліктерін ескере отырып, олар үшін жеке-жеке оқыту траекториясын қабылдау;
- бағалаудың әртүрлі әдістері мен құралдарын қолдану;
- оқу жоспарының мазмұнын жақсарту бойынша ұсыныстар жасау;
- сапа нәтижелерін қамтамасыз ету үшін критерийлер әзірлеу;
- жұмысты талдау және жоспарлау туралы ақпарат жинау;
- оқу процесінің сапасын арттыру;
- әр оқушының жеке ерекшелігін есепке алып, әр оқушының жеке оқу траекториясына қол жеткізу;
- бағалаудың әртүрлі әдістері мен құралдарын қолдану;
- оқу бағдарламасының мазмұнын жақсарту үшін ұсыныстар енгізуге қол жеткізеді.

Білім алушылар үшін:

- бағалау критерийлерін жақсы білу және ұғу және нәтижелерді талдау үшін қолдана алу;
- білім алушының рефлексияға қосылуы, яғни өзіні және достарын бағалауы;
- белгілі біресеңтерді шешуде ақпаратты қолдана білу, өз ойын еркін жеткізе білу, сыни тұрғыдан ойлау.

Ата-аналарға:

- баланың білім деңгейін бақылау;
- баланың оқу процесін бақылай алуы;
- бұл оқу процесінде балаға көмек беру мүмкіндігіне ие болады.

Критериалды бағалау жүйесінде қолданылатын ұғымдар.

Критериалдық жүйе қолдану кезінде оқушының оқу үлгерімін тексергендегі бағалаудың мынандай нысандары мен түрлері ұсынылған: қалыптастырушы және қорытынды бағалау.

Қалыптастырушы бағалау оқу процесінде білім алушының қазіргі білім деңгейін анықтау және мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынасты орнату үшін тиімді.

Жиынтық бағалау бұл ақпаратты жинақтау, бөлім немесе модуль соңында немесе танымдық процестің кез келген сатыда оқушының жетістігін бағалау үшін қолданылады.

Қалыптастырушы бағалау:

- оқу процесінде (өзіндік жұмыс, тест және т.б.) оқушылардың жұмысын жақсартуға және жоғары нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі;
- мұғалімге оқушының материалды игеруі туралы ақпаратты жинауға, талдауға және жоспарлауға мүмкіндік береді.

Қорытындылаушы бағалау:

- әр бөлімнің соңында (оқуды немесе қорытынды бақылау)
- оқушыға әр бөлімде білім деңгейін анықтауға мүмкіндік береді.
- ұстазға оқушының жетістіктеріне нәтиже баға беріп, қорытынды пікір беруге мүмкіндік береді.

Қалыптастырушы немесе формативті бағалау негізінен «оқушының әлемді тану мен білімін қабылдауды жақсартуға арналған бағалау» деп аталады, өйткені ол оқушының жеке басының қалыптасуы мен дамуына қолдау көрсетеді.

Бұл бағалау жүйесі мұғалімге әр оқушымен жеке жұмыс жасауға жасауына, оқушының тақырыпты басынан бастап меңгеру деңгейін бақылауға, оқушының білімін диагностикалауға, мұғалімге оқу процесін басқаша ұйымдастыруға негіз болып және оқушыға жауапкершілік сезімін арттыруға мүмкіндік береді.

Бағалау дегеніміз – оқушының үлгерімін өлшеу ғана емес, дамуына ықпал ететін фактор. Бағалау оқушының таным процесіне деген қызығушылығын арттырады және оны алға жылжытады. Бұл тұрғыда формативті бағалау оқушыға бағалаудың басқа әдістеріне қарағанда материалды тереңірек түсінуге, материалды талдауға және оны өмірде қалай қолдану керектігі туралы ойлануға көмектеседі. Қалыптастырушы бағалау жиынтық бағалауға қарағанда оқушы мен оқытушы арасындағы тезірек кері байланысты қамтамасыз етеді. «Оқушының оқу қызметінің табыстылығының бағасы келесі түрлерде болады:

- аз түрлер (мимика, қол қимылы, дауыс ырғағы, үлгерімі бойынша қысқа ескертулер);
- оқушының жалпы сипаттамасы;
- бағалар;
- сөзбен бағалау (оқушымен жеке сөйлескенде, ата-аналар жиналысында);

Жиынтық (немесе қорытынды) бағалау дегеніміз – оқушының өткен және белгілі бір уақыттағы жетістіктері туралы ойлау үшін қорытындылау, қорытындылау бөлімнің немесе тараудың соңында немесе танымдық процестің кезеңінде қол жеткізілген жетістік деңгейінің жиынтығы. Есеп беруде қолданылатын бағалаудың түрі (қорытынды бағалау). Бағалаудың бұл түрі қалыптастырушы бағалауға қарағанда оқушылардың қызығушылығын тудырмайды.

Қалыптастырушы бағалау аясында мұғалімдерге көптеген елдерде қолданылатын әдістер мен формаларды, сонымен қатар оқушының жетістіктерін сынау мүмкіндігі туралы тест ұсынылады. Қалыптастырушы бағалау әдістерін қолдану қазіргі кезде мұғалімдерді бағалаудың жаңа жүйесінің маңызды өлшемі болып табылады. Алынған білімді рефлексиялау кезінде жаңа мағына пайда болады, мысалы, белсенді трансформация идеясы, сәйкес ақпаратты алу және ұзақ мерзімді ақпарат қалыптастыру. Оқушылар өз ойларын ауызша немесе графикалық түрде тексеруге тырысады (яғни, білімі), өз идеялары мен идеяларын басқа оқушылар мен бөлісуге, ойлау процестерін талдауға (түрлі шоулармен танысуға) тырысады.

Қалыптастырушы және жиынтық бағалау. Сабақты бағалау тек техникалық тәсіл ғана емес. Мұғалімдер жазбаша немесе ауызша бағалау арқылы жүзеге асырады. Олар қолданатын кез-келген форма тек объективті немесе объективті емес нормалар мен стандарттарға ғана емес, сонымен бірге баланың

дамуы, оқуы мен ынтасы, өзін-өзі бағалауы, қабілеті мен күш-жігері сияқты ұғымдарға да негізделген.

Бағалау қалыптастырушы немесе оқытуды бағалау, оның мақсаты білім беруді жақсарту мүмкіндіктерін, осы мүмкіндіктерді жүзеге асыру әдістері мен тәсілдерін анықтауға бағытталған. Оқытудың тәуелсіз тұжырымдамасы ретінде 1999 жылы жүргізілген зерттеу нәтижелері туралы мұғалімдер мен нұсқаушыларға хабарлау үшін жұмыс істейтін Ұлыбритания академиктерінің тобын («Assessment Reform Group») жариялаған осы атаумен шыққан кітапшадан кейін белгілі болды.

Егер бағалаудың мақсаты оқытуды жіктеу, растау немесе ынталандыру үшін қорытындылау болса, оның функциясы бойынша бағалау жиынтық болуы мүмкін және кейде оқытуды бағалау деп те аталады. Егер жиынтық бағалау білім алушының, оқытушының немесе білім ордасының жоспары немесе болашағына әсеретуі мүмкін шешім қабылдау үшін пайдаланылса (яғни ол детерминистік мәнге ие), ақпараттың мазмұны мен жағдайын бақылау үшін арнайы тесттерді қолданған кезде өлшемдердің сенімділігі қамтамасыз етілуі керек.

Бағалаудың мақсаты әдетте оқытушының кім үшін және мүддесін, (мысалы, сыныптағы тестілеу) мақсатын түсінуге негізделген. Төменде бағалаудың негізгі міндеттері келтірілген.

1) Оқытудың қиындықтарын анықтау. Мысалы, жалпы білім беретін мектептердегі сауаттылық пен санау мәселелерін анықтау үшін тесттер жүргізуге болады; арнайы түзету жаттығулары мен тестілеу қайталануы мүмкін.

2) Жетістіктер туралы кері байланыс (оқушылар, мұғалімдер және ата-аналар үшін). Мұндай кері байланыс бейресми бағалаудан бастап, жазбаша тестілерге дейін болуы мүмкін, бірақ мақсаты – білім алушылар мен оқытушыларға білім, түсіну және дағды сияқты жетістіктер мен даму туралы ақпарат беру.

3) Уәж. Кері байланыс негізінен уәжден тұрады. Емтихан немесе тест тапсырмаларын ынталандыру ретінде қабылдау әдетте кейбір білім алушылар мен оқытушыларды ойлануға және әрекет етуге жетелейді. Мұндай сыртқы ынталандыру білім алу үшін мақтау көзі бола алады, бірақ мұқият қадағаланбаса, қысым көрсету құралы болуы мүмкін.

4) Болжау және сұрыптау.

Білім мен оқушының дағдыларын бағалау арқылы мұғалімдер оқушылардың болашақ әрекеттері мен алдағы дамуына болжау жасай алады. Мемлекеттік емтихан жүйесінің нәтижелері көбінесе аралау мақсатында, әсіресе одан әрі жоғары білім алу немесе жұмысқа орналасу үшін қолданылады. Мектепте, әдетте, оқушыларды топтар мен сыныптарға бөлудің алдында бағалаудың белгілі бір формасы болады.

5) Стандарттарды бақылау және орындау.

Біліктілік дәрежесін бағалау нәтижесінде алуға болады, ал мемлекеттік емтихан нәтижелері бойынша мысалы, жоғары білімге қол жеткізуге болады. Білікті мамандар тиісті стандарттарға сәйкестігі негізінде кепілдікке ие болуы

керек. PISA (Оқушылардың білім алу жетістіктерін бағалау бойынша халықаралық бағдарлама) тәрізді, халықаралық тест мәліметтерін талдау халықаралық стандарттарға сәйкес келеді, ал ұлттық және жергілікті тесттер микро және макро деңгейлерде сәйкестікті бақылау үшін қолданылады.

б) Оқыту бағдарламасының мазмұнын және білім беру стилін бақылау. Оқытушылардың көпшілігі үшін бұл бақылау бағалаудың негізгі мақсатымен тікелей байланысты болмағандықтан екінші кезекте болады. Дегенмен, техникалық тәсілдер мен бағалау емтихандардың жиілігі оқу бағдарламасының мазмұнына және оны оқыту тәсіліне айтарлықтай әсер ететіндігінде күмән жоқ.

Қазіргі білім беру үдерісінде негізінен бағалаудың екі түрі қолданылатындығын жоғарыда айтып өттік. Ол: жиынтық және қалыптастырушы бағалау. Жиынтық бағалау оқушының белгіленген уақыт аралығында жинақтаған білім, білік, дағдыларын тест тапсырмалары, жазба жұмыс түрлері және т.б. арқылы тексеру нәтижесінде жүргізіледі. Сол себепті суммативтік бағалауда бағалаудың формалары мен тәсілдерін мұғалім анықтайды.

Ал қалыптастырушы бағалаудың негізгі ұстанымы – оқушылардың дамуына, логикалық ойлауына тікелей әсер ету. Бағалаудың бұл түрінде оқушы өзін-өзі бағалауға, сын тұрғысынан ойлауға үйренеді. Оқушы сабақ барысында мұғалімнің жетекшілігімен өз әрекетін жоспарлай отырып, кейінірек өз бетінше әрекет етуге, шешім қабылдауға, ойын дәлелді жеткізуге дағдыланады.

Қалыптастырушы бағалаудың әдістері. Күнделікті тәжірибеде білім алушылардың ілгерілеуін, меңгеру деңгейін өлшеуішін қалыптастырушы бағалаудың түрлі әдістерін қолдануға болады. Қалыптастырушы бағалау әдістерінің 3 түрі бар. Олар: эмоционалдық, уәжді арттыратын және конструктивті. Эмоционалдық қалыптастырушы бағалауды бастауыш және негізгі орта деңгейде қолдануға қолайлы. Эмоционалдық қалыптастырушы бағалау әдістеріне: смайликтер, қол шапалақтау, көңіл-күй термометрі, қолмен белгі беру, сенім, қуаныш, табыс, мұңаю, қобалжу аралдары және т.б. Уәжді арттыратын қалыптастырушы бағалау түрлерін бастауыш, орта және жоғары сыныптарда да қолданған дұрыс. Бірақ, жоғары сыныптағы білім алушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, төмендегідей уәжді арттыратын қалыптастырушы бағалау түрлерін ұсынамыз.

Уәжді арттыратын қалыптастырушы бағалау әдістеріне: «Парасатты диалог», «Жақсылық тамшысы», «Бір сөйлеммен түйіндеу», «Бір минуттық эссе», «Карусель», «Кері байланыс бутерброды», «Ауызша бағалау», т.б. жатады. Конструктивтілік негізгі принциптерді алдыңғы кезекке шығарады: білім пассивті әдіспен берілмеуі керек, білім алушылар оқыту процесінде белсенді болуы тиіс. Сондықтан білім алушыларға, олардың жасына сәйкес оқыту процесіне белсенді қатысатындай дербестік берілу керек. Конструктивті бағалаудың әдістеріне: «Табыс баспалдағы», «Графикалық органайзерлер», «Балл жинау әдісі», «Ойшыл қалпақтар», «Тест құрастыру», «Блоб ағашы», дескрипторлар құрастыру, викториналар, сұрақтар және т.б. жатады.

Қалыптастырушы бағалаудың аталған әдістерінің ішінде бірқатарына тоқталып өтуге болады.

«Шағын шолу» – күнделікті сабақ барысында 1 минуттық уақыт аясында балалардың не түсінгенін білу үшін жүргізілетін бақылау тәсілі. «Қазақ тілі мен әдебиеті» сабағында сол күнгі өткен жаңа сөздерді жаздыру үшін әр балаға парақша ұсынылады. Оқушы есінде қалған сөздерді жазады. Сол арқылы өз білімін өзі бағалауға мүмкіндік алады.

«Жеке әңгіме» тәсілін сабақ барысында тілді меңгеру қабілеті төмен немесе енжар балалармен саралап қолданған тиімді. Бұл мұғалім мен оқушының арасында түсіністіктің тууына, баланың өзіне және мұғалімге деген сенімділігінің артуына ықпал ететін, психологиялық жағынан ұтымды тәсіл болып саналады. Өзге тілді меңгертуде оның маңызы зор. Ескеретін мәселе бұл тәсілді мұғалім оқушының қиындықтан жол тауып шығуына көмектесу мақсатында орынды қолдануы шарт.

«Ішкі және сыртқы шеңбер» – оқушылардың өтілген тақырыпты меңгеру деңгейлерін өзара бағалауды жүзеге асыратын тәсіл. Оқушылар бір-біріне бетпе-бет қарап, екі шеңбер түзіп тұрады да, бір-біріне сұрақ қояды. Ішкі шеңбердегі балалар жылжып орын ауыстырып, жұптар өзгеріп отырады.

«Бес саусақ» тәсілі – оқушылардың тақырыпты қалай игергенін анықтау мақсатында қолданылатын әрі бағалау, әрі рефлексия әдісі. Оқушылар өздерінің сабақ барысында атқарған бүкіл іс-әрекеттеріне баға береді. Оның формасы:

Бас бармақ – басты мәселе. Бүгін сабақта ең құнды мәселе қандай болды?

Балалы үйрек – бірлесу. Мен топта/жұпта қалай жұмыс жасадым? Кімге көмек бердім? Кімді риза қылдым?

Ортан терек – ойлану. Мен бүгін қандай білім мен тәжірибе алдым?

Шылдыр шүмек – шынайылық. Сабақ маған ұнады ма? Неліктен?

Кішкентай бөбек – көңіл күй ахуалы. Мен өзімді сабақта қалай сезіндім?

Қалыптастырушы және жиынтық бағалауды өткізу нормаларын белгілейтін білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылау, аралық және қорытынды аттестаттау өткізудің үлгілік қағидаларына (2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 14 маусымдағы № 272 бұйрығы) сәйкес қалыптастырушы бағалау білім алушылардың оқыту мақсатына жету мониторингін жүргізу және орындалған үй жұмысы мен педагогтің жазбаша түрдегі (дәптерге немесе күнделікке) немесе ауызша ұсынымдамаларының қорытындысын ескере отырып сараланған жұмыстарды одан әрі теңестіру үшін жүргізіледі; қалыптастырушы бағалау кезінде педагог білім алушылардың санын және кері байланысты беру жиілігін дербес анықтайды; қалыптастырушы бағалау нәтижелері басып шығару мен одан әрі сақтауды талап етпейді; қалыптастырушы бағалау нәтижелерін қою бағаланатын жұмыс орындалған дәптерлерінде жүзеге асырылады.

Аталған толықтырулар мұғалімдердің оқу процесінде «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша қалыптастырушы бағалауды тиімді іске асыруына мүмкіндік береді. Білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылауды білім,

тоқсан аяқталғаннан кейін оқу материалдарының мазмұнын меңгеру деңгейін анықтау және қадағалау үшін жиынтық бағалау жүргізіледі. Жиынтық бағалау – белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы), сондай-ақ оқу бағдарламасына сәйкес бөлімдерді оқып аяқтағаннан кейін өткізілетін бағалау түрі. Бөлім/ортақ тақырыптар бойынша жиынтық бағалау үдерісі білім алушының белгілі бір бөлімді/ортақ тақырыпты аяқтауы бойынша жинақтаған білімі мен дағды деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Аталған бағалау түрінің мақсаты бөлім тақырыбы/ортақ тақырыптар бойынша жіберілген кемшіліктердің дер кезінде алдын алу болып табылады. Тоқсандық жиынтық бағалау мен білім берудің белгілі бір деңгейіндегі жиынтық бағалау оқу бағдарламасын меңгеру деңгейін анықтау үшін жүргізіледі. Мұндай жиынтық бағалаудың мазмұнына оқудағы күтілетін нәтижелердің ішіндегі репрезентативті таңдау жатады.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәні бойынша бағалауды ұйымдастыру

«Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу пәні бойынша жиынтық бағалау саны

Оқу пәнінен әр тоқсан сайын бөлім/ортақ тақырып бойынша жиынтық бағалау (БЖБ) және тоқсандық жиынтық бағалау (ТЖБ) өткізу қарастырылған. Төмендегі кестеде оқу пәнінен бөлім/ортақ тақырып бойынша жиынтық бағалау (БЖБ) саны көрсетілген (4.1-кесте):

4.1-кесте «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша жиынтық бағалау саны

Сынып	Бөлім/ортақ тақырып бойынша жиынтық бағалау рәсімдерінің саны			
	1-тоқсан	2-тоқсан	3-тоқсан	4-тоқсан
5-сынып	2	2	2	2
6-сынып	2	2	2	2
7-сынып	2	2	2	2
8-сынып	2	2	2	2
9-сынып	2	2	2	2
10-сынып	2	2	2	2
11-сынып	2	2	2	2

«Орыс тілі», «Орыс тілі әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті» пәні бойынша (10-11-сыныптарда) қысқа мерзімді сабақ жоспарын әзірлеу және критериялы бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар

Цели обучения содержатся в учебной программе, учебных планах.

Учебная программа по предмету содержит цели обучения.

Краткосрочный план – это предложенные действия на основе целей обучения. При составлении краткосрочного плана учитель может руководствоваться следующими рекомендациями:

- при организации урока необходимо руководствоваться целями, указанными в учебной программе и в учебном плане;

- следует детализировать формулирование целей урока, то есть ставить конкретные, измеримые, достижимые цели;
- на уроке должны быть организованы все виды деятельности;
- при необходимости следует дополнить виды деятельности по усмотрению самого учителя.

В план урока следует включить следующие пункты:

- пишите четко сформулированные и подходящие цели урока;
- включите детали различных компонентов плана урока;
- предоставьте подробную информацию о стадиях учебной деятельности и достижения задач обучения, которые логически упорядочены и алгоритмированы для выполнения обучающимися;
- определите соответствующие стратегии для разработки целевых знаний и навыков, предусмотрите проблемы и предложите решения, касающиеся необходимых навыков;
- спланируйте использование соответствующих материалов и ресурсов.

Наиболее эффективными в повышении успешности обучающихся являются следующие стратегии:

- активное обучение (когда обучающиеся выполняют задания и реализуют практические навыки);
- обратная связь (дискуссия об обучении, включающая в себя предоставление личного мнения, которая может происходить либо между сверстниками, либо между учителем и обучающимся);
- укрепление уверенности (использование похвалы для мотивации и придания уверенности обучающемуся);
- качество обучения (планирование дифференцированных заданий).

При изучении учебного предмета «Русский язык и литература» рекомендуется:

- создавать позитивную атмосферу обучения, вовлекать всех обучающихся;
- воспитывать у обучающихся уверенность, ответственность, активность и направлять на самоанализ, рефлексия и инновационную деятельность;
- использовать эффективные методы преподавания, направленные на развитие навыков обучающихся;
- организовывать, управлять и планировать групповую (фронтальную или работу в малых группах), индивидуальную, парную или коллективную формы работы, эффективно использовать материалы, ресурсы и дополнительные материалы для проведения запланированных уроков, согласно установленным целям;
- использовать простой, понятный язык для объяснения обучающимся идей, для инструктирования, в разъяснении значений слов;
- наблюдать за обучающимися и предоставлять обратную связь.

В обучении русскому языку как второму рекомендуется исследовать методы активного чтения и письма, что в дальнейшем сформирует эффективные навыки говорения и аудирования.

Некоторые моменты, которые следует учитывать при использовании различных заданий:

- рекомендуется планировать множество различных заданий в рамках одного урока. На одном уроке необходимо включить четыре, пять или более различных заданий. Предусмотреть работу в коротких промежутках времени, например, 10 минут. Время, за которое обучающиеся могут сосредоточить свое внимание, часто довольно короткое;

- обращать внимание, что каждое задание следует за предыдущим, и постоянно напоминать обучающимся о главных учебных целях. Повторяйте задание по-разному. Например, сделать задание в устной форме, а затем попросить класс сделать ту же самую задачу в письменной форме. Это помогает обучающимся понять задачу, приводит к плавному переходу, укрепляет предыдущее обучение и позволяет обучающимся практиковать более одного навыка;

- включать индивидуальные, парные, групповые задания в деятельность всего класса.

При оценке языковых компетенций необходимо учитывать следующее:

1. Языковые ошибки обучающихся следует отмечать и обращать их внимание на совершенные ошибки доступным для них способом, однако ошибки не могут повлиять на оценку, если ученик может доступно продемонстрировать свои знания. Главная задача ученика передать свое сообщение, грамматика при этом может страдать. Постепенно самовыражение становится более точным и корректным.

2. Ученики, отвечая на вопросы, могут использовать и первый язык. Поскольку вначале ограниченный словарный запас и знание целевого языка могут стать препятствием при высказываниях и ответах, то на первой стадии обучения это (по крайней мере, частично) разрешается. При этом следует договориться, в какой момент все ученики перейдут на ответы на неродном (целевом) языке и, начиная с того момента, применение первого языка становится скорее исключением.

3. Как правило, в устной речи учитель исправляет возникшую ошибку с помощью перефразирования, повторения правильной формы от ученика не требуется, потому что это может прервать выражаемую мысль, а также ученик может потерять уверенность в выражении мыслей на неродном языке.

4. Если одна и та же ошибка повторяется вновь, в конце объяснения соответствующей темы учитель приводит примеры правильных форм и при необходимости делает ударение на грамматике. Помимо этого, либо педагог, либо класс в целом, в виде совместной деятельности, могут привести некоторые соответствующие теме примеры выражений, имеющие то же самое лингвистическое содержание.

1. При проверке письменных работ языковые ошибки также не учитываются (если выраженная мысль или текст понятны), но педагог указывает это в своих комментариях.

2. На встрече учителя-предметника с учителем языка передается проблемный языковой материал, чтобы учитель языка мог повторить тему на следующем уроке.

Критериальное оценивание даёт возможность учителю использовать современные эффективные методы и формы работы.

Критериальное оценивание используется поурочно, ежедневно; при данном оценивании существует обратная связь, обеспечивающая прогресс в обучении. Критериальное оценивание определяет:

1. Цели обучения и критерии успешности
2. Педагог корректирует применяемые методы обучения
3. Интерпретация доказательств обучения
4. Выявление пробелов в обучении
5. Обратная связь

«Геометрия» пәні бойынша (10-11-сыныптарда) қысқа мерзімді сабақ жоспарын әзірлеу және критериалды бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар

Критериалды бағалау барысында білім алушылар:

– өздерінің танымдық және ойлау қабілеттерінің деңгейін арттыру үшін оқытудың әр түрлі әдістерін қолдану;

– жаңа білімді меңгеру барысында табысқа жетелейтін бағалау критерийлерін түсіну;

– сын тұрғысынан ойлау, өз ойын еркін айту, білімін көпшілік алдында көрсету (ұсыну), өзін-өзі және сыныптастарын бағалау арқылы кері байланыс орнату;

– өздігінен жаңа білім алу, оқу әрекетін ұйымдастыру, мақсат қою, жоспарлау, өзін-өзі бақылау және өз әрекетінің нәтижесін бағалау, өз әрекетінің болуы мүмкін нәтижелерін алдын-ала болжау дағдыларын меңгереді;

– бастапқы фактілер мен болжамдарды, теориялық модельдер мен нақты нысандарды түсіндіру үшін, олардың арасындағы айырмашылықты түсіну;

– белгілі фактілерді түсіндіру және ұсынылған болжамды эксперименттік жолмен тексеру, процестер мен құбылыстардың теориялық модельдерін әзірлеу үшін болжамдар мысалында ыңғайлы оқу әрекетін меңгеру;

– қабылдау, өңдеу және ақпаратты сөз, образдық, белгілік түрлерде беру, алынған ақпаратты қойылған мақсатқа сәйкес талдау және қайта өңдеу дағдыларын қалыптастыру;

– оқыған мәтіннің негізгі мазмұнын белгілеу, қойылған сұраққа мәтіннен жауап табу және мәтіннің мазмұнын баяндау;

– танымдық мақсаттарды жүзеге асыру үшін ақпараттың жаңа технологияларын, өз бетінше іздеу, талдау және іріктеп алу үшін түрлі ақпарат көздерін пайдалану;

– монологтік және диалогтік сөйлеуді дамыту, өз ойын жеткізу және сұхбаттасушысын тыңдай білу білігі, оның көзқарасын түсіну, басқа адамның ойларын қабылдау мүмкіндігі;

– ерекше жағдаяттарда қажет болатын әрекет түрлерін, проблемаларды шешу әдістерін және эвристикалық әдістерді меңгеру;

– әлеуметтік түрлі рөлдерді орындау арқылы топта жұмыс істеу білігін қалыптастыру, оқыту және өз көзқарасын және пікірін қорғау, пікірталас жүргізу мүмкіндігіне ие болады.

Мұғалім критериалды бағалау жүйесін қолдану үшін сыныптағы білім алушылардың дайындық деңгейін және ерекшеліктерін ескере отырып, пәннің оқу мақсаттарына сәйкес «білу және түсіну», «қолдану», «сыни ойлау және зерттеу», «коммуникация және рефлексия» және т.б. критерийлері бойынша дескрипторлар әзірлеуі тиіс. Әр критерий оқушының тапсырманы орындауын жүйелі бағалануына мүмкіндік беретін дескрипторлардан тұрады, сонымен қатар білім алушылар осы дескрипторларға сүйене отырып өз жұмысының нәтижесін бағалай алады.

Критериалды бағалау нәтижелері білім беру үдерісін тиімді жоспарлау мен ұйымдастыру мақсатында пайдаланылады.

Жаңартылған білім мазмұны аясында білім алушылардың оқу жетістіктерін жиынтық бағалау және қалыптастырушы бағалау арқылы жүзеге асырылады.

Жиынтық бағалау – оқушылардың тоқсандағы оқу бөлімдері бойынша және білім деңгейін аяқтау кезіндегі оқу бағдарламасын меңгерудегі дағдыларының қалыптасуы мен меңгерген білім деңгейлерін анықтайтын бағалау.

Жиынтық бағалаудың екі түрі жүргізіледі:

- бөлім бойынша жиынтық бағалау;

- тоқсандық жиынтық бағалау.

Бұдан әрі кестелерде 10-11 сыныптарға арналған «Геометрия» жаратылыстану-математикалық мен қоғамдық-гуманитарлық бағыттарына қараай бөлім бойынша жиынтық бағалаулар саны ұсынылады.

Үлгілік оқу бағдарламаларына (жаңартылған мазмұнның) сәйкес жаратылыстану-математика бағыты және қоғамдық-гуманитарлық бағытта оқытылатын «Геометрия» оқу пәнінен әр тоқсан сайын өткізілетін бөлім бойынша жиынтық бағалау рәсімінің нақтысаны кестеде көрсетілген. (4.2.-кесте)

4.2.-кесте. «Геометрия» оқу пәні бойынша жиынтық бағалау саны

Сынып	Бөлім/ортақтақырыпбойыншажиынтық бағалау саны			
	1-тоқсан	2-тоқсан	3-тоқсан	4-тоқсан
10-сынып (ЖМБ)	1	1	2	1
10-сынып (ҚГБ)	-	1	2	1
11-сынып (ЖМБ)	1	2	1	1
11-сынып (ҚГБ)	-	1	1	1

ҚР Білім және ғылым министрінің «Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгерімін ағымдағы бақылауды, аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгі ережесін бекіту туралы» 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығының 14-4-тармағына сәйкес оқу жүктемесі аптасына 1 сағат болған жағдайда қорытынды баға жарты жылда қойылады.

Үлгілік оқу жоспарына сәйкес қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 10-11 сыныптарда «Геометрия» пәнінің апталық жүктемесі 1 сағатты құрайды. Сондықтан, «Геометрия» пәні бойынша тоқсандық жиынтық бағалау өткізілмейді, қорытынды баға жарты жылда қойылады.

Қалыптастырушы бағалау – бұл оқушылардың жаңа материалды меңгеру кезінде тапсырманы орындау, оқу мақсаттары мен күтілетін нәтижелерге қаншалықты дұрыс жеткендігін түсінуге мүмкіндік беретін, күнделікті сабақта және/немесе үйде жұмыс жасау дағдылары мен білімдерінің меңгеру деңгейін анықтайтын, оқу барысында мұғалім мен оқушы арасындағы жедел өзара байланысты жүзеге асыратын бағалау.

Қалыптастырушы бағалау арқылы мұғалім білім алушының оқыту мақсатына «жетті» немесе «талпынады» деген қорытынды шығарады. Бұл бағалау тақырып бойынша немесе күнделікті сабақта жүргізіледі.

Орта мерзімді жоспарларда мұғалімдер үшін тақырыптар мен бөлімдер бойынша сабақтар өткізу, сабақтарда оқушыларды ұйымдастыру ұсыныстары берілген, сондай-ақ оқыту ресурстары қосылған (интернет, мәтіндер, жаттығулар, бейне мен аудиоматериалдары және т.б.). Оқытудың мақсаттары мен тәсілдеріне негізделген жоспарларда мұғалімдер үшін әрбір бөлім мен тақырыптарды өткізу, оқушылардың сабақта білім алуын ұйымдастыру бойынша ұсынымдары, сонымен бірге оқу ресурстары енгізілген (интернет, мәтіндер, жаттығулар, бейне және аудио материалдары т.б.).

Орта мерзімді жоспарлардың оқу бағдарламасын сабақтардың жүйелі сериясына құрылымдайтын мұғалімдер тобы немесе жеке мұғалім жүзеге асырады. Орта мерзімді жоспар ұзақ мерзімді жоспармен анықталған бағдарларды нақтылайды және ең қысқа мерзім аралығында жүзеге асырылады. Орта мерзімді жоспарларда белгіленген кезеңге арналған негізгі міндеттер тұжырымдалады. Онда әрбір тоқсанға немесе бөлімге арналған оқыту тақырыптары көрсетіледі. Бөлімдер ішінде сағаттарды бөлуді, сондай-ақ мұғалімнің қалауына қарай өзгертуге болады.

Әдетте орта мерзімді жоспарлауды мұғалімдер тобы немесе бір мұғалім жүзеге асырады, олар оқу бағдарламасын сабақтардың топтамасы түрінде құрылымдайды.

Қысқа мерзімді жоспарлауда тілдік мақсатты ескеру сабақты ұтымды құруға көмектеседі. Сабақтың сауатты жоспарлануы – мұғалімнің кәсібилігінің көрсеткіші. Сабақты жоспарлау барысында мұғалімнің бүкіл сыныптың дайындығын, сондай-ақ олардың қызығушылықтарын назарға алу үшін әр оқушының деңгейін есепке алғаны жөн.

Қысқа мерзімді жоспар дайындағанда мұғалімге саралай оқыту тәсілі мен

оқушылардың жеке ерекшеліктеріне ерекше назар аудару ұсынылады. Сабақты қысқа мерзімді жоспарлау мұғалімге сабақ мақсаттарына анағұрлым тиімді қол жеткізуге көмектеседі. Ол үшін мұғалім оқу материалы мен сабақтағы әрекет түрлерін мұқият іріктеп алуы керек. Мұғалім әр сабақтан кейін білім алушылар меңгере алмаған немесе түсінбеген жерлерін анықтау мақсатында сабаққа талдау (рефлексия) жасап отыруы керек.

Қысқа мерзімді жоспар құрған кезде мұғалімдердің басшылыққа алуына төмендегідей ұсыныс береміз:

- сабақты ұйымдастырғанда оқу бағдарламасында және оқу жоспарында көрсетілген мақсаттарды басшылыққа алу қажет;
- сабақ мақсаттарын анық тұжырымдау (S.M.A.R.T. қағидасы бойынша), яғни нақты, өлшемді, қолжетімді, шынайы мақсаттар қою;
- орта мерзімді жоспарда көрсетілген барлық іс-әрекеттерді, әдістемелік кеңестерді, ресурстарды мұқият зерделеу;
- мұғалімнің қалауы бойынша іс-әрекет түрі қажеттілігіне қарай толықтырылып отырады.

Мұғалім білімнің тек дара көзі ретінде емес, оқушылардың өздерінің оқу-танымдық қызметінің белсенді ұйымдастырушысы ретінде қызмет етуі тиіс.

Оқыту әдісі мақсатқа жетудің саналы түрде қолданылатын тәсілі, ал мақсатқа жету мұғалімнің шеберлігіне, оның оқыту процесін тиімді ұйымдастыра білуіне, оқушылардың даярлық дәрежесіне, мұғалім мен оқушылардың белсенділік педагогикалық ынтымақтастығына байланысты [21].

Сондықтан заманның талабына сай жаңартылған мазмұндағы сабақтарды жобалаудың келесі алгоритмін ұсынамыз:

1. Сабақтың оқу мақсаты анықталады.

2. Пәні бойынша оқу бағдарламасының мазмұнынан оқу мақсатына сай міндеттері жазылады. Жүйелік-әрекеттік және тұлғалық нәтижелерді «Осы сабақта оқи отырып, сендер ... үйренесіңдер» деп жазуға болады.

3. Мақсат пен міндеттерге қол жеткізу үшін белсенді және интерактивті оқыту әдістерінің орынды түрлері (*оларға шолу және сабақ мақсаттарына сәйкестігі әрі қарай мәтінде беріледі*) іріктеледі. Барлық міндеттерді жиынтықтап орындау сабақтың конспект-жоспарында қарастырылған мақсатқа қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

4. Уақыт, іс-әрекет түрлері және ресурстар бойынша байланыстырылған сабақ кезеңдері жоспарланады.

Әр сабақтың құрылымы келесі компоненттерден тұрады:

1) оқушыға түсінікті формада білдірілген сабақтың мақсаттық нұсқаулары («Нені білеміз, не үйренеміз»);

2) сабақта жұмыс істеуге қажетті білім мен іскерліктерді жандандыруға арналған тапсырма (-лар);

3) жаңа мазмұнды меңгеру және қолдану мақсатында мәтіндік және иллюстративті материалдан тұратын тапсырмалар жүйесі (мәтін және иллюстрациялармен жұмыс, сыныппен жұмыс);

4) сабақ мазмұны бойынша қысқа қорытынды («Қорытынды жасаймыз», сыныппен жұмыс);

5) бақылау-бағалау іс-әрекетін ұйымдастыруға арналған сұрақтар мен тапсырмалар (өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар).

6) үй тапсырмасын (үй және шығармашылық тапсырмалар) беру.

Сабақты әзірлегенде оқушылар мақсаттарға бір сабақта емес, сабақтар циклі арқылы қол жеткізетінін есте сақтау керек. Сонымен бірге жұмыстың тізбектік кезеңдерін ұйымдастыру, әр сабақты өту мен оқытудың мақсаттарын айқындау, сабақ беру мен оқытудың нәтижелерін өлшеу әдістемесін бекіту, күтілетін нәтижелерге қол жеткізу мақсатында оқыту мен сабақ берудің міндеттерін айқындау, оқытудың барлық кезеңінде мақсатқа бағытталған оң динамиканы қамтамасыз ету, барлық білім алушыларды оқыту процесіне тарту мақсатында стратегиялық жоспарлау міндетті.

Тізбекті сабақтарды жоспарлауға байланысты сабақтың өту және оқыту мақсаттарын реттеуді айқындайтын келесі сұрақтар туындауы тиіс:

Сіздің ойыңызша білім алушылар қандай білімді меңгеруі тиіс?

Білім алушылар қандай негізгі идеяларды ұғынуы тиіс?

Білім алушылар қандай мәселелерді зерттеуі және талдауы тиіс?

Мәселен, оқыту мақсаттары (Блум бойынша).

Білім алушылар: ... біледі. ... түсінеді. ... ойланады. Бұл бағдарламаның идеясын, аталған тәжірибенің ықпалын, өзгерістерін есепке ала отырып өзінің сабақ өту тәжірибесіне енгізуіне мүмкіндік береді.

Тізбекті сабақтарды жоспарлау мұғалімнің мыналарды түсінуіне ықпал етеді: тізбекті сабақтар *кім үшін* жоспарлануда, ең алдымен *нені* үйрету қажет және бағалаудың *қандай тәсілін* пайдалану қажет?

Қысқа мерзімді жоспардың мақсаты нақты сабақ аясындағы жұмыстың ұғымын түсіндірумен, аталған сабақтың оқыту мақсаттарын айқындаумен, нәтижелерін өлшеуді ұйымдастырумен ғана шектелмейді. Аталған сабақ аясында оқыту прогресін қамтамасыз ету және нақты тапсырмаларды орындауда барлық білім алушыларды тарту үшін, оқушылардың түрлі типін оқытуға бағытталған қандай тапсырмалар жүзеге асырылатындығын алдын ала қарастыру маңызды.

«Информатика» пәні бойынша (10-11-сыныптарда) қысқа мерзімді сабақ жоспарын әзірлеу және критериялы бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар

Сабақты дұрыс жоспарлау және жақсы ойластырылған қысқа мерзімді жоспар – бұл сабақты тиімді өткізудің алғашқы қадамы.

Сабақ жоспарында мұғалім мақсаттарды нақты және анық тұжырымдауға; сабақ жоспарының әртүрлі компоненттерінің тиісті бөліктерін қамтуға; оқушылар орындауы үшін қисынды реттелген жаттығулар мен тапсырмалар туралы толық ақпарат беруге; мақсаттағы білім мен дағдыларды қалыптастырудың тиісті әдістерін анықтауға, мәселелерді алдын ала анықтауға және белгілі бір дағдылар бойынша шешім беруге; қажетті материалдар мен ресурстарды қолдануды жоспарлауы тиіс.

Сабақты жоспарлау кезінде дайындалған қысқа мерзімді жоспар мына сұрақтарға жауап беруі қажет:

1. Сабақтың мақсаты қандай? Сабақтың әр бөлігі оқушылардың осы мақсатқа жетуіне ықпал ете ме?

2. Білім алушылар шын мәнінде не істейді? Бұл ретте, оқушыларға не істеу керектігін және қандай нәтижелер алу керектігі түсіндіріледі.

3. Оқытудың тиімді болғаны қалай анықталады?

4. Сабақ кезінде оқушыға өзіне деген сенімділік беретін көмек бола ма? Қосымша материалдар беріле ме?

5. Жоспар қаншалықты икемді? Ол бір оқушының толық түсіндіруді талап ететін қызықты сұрағына жауапты, тағы бір оқушының қысқа кері байланысты қажет ететін сауалына жауапты қамтамасыз ете ала ма немесе аудиовизуалды құралдармен туындаған күтпеген жағдайларды жеңе ала ма?

6. Оқушылармен кері байланыс қалай жасалады?

Жоспардың кіріспе бөлігін рәсімдеу

1.Ең алдымен, сабақтың мақсаты анықталып, тұжырымдалады.

- мақсаты пәннің оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттарымен байланысты болуы және орта мерзімді немесе күнтізбелік-мақсатты жоспардан алынуы тиіс.

- сабаққа мақсаттарды анықтаңыз. Олар оқыту мақсаттарымен бірдей болуы мүмкін немесе берілген сабақ үшін бейімделуі мүмкін (егер оқу мақсатына жету үшін бірнеше сабақ қажет болған жағдайда).

2.Осы сабақта қол жеткізілетін оқыту мақсаттарына бағалау критерийлерін, күтілетін нәтижелерді көрсетіңіз. Сіз өз бетіңізше бағалау критерийін құрастыра аласыз және/немесе әдістемелік құжаттардан бағалау критерийін таңдай аласыз («Формативті бағалау бойынша тапсырмалар жинағы», «Жиынтық бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар»). Оларды тұжырымдай отырып, оқушылар сабақ соңында жасай алады деген тұрғыда оқытудың күтілетін нәтижелерін сипаттау керек. Мына жағдайларды еске ұстаңыз:

- мұғалім емес, оқушының іс-әрекетіне назар аудару;

-сабақты жоспарлау кезінде артық жүктеме қоспау;

-оқушылардың оқуын дәлірек бағалау;

- оқу мен оқытуға нақты баға беру.

3.Қолданылатын лексика мен фразаларды қоса алғанда, тілдік мақсаттарды анықтаңыз. Пәнге тән лексика мен терминологияны жазыңыз. Диалог үшін пайдалы сөздер тізімін жасаңыз.

4.Құндылықтарды дарытуды жоспарлаңыз. Кіріктірілген білім беру бағдарламасының құндылығын көрсетіңіз, «Мәңгілік ел» бағдарламасынан осы сабақ бағытталған ұлттық, жалпыадамзаттық құндылықтарды анықтаңыз.

5.Пәнаралық байланысты көрсетіңіз және сабақта пәнаралық интеграция қалай жүзеге асырылады (іс-әрекет және/немесе мазмұн арқылы). Информатика сабақтарында пәнаралық байланыс оқушылардың қызығушылығын және оқыту сапасын арттыруға көмектеседі, оқушылардың ғылыми ойлау стилін дамытуға

ықпал етеді, оқу пәндеріне кешенді көзқарасты қалыптастырады, оқушылардың ой-өрісін кеңейтеді, шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға ықпал етеді, бағдарламалық материалды терең ұғынуға және меңгеруге көмектеседі, оқушыларды ғылыми-зерттеу қызметіне бейімдейді.

Қысқа мерзімді жоспардың кіріспе бөлігін рәсімдеу үлгісі хх-кестеде көрсетілген. Шымкент қаласы М.Х.Дулати атындағы үш тілде оқытатын №8 мамандандырылған гимназияның информатика пәнінің мұғалімі Адырбаева Зина Ариповнаның тәжірибесінен алынды, тақырыбы "Мобильді қосымшаны құру», 11- сынып. (4.2-кесте)

4.2-кесте. Қысқа мерзімді жоспардың кіріспе бөлігін рәсімдеу үлгісі

Ұзақ мерзімді жоспар бөлімі: 11.3А Заттар интернеті	Мектеп: М.Х.Дулати атындағы үш тілде оқытатын №8 мамандандырылған гимназия	
Күні:	Мұғалім: Адырбаева Зина Ариповна	
Сыныбы: 11	Қатысқаны:	Қатыспағаны:
Сабақ тақырыбы	Мобильді қосымша жасау	
Осы сабақта қол жеткізілген оқу мақсаттары	11.5.2.1 1 - конструкторда ыңғайлы мобильдік қосымшасының интерфейсін құру 11.5.2.2 - кодтың блоктарымен және циклдерімен мобильді қосымшаны жасау 11.5.2.3 - әзірленген мобильді қосымшаны орнату жолын түсіндіру	
Сабақ мақсаттары	<i>Барлық оқушылар:</i> - конструкторда мобильді қосымшаның интерфейсін жасау; <i>Оқушылардың көпшілігі:</i> - шарттары мен циклдері бар код блоктарын қолдана отырып, мобильді қосымшаны әзірлеу; <i>Кейбір оқушылар:</i> - әзірленген мобильді қосымшаны орнату;	
Бағалау критерийлері	<i>Білім алушылар:</i> Конструкторда мобильді қосымшаның интерфейсін құрады. Құрастырушыда мобильді бағдарламаны жасау үшін негізгі блоктарды пайдалану Мобильді қосымшаны орнату жолын түсіндіреді	

Оқытудың тілдік мақсаты	<i>Оқушылар:</i> • Құрылғыңызға бағдарламаны орнату жолын түсіндіріңіз • Бағдарламаға құрамдас бөліктерді қосу жолын түсіндіріңіз <i>Пәндік лексика және терминология</i> Қосу, жою, жоба, жасау, басқару, іске қосу, блоктау, құрастырушы, датчик.
	<i>Диалог үшін пайдалы сөз тіркестерінің қатары</i> Қосымшаны құрылғыға қосу үшін..... Қажетті бағдарламаға компоненттерді қосу үшін... Қолданбаны әзірлеу үшін... блоктар пайдаланылды
Құндылықтарға баулу	<i>Құндылық: Тапсырманы орындауда өзара келісім, жұптық (топтық) жұмыс кезінде бір-біріне деген құрмет.</i> Оқушылар қызметінің нәтижелерін талқылай отырып, ұжымдық, топтық және жеке жұмыс түрлерін кезектестіру кезінде мәдени құндылықтарды, сыйластықты, ынтымақтастықты, еңбек пен шығармашылықты дарыту, бұл Мәңгілік Ел құндылықтарының бірі: «Ұлттық қауіпсіздік және еліміздің жалпы әлемдік және аймақтық мәселелерді шешуге жаһандық қатысуы».
Пәнаралық байланыс	Ағылшын тілі, физика
АКТ пайдалану дағдылары	Операциялық жүйеде жұмыс істеу, ОЖ объектілерімен жұмыс істеу дағдылары.
Алдыңғы білім	Оқушылар мобильді қосымшаны пайдаланудың негізгі ұғымдарын біледі. Олардың объектіге бағдарланған даму ортасында жұмыс тәжірибесі бар.

Жоспардың негізгі бөлігін рәсімдеу

Қысқа мерзімді жоспарды дайындау кезінде мыналарды ескеру керек:

1.Оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін есепке алуға ерекше көңіл бөліңіз, себебі мұғалімнің оларды қанағаттандыруы оқушылардың үлгеріміне оң әсер етуі мүмкін.

2.Сабақ аясында әртүрлі тапсырмаларды жоспарлауға тырысыңыз. Бір сабақта төрт, бес немесе одан көп түрлі тапсырмаларды қолдануға болады. Интервалдарды ауыстырумен оқу қызметін ұйымдастырыңыз (10 минуттан

артық емес).

3.Әрбір жоспарланған тапсырманың дәйекті түрде алдыңғы тапсырмадан шығып, сабақтың мақсатына/мақсаттарына қол жеткізуге бағытталатынына көз жеткізіңіз. Сұрақтар мен тапсырмаларды ауыстырып отырған жөн. Мысалы, оқушылар тапсырманы ауызша орындайды, содан кейін сынып осы тапсырманы жазбаша түрде орындайды. Бұл оқушыларға тапсырманы түсінуге көмектеседі, бір тақырыптан екіншісіне логикалық ауысуларды жүзеге асырады және олардың алдыңғы білімі мен дағдыларын бекітеді.

4.Сыныппен өзара әрекет ету стильдерін ойластыруға тырысыңыз, өзіңіздің сөз сөйлеу уақытыңызды нақтылаңыз.

5.Диалогтік оқыту негізінде оқу әрекеттерін жандандыруға көңіл бөліңіз, өйткені жаңартылған білім беру бағдарламасы оқыту мен оқытуға конструктивтік тәсіл негізінде іске асырылады, оның мәні оқушыларды мұғаліммен де, бір-бірімен де диалог жүргізуге ынталандыру болып табылады. Өртүрлі сұрақтар қоюға ерекше назар аударыңыз.

5.Жеке, ұжымдық, топтық/жұптық жұмыс түрлерін, сыни ойлауды дамытуға бағытталған тапсырмаларды жоспарлау және кезектестіру қажет.

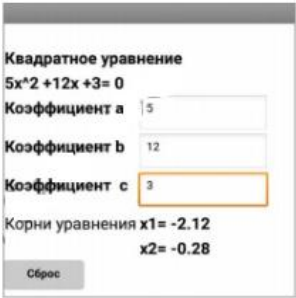
6.Сабақ жоспарында қалыптастырушы бағалауды техника мен әдістер арқылы жүзеге асыруды ойластыру керек.

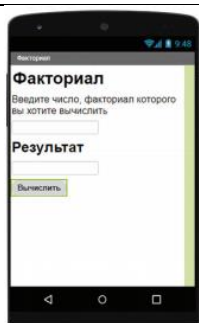
7. Жоспар соңында білім алушыларға олардың нені үйренгенін білуге, өз жұмысын және басқа да оқушыларды бағалауға мүмкіндік беретін сұрақтар, тапсырмалар, сондай-ақ келесі сабақтың мақсаттарын анықтау қажет.

Қысқа мерзімді жоспардың негізгі бөлігін рәсімдеудің үлгісі – Шымкент қаласы М.Х.Дулати атындағы үш тілде оқытатын №8 мамандандырылған гимназияның информатика пәнінің мұғалімі Адырбаева Зина Ариповнаның тәжірибесінен, "Мобильді қосымшаны құру» тақырыбы, 11- сынып. (4.3-кесте)

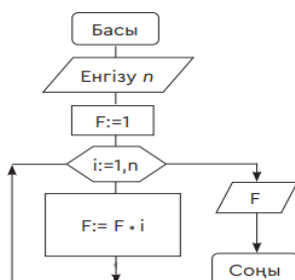
4.3-кесте. Қысқа мерзімді жоспардың негізгі бөлігін рәсімдеу үлгісі

Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сыныптағы жоспарлы қызмет	Ресурстар
Сабақтың басы		
5 мин.	Оқушылармен сәлемдесу. Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру. Ой тастау. Бүгінгі таңда қандай мобильді ОЖ бар екенін сыныппен талқылау. Мәселелерді талқылайық: ✓ Мобильді бағдарламаларды жасау үшін қандай элементтер керек? ✓ Сізге қандай компоненттер таныс? ✓ Құрастырушы дегеніміз не?	Көрсетілім

	Құрастырушы мен мобильді қосымшаны дамытудың басқа да орталарының айырмашылығы қандай? ҚБ: «Бағдарламашы» әдісі	
Сабағының ортасы		
32 мин.	Жаңа тақырып. Бағдарлама өнертапқышында бағдарламаны көрсету және түсіндіру. MIT App Inventor Оқушыларға сұрақ қойыңыз: <i>Сіз қалай ойлайсыз, бұл бағдарлама не істейді?</i> App Inventor-де мобильді қосымшаны құрудың артықшылықтарын талқылату. ҚБ: «Бағдарламашы» әдісі 1-тапсырма. Жеке жұмыс. Қосымшаның интерфейсін өзгерт. Фонның түсін, батырманың сыртқы түрін, мәтіндік өрістер үшін ұсыныстарды өзгерт. Мәтіндік өрістен мәтінді, теңдеудің түбірін табу үшін жазылған жазбаларды тазартатын Тастау (Сброс) батырмасын қос. Дескриптор: - қосымша интерфейсін өзгерттеді; - қосымшаға батырма қосады; ҚБ: тиімді кері байланыс арқылы бір-бірін бағалау 2-тапсырма. Жұптық жұмыс Факториал сандарды есептейтін қосымша әзірлеңдер (факториал – 1-ден берілген сандарға дейінгі сандардың көбейтіндісі, мысалы: 5!=1*2*3*4*5). Қосымшаның интерфейсі	Көрсетілім Оқулық Информатика, Алматыкітап, 11-сынып Оқулық Информатика, Алматыкітап, 11-сынып

Есепті шығарудың блок-схемасы

Дескриптор:

- шартты цикл код блоктарын қолданып қосымша құрады

ҚБ: өзара бағалау

Қорытындылау. Топтық жұмыс

Сыныптастарың жасаған қосымшаны бағалап, осы жобаны жақсарту бойынша ұсыныстарыңды айтыңдар.

Оқушыларға Android мобильді құрылғысында жобаны тексеру әдісі туралы нұсқау беру.

Оқушылар өз жобасын тексергеннен кейін, оны толықтыруды ұсынады:

Әзірленген қосымшаны орнату жолдарын талқылайды.

Оқулық
Информат
ика,
Алматыкіт
ап, 11-
сынып

Сабақтың соңы

3 мин.

Кері байланыс:

«СМС» әдісі бойынша кері байланыс алу.

Үй тапсырмасы:

Оқушыларды үй тапсырмасының шығармашылық жұмысы ретінде өз шағын жобасын жасап келу.

Жоспардың қорытынды бөлігін ресімдеу

1. Ұсынылып отырған оқу жоспарының сабақ шаблонында қосымша ақпарат қарастырылған: «Дифференциация», «Бағалау», «Пәнаралық байланыс», «Денсаулық және қауіпсіздік», «Құндылықтармен байланыс». Бұл тармақтар сабақтың конспектісі мазмұнында жоспарланады.

2.Сабақты өткізгеннен кейін рефлексияға көңіл бөлу қажет. Бұл өтілген сабақтың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтауға және сабақты одан әрі тиімді жоспарлауға мүмкіндік береді.

Критериалды бағалау жүйесі бағалау критерийлері негізінде білім алушыларды оқыту нәтижелері туралы объективті ақпарат алуға және оны оқыту процесін одан әрі жетілдіру үшін барлық мүдделі қатысушыларға ұсынуға бағытталған.

Критериалды бағалау жүйесі келесі міндеттерді іске асыруға мүмкіндік береді:

- білім беру қызметінің сапасын арттыруға ықпал ететін объективті және ашық бағалау жүйесінің жұмыс істеуі;

- халықаралық тәсілдер мен стандарттарға сәйкес келетін бағалаудың бірыңғай және сапалы тетіктерін қалыптастыру;

- бағалау қызметіндегі мұғалімдердің біліктілігін арттыру;

- өз бетінше білім алу дағдыларын үйрету және білім алушылардың өз оқуы үшін жауапкершілігін арттыру үшін жағдай жасау;

- объективті, үздіксіз және сенімді ақпарат беру: білім алушыларға – олардың оқу сапасы туралы, мұғалімдерге – білім алушылардың прогресі туралы, ата-аналарға – оқу нәтижелеріне қол жеткізу дәрежесі туралы, басқару органдарына-ұсынылатын білім беру қызметтерінің сапасы туралы [12].

Оқытудың белсенді әдістерін қолдану басқа пәндер сияқты, информатика сабақтарында критериалды бағалау жүйесін қолдануға әкеледі.

Алдын ала белгілі критерийлермен оқушылардың жұмыстарын бағалау, бағалау критерийлерін оқыту мақсатының нақты көрінісімен салыстыру, білім алушының үлгерім деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін дескрипторлар критериалды бағалаудың негізгі элементтері болып табылады.

Критериалды бағалау білім алушының дайындық деңгейін, бағдарламаның оқу мақсаттарын орындау қабілетін анықтауға, оның жеке дамуының табыстылығын бақылауға, оқу процесіндегі қателіктер мен кемшіліктерді анықтауға, оқу бағдарламасының тиімділігін талдауға, бағалаудың әділ болуын қадағалауға, оқушы, мұғалім, ата-аналар арасында кері байланыс орнатуға көмектеседі.

Критериалды бағалаудың ерекшеліктері:

- білім алушының жұмысы алдын ала белгілі критерийлер бойынша бағаланады;

- оқушының жұмысы ғана бағаланады;

- өлшемдерге негізделген баға мұғалімге білім алушының білім деңгейін анықтауға көмектеседі;

- білім алушы өз білімінің деңгейін анық көреді;

- кері байланыс орнатылады;

- білім алушылардың жетістіктері әділ бағаланады;

Мұғалімдердің алдында маңызды міндет - қазіргі әлемде өзін-өзі жетілдіріп, жүзеге асыра алатын оқушыларды тәрбиелеу мен оқыту тұр.

Білім беру мазмұнын жаңарту мұғалімнен сыныптағы іс-әрекетті ұйымдастыруды талап етеді, балаларға іс-әрекет технологияларын енгізеді, адамгершілік көзқарас қағидатын іске асыру арқылы әрбір оқушының жеке қабілеттерін және шығармашылық көзқарасын дамытуды қамтамасыз етеді.

Критериалды бағалауда үш өзара тәуелді бағалау түрі қолданылады:

- диагностикалық бағалау;
- қалыптастырушы бағалау;
- жиынтық бағалау.

Диагностикалық бағалау – бұл оқушының білім, білік және дағды мен құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейін анықтау. Диагностикалық бағалау әдетте оқу жылының басында немесе тақырыптың, оқу бөлімінің, тарауының бірінші сабағында жүргізіледі.

Қалыптастырушы бағалау оқу процесінде үлгерімді тексереді – оқу үшін бағалау, ал жиынтық бағалау «қорытынды баға» - оқытуды бағалау болып табылады.

Қалыптастырушы бағалау:

- әр сабақта күн сайын қолданылады;
- оқыту мен оқу үдерісінің ажырамас бөлігі, ол жеке сабақ емес;
- әр оқушының білімін жақсарту үшін жағдай жасайды;
- оқылғанды түсіну қалыптастырушы бағалаудың әртүрлі тәсілдерін қолдана отырып, бір сабақ барысында бірнеше рет тексеріледі;
- белгі қою үшін емес, проблемаларды анықтау мақсатында жүргізіледі;
- нәтижелері оқыту процесін жоспарлауда қолданылады;
- тәсілдерінің әмбебаптығы мен әртүрлілігі әртүрлі сабақтарды жоспарлауға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде оқушылардың оқу үдерісіне уәждемесі үшін шарт болып табылады.

Қалыптастырушы бағалау – бұл мұғалімнің күнделікті жұмыста бес компонентті жоспарлы және жүйелі пайдалануы:

- оқушылардың өз оқу үдерісіне белсенді қатысуы;
- ұғыну және өзара бағалау;
- кері байланыс;
- оқушылардың ынталануына бағалаудың әсері;
- оқыту процесін түзету.

Білім алушылардың тиімді және қажеттіліктеріне сәйкес келетін қалыптастырушы бағалау процесін жоспарлау үшін мұғалімге форматын, мазмұны мен жиілігін, сондай-ақ қалыптастырушы бағалау құралдарын өз бетінше анықтауға мүмкіндік беріледі.

Бөлім бойынша жиынтық бағалау (БЖБ) оқу бағдарламалары мен жоспарларына сәйкес бөлім аяқталғаннан кейін жүргізіледі. Жиынтық бағалаудың нәтижесінде білім алушыларға тоқсан бойынша баға қою кезінде ескерілетін балдар қойылады.

Мұғалім өз бетінше қандай формада (бақылау, практикалық немесе шығармашылық жұмыс, жоба, ауызша сұрау, эссе және т.б.) және қандай сабақта БЖБ өткізетінін анықтайды.

БЖБ рәсімдерінің саны оқу бағдарламасына сәйкес келеді және «Информатика» пәні үшін бөлімдер бойынша анықталады.

БЖБ-ға арналған тапсырмалардың мазмұнын анықтау және құрастыру кезінде мұғалім БЖБ бойынша әдістемелік ұсынымдарда ұсынылған үлгілерді қолдана алады. Бұдан басқа, мұғалімге бағалау құралдарын өз бетінше жасауға мүмкіндік беріледі. Бұл үшін мұғалімге келесі алгоритм ұсынылады

1) оқу бағдарламасын және бөлім бойынша оқу мақсатын оқу;

2) БЖБ-да тексерілетін оқу мақсаттарына сәйкес бағалау критерийлерін анықтау және оларды ойлау дағдылары деңгейлерімен салыстыру;

Бағалау критерийі – білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау негізінде жүргізілетін белгі.

3) оқу мақсаттарының мазмұнын, тексерілетін критерийлерді және ойлау дағдыларының тиісті деңгейін қамтитын бір немесе бірнеше тапсырма құрастыру;

4) әр тапсырмаға дескрипторлар құрастыру;

5) білім алушылар мен ата-аналарға жиынтық бағалау нәтижелерін ұсыну үшін БЖБ-ға рубрика құру.

Рубрика - бағалау критерийлеріне сәйкес деңгейлерді сипаттау.

Дескриптор – бағалау кезінде мұғалімнің шешімі объективті болуы үшін нақты және түсінікті болатын тапсырмаларды орындауда нақты қадамдарды белгілейтін сипаттама. Олар тапсырманы орындаудың қай кезеңі білім алушыға қиындық тудыратынын анықтауға мүмкіндік береді. Анықталған қиындықтар білім алушыларға сындарлы кері байланысты қалыптастыруға және қайта оқу үшін бағдарламалық материалдың қажетті көлемін анықтауға мүмкіндік береді.

Тоқсан бойынша жиынтық бағалау процесі (ТЖБ) тоқсан бойынша оқытудың ілгерлеуін өлшейді және оқу бағдарламасының мазмұнын білу, дағдылар және білім туралы дәлелдер береді. ТЖБ оқу тоқсанының соңында балл қою арқылы өткізіледі және тоқсан бойынша баға қою кезінде және әр түрлі бақылау-тексеру жұмыстарын жүргізуді көздейді.

Жиынтық жұмыстарды әзірлеу кезінде оларға әртүрлі деңгейдегі ойлау қабілеттерінің, соның ішінде жоғары деңгейлі ойлау деңгейлерін тексеруді көрсететін көп деңгейлі: талдау, синтез және бағалау тапсырмаларының енуін ескеру қажет.

«Алгоритмдеу және программалау» бөлімі бойынша жиынтық бағалау жұмысының үлгісі, 10-сынып.

Сынып: 10 (жаратылыстану-математикалық бағыт)

Бөлімнің атауы: Алгоритмдеу және программалау

Оқу мақсаттары:

10.5.1.1 Функциялар мен процедураларды пайдаланып бағдарламалау тілінде код жазу.

10.5.1.2 Жолдарды өңдеу үшін процедуралар мен функцияларды пайдалану.

10.5.1.3 Ақпаратты оқу және жазу үшін файлдарды пайдалану

Бағалау критерийі:

Білім алушы:

- функциялар мен процедураларды қолдану ерекшелігін анықтайды;
- жолдарды өңдейтін функциялар мен процедураларды қолданады;
- файлдармен жұмыс жасайтын операторларды ақпаратты оқу және жазу үшін пайдаланады.

Ойлау дағдыларының деңгейі: Қолдану

Орындау уақыты: 20 минут

Тапсырмалар

1. Енгізу мен шығаруды хабарламамен ілестіре отырып екі санның қосындысын анықтайтын және нәтижені шығаратын код жазыңыз. [3]

2. «Hello, Айжан Аскарова !» хабарламасын шығару кодының үзіндісі берілген. Кодта кеткен қателікті анықтаңыз.

[1]

```
name="Айжан"
surname="Аскарова"
print ("Hello",name,surname,"!",sep="")
```

3. Жолдарды өңдеуге арналған келесі функциялардың қолданылуын сипаттаңыз. [2]

- 1) len(a) – _____
- 2) s[::-1] – _____

4. s='термодинамика' жолынан «динамика», «термо», «динамо», «ана» сөздерін құрастыру командаларын жазыңыз. [2]

5.Берілген командалар мен олардың қызметін сәйкестендіріңіз.

Командалар	Сәйкестендіру	Қызметі
1.f = open("inf.txt", "w")		А) мәтіндік файлдағы барлық ақпаратты оқиды; Ә) мәтіндік файлды ақпарат оқу үшін ашады; Б) мәтіндік файлдан 1 байт ақпаратты оқиды; В)мәтіндік файлды ақпарат жазу үшін ашады; Г)мәтіндік файлға хабарлама жазады; Д)мәтіндік файлды жабады;
2.f.write("Python программалау тілі маған ұнайды.")		
3.f.close()		
4.x = open('sandar.txt', 'r')		
5.x.read(1)		
6.x.read()		
7.x.close()		

[7]

Балл қою кестесі

Бағалау критерийі	Тапсырма №	Дескриптор	Балл
Енгізу және шығару командаларының қолдану ерекшелігін анықтайды	1	Сандық шамаларды хабарламамен ілестіріп енгізуді ұйымдастырады; Қосындыны табу командасын анықтайды; Нәтижені хабарламамен ілестіріп шығаруды ұйымдастырады;	1 1 1
	2	Код үзіндісіндегі қателерді дұрыстайды;	1
Жолдарды өңдейтін функциялар мен процедураларды қолданады	3	Бірінші функцияның қызметін сипаттайды; Екінші функцияның қызметін сипаттайды	1 1
	4	Берілген төрт сөздің әрбіреуінің анықтау командаларын дұрыс жазады;	2
Файлдармен жұмыс жасайтын операторларды ақпаратты оқу және жазу үшін пайдаланады.	5	Берілген 7 команданың әрбіреуін қызметімен дұрыс сәйкестендіреді;	7
Барлығы			15

«Алгоритмдеу және программалау» бөлімі бойынша ЖБ нәтижесіне атаналарға ақпарат ұсынуға арналған рубрика

Білім алушының аты-жөні: _____

Бағалау критерийлері	Оқу жетістіктерінің деңгейі		
	Төмен	Орташа	Жоғары
Енгізу және шығару командасын қолдану ерекшелігін анықтайды	Енгізу және шығару командаларын қолдануда қиналады	Енгізу және шығару командаларын қолдануда қателіктер жібереді	Енгізу және шығару командаларын дұрыс қолданады
Жолдарды өңдейтін функциялар мен процедураларды қолданады	Жолдарды өңдейтін функциялар мен процедураларды қолдануда қиналады	Жолдарды өңдейтін функциялар мен процедураларды қолдануда қателіктер жібереді	Жолдарды өңдейтін функциялар мен процедураларды дұрыс қолданады
Файлдармен жұмыс жасайтын операторларды ақпаратты оқу және жазу үшін пайдаланады.	Файлдармен жұмыс жасайтын операторларды ақпаратты оқу және жазу үшін пайдалануда қиналады	Файлдармен жұмыс жасайтын операторларды ақпаратты оқу және жазу үшін пайдалануда қателіктер жібереді	Файлдармен жұмыс жасайтын операторларды ақпаратты оқу және жазу үшін дұрыс пайдаланады.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерін қысқа мерзімді сабақ жоспарын әзірлеу және критериалды бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар.

Білім мазмұнын жаңарту жағдайында бағалаудың критериалды жүйесі білім алушының жаңа білімді меңгеру қабілетін арттыруға мүмкіндік береді. Себебі бағалау нақты оқу мақсатын айқындайтын критерийлер бойынша іске асырылады. Оқушыларға баға оқып зерделенген материал бойынша қойылады. Сонымен оқушының оқуға деген және өзін-өзі бағалауға ынтасын арттыруға негізделген критериалды бағалау – білім алушылардың оқуда нақты қол жеткізген нәтижелерін оқытудан күтілетін нәтижелермен әзірленген өлшемшарттар негізінде салыстыру процесі болып табылады.

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында алдын ала анықталған өлшемдер бойынша оқушылардың оқу қызметін бағалау фактісі білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін ашықтық пен қол жетімділікті қамтамасыз етеді.

Сонымен, әрбір оқушы берілген өлшемдер бойынша өз мүмкіндіктерінің деңгейіне жетіп, пән бойынша күтілетін нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндігі бар. Бағалау критерийлерінің көмегімен оқушылар қойылған мақсатқа жету жолын жобалауды, сонымен қатар өз жұмысының сапасын объективті бағалауды үйренеді.

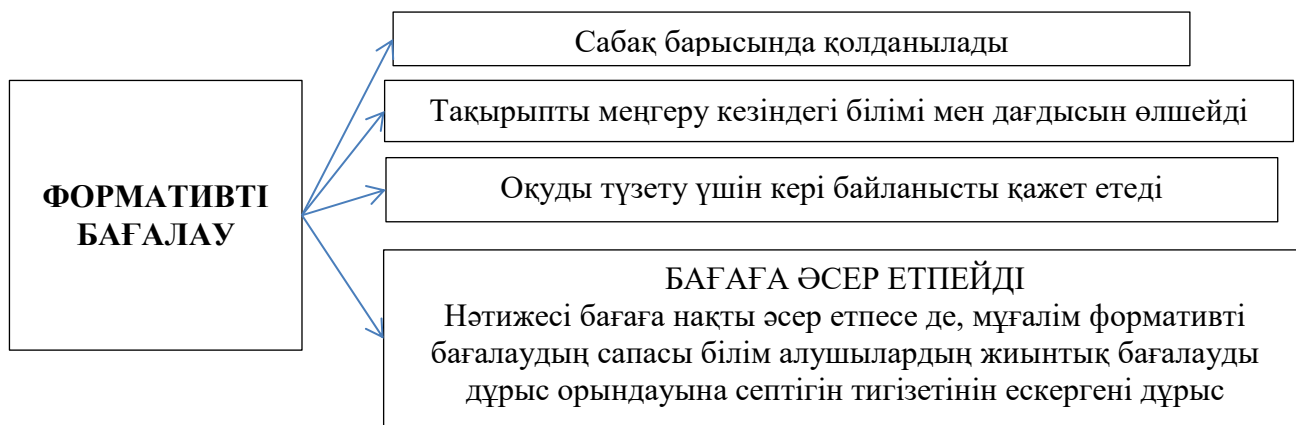
Өйткені қазіргі дамыған қоғамда азаматтың тек қана білім алуы жеткіліксіз, ең маңыздысы - сол алған білімін күнделікті өмірлік жағдаятта тиімді қолдана білуі қажет. Сондықтан, қазір оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға басымдық беріліп отыр.

Жаңартылған білім беру аясында критериалды бағалауды іске асырудағы негізгі міндеттер:

- оқу процесінің әрбір кезеңінде әрбір оқушының дайындық деңгейін анықтау;
- оқушының жеке дамуын анықтау, бақылау және жеке даму траекториясын түзету;
- күтілетін оқыту нәтижелеріне қол жеткізу үшін оқушылардың кең ауқымды дағдылары мен біліктерін дамытуға ынталандыру;
- әр түрлі іс әрекет түрлерін орындағаны үшін алынған бағалардың маңыздылығын саралау;
- оқу материалдарын меңгеру сапасын және оқу үдерісін ұйымдастыру ерекшеліктерін анықтау үшін мұғалім, оқушы және ата-аналар арасындағы кері байланысты қамтамасыз ету болып табылады.

Осы міндеттерді іске асыру жаңартылған орта білім мазмұны бойынша білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылау жүргізу тәртібіне сәйкес білім алушылардың оқу жетістігін бағалау *формативті және жиынтық* бағалау нысандарында жүзеге асырылады.

Формативті бағалау бұл – бағалаудан кейін оқушының нәтижесі мұғалімге оқыту әдісін түзету үшін немесе оқушыға өз оқуын түзету үшін қажет болатын жоспарланған процес ретінде сипатталады. Осыған орай, формативті бағалау рәсімдері келесі 4.1.-сызбада көрсетілген.

4.1-сызба. Формативті бағалау рәсімдері

Формативті бағалау мұғалім тарапынан тоқсан бойы жүйелі өткізіліп отыратын оқу процесінің ажырамас бір бөлігі болып табылады. Формативті бағалауда баға, балл қойылмайды, мұғалім мен оқушы арасында үздіксіз кері байланыс қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар, формативті бағалау кезінде оқушылардың өз қателігін түзетуге мүмкіндік беріледі. Бұл оқушылардың мүмкіндігін анықтауға, оң нәтижеге қол жеткізуіне көмектесуге, уақытында оқу процесін түзетуге жағдай жасайды.

Формативті бағалаудың тәжірибелік мазмұнын оқу бағдарламасындағы бөлімдердің оқу мақсаттары, яғни күтілетін нәтижелері анықтайды. Пәнді оқытуда формативті бағалау процесі келесі кезеңдер арқылы іске асырылады:

- формативті бағалауды ұйымдастыру және жоспарлау;
- формативті бағалау әдістерін таңдау;
- формативті бағалау нәтижелерін талдау;
- кері байланыс беру.

Жаңартылған білім беру мазмұны аясында «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша формативті бағалауды білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес тиімді жоспарлау үшін мұғалім оның түрін, мазмұнын, жиілігін, сондай-ақ құралдарын өз бетінше анықтайды.

Осыған орай, формативті бағалау тапсырмаларын құрастыру келесі қадамдар арқылы іске асырылады:

- оқу бағдарламасы және оқу жоспарымен танысу, оқу мақсаттарына талдау жасау;
- оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаттары негізінде бағалау критерийлерін құрастыру;
- тапсырма құрастыру кезінде саралау (дифференциялау) тәсілін қамтамасыз ету үшін бағалау критерийлерін ойлау дағдыларының деңгейлеріне бөлу;
- бағалау критерийлері мен ойлау дағдылары деңгейлеріне сәйкес тапсырмалар құрастыру;
- әр тапсырмаға оның орындалу кезеңдерін сипаттайтын дескрипторлар құрастыру[19].

Сонымен формативті бағалау сабақ барысында іске асырылады, сондықтан сабақтағы формативті бағалау тікелей сабақты жоспарлаумен байланысты. Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша сабақты жоспарлау келесі реттілікпен іске асырылады:

1) Сабақты жоспарлауда оқу пәнінің үлгілік оқу бағдарламасына сәйкес сабақтың оқу мақсаттары мен күтілетін нәтиже басшылыққа алынады.

1) Оқу мақсатына жетуді бағалауға мүмкіндік беретін құралдары (критерийлер, дискрипторлар, деңгейлер және т.б.) құрастырылады.

2) Сабақта оқу мақсатына жетуді қамтамасыз ететіндей іс-әрекеттер оқыту әдістері мен бағалауға сәйкес жоспарланады.

Бағалау критерийлері – білім алушылардың оқу жетістіктеріне бағалау жүргізуге негіз болатын белгі ретінде сипатталады. Сондықтан пән бойынша формативті бағалау тапсырмаларын құрастыруда бағалау критерийлерінің оқу мақсаттарына сәйкестігін анықтау маңызды болып табылады.

Критерийлер оқытудың әрбір мақсатына әзірленеді және оқушылар нені білуі, түсінуі, қолдануы және әр кезеңде қалай талдау, жинақтау және бағалай білуі тиіс екендігін көрсетеді.

Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша оқу мақсаттары, ойлау дағдыларының деңгейлеріне сәйкес әзірленген бағалау критерийлері 4.4- кестеде берілген.

4.4- кесте. Білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау критерийлері (Қазақстан тарихы, 5-сынып)

1-Бөлім. Қазақстандағы ежелгі адамдардың өмірі <i>Тақырып: Алғашқы адамдардың өмірі</i>	
<i>Оқу мақсаттары</i>	<i>Бағалау критерийлері</i>
5.1.1.1 алғашқы адамдардың антропологиялық белгілерін сипаттау; 5.1.2.1 алғашқы адамдардың тұрмыс-тіршілігін шығармашылық түрде көрсету	– алғашқы адамдардың түрін сипаттайды; – алғашқы адамдардың тұрмыс-тіршілігін сипаттайды; – ежелгі рулық қауымның қалыптасу себептерін анықтайды; – қоршаған ортаның ежелгі адамдардың өміріне әсері туралы әңгімелейді
<i>Тақырып: Қазақстан аумағындағы тас дәуірінің тұрақтары</i>	
5.2.3.1 қазақстандық ғалымдардың археологиялық жаңалықтарын білу; 5.2.2.1 археологиялық ескерткіштерді сипаттау; 5.4.2.1 еңбек құралдары мен қару түрлерін сипаттау	– қазақстандық археолог ғалымдардың тас ғасырындағы зерттеулерін анықтайды; – археологиялық ескерткіштерді сипаттайды; – археологтар тапқан еңбек құралдары мен қару түрлерін салыстырады
<i>Тақырып: Ботай мәдениеті</i>	
5.4.1.1 ежелгі адамдардың кәсібін сипаттау	– картадан Солтүстік Қазақстаннан табылған Ботай тұрағын анықтайды;

	–Ботай тұрағынан табылған археологиялық жәдігерлер арқылы ботайлықтардың жылқыны алғаш рет қолға үйреткені туралы әңгімелейді; –адам өміріне өзгеріс әкелген жылқыны қолға үйретудің маңызын түсіндіреді
<i>Тақырып: Андронов және Беғазы-Дәндібай мәдениеттері</i>	
5.2.2.2 археологиялық деректерге сүйене отырып, андронов және беғазы-дәндібай мәдениеттерінің белгілерін анықтау; 5.2.2.5 Ә.Марғұланның Қазақстан археологиясының дамуына қосқан үлесін айқындау	– Андронов мәдениетінің археологиялық жәдігерлерін сипаттайды; – Андронов мәдениетінің өзіне тән сипатын анықтайды; – академик Ә.Марғұланның археологиялық зерттеулері туралы әңгімелейді; – Беғазы-Дәндібай қола дәуірі археологиялық ескерткіштерінің ерекшеліктерін анықтайды – Андронов және Беғазы-Дәндібай мәдениетінің өзіндік белгілерін талдайды
2-бөлім. Ежелгі көшпелілер өмірі	
<i>Тақырып: Көшпелі мал шаруашылығының қалыптасуы</i>	
5.4.1.2 көшпелі мал шаруашылығы мен егіншіліктің қалыптасуын түсіндіру; 5.2.2.6 көшпелілердің әлемдік өркениетке қосқан үлесін білу	– көшпелі мал шаруашылығы мен егіншіліктің қалыптасуына әсер еткен негізгі факторларды анықтайды; – көшпелілердің әлемдік өркениетке қосқан үлесін әңгімелейді; – көшпелі мал шаруашылығы түрлерін салыстырып түсіндіреді
<i>Тақырып: Ежелгі көшпелілердің материалдық мәдениеті</i>	
5.2.2.3 ежелгі тайпалардың қолданбалы өнер ерекшеліктерін сипаттау; 5.2.2.6 көшпелілердің әлемдік өркениетке қосқан үлесін түсіну	– көшпелілердің қолданбалы өнер ерекшеліктерін анықтайды; – көшпелілер баспанасының ерекшелігін сипаттайды; – көшпелілердің әлемдік өркениетке қосқан үлесін талдайды; – «киіз үйдің ерекшелігі» тақырыбында әңгіме құрастырады
<i>Тақырып: Ежелгі көшпелілердің дүниетанымы</i>	
5.2.1.2 ежелгі тайпалардың дүниетанымын сипаттау	– көшпелілер салт дәстүрінің тәрбиелік маңызын анықтайды; – көшпелілердің бүгінгі күнге жеткен салт дәстүрін сипаттайды; – алған білімдерін пайдалана отырып, ерте темір дәуіріндегі негізгі өзгерістерді анықтайды
3-бөлім. Сақтар	
<i>Тақырып: «Алтын адам» археологиялық олжасы</i>	
5.2.3.1 қазақстандық ғалымдардың археологиялық жаңалықтарын білу; 5.2.2.4 Есік обасынан табылған «Алтын адам» археологиялық олжасының ерекшеліктерін анықтау; 5.2.1.2 ежелгі тайпалардың дүниетанымын сипаттау	– қазақстандық ғалымдардың археологиялық жаңалықтарын анықтайды; – «Алтын адам» археологиялық олжасын зерделеу арқылы сақтардың өнері, мәдениеті мен дүниетанымының даму ерекшеліктерін анықтайды;

	– тарихи деректерді пайдалана отырып сақтарда жазудың болғанын әңгімелейді; – «Алтын адам-тәуелсіздік символы» тақырыбында әңгіме құрастырады
<i>Тақырып: Шілікті және Бесшатыр патша қорғандары</i>	
5.2.2.1 археологиялық ескерткіштерді сипаттау; 5.1.2.2 әлеуметтік топтардың ерекшеліктерін түсіндіру; 5.2.1.2 ежелгі тайпалардың дүниетанымын сипаттау	– археологиялық ескерткіштерді зерделеу арқылы қоғамның жіктелуін анықтайды; – Шілікті және Бесшатыр қорғандарын патша қорғандары ретінде дәлелдейді; – патша қорғандарын зерделеу арқылы сақ қоғамындағы әлеуметтік жіктелуін сипаттайды
<i>Тақырып: Берел қорғандары</i>	
5.2.2.1 археологиялық ескерткіштерді сипаттау; 5.2.1.2 ежелгі тайпалардың дүниетанымын сипаттау; 5.2.2.3 ежелгі тайпалардың қолданбалы өнер ерекшеліктерін сипаттау	– Берел археологиялық ескерткішінің Есік және Бесшатыр қорғандарынан айырмашылығы мен ерекшеліктерін анықтайды; – археологиялық олжаларды зерделеу арқылы сақтардың қолданбалы өнері мен дүниетанымын сипаттайды
<i>Тақырып: Сақтардың Александр Македонскийдің әскеріне қарсы күресі</i>	
5.3.2.1 Қазақстан аумағындағы ерте көшпелілердің халықаралық сахнадағы орнын анықтау	– тарихи деректерді зерделеу арқылы Александр Македонскийдің сақ жеріне жасаған жорығы туралы әңгімелейді; – халықтың шапқыншыларға қарсы күресін сипаттайды; – Александр Македонский жорығының сәтсіз аяқталуының себептерін анықтайды; – Александр Македонскийге қарсы тұрған сақтардың әскери өнеріне баға береді
4-бөлім. Үйсіндер мен қаңлылар	
<i>Тақырып: Үйсіндер туралы жазба деректер</i>	
5.3.1.2 ежелгі мемлекеттік бірлестіктердің құрылуын түсіндіру; 5.1.2.2 әлеуметтік топтардың ерекшеліктерін түсіндіру; 5.3.2.2 Қазақстан аумағындағы алғашқы мемлекеттік бірлестіктердің көрші елдермен қарым-қатынасын анықтау	– картадан үйсіндердің орналасқан жерін көрсетеді; – үйсіндердің мемлекеттік бірлестігінің құрылуын сипаттайды; – қытайдың тарихи деректерінің негізінде үйсін қоғамы дамуының ерекшеліктерін анықтайды; – тарихи деректерінің негізінде үйсіндердің тұрмыс тіршілігін талдайды; – үйсіндердің көрші елдермен саяси, экономикалық және мәдени өзара қарым-қатынасындағы Ұлы Жібек жолының әсерін анықтайды
<i>Тақырып: Қаңлылардың қалалық мәдениетінің дамуы</i>	
5.4.2.3 Ұлы Жібек жолының пайда болуын түсіндіру; 5.3.2.2 Қазақстан аумағындағы алғашқы мемлекеттік бірлестіктердің көрші елдермен қарым-қатынасын анықтау	– деректер негізінде Ұлы Жібек жолының пайда болуын түсіндіреді; – ежелгі қаңлы тайпаларының қоғамдық құрылысын анықтайды; – картадан қаңлылардың орналасқан жерін көрсетеді; – қаңлылардың Қаратеңіз, Сирия, Прибалтика, Египет және Иран елдерімен сауда байланыстарын сипаттайды;

	– қаңлыларда қала мәдениетінің даму себептерін анықтайды; – қаңлылардың баспанасын сипаттайды
5-бөлім. Ғұндар	
<i>Тақырып: Ғұн тайпаларының бірігуі</i>	
5.3.1.1 картада тайпалық одақтардың орналасуын көрсету; 5.3.1.2 ежелгі мемлекеттік бірлестіктердің құрылуын түсіндіру	– картадан ғұндардың жер аумағын көрсетеді; – тарихи деректер негізінде ғұндардың шаруашылығын тұрмыс тіршілігін сипаттайды; – ғұн мемлекеттілігінің құрылуының негізгі факторларын анықтайды; – тарихи деректер негізінде ғұндардың жер иеліктерінің маңыздылығын дәлелдейді
<i>Тақырып: Аттила және оның жаулаушылық жорықтары</i>	
5.1.1.3 ғұндардың қоныс аудару бағыттарын тарихи картадан көрсету; 5.3.2.2 Қазақстан аумағын дағы алғашқы мемлекеттік бірлестіктердің көрші елдермен қарым-қатынасын анықтау	– тарихи картадан ғұндардың қоныс аудару бағыттарын және Аттила империясының территориясын көрсетеді; – батыста ғұн империясының пайда болуын анықтайды; – ғұндардың басқа мемлекеттермен өзара қарым-қатынасын сипаттайды; – түрлі деректерді зерделеу негізінде Аттила тұлғасына сипаттама, баға береді

4.5.-кесте. Білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау критерийлері (Дүниежүзі тарихы, 6-сынып)

1-бөлім. Рим империясының құлауы	
<i>Тақырып: Кіріспе. Неліктен Батыс Рим империясы құлады</i>	
<i>Оқу мақсаттары</i>	<i>Бағалау критерийлері</i>
6.3.1.1 «ерте, орта, кейінгі орта ғасырлар» хронологиялық шегін білу және уақыт сызығында белгілеу; 6.3.2.1 Рим империясының ыдырау себептерін анықтау және жіктеу	– «ерте, орта, кейінгі орта ғасырлар» хронологиялық шегін анықтайды; – «ерте, орта, кейінгі орта ғасырлар» шегін уақыт сызығында анықтайды; – империяның ыдырау себептерін талдайды
<i>Тақырып: Неліктен Византия 568 жылы түрік қағаны Истемиге елші жіберді?</i>	
6.3.2.4 Византияның дипломатиялық саясатын оның көршілес елдермен қарым-қатынасының мысалында қарастырып, сипаттау	– картаны қолдана отырып Византияның сыртқы саясатын сипаттайды; – Византия империясының Түрік қағанатымен сыртқы саясатының бағытын анықтайды; – Византия империясының Түрік қағанатымен жасаған сыртқы саясатына талдау жасайды
2-бөлім. Феодализм	
<i>Тақырып: Феодалдық қоғам қалай ұйымдасқан?</i>	
6.1.1.1 феодалдық қоғамның әлеуметтік құрылымын сипаттау; 6.1.2.1 үстемдік етушілер мен бағыныштылардың (феодалдар мен шаруалардың) өзара қатынасын сипаттау	– феодалдық қоғамдағы әлеуметтік құрылымды анықтайды; – үстемдік етуші және тәуелді қауымдардың қарым-қатынасын сипаттайды (феодалдар мен шаруалар)

<i>Тақырып: Ортағасырлық қоғамды қаланың сәулеті мен өнері қалай бейнелейді?</i>	
6.4.1.1 қолөнер мен сауданың рөлін анықтай отырып, ортағасырлық қалалардың даму ерекшеліктерін сипаттау;	– ортағасырлық өнердің ерекшеліктерін біледі;
6.2.2.2 өнердің (сәулет, сурет өнері) дамуына қоғамдағы өзгерістердің ықпалын анықтау	– мәдениет пен өнердің даму процесін сипаттайды;
	– ортағасырлық өнердің ерекшеліктері негізінде ортағасырлық қоғамдағы өзгерістерді анықтайды
3-бөлім. Ислам тарихы	
<i>Тақырып: Исламның тарихында 610 - 1258 жылдар аралығында қандай басты оқиғалар орын алды</i>	
6.3.2.5 ортағасырлық шапқыншылықтар кезіндегі халықаралық қатынастардың сипатын түсіндіру	– 610 жылдан 1258 жылға дейінгі Араб халифатындағы негізгі оқиғаларды сипаттайды;
	– ислам тарихындағы түйінді оқиғаларды картадан көрсетеді және тізімін жасайды;
	– ортағасырлық жаулап алу кезеңіндегі халықаралық қатынастардың ерекшеліктерін анықтайды
<i>Тақырып: Неліктен VIII-XII ғасырды ислам мәдениетінің «Алтын ғасыры» деп атайды?</i>	
6.2.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтау;	– тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтайды;
6.2.2.4 Шығыстың ортағасырлық мәдениетінің ерекшеліктерін сипаттау;	– Шығыстың ортағасырлық мәдениетінің ерекшеліктерін сипаттайды;
6.2.3.1 Шығыс ойшылдары жетістіктерінің маңызын бағалау	– Шығыс ойшылдарының жетістіктерінің мәнін түсіндіреді
4-бөлім. Крест жорықтары	
<i>Тақырып: Крест жорықтары христиандық Еуропа мен мұсылман әлемін қалай өзгертті?</i>	
6.3.2.6 картада оқиғаларды даму динамикасында белгілей отырып, 1-4 жорықтар мысалында крест жорықтарының себеп-салдарын анықтау;	– крест жорықтарының себептері мен салдарын анықтайды;
6.2.2.1 тарихи оқиғалардың өзара байланысын орнату арқылы діндердің әлемдік мәдениетке ықпалын анықтау	– крест жорықтарынан кейінгі мұсылман әлемі мен Еуропадағы өзгерістерді анықтайды;
	– Крест жорықтары салдарынан христиандық Еуропа мен мұсылман әлеміндегі болған өзгерістерге талдау жасайды
5-бөлім. Моңғолдар	
<i>Тақырып: Моңғолдар әлемдік империяны қалай құрды?</i>	
6.3.2.5 ортағасырлық шапқыншылықтар кезіндегі халықаралық қатынастардың ерекшеліктерін анықтау	– Шыңғысханның өмірбаянын біледі;
	– моңғолдардың жеңістерінің негізгі себептерін түсіндіреді;
	– контур картада моңғолдардың жаулап алған жерлерін, түйінді шайқастарының аты мен болған уақытын көрсете отырып белгілейді;
	– моңғолдардың жылдам жаулап алу себептерін талдайды
6-бөлім. XIV ғасыр- XVI ғасырдың бірінші жартысындағы ортағасырлық еуропалық	

қоғам	
<i>Тақырып:</i> «Қара індет» не себепті жылдам таралды ?	
6.2.4.1 адам өміріндегі қоршаған орта туралы білімнің рөлін түсіндіру	– «Қара індеттің» Еуропада жылдам таралуының себептерін анықтайды; – мәселені зерттеуге қатысты өзінің ұстанымын анықтайды, оны дәлелдейді
<i>Тақырып:</i> Еуропада орталықтандырылған мемлекеттер қалай құрылды?	
6.3.1.4 феодалдық соғыстар мен орталықтандырылған мемлекеттердің құрылуы арасында байланыс орнату	– Еуропа мемлекеттерінің құрылуын сипаттайды; – Еуропада орталықтандырылған мемлекеттердің құрылуына талдау жасайды, оның қорытындысын кесте түрінде толтыра алады
7-бөлім. Абсолютизм: Батыс пен Шығыс	
<i>Тақырып:</i> XIV Людовик және Ұлы Петр: кімнің билігі айтарлықтай шексіз болды?	
6.3.1.3 феодалдық мемлекеттің даму кезеңдерін сипаттау;	– феодалдық мемлекеттің даму кезеңдерін сипаттайды;
6.3.1.2 Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажырату;	– Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) салыстырады;
6.3.1.6 «парламент», «Бас штаттар», «сейм», «кортес», «Боярлар Думасы» ұғымдарын түсіндіру	– билеушілердің ел билеудегі күшті және әлсіз жақтарына талдау жасайды
<i>Тақырып:</i> Неліктен I Карл мен II Осман шексіз монарх бола алмады?	
6.3.1.2 Батыс пен Шығыстағы монархия формаларын (сословиелік-өкілдік және шексіз билік) ажырату;	– монархтардың шексіз билігінің күшті және әлсіздігін көрсететін әрекетін анықтайды;
6.3.1.5 саяси биліктің ерекшеліктерін анықтау үшін әртүрлі елдердің билеушілерінің қызметін салыстыру	– монархтардың саяси билігінің ерекшеліктеріне салыстырмалы талдау жасайды
8-бөлім. Сауда, қолөнер және әлемді игеру	
<i>Тақырып:</i> Ұлы Жібек жолы Шығыс пен Батысты қалай байланыстырды?	
6.4.1.2 ортағасырлардағы халықаралық сауда мен саяхаттардың рөлін түсіндіру	– Ұлы Жібек жолының тарихын және оның халықаралық саудадағы рөлін анықтайды; – контур картаға Ұлы Жібек жолының негізгі тармақтары мен бағыттарын дұрыс түсіреді; – Ұлы Жібек жолы саудасының нәтижесінде пайда болған экономикалық, мәдени, саяси байланыстарды анықтайды; – Ұлы Жібек жолының Шығыс пен Батысты байланыстыруына дәлелді қорытынды жасайды,
<i>Тақырып:</i> Ұлы географиялық ашулар әлемді қалай өзгертті?	
6.2.4.3 картадан XV-XVI ғасырлардағы саяхатшылардың негізгі бағыт-бағдарларын белгілей отырып, Ұлы географиялық ашылулардың адамдардың әлем туралы түсінігіне ықпалын анықтау;	– Ұлы географиялық ашылулардың себептері мен салдарын біледі; – Ұлы географиялық ашылулардың адамдардың әлем туралы түсінігіне ықпалын түсінеді;
6.3.2.7 «отаршылдық саясат» ұғымын	

түсіндіру (Испания және Португалияның жаулап алуының мысалында)	– картадан XV-XVI ғасырлардағы саяхатшылардың негізгі бағыт-бағдарларын анықтайды; – контурлы картаға саяхатшылардың негізгі бағыт-бағдарларын дұрыс түсіреді; – Ұлы географиялық ашылулардың жағымды және жағымсыз салдарын бағалайды
9-бөлім. Қайта өрлеу дәуірі	
<i>Тақырып:</i> Қайта өрлеу дәуірі өнердің дамуын қалай өзгертті?	
6.2.2.3 Антикалық мәдениетпен байланыс орнату арқылы Қайта өрлеу дәуірінің мәдениетін (бейнелеу, мүсін өнері) сипаттау; 6.2.3.2 гуманистік идеялардың орта ғасырлық мәдениеттің дамуына ықпалын анықтау	– Қайта өрлеу дәуірі өнерінің ерекшеліктерін анықтайды; – Леонардо да Винчи, Рафаэля, Микеланджело шығармашылығы туралы сипаттайды; – оқу материалдары негізінде гуманистік идеялардың орта ғасырлық мәдениеттің дамуына әсерін көрсетеді
<i>Тақырып:</i> Шығыстағы Ренессанс әлемдік мәдениетті қалай байытты?	
6.2.3.2 гуманистік идеялардың орта ғасырлық мәдениеттің дамуына ықпалын анықтау; 6.2.2.4 Шығыстың ортағасырлық мәдениетінің ерекшеліктерін сипаттау	– Шығыс Ренессанс өкілдерінің әлемдік мәдениетке қосқан үлесін көрсетеді; – Батыс және Шығыс Ренессанстары арасындағы ұқсастық пен айырмашылықты анықтайды
10-бөлім. Реформация	
<i>Тақырып:</i> Мартин Лютердің наразылығы Еуропаны қалай өзгертті?	
6.2.1.1 адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін анықтау; 6.2.1.2 тарихи процестердің контекстінде «гуманизм», «реформация», «протестантизм», «лютеранство», «кальвинизм», «контр-реформация», «кезуиттер ордені» ұғымдарын түсіндіру	– «реформация» ұғымының мәнін түсінеді; – адамның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдегі дін рөлінің өзгеру себептерін анықтайды; – әр түрлі елдердегі реформация ерекшеліктеріне талдау жасайды
11-бөлім. Ғылыми революция	
<i>Тақырып:</i> Коперниктің теориясы қаншалықты бірегей болды?	
6.2.4.2 жаратылыстану ғылымдарының келешектегі дамуы үшін кейінгі орта ғасырлар кезеңінде Жердің құрылысы туралы жасалған ғылыми жаңалықтардың маңыздылығын анықтау; 6.2.4.1 адам өміріндегі қоршаған орта туралы білімнің рөлін түсіндіру	– кейінгі орта ғасырлар кезеңінде Жердің құрылысы туралы жасалған ғылыми жаңалықтардың маңыздылығын түсінеді; – адам өміріндегі қоршаған орта туралы білімнің рөлін, дәлелдейді, талдау жасайды

Ұсынылған бағалау критерилері үлгі ретінде ретінде берілген. Сондықтан мұғалімдер білім алушылардың жас және психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, тақырыпқа және оқу мақсаттарына сәйкес өздері бағалау критерийлерін әзірлеуге және үлгі ретінде берілген критерийлерге өзгеріс енгізуіне болады.

Оқу мақсаты бойынша құрылған бағалау критерийлері мен ойлау дағдылары деңгейлеріне сәйкес формативті бағалау тапсырмалары құрастырылады. Сонымен қатар, «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша тапсырмаларды орындау кезіндегі оқушылардың әрекетін көрсететін сипаттама дискрипторлар құрастырылады.

Бағалау кезінде мұғалімнің шешімі анық болу үшін тапсырмалардың дескрипторлары дәл, нақты болуы қажет. Дескрипторлар оқушыға тапсырманы орындаудың қай кезеңінде қиындық туғызғанын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл оқушылар мен олардың ата-аналарына сындарлы (конструктивті) кері байланыс беруге жағдай жасайды.

Формативті бағалау бойынша әзірленетін тапсырмалардың түрлері (4.6-кесте).

4.6-кесте. Формативті бағалау бойынша әзірленетін тапсырмалардың түрлері

<i>Ашық түрдегі тапсырмалар:</i>	<i>Жабық түрдегі тапсырмалар:</i>
Қысқа жауапты қажет ететін Толық жауапты қажет ететін Эссе	Бір дұрыс жауапты таңдайтын Бірнеше дұрыс жауапты таңдайтын Сәкестікті анықтауға берілген Дұрыс реттілікті анықтауға берілген

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша тапсырмалардың аталған түрлеріне сәйкес әзірленген формативті бағалау тапсырмалары келесі 4.7-кестеде берілген.

4.7.-кесте. «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша сәйкестілікті анықтауға берілген тапсырма үлгісі. 5-сынып

<i>Бөлім:</i> Қазақстандағы ежелгі адамдардың өмірі			
<i>Тақырып:</i> Қазақстан территориясындағы тас дәуірінің тұрақтары			
Оқу мақсаты	5.2.3.1 қазақстандық ғалымдардың археологиялық жаңалықтарын білу		
Бағалау критерийлері	Қазақстандық археолог ғалымдардың еңбектерін анықтайды		
Ойлау дағдыларының деңгейі	Білу; Түсіну		
<i>Тапсырма:</i> Төмендегі Қазақстандық археолог - ғалымдарды еңбектерімен сәйкестендіріңіз.			
1	Алпысбаев Хасан Алпысбайұлы	А	Батыс Қазақстан, Шығыс және Орталық Қазақстандағы ерте палеолиттік ескерткіштерді

			ашуымен танымал. Маңғыстау аймағындағы Шақпақ ата тұрағын зерттеген археолог.
2	Медоев Алан Георгиевич	В	Бұл ғалымның негізгі ғылыми еңбектері Қазақстан мен оған іргелес аймақтардағы палеолит дәуірін зерттеуге арналған. Ғалым әлемге әйгілі болған Қазақстан аумағындағы ежелгі ескерткіштерді (Қызылтау, Саяқ, Шоқтас, Қошқорған, Ембі, Өзен, т.б.) ашқан зерттеушілердің бірі.
3	Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы	С	Қазақстанның алғашқы палеолиттік ескерткіштерінің ашылуы осы кісінің атымен байланысты. Ол 1950-1960 жылдары Қаратау маңында Бөріқазған, Тәңірқазған секілді бірқатар палеолит тұрақтарын ашып, көптеген еңбек құралдарын тапқан.

Дескриптор: Білім алушы:

- Х. Алпысбаевтың еңбегін анықтайды;
- А. Медоевтың еңбегін анықтайды;
- Ж. Таймағамбетовтың еңбегін анықтайды

4.8.-кесте. «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша берілген тапсырма үлгісі.

7-сынып

<i>Бөлім:</i> Қазақ-жоңғар соғыстары	
<i>Тақырып:</i> Біртұтас халық жасағының ұйымдастырылуы	
Оқу мақсаты	7.3.1.2-Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайын талдау
Бағалау критерийлері	Қазақ қоғамындағы қару-жарақ түрлерін және жауынгерлік қабілеті мен әдіс-тәсілдерін талдай алады
Ойлау дағдыларының деңгейі	Жоғары ойлау дағдылары
<i>Тапсырма:</i> «ПОПС формуласы» арқылы қазақтардың қару-жарағы мен жауынгерлік қабілетіне тұжырым жасаңыз. «Менің ойымша ...» «Себебі, мен оны былай түсіндіремін...» «Оны мен мына мысалдармен, фактілермен дәлелдей аламын...» <i>Дескриптор</i> <i>Білімалушы:</i> ➤ Берілген тапсырма бойынша өз ойын айтады ➤ Берілген тапсырма бойынша түсіндіреді ➤ Берілген тапсырманы фактілермен дәлелдейді	

Жүйелі құрастырылған формативті бағалау тапсырмалары оқушының өз жұмысын тиімді бағалауға, өзін-өзі дамытуға мүмкіндік береді. Формативті бағалауды жүргізуде оқуды түзету үшін кері байланыс іске асырылады. Кері байланыс оқушының оқыту процесі қалай өткені және қандай нәтижеге қол жеткізгендігі туралы ой-пікірін тыңдауға негізделеді. Кері байланыс сабақтың соңында ғана емес, сабақ барысында оқушылардың өз бетімен орындайтын тапсырмаларының соңында жүргізіледі. Формативті бағалаудың нәтижесі бойынша мұғалім оқу үдерісін дер кезінде түзетіп отырады, оқушылардың жиынтық бағалау жұмысын тапсырғанға дейінгі кемшіліктерінің алдын алады.

Сонымен пәнді оқыту процесінде өткізілетін *формативті бағалау* – сыныпта күнделікті жұмыс барысында жүргізілетін бағалау түрі, білім алушылар үлгерімінің ағымдағы көрсеткіші болып табылады, оқыту барысында білім алушылар мен мұғалім арасындағы жедел өзара байланысты, оқушы мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және білім беру процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Формативті және жиынтық бағалауды өткізу нормаларын белгілейтін білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылау, аралық және қорытынды аттестаттау өткізудің үлгілік қағидаларына (ҚР БҒМ 18.03.2008 ж. №125 бұйрығы, 09.02.2018 № 47 бұйрығымен толықтырулар енгізілген) сәйкес:

- ✓ *формативтік бағалау* білім алушылардың оқыту мақсатына жету мониторингін жүргізу және орындалған үй жұмысы мен педагогтің жазбаша түрдегі (дәптерге немесе күнделікке) немесе ауызша ұсынымдамаларының қорытындысын ескере отырып сараланған жұмыстарды одан әрі теңестіру үшін жүргізіледі;

- ✓ формативтік бағалау кезінде педагог білім алушылардың санын және кері байланысты беру жиілігін дербес анықтайды;

- ✓ формативті бағалау нәтижелері басып шығару мен одан әрі сақтауды талап етпейді;

- ✓ формативті бағалау нәтижелерін қою бағаланатын жұмыс орындалған дәптерлерінде жүзеге асырылады.

Аталған толықтырулар «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша формативті бағалауды іске асыруда басшылыққа алынады. Бұл мұғалімдердің оқу процесінде формативті бағалауды тиімді іске асыруына мүмкіндік береді.

Білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылауды бөлім, тоқсан аяқталғаннан кейін оқу материалдарының мазмұнын меңгеру деңгейін анықтау және қадағалау үшін жиынтық бағалау жүргізіледі. Жиынтық бағалау – белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы), сондай-ақ оқу бағдарламасына сәйкес бөлімдерді оқып аяқтағаннан кейін өткізілетін бағалау түрі.

Жиынтық бағалау нәтижелерін мұғалімдер оқу процесін жоспарлау, рефлексия және жеке оқыту тәжірибесін жақсарту үшін пайдаланады. Бөлім бойынша жиынтық бағалау рәсімдері 3.3- сызбада көрсетілген.

4.2-сызба. Бөлім бойынша жиынтық бағалау рәсімдері

Бөлімдер үшін жиынтық бағалау тапсырмаларын әзірлеуді мұғалім өткен бағдарламалық материалдың мазмұны мен күрделілік деңгейін ескере отырып жүзеге асырады. Жиынтық бағалау тапсырмалары оқыту мақсаттарына, бағалау критерийлеріне және ойлау дағдылары деңгейлерге сәйкес әзірленеді. Сонымен қатар, бөлім бойынша жиынтық бағалау рәсімін іске асыруда тапсырмалардың әрбір орындау қадамын сипаттайтындай дескрипторлар құрастыруға назар аудару ұсынылады. Өйткені дескриптор арқылы тапсырманы орындаудың әр кезеңін сипаттау оқушыларда қиындық туындататын дағдылар мен біліктерді мұғалімнің анықтауына, сондай-ақ, оқу үдерісін одан әрі жоспарлауға және түзетуге мүмкіндік береді.

Формативті және жиынтық бағалауды өткізу нормаларын белгілейтін білім алушылардың үлгеріміне ағымдық бақылау, аралық және қорытынды аттестаттау өткізудің (ҚР БҒМ 18.03.2008 ж. №125 бұйрығы, 09.02.2018 № 47 бұйрығымен толықтырулар енгізілген) үлгілік қағидаларына сәйкес:

- бөлім/ортақ тақырып бойынша жиынтық бағалау (бұдан әрі - БЖБ) нәтижесі бойынша білім алушыларға тоқсандық оқу жетістіктерін бағалау кезінде ескерілетін балдар қойылады;

- БЖБ үшін максималды бал, БЖБ өткізу нысаны (бақылау, практикалық немесе шығармашылық жұмыс, жоба, ауызша сұрау, эссе) мен сабағы және БЖБ орындау уақыты реттелмейді;

- аптасына 1 сағат оқу жүктемесі кезінде БЖБ тоқсанда екі реттен артық емес жүргізіледі;

- бөлімдер/ортақ тақырыптар тоқсанына үш және одан да көп бөлімдерді оқып-зерделеген жағдайда тақырыптардың ерекшеліктерін және оқыту мақсаттарының санын ескере отырып біріктіріледі;

- пәндердің күрделілік деңгейін есепке ала отырып, бір күнде үш тоқсандық жиынтық бағалау жүргізуге болады. Олар тоқсан аяқталатын соңғы күні жүргізілмейді;

– жиынтық бағалау тапсырмалары білім алушылармен орындалады және оқу бағдарламасына сәйкес олар өткен материалдарды қамтиды.

Аталған толықтыруларды «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндері бойынша жиынтық бағалауды іске асыруда басшылыққа алу ұсынылады.

Оқу бағдарламасына сәйкес 10-11 сыныптар бойынша оқу жылына пәндерден бөлім бойынша жиынтық бағалау саны «Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хатта беріледі.

Жоғарыда көрсетілген ұсынымдарға сәйкес мұғалімге бағалау құралдарын өз бетінше әзірлеуге мүмкіндік беріледі. Бұл үшін мұғалімге келесі алгоритм ұсынылады:

- 1) оқу бағдарламасы, бөлім бойынша оқу мақсаттарын меңгеру;
- 2) жиынтық бағалауда тексерілетін оқу мақсаттарына сәйкес бағалау критерийлерін анықтау, ойлау дағдыларының деңгейлерімен сәйкестендіру;
- 3) ойлау дағдыларының деңгейлеріне сәйкес келетін тексерілетін критерийлердің, оқу мақсаттарының мазмұнын қамтитын бір немесе бірнеше тапсырмалар дайындау;
- 4) әр тапсырмаға дескрипторлар құрастыру;
- 5) білім алушыларға, олардың ата-аналарына жиынтық бағалау нәтижелерін ұсыну үшін бөлім бойынша жиынтық бағалауға рубрикалар құрастыру (бағалау критерийлерінің деңгейлерге сәйкестігін сипаттау).

Осыған орай, келесі кестеде осы алгоритм негізінде әзірленген Қандыағаш қалалық №4 ЖББОМ тарих пәнінің мұғалімі Кадиркулова Фарида Нурадиновнаның «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен 6-сыныпқа арналған бөлім бойынша жиынтық бақылау тапсырмалары ұсынылады.

4.9.-кесте «Рим империясының құлауы» бөлімі бойынша жиынтық бағалау тапсырмалары

Тақырып	Кіріспе. Неліктен Батыс Рим империясы құлады ?
Оқу мақсаты:	6.3.1.1 «Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлар» хронологиялық шегін білу және уақыт сызығында белгілеу
	6.3.2.1 Рим империясының ыдырау себептерін анықтау және жіктеу
	6.3.2.4 Византияның дипломатиялық саясатын оның көршілес елдермен қарым-қатынасының мысалында қарастырып , сипаттау
Бағалау критерийі:	<i>Білім алушы</i>
	– Ерте , орта , кейінгі орта ғасырлар хронологиялық шегін біледі және уақыт сызығында белгілейді
	– Рим империясының ыдырау себептерін жіктейді
	– Византияның дипломатиялық саясатын оның көршілес елдермен қарым- қатынасын сипаттайды
Ойлау дағдыларының деңгейі:	Білу, түсіну, қолдану
Орындалу уақыты:	20 мин
Тапсырма	

1.Төмендегі тапсырмаларда ерте , орта , кейінгі орта ғасырлардың сипаттамасын тауып , хронологиялық шегін анықтаңыз:

Феодализм ыдырап және капиталистік өндіріс тәсілі туа бастады

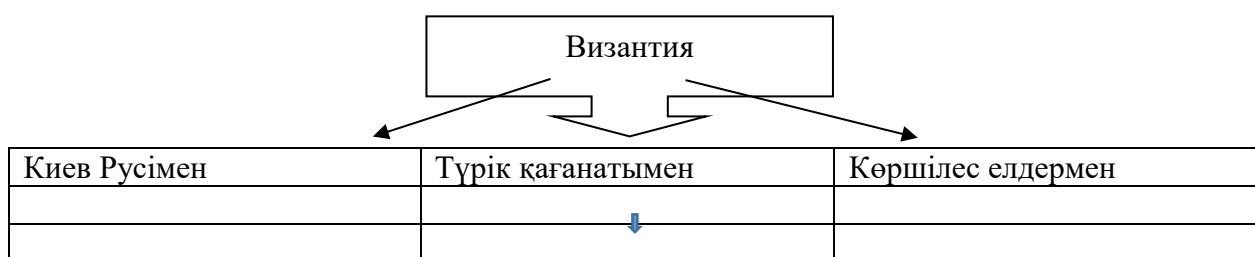
Шаруалар феодалдарға толық тәуелділікке түсті. Олар жерді феодалдардан жалға алып, өнім өндірді

Ірі жер иелері пайда болды.Феодалдар шаруа қауымдарын өздеріне бағындырды

2.Рим империясының ыдырау себептерін жіктеңіз:

Саяси	
Әлеуметтік	
Экономикалық	
Діни тұрғыдан	

3.Византияның халықаралық жағдайын сипаттаңыз:

Бағалау критерийі	Тапсырма №	Дескрипторлар	Балл
		Білім алушы	
Ерте ,орта, кейінгі орта ғасырлардың хронологиялық шегін анықтайды	1	Ерте орта ғасырдың сипаттамасын тауып , хронологиялық шегін анықтайды	1
		Орта ғасырдың сипаттамасын тауып , хронологиялық шегін анықтайды	1
		Кейінгі орта ғасырдың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін анықтайды	1
Рим империясының ыдырау себептерін анықтап және жіктейді	2	Рим империясының ыдырауының саяси себепін жазады	1
		Рим империясының ыдырауының әлеуметтік себепін жазады	1
		Рим империясының ыдырауының экономикалық себепін жазады	1
		Рим империясының діни тұрғыдан ыдырауының себепін жазады	1
Византияның халықаралық жағдайын сипаттайды	4	Византияның Киев Русімен байланысын сипаттайды	1
		Византияның Түрік қағанатымен байланысын сипаттайды	1
		Византияның көршілес елдермен байланысын сипаттайды	1
Барлығы			10

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндерінен бөлім бойынша жиынтық бағалауда орындалған тапсырмалар білім алушыларға түсінікті болып,

одан әрі білім алуға ынталандыруы қажет. Бөлім бойынша жиынтық бағалауда кері байланыс беру міндеттелмесе де, мұғалім оны ұсынудың (мысалы, рубрика) оқытуды ілгерілетуге әсер ететіндігін түсінуі тиіс.

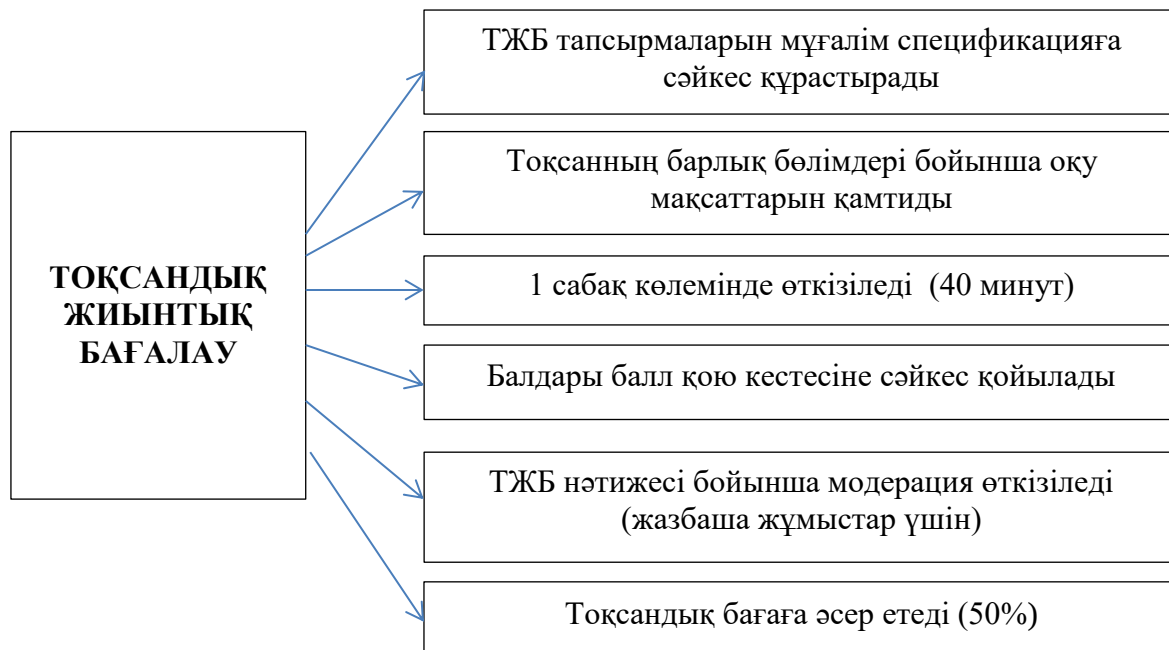
Сонымен кері байланыс – білім алушылардың оқу жетістігінің жеткен деңгейі туралы ақпараттарды қамтиды. Білім алушылар мен олардың ата-аналарын ақпараттандыру үлгісін мұғалім өз бетінше анықтайды. Аталған ақпараттарды рубрика түрінде беру ұсынылады. Рубрика бөлім бойынша жиынтық бағалаудың әр рәсімі үшін құрастырылады, ол әр критерий аясындағы оқу жетістігі деңгейін көрсетеді. Бөлім бойынша жиынтық бағалау нәтижелерімен білім алушыларды таныстыру кезінде оған оның жиынтық жұмысын және оқу жетістігі деңгейі көрсетілген рубриканы ұсынуға болады. Рубрика үлгісі 4.9-кестеде көрсетілген.

4.9-кесте. «Рим империясының құлауы» бөлімі бойынша жиынтық бағалаудың қорытындысы туралы ата-аналарға ұсынылатын ақпарат (рубрика)

Білім алушының аты-жөні _____

Бағалау критерийі	Оқу жетістіктерінің деңгейі		
	Төмен	Орта	Жоғары
Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлардың хронологиялық шегін анықтайды	Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлардың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін анықтауда қиналады ☐	Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлардың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін анықтауда қателіктер жібереді ☐	Ерте, орта, кейінгі орта ғасырлардың сипаттамасын тауып, хронологиялық шегін дұрыс анықтайды ☐
Рим империясының ыдырау себептерін жіктейді	Рим империясының саяси, әлеуметтік, экономикалық, діни тұрғыдан ыдырауының себептерін жіктеп жазғанда қиналады ☐	Рим империясының саяси, әлеуметтік, экономикалық, діни тұрғыдан ыдырауының себептерін жіктеп жазғанда қателіктер жібереді ☐	Рим империясының саяси, әлеуметтік, экономикалық, діни тұрғыдан ыдырауының себептерін толық жаза алады ☐
Византияның халықаралық жағдайын сипаттайды	Византияның / Киев Русімен/, түрік қағанатымен, көршілес елдермен халықаралық жағдайын сипаттағанда қиналады ☐	Византияның / Киев Русімен/, түрік қағанатымен, көршілес елдермен халықаралық жағдайын сипаттағанда қателіктер жібереді ☐	Византияның / Киев Русімен/, түрік қағанатымен, көршілес елдермен халықаралық жағдайын толық сипаттайды ☐

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша тоқсандық жиынтық бағалау оқу бағдарламасының мазмұнына сәйкес, оқушылардың тоқсан барысында меңгерген білім, білік және дағдыларды анықтауға бағытталады. Тоқсандық жиынтық бағалауды ұйымдастыру және жоспарлау оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы, тоқсандық жиынтық бағалау спецификациясы, жиынтық бағалаудың әдістемелік ұсыныстары негізінде іске асырылады. Тоқсандық жиынтық бағалау рәсімдері 3.4-сызбада көрсетілген.

4.3-сызба. Тоқсандық жиынтық бағалау рәсімдері

Тоқсандық жиынтық бағалаудың аталған рәсімдеріне сәйкес Қандыағаш қалалық №4 ЖББОМ тарих пәнінің мұғалімі: Кадиркулова Фарида Нурадиновнаның «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен 6-сыныпқа арналған тоқсан бойынша әзірленген тапсырмалары ұсынылады:

1. Жиынтық бағалаудың құрылымы: Тоқсан бойынша жиынтық бағалауда әр түрлі тапсырмалар: көп таңдауы бар сұрақтар, қысқа/толық жауапты қажет ететін сұрақтар қолданылады. Берілген нұсқа көп таңдауы бар, толық және қысқа жауапты қажет ететін сұрақтарды қамтитын 4 тапсырмадан тұрады. Көп таңдауы бар сұрақтарда білім алушылар ұсынылған жауап нұсқаларының дұрысын таңдайды. Қысқа жауапты қажет ететін сұрақтарға білім алушылар сөздер немесе сөйлемдер түрінде жауап береді. Толық жауапты қажет ететін сұрақтарға білім алушылар жаратылыстану саласы бойынша ғалымдардың пікірлеріне талдау жасайды.

2. Тоқсан бойынша жиынтық бағалау тапсырмаларының сипаттамасы:

Бөлім	Тексерілетін мақсат	Ойлау дағдыларының деңгейі	Тапсырма саны*	Тапсырма №	Тапсырма түрі*	Орындау уақы	Балл*	Бөлім бойынша балл
-------	---------------------	----------------------------	----------------	------------	----------------	--------------	-------	--------------------

						ты, мин*		
Рим империясының құлауы	6.3.2.3 Византияның ішкі саясатын сипаттап, оның ұзақ өмір сүруінің себептерін анықтау және жіктеу	Қолдану	1	1	ҚЖ	6	3	3
Феодализм	6.1.1.1 Феодалдық қоғамның әлеуметтік құрылымын сипаттау	Қолдану	1	2	ҚЖ	5	4	7
	6.1.2.1 Үстемдік етушілер мен бағыныштылардың (феодалдар мен шаруалардың) өзара қатынасын сипаттау	Қолдану	1	3	ҚЖ	5	3	
Ислам дінінің тарихы	6.2.2.4 Шығыстың ортағасырлық мәдениетінің ерекшеліктерін сипаттау	Қолдану	1	4	ҚЖ	12	6	10
	6.2.3.1 Шығыс ойшылдары жетістіктерінің маңызын түсіндіру	Жоғары деңгей дағдылары	1	5	ТЖ	12	4	
Барлығы:			5			40	20	20
Ескерту: *- өзгеріс енгізуге болатын бөлімдер								

3. «Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінен I тоқсан бойынша жиынтық бағалау тапсырмалары

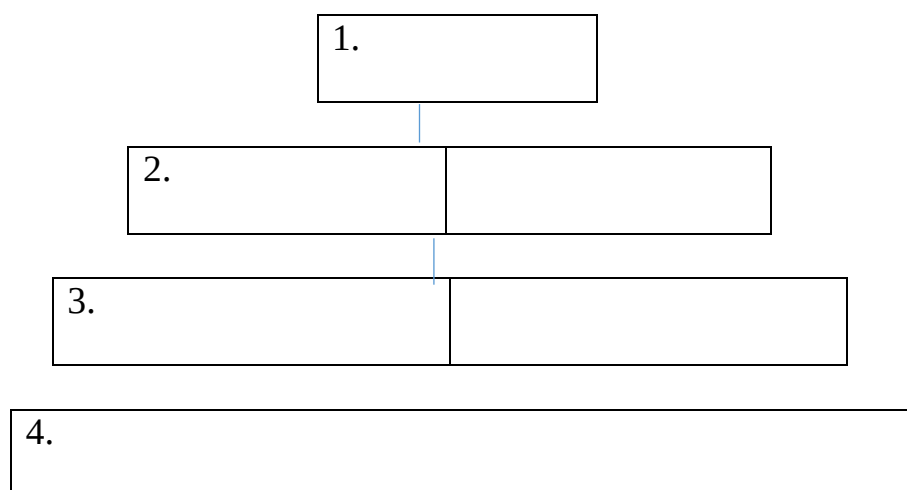
1. Византия империясының ұзақ өмір сүруінің саяси, экономикалық және әлеуметтік себебін анықтаңыз

Саяси	Экономикалық	Әлеуметтік
1. _____	1. _____	1. _____
—	_____	_____
_____	_____	—
_____	—	_____
_____	_____	—

	—	—
		—
		—

[3]

2.Орта ғасырдағы феодалдық қоғамның әлеуметтік құрылымын сатымен орналастырыңыз.

[4]

3.Феодалдық құрылыс кезіндегі феодал мен шаруалардың өзара қатынасын анықтаңыз

Шауалардың жіктелуі	Басыбайлы	Ерікті
Өз беттерімен шешім қабылдап, әрекет етуіне тыйым салынды		
Олар өз қарамағындағы мүліктерін, еңбек құрал-жабдықтарын еркін жұмсай алды		
Шаруаларды сатуға, айырбастауға, сыйлауға ерікті еді		

[3]

4.Төмендегі көп нүктенің орнына керекті сөздерді қолдана отырып, шығыстың ортағасырлық мәдениетіндегі ерекшеліктерді сипаттаңыз

1.Арабтар үнді сандарын пайдаланып,	негізін салған.
2.Еуропалықтар арабтардан	сызуды үйренді.
3.Араб сәулетшілері тамаша	салды.
4.Араб әріптермен әсемдеп жазуда күрделі өрнек түрі	деп аталды.

5. Иерусалимдегі атақты.....мешіті исламдық сәулет өнерінің озық туындыларының бірі болып саналады.

6. Араб әдебиетінің ең үздік туындысы «
хикаяты.

[6]

5. Шығыс ойшылдарының ашқан ғылыми жаңалықтарының маңызын жазыңыз

<i>Шығыс ойшылдары</i>	<i>Ашқан ғылыми жаңалықтарының маңызы</i>
Әбу Райхан әл-Бируни	
Ибн Сина	
Әбу Насыр әл-Фараби	
Әл-Максуди	

[4]

Балл қою кестесі

№	Жауап	Балл	Қосымша мәлімет												
1	Византия империясының ұзақ өмір сүруінің саяси, экономикалық, әлеуметтік себебін анықтаңыз Саяси Экономикалық Әлеуметтік 1.«Юстиниан кодексі» заңдар жинағының болуы 1.Алтын ақшасы номисма барлық елдерде ең сенімді ақша саналды Ерікті жер иеленушілер мен шаруалар қауымы басым болды	3	Білім алушының басқа да дұрыс жауаптары қабылданады												
2	1.Король	1													
	2.Герцогтар мен графтар	1													
	3.Барондар мен виконттар	1													
	4.Рыцарлар	1													
3	<table><tr><td>Шаруалардың жіктелуі</td><td>Басыбайлы</td><td>Ерікті</td></tr><tr><td>Өз беттерімен шешім қабылдап, әрекет етуіне тыйым салынды</td><td>+</td><td></td></tr><tr><td>Олар өз қарамағындағы мүліктерін, еңбек құрал-жабдықтарын еркін жұмсай алды</td><td></td><td>+</td></tr><tr><td>Шаруаларды сатуға, айырбастауға, сыйлауға ерікті еді</td><td>+</td><td></td></tr></table>	Шаруалардың жіктелуі	Басыбайлы	Ерікті	Өз беттерімен шешім қабылдап, әрекет етуіне тыйым салынды	+		Олар өз қарамағындағы мүліктерін, еңбек құрал-жабдықтарын еркін жұмсай алды		+	Шаруаларды сатуға, айырбастауға, сыйлауға ерікті еді	+		3	
Шаруалардың жіктелуі	Басыбайлы	Ерікті													
Өз беттерімен шешім қабылдап, әрекет етуіне тыйым салынды	+														
Олар өз қарамағындағы мүліктерін, еңбек құрал-жабдықтарын еркін жұмсай алды		+													
Шаруаларды сатуға, айырбастауға, сыйлауға ерікті еді	+														
4	1.Арабтар үнді сандарын пайдаланып, алгебраның негізін салған. 2.Еуропалықтар арабтардан карта сызуды үйренді. 3.Араб сәулетшілері тамаша сарайлар мен мазарлар салды. 4.Араб әріптермен әсемдеп жазуда күрделі өрнек түрі арабеска деп аталды.	6	Білім алушының басқа да дұрыс жауаптары												

	5.Иерусалимдегі атақты <i>әл-Ақса</i> мешіті исламдық сәулет өнерінің озық туындыларының бірі болып саналады. 6. Араб әдебиетінің ең үздік туындысы « <i>Мың бір түн</i> » хикаяты.		қабылданады										
5	<table><tr><td><i>Шығыс ойшылдары</i></td><td><i>Ашқан ғылыми жаңалықтарының маңызы</i></td></tr><tr><td>Әбу Райхан әл-Бируни</td><td>Жердің күнді айналатыны туралы болжамын айтқан</td></tr><tr><td>Ибн Сина</td><td>Латын тіліне аударылған медицина жөнінде құнды еңбек жазған</td></tr><tr><td>Әбу Насыр әл-Фараби</td><td>Математика, астрология, философия, музыка саласында құнды еңбек қалдырған</td></tr><tr><td>Әл-Максуди</td><td>Тарихшы, географ «Замана тарихы» атты 30 томдық энциклопедия жазған</td></tr></table>		<i>Шығыс ойшылдары</i>	<i>Ашқан ғылыми жаңалықтарының маңызы</i>	Әбу Райхан әл-Бируни	Жердің күнді айналатыны туралы болжамын айтқан	Ибн Сина	Латын тіліне аударылған медицина жөнінде құнды еңбек жазған	Әбу Насыр әл-Фараби	Математика, астрология, философия, музыка саласында құнды еңбек қалдырған	Әл-Максуди	Тарихшы, географ «Замана тарихы» атты 30 томдық энциклопедия жазған	4 Білім алушының басқа да дұрыс жауаптары қабылданады
<i>Шығыс ойшылдары</i>	<i>Ашқан ғылыми жаңалықтарының маңызы</i>												
Әбу Райхан әл-Бируни	Жердің күнді айналатыны туралы болжамын айтқан												
Ибн Сина	Латын тіліне аударылған медицина жөнінде құнды еңбек жазған												
Әбу Насыр әл-Фараби	Математика, астрология, философия, музыка саласында құнды еңбек қалдырған												
Әл-Максуди	Тарихшы, географ «Замана тарихы» атты 30 томдық энциклопедия жазған												
	Барлығы	20											

Сабақ жоспары

Бөлім:		Балалар мен үлкендер			
Пәні:		қазақ әдебиеті			
Күні:					
Сынып:		7			
Сабақ тақырыбы:		Сансызбай Сарғасқаевтың «Тәмпіш қара» повесі			
Осы сабақта жүзеге асатын оқу мақсаты (оқу жоспарына сілтеме)		7.1.2.1. Әдеби шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдау;			
Сабақ мақсаттары		Шығармадағы тұлғалық болмысты гуманистік тұрғыдан талдайды.			
Уақыты	Кезеңдері	Мұғалімнің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурс
4 минут	Сабақтың басы	Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын ояту үшін «Досыма тілек» атты тренинг ұйымдастырады.	Бір-біріне жақсы тілектер айтады.	Мұғалімнің ауызша кері байланысы	музыка
3 минут	Ұйымдастыру				
	Үй жұмысын тексеру				

[illegible]

				болмысын анықтайды; 3. Кейіпкердің тұлғалық болмысын гуманистік тұрғыдан талдайды.	
10 минут	Сабақтың соңы	Сабақты бекіту тапсырмасын түсіндіреді. 3-тапсырма Ертай мен Иманбекті салыстырыңыз.	Кейіпкерлерді салыстырып, өз ойын дәлелдейді.	Мұғалімнің ауызша кері байланысы Дескриптор: 1.Кейіпкерлердің екі айырмашылығын анықтайды; 2.Кейіпкерлердің бір ұқсастығын көрсетеді.	
3 минут	Кері байланыс	«Баспалдақ» сатысын ұсынады. Бірінші саты – кейіпкердің тұлғалық болмысын гуманистік тұрғыдан талдай алдым. Екінші саты – кейіпкердің тұлғалық болмысын анықтадым, бірақ гуманистік тұрғыдан талдауда өз ойымды	Оқушылар өздерінің қай сатыда тұрғанын анықтайды.	Мұғалімнің ауызша кері байланысы	үлестірім елі парақтар

		ашып жеткізе алмадым. Үшінші саты – кейіпкердің тұлғалық болмысын гуманистік тұрғыдан талдауда қиналдым, өйткені тақырыпты дұрыс түсінбедім.			
--	--	--	--	--	--

Ұзақ мерзімді жоспар бөлімі: Парасат пайымы		Мектебі: №64 мектеп-лицейі	
Күні:	Мұғалімнің аты-жөні: Л.С.Мақаш		
Сынып:	Қатысқандар саны:	Қатыспағандар саны:	
Сабақ тақырыбы	Оразақын Асқар «Шетте жүрген бауырларға»		
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары	10.2.4.1 - көркем шығармада көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы шығармашылық жұмыс (әңгіме, өлең, әдеби және еркін тақырыптарға шығарма) жазу; 10.3.2.1 - көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына баға беру;		
Сабақ мақсаттары	Шығармада көтерілген мәселені талдап, сөз мағынасын түсіндіре алады Көркем шығармадағы көтерілген мәселелерге жаңашыл тұрғыдан өзіндік баға береді Шығармашылық жазба жұмысын (монолог, өлең) жаза алады		
Бағалау критерийлері	Шығармада көтерілген мәселеге талдау жасайды; сөздің мағынасын дұрыс қолдана алады Шығармашылық жазба жұмысын өзіндік көзқарас тұрғысында жаза алады Көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына баға береді		
Құндылық тарды дарыту	Шешендікке баулу, тапқырлыққа, шапшаңдыққа үйрету.		
Пәнаралық	Тарих пәні		

байланыстар		
АКТ қолдану дағдылары	Презентация	
Бастапқы білім	Ақын О.Асқардың өмірбаяны, шығармашылығы	
Сабақ барысы		
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
Сабақтың басы 5 минут	Ұйымдастыру кезеңі Сәлемдесу, түгендеу, өткен сабаққа шолу жасау, жаңа сабаққа кіріспе, топ ережесі Сабақ тақырыбымен, мақсатымен, БК-мен таныстыру	
Сабақтың ортасы 6 минут	Жұптық жұмыс 1-тапсырма. Әр топтан екі оқушы шығып, өлең үзіндісіне сәйкес келетін сөздерді қолданып, талдайды. Атамекен Қожа Қандастар Озбыр Дескриптор: Өлең үзіндісіне қатысты өз ойларын білдіреді; Шығарма мазмұнына сәйкес сөзді қолданады; Дайын жауаппен тексеру. Жұптың өзін-өзі бағалауы. Топтық жұмыс Оқушыларға Оразақын Асқардың «Шетте жүрген бауырларға» өлеңінің негізінде үзінді видео көрсетіледі. 2-тапсырма. Көрсетілген видео мазмұнына сүйене отырып, берілген тақырыптарда топ бойынша монолог құрастырады. <i>I топ:</i> Атажұртқа оралған қазақтардың монологі <i>II топ:</i>	Қазақ әдебиеті. ЖББ мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық. О.Асқар «Шет елде жүрген бауырларға» өлеңі.
15 мин		https://youtu.be/KxmifbHbXR4

9 мин	Атажұртын аңсап жүрген қазақтардың монологі <i>III топ:</i> «Жусан» бағдарламасымен Қазақстанға оралған адасқандардың монологі <i>IV топ:</i> Қазақстанда тұратын қазақтардың монологі Дескрипторлар: Өлең үзінділерін монолог барысында қолдана алады; Шығармада көтерілген мәселеге талдау жасайды. Автор идеясын әлеуметтік жаңашылдық тұрғысынан жалғастырады; Топ басшылық бағалау. Әр топтың топ басшылары өз тобындағы оқушыларды бағалайды. 3-тапсырма. Жеке жұмыс Әр топқа өлеңнен үзінділер беріліп, ақын өлеңінің құрылымына, стиліне салып жалғастырады. Атажұрт шақырады тұқымым деп... Астында өз аспаның, өз туыңның... Уақытша көрсендер де қиыншылық Қазағың жетті ежелгі арманына... Дескриптор: Үзіндінің біреуін таңдап алу арқылы өлеңді әрі қарай жалғастырады; Құрылым мен ақынның тілдік ерекшелігін сақтай алады; Логикалық байланысты сақтайды. Өртістігі, аудиторияны өзіне қарата алуы. Әр топтан сарапшылар сайланып, TEDX ойыны бойынша өз тобындағы өлеңдерді бағалайды.	Хабар NEWS бағдарламасы https://youtu.be/KtrS7bHuCgQ «Ақпарат» бағдарламасы Қазақ әдебиеті. ЖББ мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық. О.Асқар «Шет елде жүрген бауырларға» өлеңі									
Сабақтың соңы 5 минут	Кері байланыс. «Жолаушының қойын дәптері» стратегиясы. <table border="1" data-bbox="371 1821 1268 2045"> <tr> <th data-bbox="371 1821 715 1951">Не туралы сөйлестік?</th><th data-bbox="715 1821 1018 1951">Не туралы жаздық?</th><th data-bbox="1018 1821 1268 1951">Қандай шешімге келдік?</th></tr> <tr> <td data-bbox="371 1951 715 1995"></td><td data-bbox="715 1951 1018 1995"></td><td data-bbox="1018 1951 1268 1995"></td></tr> <tr> <td data-bbox="371 1995 715 2045"></td><td data-bbox="715 1995 1018 2045"></td><td data-bbox="1018 1995 1268 2045"></td></tr> </table>	Не туралы сөйлестік?	Не туралы жаздық?	Қандай шешімге келдік?							
Не туралы сөйлестік?	Не туралы жаздық?	Қандай шешімге келдік?									

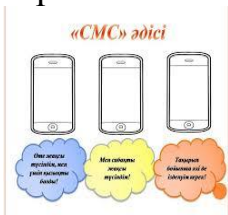
Рефлексия. Үй тапсырмасы: Өлеңді жаттау		
Саралау – оқушыларға қалай көбірек қолдау көрсетуді жоспарлайсыз? Қабілеті жоғары оқушыларға қандай міндет қоюды жоспарлап отырсыз?	Бағалау – оқушылардың материалды меңгеру деңгейін қалай тексеруді жоспарлайсыз?	Денсаулық және қауіпсіздік техникасының сақталуы
Сабақ бойынша рефлексия Сабақ мақсаттары/оқу мақсаттары дұрыс қойылған ба? Оқушылардың барлығы ОМ қол жеткізді ме? Жеткізбесе, неліктен? Сабақта саралау дұрыс жүргізілді ме? Сабақтың уақыттық кезеңдері сақталды ма? Сабақ жоспарынан қандай ауытқулар болды, неліктен?		Бұл бөлімді сабақ туралы өз пікіріңізді білдіру үшін пайдаланыңыз. Өз сабағыңыз туралы сол жақ бағанда берілген сұрақтарға жауап беріңіз.
Жалпы баға Сабақтың жақсы өткен екі аспектісі (оқыту туралы да, оқу туралы да ойланыңыз)? 1: 2: Сабақты жақсартуға не ықпал ете алады (оқыту туралы да, оқу туралы да ойланыңыз)? 1: 2: Сабақ барысында сынып туралы немесе жекелеген оқушылардың жетістік/қиындықтары туралы нені білдім, келесі сабақтарда неге көңіл бөлу қажет?		

Сабақ жоспары

Бөлім:	«Мен балаң, жарық күнде сәуле қуған...»
Пәні:	қазақ әдебиеті
Күні:	02.02.2021 ж.
Сынып:	6
Сабақ тақырыбы:	Сайын Мұратбековтің «Жусан иісі» повесі
Осы сабақта жүзеге асатын оқу мақсаты (оқу)	А/И.6.2.1.1. шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасау.

жоспарына сілтеме)					
Сабақ мақсаттары		Шығарма композициясындағы белгілі бір эпизодтың алатын маңызына негіздеме жасайды.			
Уақыты	Кезеңдері	Мұғалімнің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурс
4 минут 2 минут	Сабақтың басы Ұйымдас-тыру Үй жұмысын тексеру	Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру үшін ыңғайлы орта, атмосфера туғызу. Бүгін сабақтың тақырыбы мен мақсатын таныстырған соң, мақсатқа қатысты тапсырмаларды болжап, бір-бірлеріне сәттілік тілеу.	Сабақтың тақырыбы мен мақсатын естіп, күтілетін нәтижені болжайды. Бір-біріне жақсы тілектер айтады.	Мұғалімнің ауызша кері байланысы	музыка
20 минут	Сабақтың ортасы	Эпизод ұғымы туралы түсінік береді. 1-тапсырманы түсіндіреді. <i>Шығармадан берілген суреттермен байланысты эпизодтарды табыңыз.</i> Оқушыларға жусан, ат қора, қаралы қағаздың суреттері ұсынылады.	Тыңдайды, мәлімет алады. Берілген тапсырмаға мұқият ден қойып суреттерді шығармадағы эпизодтармен байланыстырады. Не үшін байланыстырғанын дәлдейді.	Бағалау критеріі ескеріліп негізге алынады.	суреттер

		2-тапсырманы түсіндіреді. Берілген эпизодтың шығармада алатын маңызына өз пікіріңізді білдіріңіз. Оқушыларға эпизод үзіндісі берілген мәтін бөлігі ұсынылады. Сол мәтінмен жұмыс жасай отырып маңызына талдау жасап, өз пікірін білдіреді. 3-тапсырманы түсіндіреді. Шығарма мазмұнынан Аяның өнертапқыштық қабілеті көрінетін эпизодты табыңыз. Эпизодқа «Өнертапқыш Аян» тақырыбы қойылып оқушыға ұсынады.	Мәтінмен жұмыс жасайды, өз пікірін тұжырымды жеткізеді. Бұл эпизодтың шығарма мазмұнында неліктен маңызы жоғары екендігін дәлелдейді. Шығарма мазмұнын еске түсіріп, тақырып қойылған эпизодты анықтайды. Өз пікірін білдіре отырып, аталған эпизодты талдап өтеді.	Бағалау критеріі ескеріліп негізге алынады . Бағалау критеріі ескеріліп негізге алынады .	оқулық сурет және кесте
10 минут	Сабақтың соңы	Сабақтың бекіту тапсырмасын түсіндіреді. 4-тапсырма	Ұғым түсініктерді не үшін сәйкестендіргенін дәлелдейді. Өз пікірін білдіреді.	Мұғалімнің ауызша кері	

		Орындалған тапсырмаларға байланысты, дайын жауаптарды терминдік ұғымдармен сәйкестендіреді .		байланысы	
4 минут	Кері байланыс	Оқушылар бүгінгі сабақтан үйренген, білген, өздері үшін жаңалық болған дүниелерді саралап «Мен бүгін..... білдім. Мен бүгін.....түсіндім. Мағанқиын болды. Меніңбілгім келеді» - деген тіркестерді байланыстырып мұғалімге смс арқылы кері байланыс жасайды.	Оқушылар өздерінің алған білімін саралай отырып өз-өзіне есеп береді. Мұғалімге кері байланыс жасайды.	Мұғалімнің ауызша кері байланысы	телефон

Информатика пәні бойынша қысқа мерзімді сабақ жоспарының үлгілері

*Семей қаласы, «Ыбырай Алтынсарин атындағы №37 гимназиясы» КММ
информатика пәнінің мұғалімі, педагог-зерттеуші Серикбаева Мадина
Шарипкановнаның тәжірибесінен қысқа мерзімді жоспар үлгісі*

Бөлім	Аппараттық жасақтама			
Педагогтың аты-жөні	Серикбаева Мадина Шарипкановна			
Оқу пәні: Күні	Информатика			
Сынып	Қатысушылар саны		Қатыспағандар саны	
Сабақтың тақырыбы:	Виртуалды машиналар			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	11.1.2.1 - виртуалды машиналардың пайдалану мақсатын сипаттау			
Сабақтың мақсаты:	<i>Барлық оқушылар:</i> Виртуалды машинаның не екенін біледі; <i>Көптеген оқушылар:</i> Виртуалды машинаның мақсатын сипаттай алады; <i>Кейбір оқушылар:</i> Виртуалды машиналардың қолдану салаларын біледі.			
Жетістік критерийлері:	Виртуалды машинаның қосымшасын құра алады; Виртуалды машинаның қолдану салаларын ажыратады; Гипервизор туралы біледі.			
Тілдік мақсат:	<i>Нақты терминология:</i> Виртуалды машина, виртуалды операциялық жүйе, виртуалдау, гипервизор <i>Диалог пен жазу үшін керек терминдер:</i> Виртуалды мәшине – компьютерде басқа компьютерді оған орнатылған параметрлерімен эмуляциялайтын (көшіретін не имитациялайтын) программалық қамтамасыз ету. Гипервизор – виртуалдау платформасы. Ол бір компьютерде бір-неше операциялық жүйені іске қосады			
Құндылықтарды енгізу:	Шығармашылық және логикалық ойлау, оқушылардың ынтымақтастығы			
Пәндік байланыс:	Физика			

Сабақтың барысы:

Сабақтың кезені/ уақыт	Сабақта жоспарланған іс-әрекеттер	Ресурстар						
Сабақтың басы	1.Оқушылармен амандасу. 2.Сабақтың тақырыбы мен мақсаттарымен таныстыру. 3.Үй тапсырмасын тексеру. Оқушылар дәптерлерді өзара ауыстырады, үй тапсырмасын тексереді. ҚБ: жұлдыз / 2 балл/	Жұмыс дәптері						
Сабақтың ортасы	Педагог бүгінгі сабақтың мақсаттарымен таныстырады. «Блиц-кездесу» әдісі Жаңа тақырып тақтада слайдтар арқылы көрсетіледі. Бірінші оқушы тақтаға қарайды, екіншісі қарама-қарсы жаққа қарап тұрады. Тақтаға қарап тұрған оқушы отыз секунд ішінде өзінің көршісіне тақтадағы ақпаратты түсіндіруі тиіс. Орындарын ауыстырып, осы әрекеттерді қайталайды. Бағалау: ауызша, мақтау, ынталандыру. Жұптық жұмыс: №1 тапсырма: Термин мен анықтаманы сәйкестендір. <table> <tr> <td>Гипервизор</td> <td>Виртуалдық мәшинеге орнатылған ОЖ</td> </tr> <tr> <td>Виртуалды мәшине</td> <td>Бір физикалық компьютерде бірнеше ОЖ-ді басқаруға мүмкіндік беретін виртуализациялау алаңы</td> </tr> <tr> <td>Виртуалды операциялық жүйе</td> <td>ОЖ-дің ішінде қиялдағы компьютерді құратын программалық қамтамасыз ету</td> </tr> </table> №2 тапсырма: Виртуалдық мәшиненің көмегімен орындауға болатын іс-әрекеттерді тізімнен белгіле. ☐ Компьютерді вирустарға тексеру. ☐ Программалық қамтамасыз етуді реттеу. ☐ Ойын ойнау. ☐ Зиянды программалық қамтамасыз етудің қызметін үйрену. ☐ Жеке пайдаланушылар арасында ресурстарды бөлу. ☐ Қатқыл дискілерді бөлімдерге бөлу.	Гипервизор	Виртуалдық мәшинеге орнатылған ОЖ	Виртуалды мәшине	Бір физикалық компьютерде бірнеше ОЖ-ді басқаруға мүмкіндік беретін виртуализациялау алаңы	Виртуалды операциялық жүйе	ОЖ-дің ішінде қиялдағы компьютерді құратын программалық қамтамасыз ету	http://kompum.ru/windows/virtualnyie-mashinyi-naznachenie-i-obzor
Гипервизор	Виртуалдық мәшинеге орнатылған ОЖ							
Виртуалды мәшине	Бір физикалық компьютерде бірнеше ОЖ-ді басқаруға мүмкіндік беретін виртуализациялау алаңы							
Виртуалды операциялық жүйе	ОЖ-дің ішінде қиялдағы компьютерді құратын программалық қамтамасыз ету							

	□ Бір компьютерде бірнеше пайдаланушыны құру мүмкіндігі. <i>Білу және түсіну</i> 1. «Виртуалды мәшинелер» терминіне анықтама бер. 2. Виртуалды мәшинелер неге арналған? 3. Виртуалдау және гипервизор өзара қалай байланысты? <i>Қолдану</i> Деңгейлік тапсырмалар: А деңгейі. Сызбаны толықтыр. В деңгейі. Интернеттің іздеу жүйелерін қолданып, виртуалды мәшинелер жасауға арналған, сұранысқа ие программалардың рейтингін жаса. С деңгейі. «Виртуалды мәшинелердің арналымы» тақырыбында таныстырылым дайында. Таныстырылымда мына ұғымдарға анықтама бер: а) виртуалды операциялық жүйе, виртуалдау, гипервизор; ә) бөлу, оқшаулау, инкапсуляция <i>Жоғарғы деңгейдегі тапсырмалар</i> 1. Виртуалды мәшинелер қолданылған жағдайда қандай мәселелерді шешуге болады? 2. Виртуалдауды өнеркәсіпте қолданудың қандай артықшылықтары бар? 3. Гипервизордың монолитті сәулеті мен микроядролы сәулетінің айырмашылығы қандай? 4. Виртуалдау процесі үй мақсаттарында да, өнеркәсіптік мақсаттарда да неліктен сұранысқа ие болып отыр? Топтық жұмыс Топта «Виртуалды мәшинелерді қолдану» атты 6-суретке түсінік беріндер, талқылаңдар. Виртуалды мәшинелерді қолдану бағытына қандай ұсыныс бере аласыңдар?	Оқулықтағы сызба
Сабақтың соңы	1. Оқушыларға өзін-өзі бағалауды ұйымдастырады. 2. Кері байланыс:	
Үй тапсырмасы	Параграфта көрсетілмеген, виртуалды мәшинелерді қолдану салаларын іздеп табыңдар. 2. «Виртуалды мәшинелердің артықшылықтары мен кемшіліктері» деген зерттеу жүргізіңдер	

	3. «Виртуалды мәшиненің қандай түрлері бар?» деген тақырыпта хабарлама жасаңдар. Олардың бір-бірінен айырмашылығы неде?	
	Қорытынды бөлім	
Дифференциация	Бағалау	Денсаулық сақтау және техника қауіпсіздігін сақтау
Сабақта оушылармен жеке жұмыс қолданылды. Оқушылар виртуалды машина туралы түсінік алды. Кейбір оқушылар виртуалды машинаның қолдану салаларын айта алды, сонымен қатар тапсырмаларды орындауда қиналған сыныптартарына көмектеседі.	Оқушылардың өзін-өзі бағалауы қолданылды. Рефлексия: екі жұлдыз, бір тілек	Жақсы психологиялық ахуал, көзге арналған жаттығулар, физикалық минуттар

Информатика пәні бойынша 10-сыныптағы «Пайдаланушы функциялары мен процедуралары» тақырыбындағы сабақтың қысқа мерзімді жоспар үлгісі,

Мектебі	Түркістан облысы, Мақтаарал ауданы, Хиуаз Доспанова атындағы №16 ЖОМ	
Пәні:	Информатика Пратаев Аскар Еркараевич	
Мұғалімнің аты-жөні:		
Күні:		
Сынып: 10	Қатысқандар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақ тақырыбы:	Пайдаланушы функциялары мен процедуралары. (1 сабақ)	
Сабаққа қол жеткізетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасын а сілтеме)	10.5.1.1 функциялар мен процедураларды пайдаланып бағдарламалау тілінде код жазу	
Сабақтың мақсаты:	<i>Барлық оқушылар:</i> Python программалау тілінде функция мен процедураларды қолдану <i>Оқушылардың басым бөлігі:</i> мәтінді шығаратын функция жазып, оны қолдану. <i>Кейбір оқушылар:</i>	

	Функция мен процедураларды қолданып есептеулер кодын жазады	
Бағалау критерийлері	- функция жазып, оны қолданады; - мәтінді шығаратын функция жазады; - периметр есептеу функциясын жазады.	
Ойлау дағдыларының деңгейлері	Білу, түсіну, қолдану	
Тілдік мақсат:	Процедура, параметр, қызметші сөз: def	
Құндылықтарды баулу	Ынтымақтастық, мәдениеттілік.	
Пәнаралық байланыс	Алгебра, геометрия	
Алдыңғы білім	Мәтіндік ақпаратты кодтау, кодтау кестесі қалай қолданылады.	
	Сабақ барысы	
Сабақтың жоспарлаған кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
Сабақтың басы: I Кіріспе (5 минут)	1. Оқушылармен сәлемдесу 2. Оқушылады түгелдеу 3. Тақырыпты меңгеруге бағытталған алдыңғы белімді еске түсіру. «Кім жылдам» әдісі. ✓ Мәтіндік ақпаратты кодтау жолы? ✓ Кодтау кестесі қалай қолданылады? ✓ UNICODE және ASCII кодтарының айырмашылығы қандай?	Презентация
Сабақтың ортасы II Негізгі бөлім (30 минут)	Процедура — бірнеше іс-әрекетті орындайтын көмекші алгоритм. Python тілінде процедура def қызметші сөзінен басталып, бос не бос емес жақшадан және қос нүктеден тұрады. def Err(): <i># процедураны анықтау</i> print ("Қате: дұрыс емес деректер") n = int (input ('оң сан енгізіндер')) if n < 0: Err() <i># процедураны шақыру</i> <i>№ 1-тапсырма.</i> (Жеке жұмыс. Барлық оқушылар орындауға міндетті) Екі санның көбейтіндісін есептейтін функция жазып, оны қолдану.	Презентация

	<pre>def add(x, y): print (x * y) add(15,12)</pre> <i>Дескриптор:</i> Функция кодын жазады Функцияны шақырып қолданады Программа нәтижесін шығарады <i>Бағалау:</i> Өзара бағалау. <i>№ 2 - тапсырма</i> Мәтінді шығаратын функция жазып, оны қолдану. <pre>def hello (name): print ('Салем,'+name) hello ('Арман') hello ('Марал')</pre> <i>Дескриптор:</i> Мәтінді шығаратын функция жазады Функцияны шақырып қолданады Программа нәтижесін шығарады <i>Бағалау:</i> қажеттілігіне қарай тиімді кері байланыс. <i>№ 3- тапсырма</i> Кез келген төртбұрыштың периметрын есептейтін функция кодын жазу. <pre>def p_4(a, b): print (a*2+b*2) a = int (input ()) b = int (input ()) p_4 (a, b)</pre> <i>Дескриптор:</i> Периметр есептеу функциясын жазады Төртбұрыш қабырғаларының мәнін енгізу кодын жазады Периметр есептеу функциясын шақыру кодын жазады <i>Бағалау:</i> қажеттілігіне қарай тиімді кері байланыс.	
Сабақтың соңы III Қорытынды (5 минут)	Сабақ соңында қорытындылау және жаңа тақырыпты пысықтау мақсатында «Білімділер алаясы» әдісімен оқушылардан кері байланыс аламын	

	Үйге тапсырма: Python программалау тілінде параллелепипед ауданын есептейтін функция жазыңдар		
Саралау- сіз қандай тәсілмен көбірек қолдау көрсетесіз? Сіз басқаларға қарағанда қабілетті оқушыларға қандай тапсырмалар бересіз?	Бағалау- Оқушылардың үйренгенін тексеруді қалай жоспарлайсыз?	Денсаулық және қауіпсіздік техникасын сақтау	
-Тапсырмаларды оқушылардың қабілетіне және қажетілігіне қарай құрастырамын; - №2 қосымша тапсырмасы, оқушылардың басым бөлігіне мәтінді шығаратын функция жазуға мүмкіндік береді; -№3 қосымша тапсырмасы, оқушыларды алдын алған білімдерін қолдануға және сын тұрғысынан ойлауға бағыттайды.	№1 тапсырма. Өзара бағалау. №2 тапсырма. Қажеттілігіне қарай тиімді кері байланыс. №3 тапсырма. Қажеттілігіне қарай тиімді кері байланыс. -Кері байланыс-«Білімділер алаясы» әдісі арқылы алынады. -мадақтап, бағыт-бағдар беремін.	-көзге арналған жаттығулар -дұрыс отыра білу -арақашықтықты сақтай білу	
<i>Жалпы бағалау</i> Сабақта ең жақсы өткен екі нәрсе (оқыту мен оқуға қатысты)? Сабақтың бұдан да жақсы өтуіне не оң ықпал етер еді (оқыту мен оқуға атысты)? Осы сабақтың барысында мен сынып туралы немесе жекелеген оқушылардың жетістіктері\ қиыншылықтары туралы нені анықтадым, келесі сабақтарда не нәрсеге назар аудару қажет?			

Сабақ жоспары

Бөлім:	4. Мәдениет, білім мен ғылымның дамуы	
Педагогтің аты-жөні		
Күні:		
Сынып:11	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Ортағасырлық Қазақстандағы ғылымның дамуы	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	11.4.1.1 әртүрлі тарихи кезеңдердегі ғылымның жетістіктерін анықтау;	

Сабақтың мақсаты	тарихи кезеңдердегі ғылымның жетістіктерін анықтап, ғылымның дамуына Қазақстан ортағасырлық ғалымдардың қосқан үлесін талдау
------------------	--

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру кезеңі	Ой салу Оқушыларға көне түркі жазбаларының (Күлтегін және Талас жазбалары) суретін көрсетіп, төмендегідей сұрақтар беріледі. Осы сұрақтардың төңірегінде сыныптық талқылау ұйымдастыруға болады. ▪ Бұл не? ▪ Сендерге қандай ой келді? ▪ Мұндағы тастағы жазулар қандай ақпарат береді? Оқушылардың ой-пікірлерін тыңдағаннан соң, оқушыларға сабақтың тақырыбы, оқу мақсаты және бағалау критерийлерімен таныстырылады	Оқушылар көне түркі жазбаларының суреттері бойынша өз жауаптарын ұсынады	мадақтау	көне түркі жазбаларының суреттері Мұғалім презентациясы
Жаңа сабақ	Зерттеу сұрақтары: ▪ Ортағасырлық Қазақстандағы ғылымның қандай ерекшелігі бар? ▪ Ежелгі түркі жазулары ғылымның дамуына қаншалықты үлес қосқан? Оқушылар берілген тапсырманың кез-келген біреуін таңдап, жеке орындайды. ▪ Мәтін мазмұнына байланысты мәтінді абзацтарға бөл, әрқайсысына атау бер; ▪ Мәтін мазмұны бойынша 10 кілт сөзді	Дескрипторлары: Оқушылар -Көне түркі жазбаларына бірнеше дәлел келтіреді; -Көне түркі жазбаларының бір-бірінен ерекшелігін сипаттайды; -Ғылым мен білімнің дамуындағы түркі жазбаларының	ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады «Алақан»	Тағнымдық ақпараттық мәтіндер Үлестермелі қағаздар

	анықта және олардың мағынасын түсіндер; ▪ Мәтін мазмұнын 10 сөйлем арқылы мазмұндап бер; ▪ Мәтіннің жоспарын құрастыр; ▪ Мәтін бойынша 3 қарапайым және 3 күрделі сұрақ құрастыр; Оқушылардың жауаптарын тыңдап, кері байланыс жасайды. Қажет болған жағдайда толықтырушы немесе жетелеуші сұрақтарды қоюға болады. Бұл оқушылардың жұмысын жандандыра түседі. Оқушыларды жұптастырып, алған білімдерінің негізінде төмендегі кестені толтыруды тапсыру керек. Көне түркі жазбалары ерекшелігі маңыздылығы құндылығы	маңыздылығын түсіндіреді; Ғылым мен білімнің дамуындағы түркі жазбаларының құндылығын анықтайды;	жұдыр ық» «Жұлдызшалар» «Екі жұлдыз, бір ұсыныс» «Бармақпен»	Ақпараттық карточкалар Тақырыптық кесте
Қорытынды	Оқушылар алған білімдерін «Бір жағынан, басқа жағынан» стратегиясы бойынша кері байланыс жасап қорытындылауға болады. Оқушылар сыныптың үш бұрышында жазылған үш түрлі көзқарас жазылған парақтың жанына барып неліктен осы бұрышты таңдаған себебін түсіндіреді. ▪ Көне түркі жазбалары ортағасырлық ғылымның дамуына әсер етті, себебі ... ▪ Көне түркі жазбалары ортағасырлық ғылымның дамуына әсер еткен жоқ, өйткені... ▪ Екі ойлымын ...	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін жазады	ҚБ – сабақтағы өз әрекеті не рефлексия жасау;	А4, конспект
Оқу тапсырмасы	Ортағасырлық Қазақстандағы ғылымның дамуы			

Сабақ жоспары

Бөлім:	4. Мәдениет, білім мен ғылымның дамуы	
Педагогтің аты-жөні		
Күні:		
Сынып:11	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Ортағасырлық Қазақстандағы ғылымның дамуы	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	11.4.1.2 ғылымның дамуына Қазақстан ортағасырлық ғалымдардың қосқан үлесін зерттеу	
Сабақтың мақсаты	тарихи кезеңдердегі ғылымның жетістіктерін анықтап, ғылымның дамуына Қазақстан ортағасырлық ғалымдардың қосқан үлесін талдау	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру кезеңі	Қызығушылықты ояту Оқушыларға ортағасырлық ғалымдардың суреттерін көрсету қажет. Сосын төмендегідей сұрақтар беріледі. Осы сұрақтардың төңірегінде сыныптық талқылау ұйымдастыруға болады. Оқушылардың ой-пікірлерін тыңдағаннан соң, оқушыларға сабақтың тақырыбы, оқу мақсаты және бағалау критерийлерімен таныстырылады	Оқушылар ортағасырлық ғалымдардың суреттері бойынша өз жауаптарын ұсынады	мадақтау	Мұғалім презентациясы ортағасырлық ғалымдардың суреттері
Жаңа сабақ	Зерттеу сұрақтары: ортағасырлық ғалымдардың еңбегінің тарихи құндылығы неде?	Мәтінмен жұмыс жасайды	ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын	«5R маңыздылық» кестесі

Оқушыларға «5R маңыздылық» кестесін толтыруды тапсыру керек. Тапсырма: «5R маңыздылық» кестесі		Дескриптор - ортағасырлық ғалымдардың еңбегінің тарихи құндылығын анықтайды; - ортағасырлық ғалымдардың еңбектерінің мазмұнын ашады; - ортағасырлық ғалымдардың еңбегінің тарихи ерекшеліктерін ажыратады; ортағасырлық ғалымдардың еңбегінің тарихи маңыздылығына баға береді; Оқушылар зерттеу сұрағына сыныптық талқылау жасайды	мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады «Ең үздік жауап» «Алақан-жұдырық» «Жұлдызшалар» «Екі жұлдыз, бір ұсыныс» «Бармак пен»	Ақпараттық карточкалар Үлестірімі Танымдық мәтіндер Кесте
Есте қалатыны	Бұны есте сақтайды ма? Кім? Қайда?			
Нәтижелі	Бұл оқиғалар неге алып келді? Жағымды немесе жағымсыз нәтижелер?			
Айрықша/мәнді	Нақты сол уақытта қандай көрініс тапты? Бұлоқиғаны маңызды неміс бірегей деп санады ма?			
Резонансты	Бүгінгі күнгі біздің мәдениетте бұл оқиға қалай көрініс табады ма ? Бүгінгі күнгі қоғамның қалыптасуына бұл оқиға өзінің әсерін тигізді ме ? Адамдар бұл оқиғадан сабақ алды ма?			
Айқындайтын/басқаратын/қырларын көрсететін	Берілген оқиға сол уақытта адамдардың ой-пікірі мен әрекеттері туралы қандай ақпарат бере алады ?			
оқушыларға жұмыстарын сыныпқа таныстыруын сұраңыз. Олар бір-бірінің жұмыстарын толықтырады немесе өзгерте алады. оқушылар «Бес саусақ» әдісі бойынша кестеде берілген сұрақтарға өз жауаптарын негіздеп, толтырады. Кім? Не? Қашан? Қайда?				

Қорытынды	Кері байланыс « Білімді стикер». Мына сұрақтар бойынша жауап береді. - Не білдім? - Не білемін? - Не білгім келеді?	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін жазады	ҚБ – сабақтағы өз әрекетін е рефлексия жасау;	А4, конспект
Оқу тапсырмасы	■ Көне түркі жазбалары ортағасырлық ғылымның дамуына әсер етті, себебі ...			

Жоғарыда аталған жиынтық бағалау тапсырмалары барлық оқушыларға бағалаудың тең мүмкіндіктерін беруді ескере отырып әзірленеді.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерінен 10-11 сыныптарға арналған оқу бағдарламасының мазмұны пәндер бойынша формативті және жиынтық бағалау тапсырмаларын әзірлеуге негіз болатын ұзақ мерзімді жоспарда берілген.

Оқу жоспары ұзақ мерзімді, орта мерзімді, қысқа мерзімді мақсаттарды жоспарлау үшін әзірленеді.

Ұзақ мерзімді жоспарларда: білім беруді дамытудың жалпы принциптері (оны дамыту тұжырымдамасы); дамытудың басты бағыты және бағдарламалары; көзделген оқу мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз ететін маңызды шаралардың мазмұны мен жүзеге асыру бірізділігі көрсетіледі. Ұзақ мерзімді жоспар бір оқу жылына арналған оқу мақсаттарын қамтиды.

Орта мерзімді жоспарларда мұғалімдер үшін тақырыптар мен бөлімдер бойынша сабақтар өткізу, сабақтарда білім алушылардың қызметін ұйымдастыру бойынша ұсыныстар беріледі, сондай-ақ ұсынылған ресурстар (интернет, мәтіндер, жаттығулар, бейне және аудиоматериалдар және т.б.) енгізілген. Мұғалім оқушылардың жеке ерекшеліктері мен үлгерім деңгейін ескере отырып, тапсырмалардың түрлерін өзгертуге мүмкіндігі бар.

Орта мерзімді жоспарлау ұзақ мерзімді жоспармен анықталған бағдарларды нақтылайды. Орта мерзімді жоспарларда белгіленген кезеңге арналған негізгі міндеттер тұжырымдалады. Онда әрбір тоқсанға немесе бөлімге арналған оқу тақырыптары көрсетіледі. Бөлімдер ішінде сағаттарды бөлуді мұғалімнің қалауына қарай өзгертуге болады.

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша қысқа мерзімді жоспарды немесе сабақ жоспарын, орта мерзімді жоспардың соңында ұсынылған үлгі бойынша мұғалімнің өзі әзірлейді. Қысқа мерзімді жоспарды әзірлегенде мұғалімге саралап оқыту тәсіліне және оқушылардың жеке ерекшеліктеріне назар аудару ұсынылады. Сабақты жоспарлау мұғалімнің оқу мақсаттарына тиімді қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Ол үшін мұғалім оқу материалы мен сабақтағы әрекет түрлерін мұқият іріктеп алуы керек. Мұғалім әр

сабақтан кейін білім алушылар меңгере алмаған немесе түсінбеген жерлерін анықтау мақсатында сабаққа талдау (рефлексия) жасап отыруы керек.

Қысқа мерзімді жоспар құрған кезде мұғалімге келесі ұсыныстарды басшылыққа алуына болады:

- сабақты ұйымдастырғанда оқу бағдарламасында және оқу жоспарында көрсетілген мақсаттарды басшылыққа алу;

- сабақ мақсаттарын анық тұжырымдау (S.M.A.R.T. қағидасы бойынша), яғни нақты, өлшемді, қолжетімді, шынайы мақсаттар қою;

- орта мерзімді жоспарда көрсетілген барлық іс-әрекеттерді, әдістемелік кеңестерді, ресурстарды мұқият зерделеу;

- мұғалімнің қалауы бойынша іс-әрекет түрі қажеттілігіне қарай толықтырылып отырады[18].

«Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері бойынша қысқа мерзімді жоспар әзірлеуге келесі ұсыныстар беріледі:

Сабақтың негізгі бөліміне арналған оқу мақсаттарын алдын ала анықтау қажет. Оқу пәні аясында оқушылардың сөздік қорын қалыптастырып, пән бойынша лексика мен терминдерді дұрыс қолдануды үйрету. Жеке оқушыға/жұпқа/ топқа қойылатын сұрақтың нақты болуын ескеру;. Сабақта пайдаланатын көрнекі құралдар (ресурстар, материалдар) үнемі қолжетімді болуы, әрі дұрыс әзірлеу ұсынылады.

Сонымен қатар, алдыңғы сабақпен немесе басқа сабақтармен пәнаралық байланыс жасау; алдын ала жоспарланған сұрақтардың көмегімен оқушыларды белсенді түрде сабаққа ынталандыру; оқыту тәсілдердің бірі ретінде оқушылардың қателерін тауып, дұрыс түсінбеген жерлерін анықтап түзету оқушыларды тапсырмаларды жүйелі орындауына бағыттайды.

Топтық жұмыс ұйымдастыру барысында оқушылардың қызығушылығын арттыратын тапсырмаларды, жаттығуларды, ресурстарды және саралау әдісін тиімді пайдалану қажет. Жұппен немесе жеке жұмыс істеу барысында сыныптағы оқушыларға өзара байланысты (ұқсас) тапсырмалар, жаттығулар немесе проблемалық сұрақтарды беруді; оқушылардың арасындағы әріптестікті және жүргізген талқылауларын ынталандыруды ескерген орынды.

Бүкіл сыныппен талқылау барысында оқушылардан өзінің орындаған тапсырмасын түсіндіруге дағдыландыру қажет. Сонымен қатар оқушыларға сабақта келтірілген мысалдардан ортақ қорытынды шығаруға көмектесу; меңгерілген дағдылар мен идеялардың көмегімен шешімі табылмай жүрген проблемаларды талқылау; өзге жұмыспен байланыстыру және келесі орындалатын шараларды талқылау ұсынылады.

Сонымен жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінің аталған оқу пәндері бойынша әзірлеген сабақ үлгілері осы әдістемелік ұсынымдаманың соңында (қосымша) беріледі.

Қорытынды

Орта білім беру мазмұнын жаңарту білім берудің құрылымы мен мазмұнына, оқытудың әдіс-тәсілдері мен бағалау жүйесіне елеулі өзгерістер енгізілумен сипатталады. Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайындағы іс-шаралар кешенінің барлығы жеке тұлғаның үйлесімді қалыптасуы мен дамуына қолайлы білім беру кеңістігін құруға бағытталады.

Жаңартылған білім беру мазмұнының аясында барлық іс-шаралар кешені тұлғаның үйлесімді қалыптасуы мен дамуына қолайлы білім беру кеңістігін құруға бағытталған. Білім беру процесінің мазмұны оқушылардың алған білімдерін, біліктерін және дағдыларын өмірде және мектепте шығармашылықпен қолдануға дайындығын қалыптастыруға, табысқа жетудегі табандылықты дамытуға бағытталған өмір бойы оқуға ынталандырады.

Мектептегі білім беруді дамытудағы жаңа кезең оқу процесінің мазмұны мен ұйымдастырылуына құзыреттілік көзқарасты енгізумен, оқушыларды алған білімдері мен іскерліктерін нақты оқу және өмірлік жағдайларда қолдануға үйрету қажеттілігімен байланысты. Құзыреттілік тұғырын енгізу оқыту мазмұнының нәтижелерін міндетті түрде болжауды көздейді, бұл оқу жетістіктерінің деңгейін бағалау жүйесінде өзгерістер енгізді.

Жаңартылған білім беру мазмұны аясында әзірленген бұл әдістемелік құрал төрт бөлімнен тұрады.

Жұмыстың бірінші бөлімінде негізгі орта білім беру деңгейінің 5-11-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті», «Қазақ тілі мен әдебиеті» (5-11-сыныптарда), «Орыс тілі», «Орыс әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Геометрия», «Информатика», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» (10-11-сыныптарда) пәндерінен пәндері бойынша жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламасының ерекшеліктері, оқушылардың жас ерекшеліктерінің танымдық мүмкіндіктеріне сәйкес оқу пәнінің/сабақтың мазмұны мен білім, білік, дағдыларының көлемін анықтайтын оқу-нормативтік құжат екендігі және үлгілік оқу бағдарламасының мақсат-міндеттері қарастырылған.

Жұмыстың екінші бөлімінде «Қазақ әдебиеті», «Қазақ тілі мен әдебиеті» (5-11-сыныптарда), «Орыс тілі», «Орыс әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Геометрия», «Информатика», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» (10-11-сыныптарда) пәндерінен білім беру мазмұнын жаңартудың басты мақсаты; Аталған пәндерден сабақты ұйымдастыру үшін қолдануға ұсынылатын тәсілдер; оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері; әмбебап, икемді дағдыларын дамытуға арналған сабақ құрылымы және педагогтерге қолдануға ұсынылатын әдіс-тәсілдер т.б. қамтылған.

Үшінші бөлімінде Қашықтан оқыту жағдайында «Қазақ әдебиеті», «Қазақ тілі мен әдебиеті» (5-11-сыныптарда), «Орыс тілі», «Орыс әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Геометрия», «Информатика», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» (10-11-сыныптарда) пәндерін оқыту бойынша оқу процесі кезінде заманауи компьютер, ноутбук, ұялы телефон басқа да

телекоммуникациялық технологияларға дәстүрлі және инновациялық оқыту әдістерін қолданып, базалық мазмұнын, әдістемелерден, ұйымдастыру формасын, оқу құралдарын пайдаланудың жолдары көрсетілген.

Төртінші бөлімінде «Қазақ әдебиеті», «Қазақ тілі мен әдебиеті» (5-11-сыныптарда), «Орыс тілі», «Орыс әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Геометрия», «Информатика», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» (10-11-сыныптарда) пәндерін қысқа мерзімді жоспар жасауда және оқушылардың білімдерін бағалау бойынша мұғалімдерге әдістемелік ұсынымдар деп берілген. Аталған тарауда құзыретті тұлға тәрбиелеуге қатысты мектептегі бағалау үлгісіне: қалыптастырушы және жиынтық бағалауға тоқталған.

Бұл әдістемелік құрал білім беру мазмұнын жаңарту аясында әзірленген ұсынымдамалық сипаттағы және республиканың жалпы білім беретін мектептерінің пән мұғалімдері басшылыққа алатын әдістемелік құралдардың бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауы.
2. «Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы.
3. "Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2021 жылғы 26 наурыздағы № 125 бұйрығы.
4. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы.
5. «Геометрия» оқу пәні бойынша жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2019 жылғы 7 наурыздағы № 105 бұйрығы, Орта білім беру деңгейінің жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған "Информатика" оқу пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы, 14-қосымша.
7. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2019 жылғы 7 наурыздағы № 105 бұйрығы, Орта білім беру деңгейінің қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған "Информатика" оқу пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы, 15-қосымша.
8. «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндерінің оқу бағдарламасы
9. «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндерінің үлгілік оқу жоспары
10. «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндерінің МЖМБС
11. Қабдолов З. Сөз өнері: оқулық-монография.-Алматы: «Өлке» баспасы, 2014.
12. А.Қ. Әлімов. «Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер» оқу құралы. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ. ПШО. Астана, 2014
13. Paletz, S., & Peng, K. (2008). Implicit theories of creativity across cultures: Novelty and appropriateness in two product domains [Өртүрлі мәдениеттегі креативтіліктің имплицитті теориялары: екі өнім саласындағы жаңашылдық және мақсаттылық]. Journal of Cross-Cultural Psychology, 39(3), 286–302.
14. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
15. Активные методы в педагогической и воспитательной деятельности в условиях реализации ФГОС (для слушателей Pedcampus) / Консалтинговая группа «Финиум». – Москва, 2014.

16. Сабойдалова М. А. Использование активных и интерактивных методов обучения на уроках «Информатики и ИКТ» [Текст] // Педагогика сегодня: проблемы и решения: материалы Междунар. науч. конф. (г. Чита, апрель 2017 г.). — Чита: Издательство Молодой ученый, 2017. - С. 120-124
17. Г.Ногайбаева, С.Жумажанова. «Развитие STEM-образования в мире и Казахстане» \ «Білімді ел - Образованная страна» №20 (57), 25.10.2016 ж.
18. Қысқа мерзімді жоспарларды әзірлеу бойынша әдістемелік ұсынымдар. Астана. ҰБА. 2014.
19. Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школ. АОО НИШ «Назарбаев Интеллектуальные школы» Учебно-методическое пособие. Астана, 2017.
20. Жаңартылған білім мазмұны жағдайында ҚР жалпы білім беретін мектептердегі 10-11 сынып білім алушыларының білім сапасын бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар, Нұр-Сұлтан, 2019, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
21. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2017
- 22 Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 448 б.

Нысан

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі

(білім беру ұйымының атауы)
Қысқа мерзімді (сабақ) жоспары

(сабақтың тақырыбы)

Бөлім:		
Педагогтің Т.А.Ә. (болған жағдайда)		
Күні:		
Сынып:	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары		
Сабақтың мақсаты		

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар

Мазмұны

Кіріспе	3
1. Үлгілік оқу бағдарламаларының ерекшеліктері	5
2. Оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістері	85
3. Қашықтан оқыту жағдайында пәндерді оқыту	172
4. Қысқа мерзімді сабақ жоспарын әзірлеу және критериалды бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар	196
Қорытынды	272
Пайдаланылған ідебиеттер	274
Қосымшалар	276

**«ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ», «ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ» (5-11-СЫНЫПТАРДА),
«ОРЫС ТІЛІ», «ОРЫС ӘДЕБИЕТІ», «ОРЫС ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ»,
«ГЕОМЕТРИЯ», «ИНФОРМАТИКА», «ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ», «ДҮНИЕЖҮЗІ
ТАРИХЫ», «ҚҰҚЫҚ НЕГІЗДЕРІ» ОҚУ ПӘНДЕРІН (10-11-СЫНЫПТАРДА)
ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК
ҰСЫНЫМДАР**

Басуға 15.06.2021 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 17,3.